

Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal

Kristjan Kaldur, Keiu Telve, Nastja Pertsjonok, Liisi Reitalu, Robert Derevski, Kirill Jurkov, Maria Khrapunenko, Darya Podgoretskaya, Kats Kivistik, Kristiina Toomik, Emily Vogel, Richard Henahan

Uuring: Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal

Autorid: Kristjan Kaldur, Keiu Telve, Nastja Pertsjonok, Liisi Reitalu, Robert Derevski, Kirill Jurkov, Maria Khrapunenko, Darya Podgoretskaya, Kats Kivistik, Kristiina Toomik, Emily Vogel, Richard Henahan

Teostaja: Balti Uuringute Instituut
Rakendusliku Antropoloogia Keskus

Tellijaja: Välisministeerium, Siseministeerium, Kultuuriministeerium

Esikaan: Esikaane pildi autorid on Chicago Eesti väliskogukonna liikmed Karl Herbert Grabbi ja Rita Kopas, joonistatud uuringu fookusgrupi arutelude käigus suvel 2021 Chicagos (USA), pealkirjaga: „Süda kuulub Eestile ja Chicagole“.

Täname kõiki uuringu küsitluses ja intervjuudes osalenud Eesti väliskogukonna liikmeid ja Eesti seltside esindajaid, samuti täname erilisel viisil riigiasutusi, sealhulgas ja ennekõike Välisministeeriumit, Eesti saatkondi ja konsulaate, organisatsioone ning võrgustikke, kelle kaasabil levis uuring ankeetküsitlus üle kogu maailma.

Uuringu läbiviimist toetasid Välisministeerium, Siseministeerium ja Kultuuriministeerium.

VÄLISMINISTEERIUM

SISEMINISTEERIUM

KULTUURIMINISTEERIUM

Uuring on rahastatud „RITA tegevus 2: Teadmispõhise poliitikakujundamise toetamine“ programmi kaudu.

Balti Uuringute Instituut

Lai 30

51005 Tartu

tel 699 9480

ibs.ee

DOI: 10.23657/IBS.2022.3

SISUKORD

1.	Sissejuhatus	4
2.	Uuringu metoodika	5
3.	Teoreetiline raamistik: diasporaaringud ja Eesti väliskogukonnad	7
3.1.	Varasemad uuringud Eesti väliskogukondadest	7
3.2.	Diaspora määratlemine: mõisted ja terminoloogia	8
3.3.	Eesti väliskogukondade suurus	10
3.4.	Elukaare teooria ja sobivad etapid tagasirändeks	12
3.5.	Diasporaauuringute metodoloogia: mujal kasutatud andmekogumisviisid ja meetodid	14
3.6.	Teiste riikide näited diasporaauuringutest ja programmidest	16
4.	Eesti väliskogukonnad: empiiriline analüüs	18
4.1.	Jõulud Eesti moodi? Identiteet ja suhestumine Eestiga	18
4.2.	Väljarändepõhjused ja potentsiaal tagasipöördumiseks	31
4.3.	Rahulolu eluga ja kohanemine asukohariigis	38
4.4.	Eesti Vabariigi kodakondsus: säilitamine, omandamine või loobumine	42
4.5.	Poliitiline ja ühiskondlik osalus	44
4.6.	Osalemine väliskogukonnaga seotud teenustes ja tegevustes	48
4.7.	Osalemine kogukonnas: võrgustumine ja kuuluvus organisatsioonides	57
4.8.	Eesti keel: oskus, kasutus ja õpe	60
4.9.	Ühe mündi kaks poolt: positiivne ja negatiivne Eesti	68
4.10.	Avatud vastustes tuvastatud teemaklastrid	69
5.	Juhtumiuuringud	71
5.1.	Chicago eestlased	71
5.2.	Eesti väliskogukonna sotsiaalmeedia gruppide analüüs	83
6.	Kokkuvõte ja soovitused	88
Lisa 1.	Uuringu metoodika	97
Lisa 2.	Kasutatud allikad ja kirjandus	104

1. SISSEJUHATUS

Väljaspool Eestit elab erinevatel hinnangutel 150'000 kuni 200'000 eestimaalast, Eestist pärit või Eestiga seotud inimest, mis on arvukuselt 15% Eesti elanikkonnast. Igaühel on oma lugu ning omad põhjused väljarändeks, samuti on peale kasvamas uus põlvkond selliseid Eestiga seotud inimesi, kes pole Eestis sündinud või kes pole Eestit kordagi külastanud. Sellegipoolest on Eestil jätkuvalt soov hoida ühendust kõigi inimestega, kes on parajasti Eestist eemal, ning väärtustada igat eestlast ja eestimaalast, sõltumata nende päritolust, rändetaustast, asu- või elukohast.

Taolise ühenduse hoidmiseks on riigil vaja diasporastrateegiat, st poliitilist algatust või algatusi ja meetmeid, mis eksplitsiitselt ja süstemaatiliselt on suunatud riigi ja diasporaapopulatsiooni suhete arendamisele ja hoidmisele. Sellisteks algatusteks võivad olla nii formaliseeritud ja struktureeritud programmid, kui ka väiksemahulised lihtsa kontseptsiooniga ning lihtsalt elluviidavad projektid. Kõige paremini võiks diasporastrateegiaid kirjeldada ehk üldise raamistikuna, mis seob omavahel erinevaid diasporaale suunatud poliitikaide ja tegevusi ning mida viivad ellu erinevad osapooled (Boyle ja Kitchin 2008). Selleks, et taolisi strateegiaid luua ja selleks, et need oleksid edukad, on oluline omada võimalikult head ülevaadet sihtrühmast, kellele strateegiaid suunatud, st diasporaa liikmetest.

Saamaks senisest paremat ülevaadet sellest sihtrühmast, viidi läbi uuring kahe peamise eesmärgiga: esiteks, mõista ja anda ülevaade Eesti diasporaaliikmete tänasest seisust – nende arvust, profiilidest ja klastritest, hoiakutest ja ootustest Eesti riigi suunal (sh võimaliku tagasipöördumise suunal), ning teiseks, uuringu tulemustele ja järeldustele tuginedes anda sisend poliitikaloomesse, ennekõike Üleilmse Eesti Programmi (ÜEP) ja teiste külgnevate programmide või meetmete kujundamisse.

Uuringu käigus viidi läbi sekundaarallikate analüüs ning loodi varasemale teaduskirjandusele tuginedes uuringu teoreetiline raamistik. Loodud raamistiku ja uuringu lähteülesandes püstitatud uurimisküsimuste põhjal koostati kaks uuringu peamist andmekogumisinstrumenti: süvaintervjuude kava ning globlaaselt läbiviidava ankeetküsitluse küsimused. Käesoleva uuringu lõpparuande peamised tulemused ja järeldused tulenevadki nende kahe andmekogumisviisi tulemuste analüüsist ning omavahelisest sünteesist. Uuringu meetodika on lühidalt lahti kirjutatud aruande teises peatükis ning detailsemalt lisas 1.

Töö käigus keskenduti Eesti väliskogukondade ootustele Eesti riigi suunal (sh ootustele soovitud teenuste osas), analüüsiti olulisimaid hoiakuid Eesti riigi ning teiste Eesti väliskogukondade ja nende liikmete suunal, vaadeldi valmisolekut osaleda või panustada Eesti riigiga seotud tegevustesse, käsitleti meediakasutust ning osalemist teenustes ja tegevustes, aga ka inimeste omavahelist võrgustumist ja kontakte (nii teiste väliskogukonna liikmetega kui ka Eestis elavate inimestega).

Samuti keskenduti tagasipöördumiskavatsuste tuvastamisele, Eesti külastamise sagedusele ja püüti mõista Eesti külastamise põhjuseid ja motivatsiooni, aga ka Eestiga emotsionaalset ja pragmaatilist seotust soodustavaid ja takistavaid tegureid. Lisaks sellele püüti anda sissevaade sellesse, kas ja kuidas sõltuvad eri tunnused või hoiakud isiku geograafilisest asukohast (asukohariigist) ja/või rändeprofiilist (nt välismaale õppima suundunud eestlane, välismaale pererände või töökoha raames liikunud eestlane jmt). Neile tulemustele tuginedes koostati aruanne lõpus soovitusel ja ettepanekud toetamaks Eesti väliskogukondi parimal võimalikul moel.

Loodame, et käesoleva uuringu tulemused leiavad laiaulatuslikku kasutust, sealhulgas asjaomaste ametkondade poolt. Head lugemist ning jõudu ja pealehakkamist Eesti väliskogukondade elu ja heaolu edendamisel!

2. UURINGU METOODIKA

2.1. Varasemate uuringute ja kirjanduse metaanalüüs

Uuringu esimeses etapis viidi läbi sekundaarallikate analüüs ehk uuringu aluseks olevate allikate kogumine, andmevajaduse tuvastamine teiste paralleelselt toimuvate või hiljuti lõppenud rändevaldkonna projektidega (nt EIM2020, RITA–RÄNNE jt). Sekundaarallikate analüüs kätkes endas juba olemasoleva informatsiooni läbitöötamist. Aluseks võeti ennekõike Eestis läbi viidud ja seotud uuringud, mis võimaldasid saada ülevaate Eestist väljarännanutest ning nende hoiakutest, probleemidest, vajadustest jmt seoses nende eluga uues elukohariigis.

Sekundaarallikate analüüsi käigus kaardistati olemasolevate allikate põhjal Eestist väljarändajate senised kogemused, sh kogemused olemasoleva rahvusaaslaste programmiga, Eestiga seotud erinevate teenusepakujate ja teenustega. Lisaks viidi selles etapis läbi sotsiaalmeedia kaardistus (vt ptk 5.2). Läbitöötatud sekundaarallikate nimekiri on välja toodud uuringu lisa 2 (kasutatud allikad ja kirjandus).

Sekundaarallikate analüüs eelnes süvaintervjuudele (kvalitatiivne andmekogumine) ning ankeetküsitlusele (kvantitatiivne andmekogumine), andes sellega sisendi nii intervjuude küsimustike kui ka ankeetküsitluse küsimuste koostamise, samuti ka ankeetküsitluse tulemuste analüütilistesse lõigetesse (st küsitlustulemuste analüüs toimus mh erinevates klastrites nagu näiteks vanus, sugu, väljarände aeg, elukoha piirkond jmt). Uuringu detailsem metoodika on välja toodud lisa 1.

2.2. Kvalitatiivne andmekogumine

Uuringu kvalitatiivse osa jaoks viidi esmalt läbi 12 süvaintervjuud, milles osales kokku 14 uuritavat. Valimi koostamisel arvestasime, et oleks kaetud erinevat tüüpi sihtriike, mineku põhjuseid, äraoleku aega, haridustaset, perekonnaseisu ja vanust. Selle tulemusel sai kaasatud nii pikalt ära olnud eestlasi, Eestisse tagasi naasnuid, pereinimesi, spetsialiste, tudengeid kui ka inimesed kes on kogenud Eestis ebavõrdset kohtlemist ja diskrimineerimist (nt puudega inimesed, religioossed vähemused). Fookuses olid pigem hiljutiste rändelainete ajal liikunud eestlased. Sihtriikide hulgas oli nii lähemaid naabreid (Soome, Venemaa), Euroopa ja selle lähiümbruse riike (Itaalia, Ühendkuningriigid, Šveits, Türgi), kui ka üle ookeanitaguseid riike (USA, Austraalia). Kõikide osalistega viisime läbi veebikõne või füüsilise kohtumise kaudu 1–2 tundi kestvad süvaintervjuud. Intervjuud viidi läbi kevad–suvel 2021.

Lisaks süvaintervjuudele viidi Ameerika Ühendriikides kohapeal läbi etnograafiline juhtumiuuring, Chicago Eesti kogukonna hulgas. Ka see kätkes endas süvaintervjuude ja kahe fookusgrupi arutelu läbiviimist. Kokku intervjueriti 14 kogukonna liiget, millest iga intervjuu kestis keskmiselt 1–2 tundi. Intervjuud viidi läbi juunis–juulis 2021. Lisaks toimusid mitteformaalsed lühivõtteintervjuud 26. juunil 2021 kohalikul jaanipäevaüritusel, mis leidis aset Chicago piirkonnas Eesti seltsi eestvedamisel.

2.3. Kvantitatiivne andmekogumine

Läbiviidava uuringu peamine andmekogumisinstrument oli küsitluse läbiviimine väljaspool Eestit elavate Eestiga seotud inimeste hulgas. Uuringu laiaulatusliku ulatuse ja geograafilise katvuse tagamiseks töötati välja veebiplatvormi (Alchemer) kaudu levitav veebipõhine ankeetküsitlus. Sel viisil oli võimalik saavutada suurem valim kui traditsiooniliste (nt näost näkku või telefoni teel läbiviidud intervjuude) meetodite abil. Veebiküsitlusest oli kasu ka vastajate valmisolekule küsimustele vastata, sest a) vastused olid anonüümsed, b) küsimustiku täitmisel ei olnud ajalisi ega geograafilisi piiranguid, ning c) osalejad võisid küsimustikku ise erinevate kanalite kaudu jagada.

Küsimustik sisaldas 90-t küsimust, mis olid rühmitatud 13 teemakategooriasse. Ankeetküsitluse küsimused ja teemaplokid tulenesid nii teoreetilise kirjanduse läbitöötamisest kui ka esimese laine süvaintervjuude tulemustest ning neis tuvastatud teemadest. Küsitlusteemad olid järgmised:

- vastaja taust
- kontaktid ja seosed Eestiga
- suhestumine kohaliku kogukonnaga
- meediatarbimine ja juurdepääs teabele
- keel, keeleoskus ja eesti keele omandamine
- perekond ja lapsed
- Eesti riigi poolt Eesti väliskogukonnale pakutavad teenused
- kodakondsus ja identiteet
- tulevikuplaanid
- praegune elu ja rahulolu eluga
- kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalemine
- Eestist lahkumise või Eestisse tagasipöördumise põhjused
- vastaja haridus- ja tööhõiveolukord (sotsiaal-demograafilised tunnused)

Küsitlusankeeti oli võimalik täita kolmes keeles – eesti, inglise ja vene keeles –, et jõuda erinevate diasporaarühmadeni (lääne ja ida) ja tagamaks, et osalejad saaksid end väljendada oma soovitud keeles. Küsitluse täitis 54% vastanutest küsitluse eesti keeles, 42% inglise keeles ja 3% vene keeles.

Enamik küsitluse küsimusi (välja arvatud ankeedi alguses olevad küsimused, mis küsisid vastaja profiili kohta) ei olnud kohustuslikud. Lisaks jagati ankeet kaheks, lühemaks versiooniks milles sisaldus ca 75% küsimusi ning täispikaks versiooniks. Täitjatelt küsiti eraldi küsimusega, kas nad soovivad vastata ka täiendavatele lisaküsimusele ning 69,5% vastanutest vastas küsitluse täispikale versioonile. Keskmise aeg küsitluse täisversiooni täitmiseks oli 25–30 minutit, lühema versiooni puhul 10–20 minutit.

Kokku vastas küsimustikule 4549 vastajat (brutovalim), millest peale andmete puhastamist ja poolikute vastuste väljavõtmist jäi analüüsitavasse valimisse (netovalim) 3543 vastust. Vastajate sotsiaal-demograafilised profiilid on välja toodud lisas 1.

3. TEOREETILINE RAAMISTIK: DIASPORAARINGUD JA EESTI VÄLISKOGUKONNAD

3.1. Varasemad uuringud Eesti väliskogukondadest

Väljarännet Eestist on uuritud kolme väljarändelaine raames: esimest lainet põhiliselt Venemaale 19. sajandi keskpaigast kuni Esimese maailmasõjani, teist lainet Teise maailmasõja ajal, kui toimus põgenemine läände, ning kolmandat väljarändelainet taasiseseisvunud Eestis, mida on mõjutanud Eesti liitumine Euroopa Liiduga 2004. aastal ning 2008. aastal alanud majanduslangus (Haukanõmm ja Tammaru 2010).

Eesti senised diasporaauuringud on käsitlenud erinevaid teemasid, alates keelest, kultuurist ja haridusest kuni välja- ja tagasirändeni. Samal aja on varasemad Eesti diasporaauuringud olnud kas terviklikult süstematiseerimata või on uuringute valimid olnud liiga väikesed või väga spetsiifilised (Aksen *et al* 2015). Laias laastus jagunevad Eesti diasporaauuringud kahte harusse: välja- ja tagasirändega seotud uuringud ning keelelis-kultuurilised uuringud.

Siinse uuringuga sarnane, kuid mõõtmete poolest tagasihoidlikum uuring viidi läbi 2012. aastal, mil Eesti diplomaadid 34 eri riigist küsitlesid asukohariikides resideeruvaid eestlasi (Tuulas 2012). Konsulitele saadetud küsimustiku eesmärk oli selgitada eestlaste väljarände (emigreerumise) põhjusi, väliseestlaste seost kodumaaga, eesti hariduse kättesaadavust, tagasipöördumist soodustavaid aspekte jm (Tuulas 2012). Tollases uuringus põhjendasid väliseestlased oma emigratsiooni eelkõige parema materiaalse sissetuleku (töö, parem palk), perekonna, töö ja konkurentsivõimelisema haridusega. Uurimuses oli samuti analüüsitud väliskogukondade sidet Eestiga (isiklikud kontaktid, sotsiaalvõrgustikud, laagrid, saatkondade üritused) ning tagasipöördumist soodustavaid tegureid (nt suuremad palgad, töö- ja praktikakohad, eestlaste kaasamine välismaal, välisriigis elavate eestlaste kuvand riigis ja meedias – teemad, mis korduvad ja üldiselt kinnituvad ka siinse uuringu tulemuste põhjal).

Kokkuvõttes leidis Tuulas, et eesti keele säilitamine välismaal on tõenäoline, kuid selleks on vajalik toetada eestikeelse hariduse omandamist välismaal. Lisaks soodustab ka Eesti mitmekeelsemaks ja mutikultuursemaks muutumine siinset segaperekondade kohanemist, muutes Eesti neile sobilikumaks elupaiga valikuks. Sellest tulenevalt võime ka oletada, et süsteemseks muutuv uussisserändajate (sh tagasipöördujate) kohanemispoliitika Eestis ning pakutavad tugiteenused võivad suurendada ka segaperede tagasirände tõenäosust. Sarnane kordusuuring, kuid laiemalt juba Eesti väliskogukonna hulgas viidi Eesti Välisministeeriumi poolt läbi ka 2021 aasta alguses.

Välja- ja tagasirände uuringute harust on selgunud veel, et kõige tõenäolisemalt rändavad välja Eestist noored, kelle lahkumiskulud on väiksemad emigreerumisest oodatavatest tuludest. Samuti noored, kes on oma hariduse osaliselt omandanud välismaal ning seejärel teinud seal läbi praktika (Eamets, Philips, 2004). Väljarändajate hulgas on üldiselt rohkem naisi kui mehi: naiste levinumaks põhjuseks välja rännata on pereränne, meestel tööränne (Tarum 2013). Ka siinse uuringu ankeetküsitluse vastajate hulgas on proportsionaalselt enam vastajaid naised (vt ka Lisa 1 uuringu metoodika täpsemat kirjeldust).

Kõige rohkem on välja- ja tagasirändega seotud uuringuid tehtud Soomes elavate ja töötavate eestlaste kohta (vt näiteks Telve 2018, Telve 2019). Võrreldes teiste riikidega asub Soomes eestlastest väljarändajaid kõige rohkem: 2018. aastal viibis Soomes üle 50'000 Eesti kodaniku (Tammaru *et al* 2010.). Soome väliseestlaste kogukonnast on hiljuti tehtud ülevaatlikud uurimused, näiteks oodatavast rändepöördest seoses väheneva Soome kasuks oleva rändesaldoga (Tammaru, Kährrik ja Kangur 2020). Teises, 2019. aasta uuringus, võrreldi eestlaste töökohti, sissetulekuid ja elukohti Soomes, et hinnata eestlaste lõimumist Soome ühiskonda (Tammaru, Anniste ja Kangur 2019). Eesti–Soome rände mõjudest perekondadele ja nende rändenarratiividest ilmnevatest raskustest kohanemisel kirjeldab 2014. tehtud uuring (Siim 2014). Samuti on Soomes elavaid eestlasi (300 intervjuud eestlastega) hiljuti käsitletud uuringus „*Sarnased või erinevad? Uurimus viie keelerühma väärtustest ja hoiakutest Soomes*“ (Pitkänen, Saukkonen ja Westinen 2019). Seega

on enim uuritud Eesti diasporaaliikmete grupp just Soomes elavad või hargmaist eluviisi evivad eestlased, samas kui teistes riikides elavad diasporaaliikmed on täna suuresti kaardistamata.

Laialdasemalt veel, kui välja- ja tagasirännet, on teise suurema haruna uuritud Eesti väliskogukondade keele ja kultuuri olukorda. Nii on näiteks aastast 2004. rahvaskaaslaste programmi (RKP) raames uuritud ning toetatud eesti keele õppe- ja kultuuriorganisatsioonide tegevust. RKP toetas 2010. aastal mh ka keelelis-kultuuriliste uuringute kogumiku väljaandmist "Eestlased ja eesti keel välismaal". Kogumik sisaldab teemasid väliseesti keele ja identiteedi seostest, keelemuutustest, keeleoskuse jätkusuutlikkusest ja põhikultuuri sulandumisest (Praakli ja Viikberg 2010). Kogumikust on leitavad näiteks Eesti Keele Sihtasutuse toel valminud uuringud eesti keele edukast edasikandmisest Rootsis ja Põhja-Inglismaal kasvavate väliseestlastest laste näitel (Raag 2010) ja (Hiietam 2010), samuti eestlastest ja eesti keelest Venemaal, Taanis, Soomes, Saksamaal, Lätis, Kanadas, Brasiilias, Argentinas ja Austraalias. Eesti diasporaaga seotud keeleküsimumi on analüüsitud ka Eesti keeleseisundi uuringus (Lukk et al 2017). Sellest selgub muuhulgas, et välismaal suurtest keskustest eemal olevad väliseestlased ei pääse väga lihtsalt rahvaskaaslaste kogukonna infovälja ega saa seetõttu tihtipeale osa eesti keele ja kultuuri valdkonnas toimuvast, mistõttu rahvaskaaslaste programmi lahutamatu osana tuleb jõuda ka taoliste väliskogukonna liikmete infovälja. Kuna äsja lõppenud RKP kuulus Haridus- ja Teadusministeeriumi keelepoliitika valdkonda, siis selle raames toetatud uuringud on enamasti tehtud vaid keelelis-kultuurilise fookusega.

Aastal 2010 loodi (nüüdseks lõppenud) projekt "Talendid Koju", mille eesmärk oli kokku viia välismaal õppivad Eesti noored Eesti tööandjatega, mh koguti projekti käigus elulookirjeldusi ning infot välismaal elavate nn talentide kohta (aastaks 2014 oli kokku kogutud 706 inimese kontaktandmed ning nende taustinfo). "Talendid Koju" raames püüti luua ka veebileht, mis koondaks infot ja uuringuid väliseesti kogukondade kohta, kuid see ei käivitunud oodatult kujul. Hetkel mängib Eesti väliskogukondade jaoks informatsiooni kokkukoondava veebilehe rolli ennekõike Integratsiooni Sihtasutuse portaal GlobalEstonian.

Ka 2016. aasta Eesti Inimarengu Aruandes (EIA 2016) analüüsiti ja kajastati olulisemaid Eesti diasporaauuringuid, samuti antakse aruandes põhjalik ülevaade Eesti diasporaapoliitika kujunemisest. EIA kohaselt kujunes süsteemsem Eesti diasporaapoliitika 2004. aastal välja eelnimetatud RKP käivitamisega. Programmi käivitamine andis selgema eesmärgi väliskogukondadega koostöö tegemiseks ning muutis diasporaaga seotud initsiatiive korrapärasemaks. Esimesel programmiperioodil 2004–2008 oli tegu klassikalise diasporaapoliitikaga, mis keskendus eestlusele kui keelelisele ja kultuurilisele identiteedile ning rahvusliku ühtekuuluvuse tekitamisele. Esialgu keskenduti iddiasporaaga seotud uurimistööde tegemisele ja kultuuripärandi kogumisele, stipendiumiprogrammide ja keeleõppevõimaluste loomisele näiteks Siberis, Krimmis, Petseris ja Abhaasias. RKP teise (2009–2013) ja kolmanda programmi (2014–2020) jooksul hakkas klassikaline diasporaapoliitika muutuma hargmaispoliitika suunas, mis kujutas endast suunatust mitte ainult enam väljakujunenud traditsioonilistele diasporaarühmadele (nt eestlased Argentinas, Kaukaasias), vaid virtuaal-võimaluste tõttu ka rohkem hajaeestlastele terves maailmas, sealhulgas uusväljarännanud Eesti lastele. Tänapäevaks on RKP senisel kujul lõpetatud ning koostatud on globaalse eestluse ehk Üleilmse Eesti Programm (EÜP).

3.2. Diaspora määratlemine: mõisted ja terminoloogia

Siinse uuringu keskmes olev mõiste „diaspora“ või eestipäraselt „väliskogukond“ on osa üldisest rändelasest kirjandusest, mis lihtsaimal kujul tähendab 'inimeste rühma väljaspool oma kodumaad' (Kenny 2013). Vaatamata eespool nimetatud määratluse lühikesele ja lihtsale väliskogukonda võib diaspora olla äärmiselt keerukas ja sageli ka hägune mõiste, sest mõiste laialdane kasutamine erinevates sfäärides (teaduskirjandus, poliitika ja poliitikakujundamine, ajakirjandus, laiem avalikkus jm) on viinud selle mõnevõrra laiendatud ja ebaselge tähenduse tekkimiseni.

Näiteks on antud sihtrühma puhul kasutatud mitmeid erinevaid mõisteid: väliseestlane, ulgueseestlane, hajaeestlane, külaliseestlane, globaalne eestlane, rahvuskaslane, eestlane välismaal, Eesti (eesti) väliskogukond või selle liige, pagulaskogukond, väliseesti kogukond, Suur-Eesti, Eestist pärit või Eestiga seotud inimene, [...] riigi eestlane või eestlane riigis [...], hargmaine, pendelrändaja, uus-diasporaa ja vana-diasporaa, uued välis-eestlased ja vanad välis-eestlased, mugavuspagulane jmt.¹

Neist osad on seotud rohkem eestlase kui etnilise rahvusega või on liit-identiteedid (i.k. *hyphenated identity*, nt Kanada-eestlane, Saksamaa-eestlane vmt), teised seotud pigem abstraktsemalt Eesti riigi või territooriumiga, samal ajal kui kolmandad (nt täiendi 'liige' ja '-kaaslane' kasutamine, või isegi mõiste 'kogukond') omistavad inimesele teatud automaatse kuuluvuse (isegi juhul kui inimene ise ennast läbi sellise kuuluvuse ei määratle).²

Kuid ka üldine ja pigem neutraalne määratlus – diasporaa – jätab õhku rippuma mitmeid küsimusi, näiteks, kui diasporaa saab taandada 'inimeste rühmaks väljaspool oma kodumaad', siis mis on „kodumaa“, ja mis juhtub siis, kui piirid muutuvad? Kas igaüks, kes emigreerub, vabatahtlikult või sunniviisiliselt, saab automaatselt diasporaa osaks? Kui mitu põlvkonda pärast sisserännet peetakse migrandi järeltulijaid ikka veel diasporasse kuuluvaks? Või kui näiteks otsustatakse, et keegi kuulub ühe või teise riigi diasporasse, kui ta on olenemata põhjusest sisserändaja taustaga ja kui see staatus antakse edasi lõpmatuseni põlvst põlve, kas see sel juhul tähendaks, et näiteks Ameerika Ühendriikides, kus Ameerika ja Alaska põliselanikud moodustavad vaid 2% elanikkonnast, on ülejäänud 98% puhul tegu diasporaa tänu sisserändajate ajaloolisele taustale? Kui igaüks kuulub potentsiaalselt diasporasse ja iga ränderühm või etniline rühm moodustab diasporaa, siis kui palju analüütilist väärtust võib sellel mõistel üldse veel olla? Kas kõikidel nn kodumaadel on õigus oodata või eeldada midagi oma väljarändajatelt ehk diasporaakogukonnalt, või on kuuluvus sellisesse kogukonda ennekõike vabatahtlik identiteet?

Neist küsimustest johtub, et antud termin on laetud nii erinevate nüansside, kõrvaltähenduste kui ka mitmetitõlgendatavustega.

Diasporaa mõiste selgem määratlemine on samal ajal oluline nii rändeuuringute valdkonnas, poliitikakujundamises, Eesti ja eestlaste kogemuse mõistmiseks välismaal, kui ka nende inimeste jaoks, kes neid kogemusi läbi elavad, sest sageli leitakse kuuluvusest ühte või teise väliskogukonda abi ka omaenda kuuluvustunde defineerimisel. Samuti on terminoloogia ja sõnakasutus ülioluline andmekogumisel – siinse uuringu läbiviimise kogemus näitas, et hoolimata (uurijate endi arvates) väga läbimõeldud ja neutraalsest sihtrühma määratlusest ei tundnud mitmed potentsiaalsed vastajad ära, et küsitlus oleks ka neile suunatud.

Teaduskirjanduses on diasporaad ühe käsitluse põhjal raamistatud nelja peamise teguri kaudu, mille põhjal saab inimest pidada diasporaa liikmeks (Kenny 2013):

1. on sageli sunniviisilised, mitte vabatahtlikud väljarändajad
2. kuuluvad ajaperioodi, mil nende riik elas läbi „määrava ajaloolise sündmuse“
3. on ühel või teisel moel seotud oma kodumaaga ja seal elavate inimestega
4. loodavad oma kodumaale tagasi pöörduda

Need neli raamtingimust võivad koostoimes moodustada diasporaa liiget tavaliselt mõjutavad asjaolud, kuid need ei ole mingil juhul diasporaa liikme „koostisosad“, sest igat rändesituatsiooni iseloomustavad väga palju selle individuaalsed tegurid – asjaolu, mis tuleb korduvalt välja ka siinsest uuringust (vt nt Eesti väliskogukonna väljarände tõmbe- ja tõuketegureid ptk-s 4.2).

---

¹ Vaid valitud näidetena vt nt Valk 2017, Ojamaa ja Karu-Kletter 2016, Praakli 2016, Ehala 2014, Pullerits 2010.

² Terminoloogiliste probleemidega on seotud ka asjaolu, et kui püüda hinnata eestlaste arvu väljaspool Eestit näiteks teiste riikide rahvastikuregistrite (rahvaloenduste) andmete põhjal, on ka neis eri rahvusrühmade defineerimisel omad erinevused ja kasutatakse eri tunnuseid: nt rahvus või etnos (nt Läti, Leedu), sünnimaa või päritoluriik (nt Saksamaa), emakeel (nt Soome), nn rassipõhine kategoriseerimine (nt USA, ÜK), kodakondsus jm.

Eesti diasporaauuringutes ja Eesti poliitikadokumentides on siinse uuringu aluseks oleva sihtrühma kirjeldamiseks kaustatud mitmeid erinevaid mõisteid, enamasti sünonüümidenä, mis omakorda tekitab olulisel määral metodoloogilist ebaselgust – seda nii sihtrühma enda hulgas kui ka poliitikakujundamises (vt ka ptk-s 4.1.5 termini „väliseestlane“ defineerimist). Eesti diasporaad on üldiselt mõtestatud läbi kahe mõiste:

1. diasporaaliikmed (*indiviidid* ehk nn väliseestlased, rahvuskaaslased, kaasmaalased, hajaestlased, väljarändajad, välismaal elavad eestlased, välis–eesti diasporaad jmt)
2. väliskogukonnad (*institutsioonid* ehk formaalsed ja mitte–formaalsed organisatsioonid, võrgustikud, online–kogukonnad jmt). Teisisõnu on siinkohal eristuse aluseks inimene vs struktuur.³

Sellise erisuse tegemine on vajalik mh poliitikakujundamises, kuna üksikisikute vs institutsioonide suunaline tegevus või nendesuunaline (rahaline) tugi võib omada olulisi formaalseid või juriidilisi erisusi. Samuti on terminoloogia ühtlustamine oluline, kuna diasporaana võib käsitleda nii Eesti kodanikke, aga ka mitte–kodanikke, kes oma rahvuskultuurilise identiteedi alusel sellegipoolest määratlevad end eestlasena; samal ajal võib mõnel Eesti Vabariigi kodanikul kellele automaatselt omistatakse „eestlase“ eeldus (näiteks sünnijärgne kolmas põlvkond) täielikult puududa rahvuskultuuriline seos või enesemääratletuse põhine samastumine Eestiga.

Siinses uuringus on tulemuste lahtikirjutuse juures lihtsuse ja selguse huvides ennekõike kasutatud terminit 'Eesti väliskogukond' või „Eesti väliskogukonna liikmed“, mis tähistab ennekõike indiviidi ehk Eestist pärit või Eestiga seotud kuid väljaspool Eestit elavat inimest. Samal ajal on osati kasutatud mugavuse huvides ja peatüki kontekstist lähtuvalt ka mõisteid nagu diasporaad, väliseestlane, eestlane välismaal, Eestiga seotud inimene, Eestist pärit inimene, mis siinse uuringu kontekstist tähendavad ühte ja sedasama.

3.3. Eesti väliskogukondade suurus

Välisriikides ehk väljaspool Eestit elab hinnanguliselt 150'000 – 200'000 eestlast, mis on arvuliselt 10-15% kõikidest eestlastest (vt ka joonealust märkust kõige viimaste andmete osas).⁴ Euroopa mõistes on tegemist suhteliselt kõrge diasporaad osakaaluga ehk väljaspool kodumaad paiknevate inimestega. Kõige arvukamalt on eestlasi Soomes, Venemaal, Rootsis, USAs ja Kanadas (Haukanõmm ja Telve 2016).

Ülemaailmsele rändele spetsialiseeruv USA mõttekoda MPI hindab ÜRO 2019 aasta andmebaasi põhjal eestlastest sisserändajate hulka välisriikides olevat ligikaudu 208'000 inimest. Näiteks aastal 2019 hinnati Soomes olevat 61'000 Eesti sisserändajat, Venemaal 59'000 ja USAs 12'000 (Migration Policy Institute 2019). Nendelt arvatakse Eestisse rahasiirde käigus üle kantavat ligi 387.5 miljonit eurot (€) Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) 2018 aasta andmetel.

Alljärgnevas tabelis 1 on kokku kombineeritud ÜRO ja IMF andmed Eesti väliskogukonna suuruse kohta. Esimeses tulbas on välja toodud riik, kus elavad ja/või töötavad Eestist pärit inimesed, teises tulbas on nende hulk sihtriigis, ning kolmandas Eestisse saabuva rahasiirde hulk (*remittance*). Rahasiirde käigus ülekantud raha hulk on arvestatud IMFi riikidevahelise maksebilansi statistikast lähtudes kahest aspektist: migrandi sissetulekust välisriigis ja isiklikest makseülekannetest (Migration Policy Institute ja IMF 2018). Rahasiirde

---

³ Lisaks võib diasporaaliikmeid määratleda ka identiteedi põhisel (Aksel 2015): diasporaaliikmeid kui 1) etniline identiteet (ühine päritolu, kultuuritavad) 2) riiklik identiteet (ühine kodakondsus) 3) rahvuslik identiteet (ühine territoorium, kodumaa).

⁴ Viimastel hinnangutel elab 25. suurima eestlaste osakaaluga riigis nende riikide rahvastikuregistrite andmete põhjal kokku 128'152 Eestist pärit või Eestiga seotud inimest (Ilumets 2021). Sealjuures kõikides ülejäänud riikides on Eesti väliskogukonna arv hinnanguliselt kokku veel täiendavalt ca 5,6% Eestist väljaspool elavatest eestlastest (ibid), st hinnanguliselt katavad Ilumets (2021) poolt vaadeldud 25 suurima eestlaste osakaaluga riiki ära ca 94-95% kogu Eesti väliskogukonnast. Seega võime oletada, et varasemalt väljatoodud hinnangud Eesti väliskogukonna suurusele on pigem lähemal 150-tuhandele kui 200-tuhandele inimesele.

hulk ning ennekõike selle muutus ajas on kaudne indikaator, mille kaudu on võimalik hinnata ka diasporaa suurust välisriikides ja/või selle ligikaudset muutust ajas.

Tabel 1. Eestlastest välisriiki sisserändajate jaotus riigiti ning neilt Eestisse ülekantav raha hulk (2018)

Välisriik	Eestlastest sisserändajate arv antud välisriigis	Rahasiirde summa välisriigi sisserändajatelt Eestisse (€)
Soome	61 000	85.7 miljonit
Venemaa	59 000	137.1 miljonit
Ameerika Ühendriigid	12 000	30.8 miljonit
Saksamaa	11 000	31.2 miljonit
Ukraina	10 000	25.2 miljonit
Rootsi	10 000	26 miljonit
Suurbritannia	8000	23.5 miljonit
Norra	5000	12.5 miljonit
Kanada	3000	15.5 miljonit
Kokku	208 000	387.5 miljonit eurot

Eesti diasporaaliikmeid ja väliskogukondi on ühendamas paljud religioossed, kultuurilised, hariduslikud, sotsiaalsed ning majanduslikud initsiatiivid – organiseerituna ja korraldatuna nii diasporaaliikmete endi ja kogukondlike organisatsioonide poolt kui ka toetanuna ja elluviiduna Eesti riigi kaudu. Alljärgnevas tabelis 2 on välja toodud erinevad näited Eesti diasporaaliikmetele ja väliskogukondadele suunatud teenustest, tegevustest ja initsiatiividest ning neid pakkuvatest teenuseosutajatest ja organisatsioonidest. Esimeses tulbas on välja toodud teenuse/tegevuse kategooria, teises tulbas selle elluviija ning kolmandas tulbas peamine sihtrühm. Pikem nimekiri on välja toodud uuringu eraldiseisvas lisas 3 (kokku kaardistati uuringu jaoks ligi 1000 tegevust või teenuseosutajat).

Tabel 2. Näiteid teenustest ja tegevustest, mis on ennekõike suunatud Eesti diasporaaliikmetele

Teenuse kirjeldus	Elluviija/osutaja	Sihtrühm
Seltsi- ja kultuuritegevused Eesti väliskogukonnale	Vancouver Estonian Society Eesti Kirjandushuviliste Ring Austraalias Sydney Eesti Selts SES Kunsti & Käsitööring [...]	Väliskogukond
Eestikeelsed jumalateenistused, koguduste ja religiooniga seotud üritused (12 kogudust said RKP raames toetust)	Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) kogudus Londonis Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) kogudus Londonis Toronto Eesti Baptisti Kogudus [...]	Väliskogukond ja välismaale reisivad eestlased
Muusika (lauluringid, koorid, ansamblid, orkestrid)	Eesti Muusikaühing Inglismaal Londoni Eesti koor Eesti Muusikaühing Inglismaal Londoni Eesti Koor Los Angelese Eesti Segakoor [...]	Väliskogukond
Seeniorite meelelahutus ja seltsitegevus	Los Angelese Seenioride Klubi San Fransisco Eesti Seenioride Klubi Eakatekodu Ehatare Kanadas [...]	Väliskogukonna seeniorid

Väliskogukonnale suunatud meedia	Inglismaa Eestlaste Ühing Vaba Eesti Sõna Estonian World Rahvuskaaslasi tutvustav raadiosaade "Eesti lood" [...]	Väliskogukond
Väliskogukonnale suunatud asukohapõhised sotsiaalmeedia grupid (FB ja VK)	Eestlased Austrias Eestlased Soomes Eestlased Oxfordis Eestlased Prantsusmaal Eestlased Alanyas [...]	Väliskogukond
Heategevus, fondid	Eesti Abistamiskomitee USA-s Eesti Ameerika Fond Eesti Kulturfond Ameerika Ühendriikides Eesti Üliõpilaste Toetusfond USA-s [...]	Väliskogukond
Eesti keele ja kultuuri arhiivid	Eesti Arhiiv Ühendriikides Eesti Arhiiv Austraalias Elisa Raamat väliseestlasele [...]	Väliskogukond
Eesti keele e-õpe	Üleilmakool koostöös HTMiga "Keeleklikk" ja "Keeletee" HTM ja Euroopa Sotsiaalfond KeelEST [...]	Alates 9. klassist (üleilmakool), kõigile väliskogukonna liikmetele (keeleklikk ja keeletee)
Eesti koolid välismaal, Eesti keele- ja kultuuriõppe korraldajad	Hollandi Eesti kool Prantsuse Eesti kool Luksemburgi Eesti kool Berliini Eesti kool	Lasteaiast täiskasvanute täienduskoolideni
Stipendiumiprogrammid eestlastele välismaal	Eesti Üliõpilaste Toetusfond USA-s HTMi väliseestlastest üliõpilaste stipendium Tartu Ülikoolis, EMTAs, Taltechis, Tallinna Ülikoolis [...]	Eesti ja väliseesti üliõpilased
Eestisse tagasipöördujate individuaalne nõustamine, finantsiline toetamine, abistavad kursused	RKP, Kultuuriministeerium [...]	Väliskogukonna liikmetest tagasipöördujad
Piiritagune hääletamisvõimalus ja e-residentsus	Eesti Vabariigi valitsus [...]	Kõik Eesti kodakondsusega välismaal viibijad
Ettevõtlus	Eesti Gild Londonis EAS esindaja Londonis Estonian Australian Club of Commerce and Industry [...]	Eesti ettevõtjad välismaal, väliskogukonna liikmetest ettevõtjad

* Tabelis on kajastatud nii riiklikud teenused kui vabaühenduste, seltside ja gruppide tegevused) ning teistes riikides Eestist pärit inimesi koondavatest gruppidest (valikuline ja mittetäielik nimekiri)

3.4. Elukaare teooria ja sobivad etapid tagasirändeks

Migratsiooniteoorias on aina levinumaks muutunud elukaare teooria, mille läbi vaadatakse migratsiooni kujunemist, selle põhjuseid ja tagasirändele kallutatust inimese eluloo perspektiivis (Kulu and Milewski, 2007; Kley 2010). Hareven and Adams (1982) on välja toonud, et inimese elule on omane liikuda

erinevatest individuaalsetest ja perekonna rollidest teise ning seda mõjutavad nii sotsiaalsed kui majanduslikud aspektid.

Elukaare põhine lähenemine annab koherentse tööriista uurimaks väljarännanute elukäiku ning teha üldistusi inimeste tüüpkäitumiste kohta (Elder 1985, 1994). Selle teooria peamiseks aluseks on võetud elu üleminekud, kus inimese staatuse ja rollide muutumine suurendab tõenäosust vastavalt kas rändeks või tagasirändeks (Kulu and Milewski 2007). Brettelli (2002) on toonud sealjuures välja, et migratsiooni võib mõista kui täpse ajastusega momenti inimese elus, mida mõjutavad inimese isiklik elukäik, tema pereelu kui ka ajaloolis–poliitiliselt parasjagu kättesaadavad võimalused.

Teooria tugineb suurematele elusündmustele nagu kooli lõpetamine, partneri leidmine, maja ostmine, lapse sünd, mis omakorda käivitavad mitmeid elumuutvaid otsustusprotsesse, mille hulka võib kuuluda ka muutus elukohariigis. Veelgi täpsemalt – olulised on momendid kui inimesed pole enam seotud konkreetse elukohaga ning saavad enne uuesti paiksest jäämist varasemad otsused ümber mõelda (Kley 2010). Elulugusid ja peamisi rändenarratiive uurinud uurija on märganud, et tagasirännet mõtestatakse ka kui rahunemist ja paikseks jäämist "*settling down*", see on otsekui uus etapp elus. Tegemist on olulise transformatsiooni, isikliku arengusuuna ning siirderiitusega ühest elu etapist teise, mille keskne fookus on soovil mitte võõrsil vananeda (Ni Laoire 2008). Teiste Euroopa riikide näitel tuleb välja esilepaistva grupina 30–39 aastased, seejärel 40–44 aastased (nt Iirimaa näitel).

Kolmekümnendates inimeste puhul tuleb eluloo–intervjuudest välja olulise motiivina pere loomise soov ning laste saamise ja kasvatamisega seotud aspektid. Autorid on sealjuures rõhutanud partneri rolli ning ootusi migratsiooni otsuses (Kley 2010). Erineva rahvuse taustaga peredes on ühise tagasiränderiigi valimine märksa keerulisem. Paljud uuringud on olulise rännet mõjutava aspektina nimetanud perekonda. Nimelt on välja toodud, et rohkemate liikmetega perekonnad kolivad harvemini (Boyle et al. 2008; Kulu 2008; Sandefur and Scott 1981; Whisler et al. 2008), sest see tähendab rohkemate pereliikmete sotsiaalse elu ülesehitamist uues riigis. Samuti ollakse ühel nõul, et ränne toimub enamasti enne laste sündi (Andersson 2004; Kulu and Milewski 2007; Lee Cooke 2007) ning eriti teise ja kolmanda lapse sünni puhul otsitakse sihtriiki, mis paistaks silma kõrge elukvaliteedi poolest, sealjuures eelistatakse ka rännet pigem maapiirkondadesse (Kulu 2007). Ühelt poolt tahetakse, et lapsed kasvaksid üles tuttavas kultuuriruumis ning oma rahvuskaslaste ja kogukonna seas (Gray 2006) või tuuakse välja, et suurriigis kaoks laste eesti–identiteet ning see oleks perekonnale vastuvõetamatu. Samuti on uuringud näidanud, et lasteaiast alustamine, laste koolimine või järgmise kooliastme ettevõtmine on samuti soositud etapid, kus põhjendatakse laste kultuurilisse keskkonda tagasipöördumine näib vanematele veelgi olulisem (Assmuth et al 2018). Samuti soosib tagasipöördumist aina kasvav kodune töökoormus laste ning perega seotud valdkondades, kus hakatakse tunda puudust vanavanemate ning teiste lähedaste abist. Eriti oluline on lähedaste tugi teise lapse sünni järgselt. Tagasipöördumist soosivad omakorda koduriigi peresõbralik, looduslähedane ning inimsuhteid soosiv kuvand kui ka majanduslikult kättesaadavad tingimused pere loomiseks ning turvalise keskkonna tagamiseks (Ni Laoire 2008).

Teisalt toovad täiskasvanuikka jõudnud inimesed välja, et perekonnale ja sotsiaalvõrgustikule lähemal elamine aitab neil toime tulla mitmete igapäeva tegevustega alates korteri remontimisest, lastele hoidja leidmisest, kolimisest muude argitoimetusteni välja. Tuuakse välja, et elu koduriigis on lihtsam. Samuti on 30ndates inimestele oluliseks koduriiki naasmise põhjuseks pikaajaliste suhete lõppemine, mille tulemusena otsustatakse tagasi tulla (Ni Laoire 2008).

Vanuse tõustes on peresidemetele aina tugevam roll ning uurijad on leidnud, et 40–50aastased inimesed hakkavad tunnetama tugevamalt vastutust teiste põlvkondade ees. Vanuse tõustes kasvab omakorda tõenäosus, et tekib vajadus hakata toetama eakaid vanemaid. Hooldamisega seotud tagasirände põhjused on ennekõike esil naiste lugudes (Baldassar 2007; Merla and Baldassar 2010). Lähiperekonna all mõistetakse mõlemas rühmas nii vanemaid, õdesid–vendi kui ka kaugemaid sugulasi. Koduriigis olevad pereliikmed, keda seob välismaal oleva lähedasega majanduslik või sotsiaalne kohustus, usaldus, lojaalsus, on oluline

tagasirände põhjus. Omakorda on siin oluline sotsiaalne surve, perekonnaliikmelt eeldab kogukonda maha jäänud liikmete aitamist. Uuringud on ühtlasi näidanud, et kohustust olla toeks eakatele vanematele või aidata perekonda laste kasvatamisel tunnevad naised rohkem (Gray 2003; Ryan 2004). Pikaajalise suhte lõppemine on korduvalt nimetatud põhjus neljakümnendates inimeste seas, kes naasevad oma koduriiki.

Pensionieaga seotud migratsiooni on kaardistatud 51–80 aastate inimeste seas, ühelt poolt hakkab selles vanuses tööturu ja elukoha seotus vähenema teiseks lubab sotsiaalkindlustussüsteem mugavalt ära elada ning just selleks otstarbeks kogutud säästud ning sekundaarsed sissetulekuallikad lubavad riiklikult seatud pensionieast varem tööturult taanduda (Klinthäll 2003). Eriti just meeste seas on pensionieaga seotud tagasiränne märkimisväärne (Klinthäll 2006). Selles vanuses saab oluliseks eelistus – millises riigis tahetakse elada ning tihti kaldub see päritoluriigi kasuks (Djajic ja Milbourne 1988; Dustmann 1997). Samuti tehakse tihti otsus madalamate elamiskuludega piirkonna kasuks (Klinthäll 2006). Hilisema keskea vanuserühmades on märgata, et inimesed tunnetavad rohkem elu haprust, lähedaste inimeste kadumist ning nad teevad otsuse tagasi pöörduda, et lähedastega oleks võimalik rohkem aega koos veeta. Kogukonnatunnet ja oma inimestele lähemal olemist on kirjanduses samuti nimetatud tagasirände üheks olulisemaks põhjuseks (Corcoran 2002). Olulisemaks saavad sealjuures narratiivid, kohe suureks kasvavatest lastest ning “elu möödaminekust” (Ni Laoire 2008). Varasemad uurijad (Ni Laoire 2008; Brah 1996) on märganud, et diasporaa kogukondades on omane tagasipöördumise müüt – inimesed kõnelevad ajast kui nad ühel hetkel saavad jälle oma kodumaale naasta. Mõnikord on tähendatud, et kodumaale naasmine ja oma kodu loomine on nendes kogukondades otsekui sünonüümid. Eesti kontekstis tuleb see välja Soomes töötava eesti kogukonna näitel, kellel on unistus hiljemalt pensionieaks tagasi tulla (Telve 2016). Kõrgem riigipension ning terve elu pikema puhkuse nimel töötamine seotud unistusega lõpuks oma koju tagasi jõuda.

Sellele vaatamata on tagasiränne praktiline ja tulevikule orienteeritud otsus ning ennekõike on vaja võimalust tagasi tulla, mis hõlmab endas nii hariduse võimalusi, töökoha kui elukoha. Samas on leitud, et paranev või samaks jääv majanduslik olukord on miski, mis võimaldab liikumist, mitte motiveerib seda (Ni Laoire, C. 2008). Samuti on tõdetud, et sihtkohariigis elatud perioodi pikkusega paralleelselt hakkab vähenema koduriiki tagasitulemise tõenäosus: (e.g. Dustmann, 1996a; Edin et al., 2000; Klinthäll, 2003; de Colon and Wolff, 2005). Elukaare analüüsi juures on oluline arvesse võtta ka väljarände esialgseid motiive, hiljem selgunud tegelikust, aga ka sotsiaalseid suhteid perekonna ja sõpradega ning samuti peab arvestama konkreetse inimese väärtushinnanguid (Smith 2004). Tagasirände puhul tuleb aga silmas pidada, et sellel võib sageli olla ka negatiivne sotsiaalne kuvand ehk nn “*return of failure*” (Ni Laoire 2008, Cerase 1970).

Seega on inimese elukaarel tuginev teoreetiline ja meetodiline lähenemine kasulik raamistik kasutamiseks ka Eesti väliskogukondade uuringute juures. Elukaare erinevate etappide ning varasemast kirjandusest väljatulnud pidepunktide põhjal koostati ka siinse uuringu ankeetküsitluse küsimused, sh ja ennekõike valikvastustega küsimuste puhul nende valikud; kuid samavõrra oli elukaare kontseptsioon aluseks süvaintervjuude intervjuukava küsimuste koostamisel. Osati – kus otstarbekas ja vajalik – on ka siinse uuringu tulemused lahti kirjutatud ja süstematiseeritud rände elukaare etappide põhisel.

3.5. Diasporaauringute metodoloogia: mujal kasutatud andmekogumisviisid ja meetodid

Eesti rändealastes uuringutes on kasutatud nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid meetodeid. Eelnevates alapeatükkides tõime välja, et Eestis seni tehtud diasporaauringud jagunevad laias laastus kahte harusse: keelelis–kultuurilised uuringud ning välja– ja tagasirännet uuriv haru. Välja– ja tagasirände uurimisel on levinumad kvalitatiivsed meetodid olnud süvaintervjuud ja fookusgrupid ning kvantitatiivsetest meetoditest küsitlus ning rahvaloenduse andmete statistiline analüüs. Samu meetodeid on kasutatud ka rände elukaare kirjelduse juures nimetatud varasemates uuringutes ja kirjanduses.

Keelelis–kultuuriliste uuringute meetodika tuleneb mh lingvistilistest eesmärkidest, näiteks analüüsitakse grammatikat, aga küsitakse ka kultuuri ja identiteediga seonduvat (Aksen *et al* 2015). Uuringute sihtgrupid

on neil juhtudel määratud identiteedi (enesemääratluse) alusel: etnilise, riikliku ja rahvusliku identiteedi alusel. Eesti rahvust käsitletakse kõige levinumalt etnilise tähenduse kaudu, sest Eesti päritolu ja ühine kultuur on tihti laiemad eestluse näitajad kui riiklus ja kodakondsus, mis võivad väljarände käigus muutuda. Etteruttavalt tuleb siiski öelda, et siinse uuringu tulemuste põhjal on oluline üha enam hakata tähelepanu pöörama riiklikule identiteedile/enesemääratlusele, mida näitavad tulemused nii Eesti venekeelse diasporaakogukonna lõikes kui ka etniliste eestlaste diasporaakogukonna mitmekultuurilisele identiteedile viitavad tulemused.

Väliskogukondade kvantitatiivne uurimine on üks keerukamaid uurimuse tüüpe emigrantide laialdase geograafilise jagunemise ning informatsiooni puudulikkuse tõttu (Kaša ja Mieriņa 2019, Azose *et al* 2019, Ilumets 2021). Nii mitmedki uurimiskatsed on näidanud, et määrata statistiliselt täpset diasporaaliikmete ja väliskogukondade suurust ning arvu (juba terminoloogiliste ja liigitamise puuduste tõttu) on väga keeruline ning teatud uurijate väitel kogunisti võimatu (Ródenas 2010). Pealegi ei lõimu/kohandu/sulandu riigi kodanikud emigreerumisel automaatselt sihtriigis olemasse diasporaasse vaid võivad eelistada teistsugust identifitseerimist, eelkõige just emigrantide järeltulijad (MDP 2020). Sarnased kitsaskohad tulevad välja ka siinse uuringu andmekogumise puhul (vt siinse uuringu andmekogumise õppetundide osas pikemalt lisas 1).

Seetõttu on emigratsiooni käsitlevad meetodid olnud küllaltki erinevad, sh need mis puudutavad registriandmeid või üldist statistikat riigist väljarännanute osas. Osad riigid, näiteks Nigeeria ning St. Vincent ja Grenadiinid, on loonud eraldi andmebaasi, kuhu iga emigrant saab oma lahkumist vabatahtlikult sisse kanda; Portugal, Prantsusmaa ja Kreeka seevastu peavad riigis elavate välismaalaste registrit (Ródenas 2010). Ka üle-euroopalised küsitlusuuringud (ESS, LFS jm), mis sisaldavad teatud andmeid inimese sünniriigi ja elukohariigi osas, on leidnud kasutust diaspora-alastes teadustöös (Aleksynska 2011). Teadlastest on näiteks Iqbal (2000) uurinud „ajude väljavoolu“ ja sh väljarändajate arvu Kanadast USAsse just viisataotluste arvu järgi. Zubrzycki (1953) seevastu analüüsis Poolast emigreerunud ning selleks piirikontrolli läbinud emigrante (Zubrzycki 1953), mis on tänapäeval avatud piiridega Euroopa Liidus aga aegunud strateegia (Ródenas 2010).

Seega on kvantitatiivfookusega analüüsid valdavalt tuginenud ülalpool kirjeldatud andmetele (MDP 2020; Clemens ja Pettersson 2008), ja see omakorda tähendab, et on keeruline anda kindlat hinnangut diasporaaliikmete ja väliskogukondade arvule. Samuti võib öelda, et diasporaauuringutes ei eksisteeri ühtset kvantitatiivset või kvalitatiivset viisi, kuidas antud teema uurimisele läheneda. Sellest tulenevalt võeti siinse uuringu aluseks kombineeritud meetodite kasutamine, ehk kvantitatiivse analüüsi tulemusi (st ankeetküsitlus) täiendati kvalitatiivuuringu (st intervjuud) tulemustega, ja vastupidi.

Nagu eelpool nimetatud, on välja- ja tagasirände potentsiaali uurimisel enamlevinud klassikalised kvantitatiivsed meetmed ehk küsitlusandmete ja rahvaloenduse andmete statistiline analüüs. Näiteks Eesti Sotsiaalministeeriumi 2013. aasta uuringus on kasutatud EL riikide keskmist palgataset, palgalõhe suurust ning miinimumpalkasid Eurostati andmetel, et võrrelda, millistesse kõrgema palgatasemega riikidesse on eestlased kõige tõenäolisemalt välja rändamas (Tarum 2013). Rahvaloenduse andmete eelis on see, et need on põhjalikumad kui elanikkonnaregistri andmed ning neid on kasutatud ka uurimistöös "Eestlaste tagasiränne Eestisse aastatel 1989–2000", mis oli pikalt üks vähestest tagasipöördumist komplekselt vaatavatest uuringutest Eestis (Kask 2006). Rahvaloenduse andmete põhjal ei saa aga teha järeldusi lõimumise/kohanemise ehk ennekõike hoiakute, võrgustumise, meediakasutuse, teenuste kasutamise vmt alastes küsimustes.

Väliskogukondade lõimumise ja kohanemise mõõtmiseks sihtriigis on Tammaru (2019) kasutanud näiteks küsitlusandmete põhjal väliseestlaste leibkonna ühe kuu netopalkasid ning võrrelnud neid Soome Statistikaametist saadud infoga soomlaste netopalkadega. Samas uuringus on lõimumise mõõtmiseks kasutatud ka "Soome küsitlusuuring 2009" põhjal tehtud sagedustabelit (kvantitatiivse ja kvalitatiivse meetodi kombinatsioon) Eestist väljarännanute ametialaste positsioonide muutumisest. Elukohtade

segregatsiooni Helsingi linnaregioonis näitavad samuti Soome Statistikaameti andmed (Tammaru, Kährrik ja Kangur 2019). Hilisemas, 2020. aasta eestlaste tagasirände kavatsuste uuringus Tammaru, Anniste ja Kanguri poolt, on multinominaalseks logistiliseks regressiooniks kasutatud kombinatsiooni Soome ja Eesti Statistikaameti andmetest ja küsitlusuuringust "Eestlased Soomes 2019" (Tammaru, Anniste ja Kangur 2020). Aastal 2014 kasutasid Tammaru ja Anniste Soome elanikeregistri ja rändestatistika andmeid, samuti Soome rahvaloenduse andmeid.

Kvalitatiivsetest meetoditest on süvaintervjuusid ja fookusgrupe kasutatud samuti kombinatsioonis kvantitatiivsete meetoditega välja- ja tagasirännet uurivates töodes. Tammaru 2020 töös on kasutatud "Eestlased Soomes 2019" küsimustikku, et hinnata tõmbe- ja tõuketegureid, milleks on mh sissetulek, töötingimused, perekondlikud suhted, õppimis- ja enesetäiendamisvõimalused ning sotsiaalsed hüved. (Tammaru, Anniste ja Kangur, 2020). Eesti keelt ja kultuuri uurivates uuringutes on peamiseks andmekogumisiisiks intervjuud ja fookusgrupid väliseestlastega, näiteks kogumikus "Eestlased ja eesti keel välismaal" (Praakli ja Viikberg 2010).

Välismaa uuringutes on kasutatud samuti kombinatsiooni nii kvalitatiivsetest kui ka kvantitatiivsetest meetmetest. Läti seni suurimates diasporaauuringutes aastatel 2014 ja 2019, kasutati lisaks kvantitatiivsetele andmetele ka süvaintervjuusid, et mõista väljarändajate individuaalseid lugusid ja konteksti (Kaša ja Mieriņa 2019). USAs, selleks, et uurida Ameerika Ühendriikide diasporaa kokkuhoidmist välismaal, on kasutatud nn "issue mapping" meetodit ehk sotsiaalmeedias probleemi üle arutlevate inimeste etnograafilist kaardistust, mida kasutatakse lähtepunktina ka siinse uuringu sotsiaalmeedia kaardistuse juures (ptk 5.2). See annab ülevaate, kui paljusid diasporaaliikmeid võivad teatud teemad puudutada ja kui palju osaletakse teemade arutelus sotsiaalmeedias. Selline infokogumine võimaldas nt uurida väliskogukondade kokkuhoidvust (Alinejad 2019). USAs peetakse arvestust diasporaa suuruse kohta saatkondadesse esitatud passitaotluste põhjal, samuti kasutatakse arve pidamiseks ka teiste riikide rahvaloenduse andmeid.

Kokkuvõtlikult kasutatakse diasporaauuringutes sageli kombinatsiooni kvalitatiivsetest ja kvantitatiivsetest meetoditest, kombineerides neid ka muude fookustatud andmeallikatega (nt sotsiaalmeedia grupid), sest sel moel saadakse uuritavast valdkonnast märksa terviklikum ülevaade. Taolist lähenemist on kasutatud ka siinses uuringus.

3.6. Teiste riikide näited diasporaauuringutest ja programmidest

Euroopa Liiduga ühinemine ja liidusisene vaba liikumine on soodustanud Kesk- ja Ida-Euroopa riikides elanikkonna vähenemist, suuremat väljarännet ning vähest tagasipöördujate hulka. Väljarändajad on enamasti noored või tööealised inimesed, kelle lahkumisega on tekkinud nendes riikides ajude äravool ning tööjõupuudus. Sellest tulenevalt on paljud riigid järjest rohkem hakanud tähelepanu pöörama võimalikule väliskogukonna kaasamisele, koostöö tegemisele ning tagasirände soodustamisele. Näiteks, kui Tšehhi diasporaapoliitika sarnaneb paljuski keele- ja kultuurifookuse tõttu Eesti eelmisele rahvuskaaslaste programmile, siis Läti, Leedu ja Ungari diasporaapoliitikaid saab Eestile eeskujuks võtta nende laiahaardelisuse tõttu. Nende riikide diasporaapoliitika ulatub kaugemale keele- ja kultuurifookusest, toetab rohkem diasporaalaste uuringute ja haridusprogrammide läbiviimist, ning hõlmab aktiivselt ka majandusvaldkonda.

Lätis viidi 2014. aastal seni kõige ambitsioonikam uuring Läti väliskogukondade kohta, mille eesmärgiks oli diasporaapoliitika kujundamine (Kaša ja Mieriņa 2019). Uuringu tulemuste põhjal loodi 2015. aastal koostöös Läti välisministeeriumiga Läti Ülikooli (*Latvijas Universitāte*) juurde *Diasporaa ja Migratsiooniuringute Keskus*, mille ülesandeks on mh edasiste seotud uuringute tegemine. Üks hiljutisemaid edukaid Läti diasporaainitsiatiive on näiteks välisläti noortele tasustatud praktikaprogrammi pakkumine Läti ettevõtetes.

Leedu välisministeerium võttis 2009. aastal vastu riikliku jätkusuutlikkuse strateegia, mille eesmärgiks oli demograafiliste- ja rändeprotsesside senisest parem ja tõhusam juhtimine. Osana sellest strateegiast loodi

2012. aastal strateegia "Gloaalne Leedu" (Global Lithuania, 2012–2019), mille eesmärgiks oli tugevdada Leedu suhet rahvuskaaslastega suurema kaasatuse, osaluse ja partnerluse kaudu (Damušis ja Ginte 2012). Aastaks 2014 oli "Gloaalse Leedu" programmiga loodud praktikastipendiumid ja mentorprogrammid noortele, 41 väliskogukonda olid liitunud programmiga "Lithuanian World Community", toetatud oli üle 200 erineva projekti ning oli algatatud koostöö 22 välisleedu noorteorganisatsiooni ja Leedu valitsusasutuste vahel. Samuti tehakse koostööd diasporaaliikmetega majanduse ja teaduse suunal. Leedu välisministeerium teeb ka aktiivset koostööd diasporaauuringute valdkonda uurivate teadlaste ja organisatsioonidega, avaldab iga aasta kokkuvõtteid ja soovitusi diasporaapoliitika kujundamiseks ning kogub regulaarselt statistilist informatsiooni diasporaaliikmete kohta (Gudelis ja Klinavičiūtė 2016). Taoline lähenemine erineb oluliselt Eestis varasemast diasporaapoliitikast, kuid sarnased eesmärgid ja suunad on võetud ka üleilmse eestluse programmi raames.

Ungari on läbi enda diasporaapoliitika edukalt turundanud enda majandust ja ettevõtlust väliskogukondadele, eriti noorematele välisungarlastele. Just diasporaaliikmete nooremate põlvkondade kaasamiseks on Ungaris ellu kutsunud projekt *ReConnect Hungary*, mis võimaldab 18–26 aastastel noortel reisida Ungarisse, et kohtuda Ungari idufirmade, disainerite, edukate ettevõtete juhtide, aga ka riigi tipp-poliitikutega. Noortele tutvustatakse mh ettevõtlus- ja kaubandusvõimalusi Ungaris, eesmärgiga suurendada noorte huvi investeringute ja äritegevuse vastu Ungari suunal. Teise näitena käivitati 2012. aastal ka nn "kultuuri ellu-äratamise programm", mille käigus kaasatakse teadushuvilisi noori Ungari diasporaad puudutavate uuringute loomisel (Herner–Kovacs 2014).

Kui Läti, Leedu ja Ungari diasporaapoliitikad on pigem head näited väliskogukondade kaasamisest, siis Iirimaa on läbi viidud uuring ka teiste riikide läbikukkunud diasporaastrateegiast ja –poliitikast (Aikins, Sands ja White 2009). Selle uuringu soovitusi on soovitatav silmas pidada ka Eestil, nii siinse uuringu kui ka üleilmse eestluse programmi rakendamise puhul, kuna see aitab paremini suunata nii andmekogumise kui ka järelduste ja soovitude esitamise fookust.

Kuna käesolev uuring on peamiselt rakenduslik, st selle vahetuks eesmärgiks on ennekõike poliitikakujundamine ning strateegialoome, sh poliitikameetme mõju raamistamine (moodiku(te) koostamise kaudu), arvestatakse uuringu läbiviimisel ning analüüsitulemuste koostamisel võimalikult palju ka eelnevalt väljatoodud lähenemiste ja põhimõtetega: nii andmekogumise meetoditega, varasemas kirjanduses diasporaaga seotud ja tuvastatud teguritega, aga ka uuringu järelduste ja soovitude juures teiste riikide diasporaapoliitikatega (vt täpsemalt ptk–s 6, uuringu kokkuvõte ja soovitused).

4. EESTI VÄLISKOGUKONNAD: EMPIIRILINE ANALÜÜS

Uuringu peamine fookus oli teoreetilisele raamistikule tuginedes (ptk 3) läbi viia Eesti väliskogukondade hulgas mahukas ja globaalne (üleilmne) ankeetküsitlus ning intervjuud. Siin peatükis analüüsitakse üksikasjalikult uuringu kvantitatiivse osa ehk ankeetküsitluse tulemusi. Analüüs keskendub ennekõike teemadele, mis ilmnesid nii uuringu teoreetilisest osast (sh varasemas teaduskirjanduses väljatoodud teemadest ja püstitatud hüpoteesidest), kuid lisaks tõlgendatakse ankeetküsitluse tulemusi uuringu kvalitatiivsest osast ehk intervjuudest tulenevate tulemustega. Teisisõnu kombineerib siin peatükis väljatoodud analüüs uuringu erinevad andmekogumis- ja analüüsimeetodid, mis mh võimaldab tulemusi ja järeldusi vastastikku valideerida, sh ka uuringu teadusteoreetilises plaanis.

Siin peatükis on käsitletud ennekõike teemad, mis on vahetult rakendusliku iseloomuga ehk puudutavad riiklikku poliitikakujundamist. Seega oli tulemuste lahtikirjutuse ja analüüsi eesmärgiks anda rakenduslikuma vaatega ülevaade Eesti väliskogukondadest, sh anda parimal võimalikul moel sisendsoovitusteks ja ettepanekuteks Eesti diasporaapoliitika paremaks kujundamiseks. Peatükk keskendub teemadele nagu näiteks Eesti väliskogukonna identiteet ja kuuluvustunne Eestiga, sideme- ja kontaktihoidmine, rahuolu asukohariigis, väljarändepõhjused ja tagasirände potentsiaal, kodakondsusega seotud küsimused, aga ka poliitiline ja ühiskondlik osalus ning eesti keele oskuse ja õppega seotud teemad.

4.1. Jõulud Eesti moodi? Identiteet ja suhestumine Eestiga

Varasemad diasporaauuringud näitavad (vt ka ptk 3 uuringu teoreetilist raamistikku) kuidas diasporaaliikmete ehk väliskogukonna sisesed protsessid – näiteks keelemuutus, keeleoskuse jätkusuutlikkus, keele või kultuuri edasikandmine lastele, aktiivne/passiivne suhestumine päritoluriigiga jmt – sõltub olulisel määral sellest, milline on väliskogukonna nii kollektiivi kui ka üksikindiviidi kuuluvustunne selle riigiga kust ta otseselt või kaudselt (nt läbi vanemate või vanavanemate põlvnemise) pärit on. Kuuluvustunnet võime kirjeldada kui seost inimese ja tema päritolukoha vahel vaatamata välismaal loodud suhetele (Kenny 2013), ning see seos moodustab osa inimese identiteedist ehk enesetajust ja ühendab teda nii “kodumaaga” kui ka teiste “kodumaaga” seotud väliskogukonna liikmetega.

Taoline määratlus on kooskõlas ka teiste levinud rahvusliku identiteedi käsitlustega. Näiteks Stephen Shulmani (2013) käsitluse kohaselt saab rahvusliku identiteedi sisu jagada kolme alateema põhiselt, millel on kokku kümme võtmelementi (vt tabel 3). Esimese ehk kodanikuidentiteedi võtmelementideks on side kindla territooriumiga, kodakondsus, usk ühistesse väärtustesse või ideoloogiasse, ning poliitiliste institutsioonide ja võrdsete õiguste austamine. Kultuuriline identiteet on seotud mittepoliitiliste väärtustega ja selle võtmelementideks on religioon, keel ja traditsioonid. Etniline identiteet põhineb aga ühisel päritolul ehk põlvnemisel. Jaotus on ühildatav ka töö teoreetilises raamistikus mainitud Robin Coheni (2008) käsitlusega ning vaatleme neid tunnuseid ka allpool erinevate alapeatükkide lõikes.

Tabel 3. Rahvusliku identiteedi osad (Shulman 2013 põhjal)

Rahvusliku identiteedi alateemad	Võtmelementid
Kodaniku-	territoorium kodakondsus tahe ja nõusolek poliitiline ideoloogia poliitilised institutsioonid ja õigused
Kultuuriline	religioon keel traditsioonid
Etniline	päritolu rass

Kuidas Eesti väliskogukonnad Eestiga suhestuvad? Siinse uuringu üheks peamisest eesmärgist oli teada saada, milline on Eesti väliskogukondade identiteet ja millistest osadest see koosneb. Eesti väliskogukondade identiteedi uurimine aitab selgitada nende hoiakuid ja ootuseid Eesti suunal, mis omakorda aitab paremini kujundada sobivaid meetmeid Eesti väliskogukondade identiteedi säilimise toetamiseks (juhul, kui kogukond seda ise soovib ja soosib). Selles peatükis antakse seega peamiselt vastus järgnevale küsimustele: esiteks, kodanikuidentiteedi alateemast lähtuvalt: 1) kas väliskogukonna liikmed hoiavad Eestiga sidet ja mis viisidel seda tehakse; teiseks, ja kultuurilise identiteedi alateemast lähtuvalt: 2) milliseid pühasid tähistatakse, ning kolmandaks, etnilise identiteedi alateemast lähtuvalt: 3) kui lähedasena end tuntakse erinevate sihtrühmade suhtes?

4.1.1. Sideme hoidmine Eestiga

Kenny (2013) kirjeldusest lähtuvalt on üheks kuuluvustunde näitajaks kas ja kuidas väliskogukonnad oma nn kodumaaga sidet hoiavad. Küsitlustulemustest selgub, et vaid minimaalne osa kõikidest vastanutest leiab, et neil ei ole Eestiga mingit sidet või kontakti (umbkaudu 2%) – kõik ülejäänud ehk 98% vastajatest suhestub ühel või teisel moel Eestiga. Rühmitades vastajaid erinevate tunnuste alusel näitavad tulemused, et see osakaal ei erine oluliselt vanuse, haridustaseme, välismaal viibitud aja ega Eestist lahkumise põhjuse järgi moodustatud vastajagruppide puhul: nii ei ole sideme olemasolu või puudumine oluliselt erinev näiteks 16–24 või 45–54 aastaste vastajate vahel, samuti ei nähtu andmetest, et inimesed, kes lahkusid Eestist nt ühiskondliku ja poliitilise atmosfääri tõttu arvaksid, et neil ei ole Eestiga mingit sidet sagedamini kui nt perega seonduvatel põhjustel Eestist lahkunud inimesed. Küll aga on olulisi erinevusi märgata sõltuvalt vastajate kodakondsusest, emakeelest, sünniriigist ja nende praegusest asukohariigist.

Küsitlusele vastajad jagasime varasemale kirjandusele tuginedes nende kodakondsuse alusel kolme gruppi: ainult Eesti Vabariigi (EV) kodanikud, EV ja muu kodakondsusega inimesed (st topelt- või mitmik kodakondsusega isikud) ning mitte-EV kodakondsusega inimesed. Mitte-EV kodanike seas ei tundnud Eestiga sidet ja kontakti ligi 7% vastajatest, kui teiste gruppide seas jäi see alla 1,5%. Samas tuleb tõdeda, et mitte-EV kodanikest vastajaid oli arvult ka oluliselt vähem kui ainult Eesti kodakondsuse või topeltkodakondsusega vastajaid.

Erisused on näha ka siis, kui vaadelda vastuseid vastajate sünniriigi alusel: Eestis sündinud leidsid oluliselt harvemini, et neil puudub side Eestiga (ligi 1,5% vastanutest) kui välismaal sündinud (ligi 5% vastanutest). Kuigi absoluutarvudes on nende kahe grupi vahel erinevused suhteliselt väikesed tegemaks nende põhjal kaugeleulatuvaid üldistusi, samas kui suhtarvudes on erinevus mitmekordne, viitavad tulemused siiski asjaolule, et väljaspool Eestit sündinute hulgas on Eestiga side väiksem kui neil kes on Eestis sündinud.

Märgatavalt suurem on vahe kui grupeerida vastajad nende praeguse asukohariigi (elukohariigi) lõikes. Tulemustest nähtub selgelt, et Venemaal elavate vastajate seas on sideme puudumine Eestiga märkimisväärselt levinum kui teistes riikides (ligi 21% Venemaa asukohariigina nimetajatest valisid selle variandi). Teistest regioonidest on keskmisest mõnevõrra kõrgem protsent veel Kanadas elavate vastajate hulgas (3%), kuid kõikides ülejäänud riikides on see teistega ehk keskmisega võrreldaval tasemel ning jääb enamasti alla 2%.

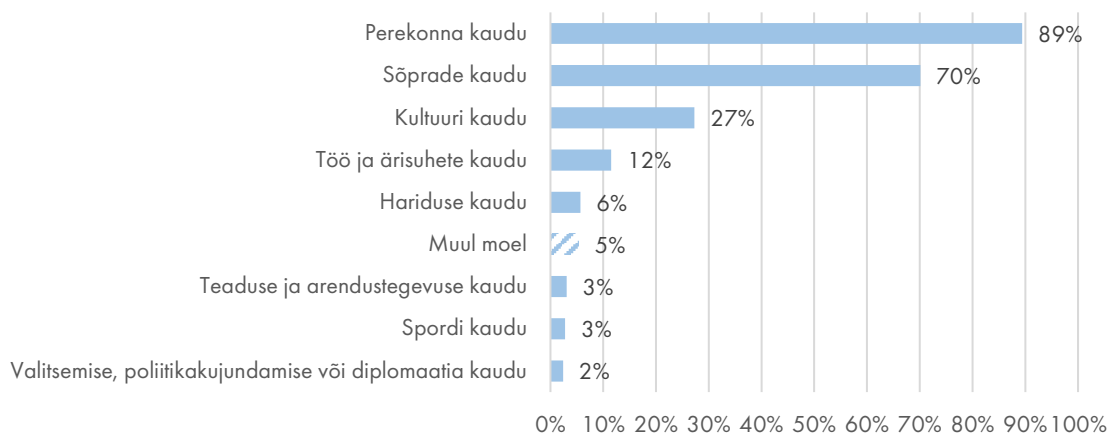
Taolist mustrit on näha ka vastajate emakeele alusel moodustatud analüütilistes gruppides, ent mitte küll sellises ulatuses. Nii ei ole Eestiga sidet või kontakti ligi 6,5%–1 emakeelena vene keelt kõnelevatest vastajatest, samas kui eesti keelt emakeelena kõnelevatest vastajatest vastab nii vaid 1%. Mitmekeelsete vastajate oli vastav näitaja ligi 3% ja eesti ning vene keelest erineva emakeelega vastajate seas 5%. Taolised tulemused näitavad, et tulevastes sarnastes uuringutes tasub kindlasti uurida eri tegurite koosmõju inimeste suhtumisele sidemesse Eestiga (nt riik, emakeel, riigist eemaloleku aeg jmt).

Kokkuvõtlikult saame öelda, et Venemaal elavad ja/või emakeelena vene keelt kõnelevad inimesed tunnetavad Eestiga kaugemat sidet kui mujal riikides ja/või muud keelt emakeelena kõnelevad inimesed. Samuti tuleb siinse uuringu ülejäänud tulemuste tõlgendamise juures silmas pidada, et kui väiksemad

erandid välja arvata, omab valdav enamus vastajatest suuremal määral sidet Eestiga – mis tähendab seda, et ka ankeedi teistele küsimustele antud vastused võivad olla mõjutatud sellest, milline on inimese seos Eestiga (näiteks kui side Eestiga on suur võib see väljenduda ka suuremas soovis lastele eesti keelt õpetada, soovis Eestit sagedamini külastada jmt; kuigi põhjuslik seos võib alati tuleneda ka muudest teguritest).

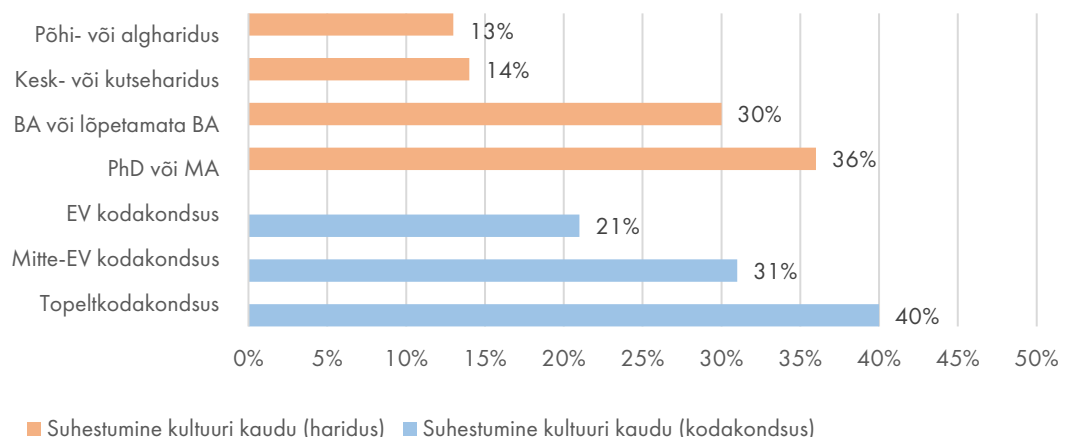
Lisaks uurisime ka viise, miks ja kuidas ehk millistel viisidel ning põhjustel Eestiga sidet hoitakse. Oluline on märkida, et selle küsimuse puhul said vastajad valida kõik endale sobivad vastusevariandid, ja/või kirjutada vastus ise. Enim levinud põhjused ja viisid on seotud ennekõike perekonna ning sõpradega (joonis 1): ligi 89% vastajatest hoiavad Eestiga sidet perekonna kaudu või tõttu ning enam kui 70% vastajatest teevad seda sõprade kaudu. Teised variandid on üldpildis juba märkimisväärselt vähem olulised, millest peamiseks on sideme hoidmine Eesti kultuuriga seotud põhjustel (27% vastajatest).

Joonis 1. Eestiga sideme hoidmise viisid (kõik vastajad)

Nagu eelnevalt nimetatud, on just kultuur üks identiteeti määrav või seda oluliselt mõjutav osis inimese enesemääramise juures – siinse uuringu tähenduses mõtestame kultuuri laialt, alates Eesti kommetest kuni Laulupeo külastamiseni välja. Vaadeldes tulemusi erinevate vastajarühmade lõikes (joonis 2), märgitakse huvitaval kombel nii topeltkodakondsusega (40%) kui ka mõne muu riigi kodakondsusega inimeste seas (31%) just kultuuri kaudu ja tõttu teostatavat sidet/kontakti rohkem, kui seda tehakse näiteks EV kodakondsusega vastajate hulgas (21%). Lisaks nähtub veel, et kõrgema haridustasemega vastajad märgivad kultuuri kaudu teostatavat sidet enam kui madalama haridustasemega vastajad. Kõige enam hoitakse kultuuri kaudu magistri- või doktorikraadiga vastajate (36%) ning kõige vähem põhi- ja algharidusega vastajate seas (13%). Bakalaureuse- või lõpetamata bakalaureusekraadiga (30%) ning kesk- või kutseharidusega vastajad (14%) jäävad mõlemad nende kahe vahele.

Joonis 2. Eestiga kultuuri kaudu ja tõttu sideme hoidmine (haridustaseme ja kodakondsuse lõikes)

Kultuurilise sideme kaudu Eestiga kontakti hoidmine või sideme teostamine on keskmisest oluliselt madalam ainult vene keelt emakeelena kõnelevate vastajate seas (9,5%), seevastu kui teiste emakeele alusel moodustatud gruppide puhul on see näitaja kõrgem kui 25%. Sarnane olukord on ka Venemaal elavate Eesti väliskogukonna liikmete puhul, kus kultuurilist sidet märgivad vaid 7,5% vastajatest. Teiste riikide seas on madalaim näitaja veel Suurbritannia ja Iirimaa puhul (19%), kuid kõrgeim Kanada vastajate seas (52%).

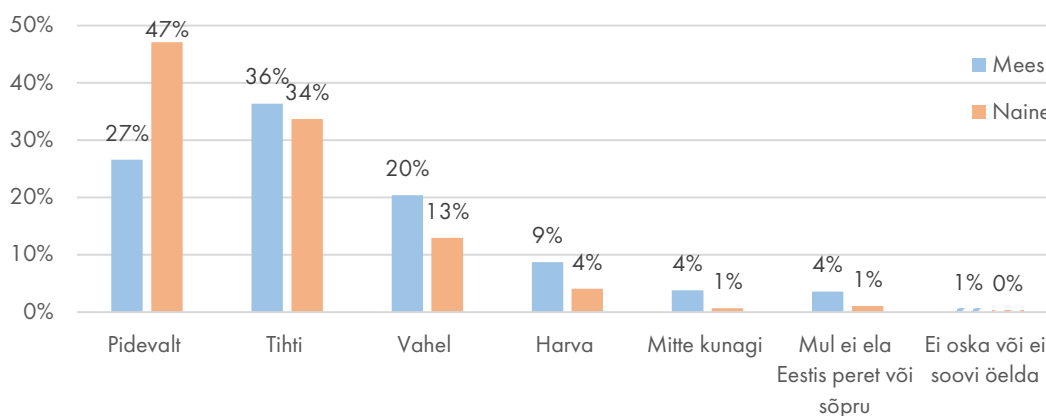
Huvitaval kombel on kultuurilise sideme nimetamine ligi kaks korda kõrgem just väljaspool Eestit sündinud vastajaskonna (44%) kui Eestis sündinud vastajate seas (22%). Tulemused kultuurilise side harvema nimetamise osas on üsna mõistetavad, sest nii Venemaal elavate kui ka emakeelena vene keelt rääkivate vastajate seas oli igasuguse side puudumine märksa tõenäolisem kui mõnes muus riigis elavate vastajate puhul. Küll aga peaks lähemalt vaatama Eestis ja väljaspool Eestit sündinud gruppide koosseisu, et otsida põhjuseid hinnangute erinevuses kultuurilisele sidele.

Lisaks erinevatele üldisematele viisidele kuidas või mille tõttu Eestiga sidet hoida, teostub Eestiga suhestumine ka muudel viisidel. Üheks peamiseks teoreetilises kirjanduses välja toodud teguriks on olnud päritoluriigiga ühenduse hoidmine (st laiemas laastus suhestumine) just läbi lähedaste inimeste, st läbi perekonna või sõprade, mis oli ka peamiseks viisiks ja põhjuseks miks Eesti väliskogukond Eestiga kontakti ja sidet hoiab. Seetõttu küsisime vastajatelt ka taolise suhtluse aktiivsust ja regulaarsust.

Natuke vähem kui pooled vastanutest hoiavad Eestis elava pere või sõpradega sidet pidevalt (42%), kolmandik vastajatest teevad seda tihti (34%), ehk kokku on keskmisest aktiivsem suhtlus Eestis elava pere või sõpradega umbkaudu kolmveerandil (76%) Eesti väliskogukonna liikmetest. 15% teeb seda vahel, 5% teevad seda harva ning 2% mitte kunagi, mis tähendab, et ligi viiendik vastajaid suhtlevad pere või sõpradega Eestis pigem vähem ning ebaregulaarselt.

Tulemused erinevate vastajarühmade ehk klastrite lõikes näitavad veel, et mida vanem on inimene, seda harvemini oma Eesti tuttavate ja sugulastega ühendust hoitakse – see võib olla tingitud nii pikast eemalolekust kui ka loomulikest põhjustest (nt lähedaste lahkumine). Kusjuures enam hoiavad oma lähedastega ühendust just naised, samas kui mehed teevad seda oluliselt harvemini (joonis 3).

Joonis 3. Suhtluse või ühenduse hoidmise aktiivsus Eestis elava pere või sõpradega (soo lõikes)

Ka uuringu raames läbiviidud süvaintervjuud kinnitavad, et peamine põhjus väljaspool Eestit elavatel eestlastel Eestiga kontaktis olemiseks on nende Eestis elava perekond ja tuttavad. Just perekond ja sõbrad-tuttavad on inimesed, kelle pärast Eesti südamelähedane püsib ja ilma kelleleta kaoks kiiremini ka side Eesti territooriumi ja ühiskonnaga:

„Ma arvan, et kui mul inimesi ei oleks, siis ma ei tuleks. Kui sõpru seal enam poleks või vanemad ära koliks, siis ma nii tihti ei tuleks. Aga hetkel on inimesed olulised.“

Intervjuud näitavad, et suhete skaalal on kõige olulisem just lähiperekond, kellega säilib tihe kontakt ka aastate möödudes. Samuti ilmneb intervjuudest, et mida lähedasemad on suhted perekonna vahel, seda tihedam on ka suhtlus ja mõlemapoolne külastus; kusjuures paradoksaalsel kombel võib välismaal elades suhtlus perekonnaga olla isegi tihedam kui see oli Eestis elades. Seda võib seletada mitmeti: esiteks tingib suurema suhtluse igatsustunne eesti kultuuri ja eestikeelse suhtluse vastu, kuid teiseks on inimestel erinevas ühiskonnas elades ka rohkem uudiseid või kogemusi mida omavahel sagedamini jagada (rääkides näiteks kas või ilmast või päevapoliitikast). Kolmandaks on ka digikanalite paljusus suhtlemise mugavaks teinud.

Eestisse jäänud pere, sõprade ja tuttavate puhul tajutakse aga rohkem, et igaüks liigub oma rada ja füüsiliselt eemal olles on kaugenemine kerge tekkima. Sotsiaalmeedia võrgustikud ja näiteks piltide postitamine teatud määral küll vähendavad teineteise elust eemale jäämist, aga sotsiaalselt ja emotsionaalselt tuntakse end pigem kaugemale triivivat:

„Mul sõpradega sama, et kui oled Eestis, oled olemas, kui oled USA-s, siis mis silmist see meelest. Kui lähed tagasi, siis samad inimesed ei käi enam koos. Inimesed ei ela ka samades kohtades, elu on edasi läinud. Pered on lahku läinud. Minu jaoks jäi Eesti elu seisma!“

Teisalt on ka neid intervjuueeritavaid, kes on eestlastega kontaktis igapäevaselt oma töö kaudu, tehes kaugtööd Eesti jaoks või töötades koos kohalike eestlastega (näiteks eesti keele õpetajad). Samuti võib märgata muustrit, et kui kohalikke tutvavaid on vähe, tuntakse ka suuremat vajadust Eestisse maha jäänud lähedasi oma elus olulisel kohal hoida. Kui aga välismaal on tekkinud uus ja aktiivne võrgustik, on see vajadus jällegi väiksem:

„Nädalas korra mõtleme tagasitulemise peale. Mina blokin, pere läheks kohe tagasi. Nad ütlevad, et ma vean neid alt, et olin öelnud, et viieks aastaks. Mu naine igatseb oma pere järgi, ema, isa ja vanaema. Tal pole siin sõpru, tal pole Eestis sõpru. Ta pole nii suure sõpruskonnaga inimene. Teda huvitab ainult pere.“

Samal ajal järgmine põlvkond, kes on sündinud või enamuse elust välismaal elanud, ei tunne enam nii suurt vajadust eestlastega suhelda, isegi kui neil on Eestis aja jooksul mõned sõbrad tekkinud. Samuti laste jaoks on kaugsuhte hoidmine lähedastega keerulisem, kuna nende jaoks on põnevam ja olulisem see, mis toimub füüsiliselt nende ümber. Seetõttu on ka vanavanematega videokõne teel suhtlemine tihti pigem tüütu kohustus kui suur rõõm. Vanavanemate puhul on mälestusväärsemad füüsilised kogemused – vanaema söögid, vanaisa garaaž, paid ja kallistused – mida digivestlused aga pakkuda ei suuda:

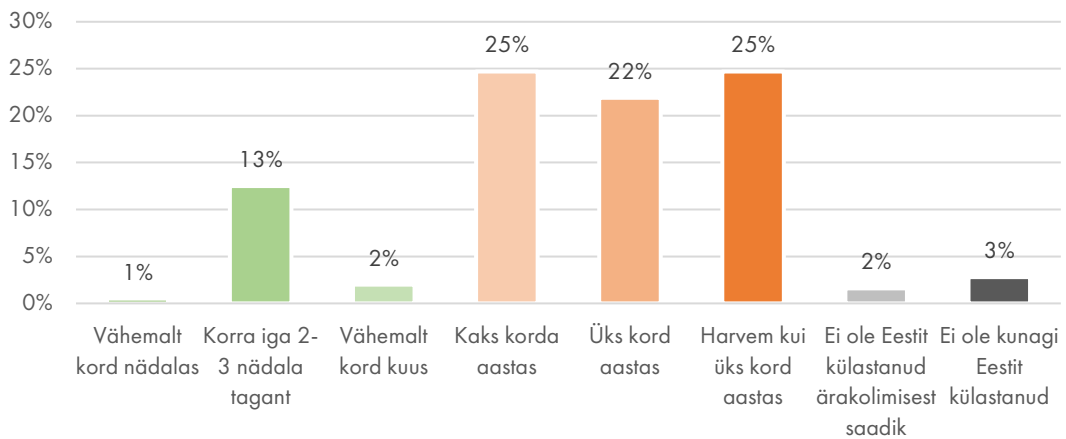
„Lisaks kui meie räägime vanavanematega, ta tuleb sinna taha ja ütleb tere, aga ta ei saa seda kogemust Skypes, Teamsis, Zoomis. See on nende jaoks töö. See energia mille see võtab, on teine kui annab. See rääkimise pingutus. Iseseisvalt kulutan energia ära.“

Kokkuvõtlikult on seega perega, lähisugulastega või heade tuttavate ja sõpradega suhte hoidmine üks peamine põhjus, miks Eestiga pärast lahkumist suhestutakse: sidet hoitakse ja suhestutakse.

Lisaks sellele ja eelnevaga tihedalt seotud on oluline osa Eestiga suhestumisest ja sideme hoidmisest ka Eesti (füüsiline) külastamine. Ankeetküsitluse tulemuste põhjal (joonis 4) külastab Eestit aktiivselt ehk korra nädalas või korra iga 2–3 nädala tagant 14% vastajatest, kes suure tõenäosusega on osati ka pendelrändajad: kõige enam ongi neid just töö tõttu väljarännanute seas. Seevastu kuni kord aastas külastavad Eestit ennekõike õppimise tõttu väljarännanud, mis ilmselt kattub ka ülikoolide või koolide semestriloogika ning vaheaegadega.

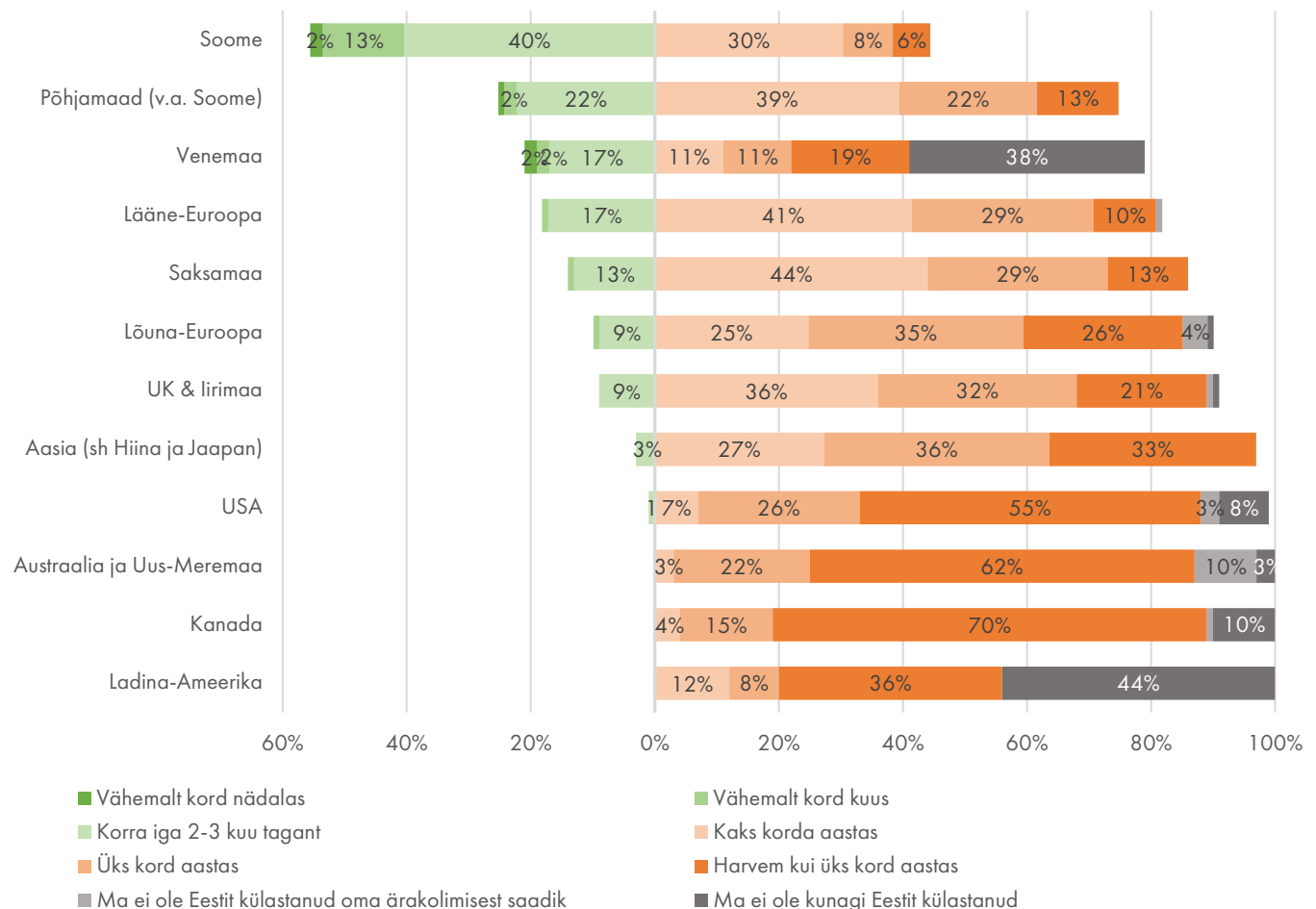
Pigem harvem külastavad Eestit veidi vähem kui pooled kõikidest vastajatest, tehes seda kas maksimaalselt kas üks või kuni kaks korda aastas (üks kord aastas 22%, kaks korda aastas 25%). Veelgi harvem ehk vähem kui kord aastas külastab Eestit veerandik (25%) Eesti väliskogukonnast, ning ca viis protsenti on selliseid Eesti väliskogukonna liikmeid, kes pole kas kordagi Eestit külastanud (st on sündinud Eestist väljaspool) või kes pole Eestit külastanud enda väljarändest alates. Siinkohal tuleb uuesti silmas pidada, et ankeedile said vastata ainult need, kes elavad väljaspool Eestit alaliselt (st suurema osa ajast väljaspool Eestit).

Joonis 4. Eesti külastamise sagedus (kõik vastajad)

Riigiti külastavad Eestit kõige sagedamini Soomes asuvad Eesti väliskogukonna liikmed, kellele järgnevad Venemaal ja teistes Põhjamaades elavad Eesti väliskogukonna liikmed (joonis 5). Üldine külastusmuster näitab, et mida kaugemal on elukohariik, seda harvemini Eestit külastatakse. Erandiks on Venemaa, mille puhul vastas ligi kolmandik vastajatest, et pole lahkumisest saadik kunagi Eestit külastanud. Ka Lõuna-Ameerikast külastatakse Eestit pigem vähe, mida aga ei saa öelda näiteks Aasia piirkonna kohta, kus elavatest Eesti väliskogukonna liikmetest ligi pooled külastavad Eestit vähemalt korra aastas. Teisisõnu võib öelda, et lisaks väljarände põhjusele (mida negatiivsemate tunnetega välja rännatakse, seda vähemtõenäolisem on Eestisse reisimine ja sellega sidemete hoidmine) mängib oma rolli ka elukoha kaugus ja ka ühendus Eestiga.

Joonis 5. Eesti külastamise sagedus (elukohariigi ja peamiste regioonide lõikes)

Samuti näitavad tulemused, et mida kauem on inimene Eestist eemal olnud, seda harvemini ta seda külastab. Nii näiteks külastavad vähem kui kaks aastat eemal olnud inimesed Eestit kõige enam korra iga 2–3 kuu tagant või siis kaks korda aastas, 10–20 aastat eemal olnud külastavad Eestis üks või kaks korda aastas, ning üle 20 aasta eemal olnud külastavad Eestit vaid kuni kord aastas (või harvemini). Valdav osa üks või enam kordi aastas Eestis käivatest on Eesti kodanikud, samas kui suurem osa topeltkodakondsusega või mittekodanikest vastajad teevad seda pigem harvemini kui kord aastas. Tihedamini külastavad Eestit just noored (16–24) ning naissoost vastajad; samas aga tunnuse lõikes, kas vastajal lapsed puuduvad, lapsed on vanemad kui 16. aastased või lapsed on nooremad kui 16. aastased, märkimisväärsed erinevused Eesti külastamise sageduse, aga ka Eestis viibitud aja lõikes, puuduvad – antud juhul ennustas teoreetiline kirjandus pigem seda, et lastega peredel on pigem keerulisem päritoluriigiga füüsilist kontakti hoida.

85% neist, kes Eestit külastavad, veedavad kohapeal aega mõnest päevast (21%) kuni mõne nädalani (64%). Vaid 15% vastajatest veedab Eestisse tulekul riigis aega enam kui mõned kuud. Ka siin eristuvad selgelt õppurid ja töötavad inimesed, kes Eestisse tulles veedavad Eestis aega vähemalt mõne nädala, kuid vaid mõneks päevaks tulevad Eestisse pigem ühiskondlikel ja perekondlikel põhjustel lahkunud. Soo lõikes tulevad mehed Eestisse pigem mõneks päevaks ja naised mõneks nädalaks.

Lisaks küsisime ühe Eestiga suhestumise viisina ka rahalise toetuse andmist/saatmist Eestis elavale inimesele (nn *remittance* ehk rahaülekanded, vt täpsemalt ptk 3): 66% vastajatest ei tee seda üldse, 22% teevad seda vaid erijuhtudel, ning 9% vastajatest teevad seda regulaarselt. Siin tasub esile tuua, et rahalist toetust saadavad välismaal töötavatest väliskogukonna liikmetest enim just elukvaliteedi parandamise põhjustel Eestist väljarännanud inimesed (14%). Soo lõikes teevad rahaülekandeid rohkem mehed kui naised.

4.1.2. Kuuluvustunne ja suhestumine teiste inimrühmadega

Oluline mõjutegur enesemääratluse, kuuluvustunde ja identiteedi puhul on suhestumine kindlate rühmade või inimrühmadega: enamasti on see küsimus sellest, kuhu gruppi tuntakse end kuuluvat ja kuhu mitte. Need, kes tunnetavad tugevat kuuluvust näiteks mõnda etnilisse või rahvusrühma – st kes identifitseerivad endid mõne rühma liikmena –, teadvustavad oma rühma sageli just erinevana ja eristuvana teistest samalaadsetest rühmadest. Osaliselt toimub taoline identiteeditiloomine ka selgelt vastandudes teatud rühmadele (st me oleme need kes teised *ei ole*). Etnilisus ja etniline identiteet ning sellega seonduv kuuluvustunne on seega piiride loomine, muutumine, ning nende piiride üleväl hoidmine – ehk teisisõnu aktiivne suhestumine enda ja teiste (etniliste) rühmadega (Jenkins 2014). Sellest tulenevalt võime oletada, et ka Eesti väliskogukonna kuuluvustunne on eri gruppide suunal erinev, milleks võivad olla nii Eestiga vahetult seotud rühmad kui isiku enda rändetaustast (nn diasporaaliikmelisusest) tulenevalt teised sarnases staatuses oleva rühmad (nt teiste riikide diasporaad oma elukohariigis). Nende teeside põhjal sai loodud kuus rühma, millest igatüüpi osas palusime vastajatel skaalal 1–4 hinnata oma lähedust nende suhtes:

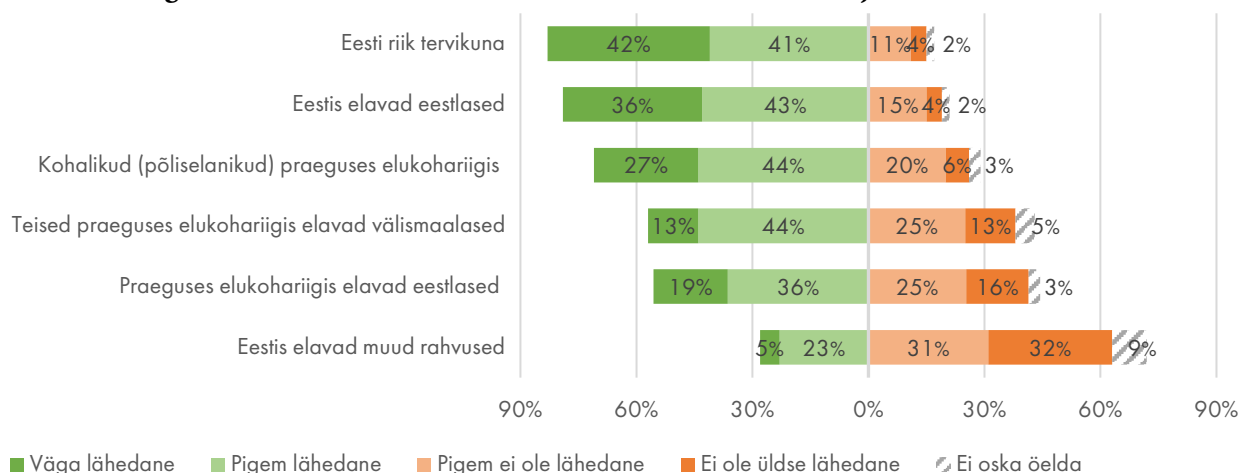
- 1) Eesti riik tervikuna (st Eesti riik kui abstraktne, geograafilis–kultuuriline entiteet),
- 2) Eestis elavad eestlased,
- 3) Eestis elavad muud rahvused,
- 4) vastaja praeguses elukohariigis elavad teised eestlased,
- 5) vastaja praeguse elukohariigi kohalikud elanikud (st nn põliselanikud), ja
- 6) teised vastaja elukohariigis elavad välismaalased (st teised sisseerändajad).

Tulemustest selgub (joonis 6), et Eesti riigi kui abstraktse tervikuga peab end väga lähedaseks või pigem lähedaseks ligi 83% vastajatest, Eesti elavate eestlastega 79% vastajatest ning Eestis elavate muude rahvustega umbes 29% vastajatest. Veel tuleb välja, et natuke rohkem kui pooled vastajad peavad lähedaseks vastaja praeguses elukohariigis elavaid teisi eestlasi (56%), ligi samaväärselt ka teisi riigis elavaid välismaalasi (57%), aga veelgi enam seal riigis elavaid kohalikke (nn põliselanikke, 72%). Tulemused viitavad seega, et kõikide vastajate lõikes tuntakse end rohkem lähedasena Eesti riigi, Eestis elavate eestlaste ja oma praeguse

elukohariigi põliselanike suhtes, ja vähem lähedasena Eestis elavate muude rahvuste, ning üllatuslikult – praeguses elukohariigis elavate eestlaste suhtes.⁵

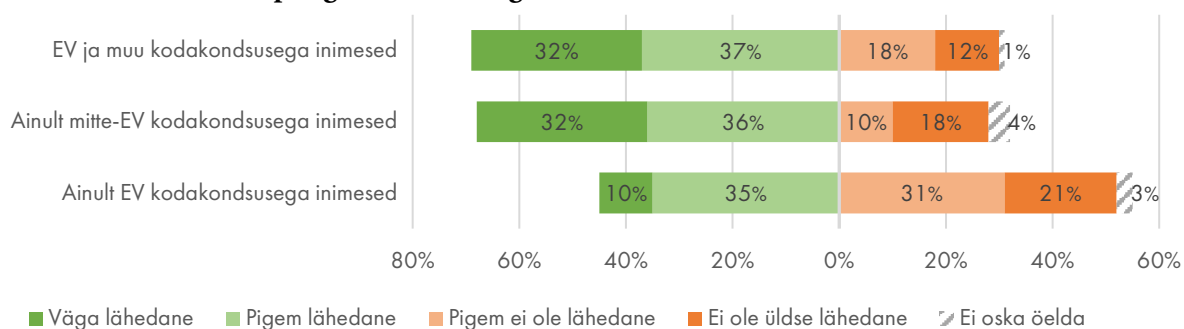
Joonis 6. Väliskogukonna lähedustunne erinevate rühmade suhtes (kõik vastajad)

Oluline on märkida, et tugev kuuluvustunne oma (uue) elukohariigiga ei välista sugugi tugevat kuuluvustunnet Eesti riigi või Eestis elavate eestlastega – näiteks suur osa neist vastajatest, kes tunnevad väga tugevat lähedust elukohariigi põlisrahvusega, tunnevad samal ajal väga lähedast (42%) ja pigem lähedast (39%) kuuluvust ka Eestis elavate eestlastega. See viitab mitmekultuurilisele (Eesti) identiteedile Eesti väliskogukonna hulgas, mida on mh varem täheldanud nt Valk (2017). Eestlase arhetüüp ning kirjeldus „mida tähendab olla eestlane“ on konstrueeritud ka Chicago Eesti kogukonna intervjuude põhjal (ptk 5.1).

Analüüsidest tulemusi vastajate kodakondsuse lõikes, tuleb peamine erisus välja läheduse osas oma asukohariigis elavate teiste eestlastega: tulemustest nähtub (joonis 7), et Eesti kodakondsusega inimesed peavad oluliselt harvemini (10% vastajatest) väga lähedaseks teisi nende praeguses elukohariigis elavaid eestlaseid, kui näiteks topeltkodakondsusega (32%) või muu mitte-EV-kodakondsusega vastajad (32%).

Joonis 7. Lähedustunne praeguses elukohariigis elavate teiste eestlaste suhtes (kodakondsuse lõikes)

Vanuse alusel loodud analüüsirühmade lõikes puhul väärivad äramärkimist suhtumine Eestis elavate muude rahvuste, vastajate praeguses elukohariigis elavatesse eestlastesse ja nende praeguses elukohariigis elavatesse välismaalastesse. Tulemustest selgub, et noored vastajad peavad end Eestis elavate muude rahvustega keskmiselt lähedasemaks kui vanemad vastajad. Ka kõikide nende kahe vanusegrupi vahele jäävate rühmade alusel on märgata tendentsi, et mida vanemad on inimesed, seda enam kaugena end Eestis elavate muude rahvuste suhtes tuntakse. Samas on suhestumine muude Eestis elavate rahvustega ka noorte seas ikkagi pigem nõrk. Sarnane olukord on suhtumises vastajate elukohariigis elavate välismaalaste suhtes, kus

⁵ Ka siin on geograafilised eripärad – see muster ei kehti Põhja-Ameerikas ning Austraalias (kus samavõrra tugev on lähedustunne nii kodueestlastega kui ka elukohariigi eestlastega). Muudes riikides on see näitaja tõepoolest ca 1 skaalajaotise võrra väiksem, mis on märkimisväärne erinevus.

lähedustunde väärtus muutub vanuse kasvades madalamaks. Vastupidist tendentsi on märgata suhtumises vastajate elukohariigis elavatesse eestlastesse, kus keskmise lähedustunde hinnangu väärtus on tõusev, kui kasutada vanusegruppi 16–24 referentskategoriana. Niisiis peavad vanemad inimesed sagedamini lähedaseks välismaal elavaid eestlaseid, nooremad aga oma elukohariigi välismaalaseid.

Ka emakeele alusel moodustatud analüüsirühmades on suurimaid erinevusi märgata suhtumises Eestis elavatesse muudesse rahvustesse. Kui Eestis elavate eestlastega on kõrgeim lähedustunne eesti emakeelega ja mitmekeelsete vastajate seas, siis muu emakeelega ja vene emakeelega inimeste seas on see madalam. Suhtumine muudesse Eestis elavatesse muudesse rahvustesse järgib aga vastupidist trendi, olles eestikeelsete ja mitmekeelsete vastajate seas madalama väärtusega kui vene ja muu emakeelega vastajate seas. Hinnang lähedusele muude rahvustega on mõnevõrra madalam nende seas, kes on sündinud väljaspool Eestit võrreldes Eestis sündinutega. Eestis elavate eestlastega tuntakse end kahe mainitud grupi vahel enamasti pigem lähedasena (mõlemas grupis valis vastusevariandi “pigem lähedane“ enam kui 40% vastajatest). Peamised erinevused ilmnevadki selle küsimuse puhul vene emakeelega vastajate puhul. Küsitlustulemuste põhjal saab seega öelda, et vene emakeelega vastajad tunnevad eesti emakeelega vastajatega võrreldes end harvemini lähedasena Eestis elavate eestlastega ja sagedamini lähedasena Eestis elavate muude rahvustega.

Märkimisväärseim erinevus lähedustundes ja sõltuvalt inimese Eestist eemaloleku ajast ilmneb kolmes aspektis: suhtumine Eestis elavatesse muudesse rahvustesse, suhtumine praeguses elukohariigis elavatesse eestlastesse ja suhtumine põliselanikesse vastajate praeguses elukohariigis. Vastajate praeguse elukohariigi kohalike elanikega ja praeguses elukohariigis elavate eestlastega tuntakse end sagedamini seda lähemana, mida kauem Eestist on ära oldud. Kauem Eestist eemal viibinud tunnevad aga keskmiselt vähem lähedust muude Eestis elavate rahvuste suhte, ning mida kauem inimene Eestist eemal on viibinud, seda suurema tõenäosusega ta ei tunne end muude Eestis elavate rahvustega lähedasena.

Kuna üldjuhul koosneb väliskogukond paljudest sama tunnust kandvatest inimestest (antud juhul *eestlane* kui abstraktne määratlus), siis küsisime eraldi küsimusena ka vastaja isikliku suhtlemise olulisust teiste vastaja praeguses elukohariigis elavate eestlastega (viiesel skaalal). Tulemused näitavad, et väga oluliseks peetakse suhtlus teiste kohalike eestlastega 18% vastajate puhul, üsna oluline on see 11% vastajate jaoks ning keskvaartusena oluline on see 18% vastajate jaoks. St ligi poolte vastajate jaoks on isiklik suhtlemine teiste kohalike eestlastega pigem oluline või väga oluline. Seevastu üldse ei ole isiklik suhtlemine teiste eestlastega oluline 18% jaoks ning pigem mõnevõrra oluline 32% vastajate jaoks, ehk nemad moodustavad kokku teise poole kõikidest vastajatest. See näib viitavad sarnaselt eelnevale asjaolule, et Eesti identiteet on Eesti väliskogukonna hulgas määratletav pigem läbi suhestumise Eesti kui riigi ehk kui abstraktse kogukonna või ajaloo, kultuuri jmt kaudu, kui et ilmingimata läbi isikliku suhestumise teiste eestlaste kui indiviididega (kui v.a. enda perekond ja lähedased sõbrad-tuttavad) – see aitaks mh osaliselt selgitada seda, miks esineb märkimisväärne erinevus kuuluvustundes eestlastega kes elavad Eesti riigis vis-a-vis eestlastega kes elavad vastaja praeguses elukohariigis.

Tulemused näitavad veel, et keskmisest kõrgem on isikliku suhtlemise tähtsus (vajadus) just nende kahe rühma hulgas kes on a) Eestist eemal olnud vähem kui kaks aastat ning b) rohkem kui 20 aastat. Neid tulemusi võib ilmselt tõlgendada selliselt, et vajadus teiste kohalike eestlastega suhtlemise järele on sageli instrumentaalne ja pragmaatiline, st oluline vahetult peale elu alustamist uues riigis (abi saamine, info otsimine jmt), misjärel vajadus isikliku suhtluse järele langeb. Ning ilmselt need, kes on Eestist eemal olnud kauem kui 20 aastat tunnetavad vajadust teiste eestlastega aktiivselt suhelda seetõttu, et nemad on ka inimesed kes on Eestist lahkunud pigem mitte vabatahtlikult, kes on aktiivsed Eesti seltsides ja määratlevad ennast ka nn väliseestlastena (vt selle osas täpsemalt ptk 4.1.5).

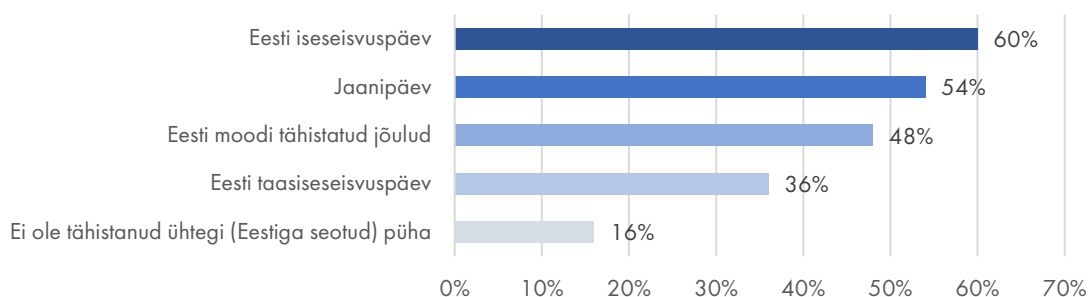
4.1.3. Eestiga seotud pühade tähistamine

Üheks kuuluvustunde ja identiteedi olemuslikuks osaks on protsess ehk sündmused kuidas seda luuakse või taastoodetakse. Teaduskirjanduses nimetatakse seda ka sotsialiseerumisprotsessiks, mis ühelt poolt on teatud

(kultuuriliste) normide ja sümbolite omandamine (nt laste puhul), aga ka nende kinnistamine ja taastootmine. Üheks identiteedi osaks, ja seeläbi ka kuuluvustunde mõjutajaks, on erinevad kultuurilised elemendid: keel, tavad, usk, seadused, folkloor, toit, riietusstiil, muusika jmt: ühesõnaga kõik see, mis annab võimaluse ühe rühma liikmetel tunda ennast sama rühma osana, ning eristada ennast teistest. Üheks selle osaks on ka erinevad eestluse või Eestiga seotud pühad. Selleks vaatlesimegi, milliseid (Eestiga seotud) pühaid inimesed tähistavad.

Tulemustest selgub (joonis 8), et enim tähistatakse Eesti iseseisvuspäeva 24. veebruaril, mida teeb 60% vastajatest. Enam kui pooled vastajad (54%) tähistavad ka jaanipäeva. Teisteks olulisteks pühadeks on veel Eesti moodi tähistatud jõulud (48%) ja Eesti taasiseseisvumispäev ehk iseseisvuse taastamise päev 20. august (36%). Muid Eestiga seotud pühaid märkis veel 5% vastajatest (sh vastlapäev, kadripäev ja mardipäev, hingedepäev, isadepäev Eesti kalendri järgi, volbrapäev jm), ning 16% märkis, et ei ole tähistanud ühtegi Eestiga seotud püha. Huvitaval kombel ei ole Eestiga seotud pühade tähistamises märkimisväärseid erisusi näiteks nende vahel kes on sündinud Eestis ja väljaspool Eestit – mis võib viidata sellele, et vanematelt lastele ülekantavatel kultuurilistel traditsioonidel, kommetel jmt on oluline kinnistav mõju.

Joonis 8. Eestiga seotud pühade tähistamine, viimase kahe aasta jooksul

Keeruline on anda hinnangut, kas näiteks jaanipäeva või jõulude tähistamine ligikaudu poolte vastajate poolt on kõrge või madal, või milline peaks olema siinkohal võrdlus- ehk baastasand. Võime oletada, et Eestiga seotud pühade tähistamine sõltub paljudest eri teguritest, sh näiteks laste olemasolust – kuid küsitlustulemused ei kinnita ka seda hüpoteesi: laste olemasolu mõjutab Eestiga seotud pühade tähistamist igas kategoorias vaid paari protsendipunkti võrra, see tähendab, jääb uurimisvea piiresse. Teisalt näib pühade tähistamine osaliselt sõltuvat Eestist eemaloleku ajast, kuid ka seda vaid osade pühade puhul – näiteks asjaolu kas Eestist on eemal olnud vähem kui kaks aastat või enam kui kaksikümmend aastat ei näi omavat mingit mõju jaanipäeva või Eesti iseseisvuspäeva tähistamisele, küll aga langeb Eestist eemaloleku aja lõikes Eesti taasiseseisvumispäeva tähistamine (ca viisteist protsendipunkti), ning huvitaval kombel langeb lineaarselt ka jõulude tähistamine (vastavalt 56% pealt 42% peale). Kuigi antud teema vajab põhjalikumat edasist käsitlemist, on oluline järeldus siinkohal see, et Eestist lahkumine ei tähenda automaatselt Eestiga seotud pühade tähistamise kadumist, vaid see näib säilivat ka uues elukohariigis veel väga pika aja jooksul.

Huvitava vahemärkusena saab välja tuua, et “jõulude tähistamine Eesti moodi“ ei olnud alupäraselt vastusevariandina küsitlusankeedi valikus, kuid kuna taolist vastust hakkasid vastajad täiendava ’muu, palun täpsustage’ juures väga sagedasti vastusevariandina ise juurde kirjutama (st vastajad lisasid täpsustusena juurde ’jõulud Eesti moodi’ või selle eri variatsioonid), siis lisati see küsitluse algusetapis eraldi ka küsimuse valikvastuste hulka. See tähendab, et jõulude tähistamine võib tegelikult olla veelgi populaarsem, ning samuti tähistab see seda, et väga paljude Eesti väliskogukonna liikmete hinnangul on midagi eripärast või teistest riikidest erinevat selles, kuidas jõulusid tähistatakse just Eestis.

Läbiviidud intervjuud kinnitavad laias laastus küsitlustulemusi selle osas, milliseid pühaid enim tähistatakse: kõige suuremaid Eesti pühaid proovivad eestlased ka välismaal elades tähistada, sh jõule koos eesti traditsioonidega nagu päkapikkude käimine ja jõulusalmi lugemine. Jaanipäev on teine püha, mida tähistatakse, kuid selleks ajaks proovivad paljud pigem Eestisse puhkama tulla. Intervjuudes mainitakse veel

vastlapäeva tähistamist, Eesti iseseisvuspäeva ja mardijooksmist. Viimast traditsiooni hakkab üle võtma Halloweeni tähistamine nii Eestis kui mujal maailmas. Samal ajal, kui kultuuris on elatud juba pikemalt, tähistatakse rohkem ka kohalike pühi, nt Ameerika tänupühasid või St Patricku päeva:

„Meil on siin eestlaste kogukond, kellega tähistame jõule, nii et siis nad teavad ka seda kommet, et jõuluvana ees salmi öelda või laulda. See on ju uudne viis siin kohalikele inimestele.“

„Need suuremad eesti sündmused on Vabariigi aastapäeva tähistamine, jaanituli, jõulud. Need ei ole jäänud kunagi vahele. Sinna juurde ka vastlapäeva, taasiseseisvumise päeva, mardipäeva.“

Intervjuudest johtub veel, et pühade traditsioon on olulisem pereinimeste jaoks kui üksikult elavate noorte Eesti väliskogukonna liikmete jaoks (mida küsitlustulemused aga ei kinnita). Samas on see hea võimalus oma välismaalasest kaaslasel eesti kultuuri tutvustada:

„Üldjuhul ma olen läinud kokkusaamistele kui on olnud suurem tähistamine, näiteks Eesti 100. Või ma olen läinud peamiselt sellepärast, et ma saaks mehele näidata eesti traditsioone. Ma enda pärast ma ei läheks.“

Oluline on silmas pidada, et välismaal elavate eestlaste puhul tuleb arvestada ka sealse kultuuri mõjule igapäeva valikute tegemise. Ühelt poolt on neid, kes eemal olles eelistavad põhimõtte pärast kohaliku kultuuri otsida, et uusi ja põnevaid kogemusi saada. Teisalt võib kohalik kultuur oma kvaliteedilt olla Eesti valikutest peajagu üle, mistõttu eelistus on kerge sealse kultuuri poole kalduma.

Kokkuvõtlikult: eelnevas kolmes alapeatükis analüüsiti Eesti väliskogukondade suhestumist Eestiga, Eesti kultuuri ja teiste inimgruppidega. Analüüs hõlmas endas kolme rahvusliku identiteedi alla kuuluva alateema uurimist. Uuritavateks alateemadeks olid kodaniku-, kultuuriline ja etniline identiteet. Kodanikuidentiteeti uurisime Eestiga side või kontakti hoidmise alusel, mis suhestub otseselt side hoidmise võtmekomponendiga (ptk 4.1.1). Tähtsaima leiuna ilmneb asjaolu, et väga vähesed küsitlusele vastanud Eesti väliskogukonna liikmetest ei tunne Eestiga mitte mingisugist sidet. Kõige enam hoitakse sidet Eestiga sugulaste või sõprade kaudu. Lisaks tuli välja, et kuigi vastajad olid tagasihoidlikud kultuurilise sideme kui Eestiga suhestumise või kontakti hoidmise viisi ja põhjuse märkimise puhul, tähistavad paljud Eesti väliskogukonnast siiski Eestiga seotud pühasid (ptk 4.1.3). See näitab, et osa Eesti kultuurilisest identiteedist on välismaal säilinud jätkusuutlikult. Viimaks saame tõdeda, et suhteliselt lähedasena teiste inimrühmade suhtes tuntakse end ka etnilise (rahvusliku) identiteedi alusel, kus on väga kõrge lähedustunde määr Eesti riigi ja Eestis elavate eestlaste suhtes (ptk 4.1.2). Sarnastele tulemustele Eesti identiteedi ja enesemääratluses osas viitavad nii läbiviidud süvaintervjuud, aga ka Chicago eestlaste kogukonna juhtumiuuringu tulemused (vt viimase osas ptk 5.2).

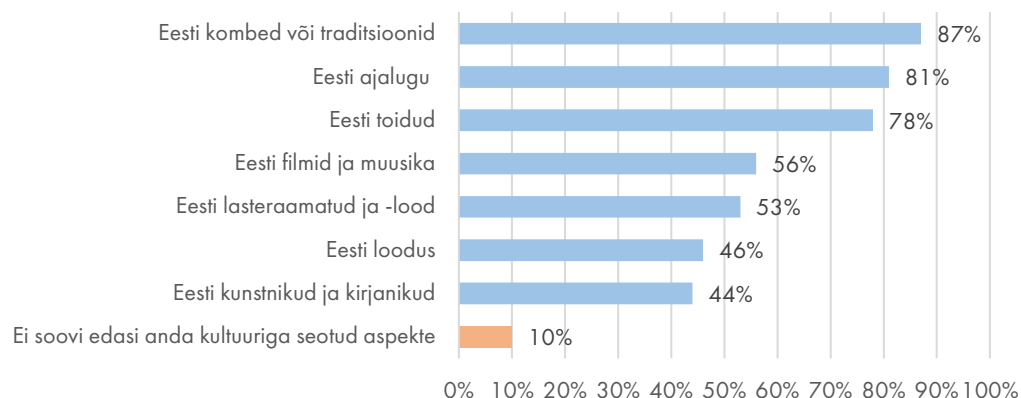
4.1.4. Eesti kultuuri edasikandmine lastele

Kultuurilise identiteedi kujunemine on keeruline protsess ja arvatakse, et uude riiki sisserännanute lastel on mitmekultuurilise identiteedi kujunemisel (ingl k *creation of a bicultural self*) oluline, kas ja mil moel indiviid tunneb sidet nende kultuuridega ning tunneb end neis pädevana (Sam 2000). Selles protsessis mängivad rollid paljud tegurid, mh ka vanemate ootused laste kultuurilisele identiteedile ja kultuuri ülekandmiseks tehtavad tegevused. Võime oletada, et sellest sõltub olulisel määral ka väljaspool Eestit üles kasvavate laste edasine suhestumine Eestiga: nii kuuluvustunne, Eestiga seotud pühade tähistamine, kontakti hoidmine kui füüsiline külastamine jmt tegurid.

Sellega seoses küsisime vastajatelt, milliseid Eesti kultuuriga seotud aspekte oma lastele edasi anda soovitakse, st milliseid kultuurilise identiteedi osasid nähakse olulistena Eestist pärit olemise kontekstis. Kuna küsimus puudutab just kultuurilise identiteedi ülekandumist vanematelt lastele ja vanemate nägemust sellele, vastasid sellele küsimusele ainult lastega vastajad.

Tulemustest selgub (joonis 9), et enamik lastega Eesti väliskogukonna liikmetest, sõltumata sellest millal nad on Eestist välja rännanud, soovivad ühel või teisel moel Eestiga seotud tegureid enda lastele edasi anda: kombeid või traditsioone (87% vastajatest), Eesti ajalugu (81%), Eesti toiduga seonduvat (78%), Eesti filme ja muusikat (56%) ning Eesti lasteraamatuid või –lugusid (53%). Olulised tegurid on ka Eesti loodus (46%) ja Eesti kunstnikud ning kirjanikud (44%). Vaid 10% vastajatest ei pidanud oluliseks, et nende lapsed tunneksid Eesti kultuuriga seotud aspekte. Suurim vahe kultuuri edasikandmise küsimuses näib olevat EV ja mitte–EV kodakondsusega vastajate vahel: nii peavad ainult EV kodakondsusega inimesed sagedamini oluliseks Eesti filmide ja muusika tutvustamist (65% vs 36%) ning Eesti lasteraamatute või –lugude edasiandmist (67% vs 26%).

Joonis 9. Lastele edasiantavad Eesti kultuuriga seotud aspektid (lastega vastajad)

Eelnevalt analüüsitud tulemusi arvesse võttes ilmnesid oodatult erinevused ka eesti emakeelega ja muu emakeelega vastajate vahel. Muu emakeelega (vene, inglise, rootsi vm emakeelega) vastajad peavad sisuliselt iga aspekti puhul vähem oluliseks oma lastele infot edasi anda võrreldes eesti emakeelega vastajatega. Vahed on kõige märkimisväärsamad kolmes kategoorias. Üheks neist on Eesti filmid ja muusika: 60% eesti emakeelega, 36% vene emakeelega ja 32% muu emakeelega vastajatest soovib Eesti filmi ja muusikaga seonduvat oma lastele edasi anda. Teiseks ja kolmandaks kategooriaks, kus erinevusi ilmneb, on Eesti lasteraamatute või –lugude (58% vs 43% vs 32%) ning Eesti toitude (79% vs 43% vs 60%) edasiandmine. Samas on nt vene emakeelega vastajate seas Eesti loodusega seonduva edasiandmise oluliseks pidamise sagedus samaväärne eesti emakeelega vastajatega (51% vs 48%). Muu emakeelega inimesed peavad eesti emakeelega vastajatega sama oluliseks ka Eesti ajaloo edasiandmist (82% vs 81%).

Tulemused on ootuspärased, kuna suurim erinevus on keeltihedates kategooriates, mille juurdepääsetavus sõltub keeleoskusest, sh ilukirjandus, muusika jm tunnetamine nõuab üsna nüansseeritud keeleoskust ning kõrgel tasemel keele mittevõrdamine võib olulisel määral vähendada võimalusi nendega suhestumiseks. Keelega vähem seotud aspekte nagu ajalugu või loodus antakse aga edasi samaväärselt, olenemata emakeelest. Tulemuste põhjal võime seega oletada, et Eesti raamatute ja/või filmide tõlkimine teistesse keeltesse võiks vähendada tõkkeid keelest rohkem sõltuvate kultuurielementide edasikandumiseks ja sellist soovi väljendati ka uuringu intervjuudes ning küsitlusankeedi avatud vastustes (vt ka ptk 4.10).

Igal juhul on oluline silmas pidada, et kuigi nii väliskogukondade toetamise poliitikates kui ka lõimumispoliitikates on seni väga oluline rõhk olnud keelel, ei piirdu Eestiga sidemete loomine ja hoidmine ainult eesti keele oskamisega, ning kui silmas pidada väljaspool Eestit üles kasvavaid kuid Eestiga seotud lapsi, ka siis, kui nad eesti keeles ei räägi, on palju aspekte, mida nad võiksid Eestiga seoses teada ja tunda.

4.1.5. Mõiste „väliseestlane“

Rühmakuuluvuse ehk identiteedi ja kuuluvustunde teema käsitlemise juures on oluline õigete või sobivate mõistetega opereerimine. Ka töö teoreetilises osas (ptk 3) sai välja toodud Eesti väliskogukondade terminoloogiga seotud kitsaskohad, ning terminoloogiale põrkuti ka uuringu ankeetküsitluse vastajate

värbamisel – näiteks ei pidanud paljud vastajad ennast Eesti väliskogukonna või diasporaa liikmeks, seda näiteks põhjusel, et elatakse geograafiliselt väga lähedal, külastatakse Eestit väga sagedasti ja ei käsitleta ennast kuidagi eraldiseisvas või eesti–välises kategoorias (nt Soomes elavad eestlased); teisalt esines Eestist eemal elavate eestlaste poolt ka tagasisidet, et „Eesti diasporaa – need on ju Põhja–Ameerikas elavad väliseestlased.“. Sarnased tulemused ilmuvad ka intervjuudest, kust tuleb välja, et tänaseni enim kasutatud mõistega Eesti väliskogukonna kirjeldamisel – “väliseestlane” – on inimestel vastandlikud tunded. Kuna ankeetküsitlusega selle mõiste kasutust ja sobivust eraldi ei uuritud, käsitlesimegi selle mõiste kasutust ainult süvaintervjuudes.

Intervjuude põhjal näib, et enesemääratluse puhul ei ole mõiste „väliseestlane“ kasutamine esimene viis, kuidas end defineerida – pigem tuntakse võõristust, mõeldes enda kui väliseestlase peale. Selle terminiga seostub sageli vaimne distants ja kaugenemine Eestist, mis kõlab negatiivselt ja millega ei taheta samastuda. Väliseestlase asemel öeldakse enda kohta pigem “eestlane välismaal” või “eestlane kes elab välismaal”, mis tundub neutraalsem ja asjakohasem:

„Kui sa ütled minu kohta väliseestlane, siis ma esimest korda kuulen. Et ma ei ole mõelnud enda kohta kui väliseestlane. Ma olen lihtsalt eestlane, kes elab välismaal. Ma olen eestlane, kes elab Türgis, aga kes käib Eestis kodus või Eestil külas. See oleks nagu eestlane, kes elab teisel pool Peipsi järve, et ma olen ikkagi eestlane, kes elab peaaegu nagu Eestis, aga lihtsalt natuke kaugemal teisel pool piiri ja kes ikkagi külastab vahepeal.“

„Kui keegi kutsub mind väliseestlaseks, siis esimese hooga see ei kõla hästi. Ma ise ei tunne ennast nii. Ma olen ikka päris eestlane. Minu identiteedis on see oluline. Kuigi siin Ameerikas lihtsalt paljud ei tea. Nüüd oleme harjunud ütlema, et me oleme pärit Euroopast ja tihti peale sellest aitab.“

Teatud erisus tekib sellest, kui inimene on olnud piisavalt kaua eemal ja on oma elus ära teinud otsuse jääda välismaale ja Eestisse enam mitte naasta – siis ollakse ka rohkem valmis end väliseestlaseks nimetama. Samas ei kehti see kõigi inimeste puhul ja on pigem kinni isiklikes eelistustes:

„Kui ma end kirjeldaksin eestlastele, siis ma ütleks, et ma olen väliseestlane. Kuna ma olen nii palju ära olnud, siis sõltub küll ajast aga ma ei ole enam nii kursis, mis Eestis toimub igapäevaselt. Et ma hoian ikkagi kursis, et mis läbi käib, aga kuna ma ei loe uudiseid iga päev, siis ma ei mõista miks teatud otsused vastu võeti. Sõltub aastaegadest, et kui palju vaba aega on, et siis vahel ma küll saan aru, et ma olen väliseestlane. Mul ei ole ebameeldivaid tundeid selle terminiga. Teine võimalus on öelda “eestlane, kes elab välismaal.” Kui ma hakkam võrdlema, siis need terminid on natuke erinevad, aga minu arusaamises on need üks ja sama – eestlane välismaal või väliseestlane. Võibolla kui ma peaks pikalt lahti seletama nende erinevused, siis ma eelistaks “eestlane välismaal” aga hetkel minu mõttes on nad üks ja sama. Et võibolla ma olen siin nüüd sellises vahemikus, et ma olen olnud piisavalt kaua ära, et ma ei teagi enam kas ma olen lihtsalt eestlane kes elab välismaal või olengi päris väliseestlane.“

Väliseestlasteks ei pea ennast aga need, kes on n–ö tähtajaliselt ära kolinud ja kes plaanivad naasta:

„Väliseestlasteks ei nimetaks, ei ole mõelnud küll niimoodi. Juba seetõttu, et mees näiteks töötab Eestis, juriidiliselt sa töötad Eestile. Meil on ikkagi selles mõttes õppeperiood, et me ei ole ennast küll defineerinud, et me väliseestlased oleksime. Siis peaks hakkama kaerajaani tantsima, siis oled väliseestlane. Lippu lehvitamata ja ....“

Intervjuudest selgub veel, et väliseestlaseks (välismaal elavate eestlaste poolt) nimetatakse pigem kindlat tüüpi välismaal elavaid eestlasi, kes moodustavad tihti omaette kogukonna. Üheltpoolt eristatakse rände generatsioone, ehk väliseestlaseks peetakse pigem varasemate lainetega lahkunud eestlasi:

„Kaks generatsiooni on erinevad. Nooremad, alates 90ndatest tulijad teavad veel, mis Eestis toimunud, vanad olivad pigem teavad Ameerikas toimumist. Ma ei tea, kas nad ennast kohe eestlasteks peavad, aga eesti päritolu, eesti juurtega.“

Samal ajal iseloomustab väliseestlaste gruppi rahvuslikkus ja tugev eestimeelsus – need on inimesed, kes teadlikult otsivad enda ellu rohkem kokkupuuteid Eestiga:

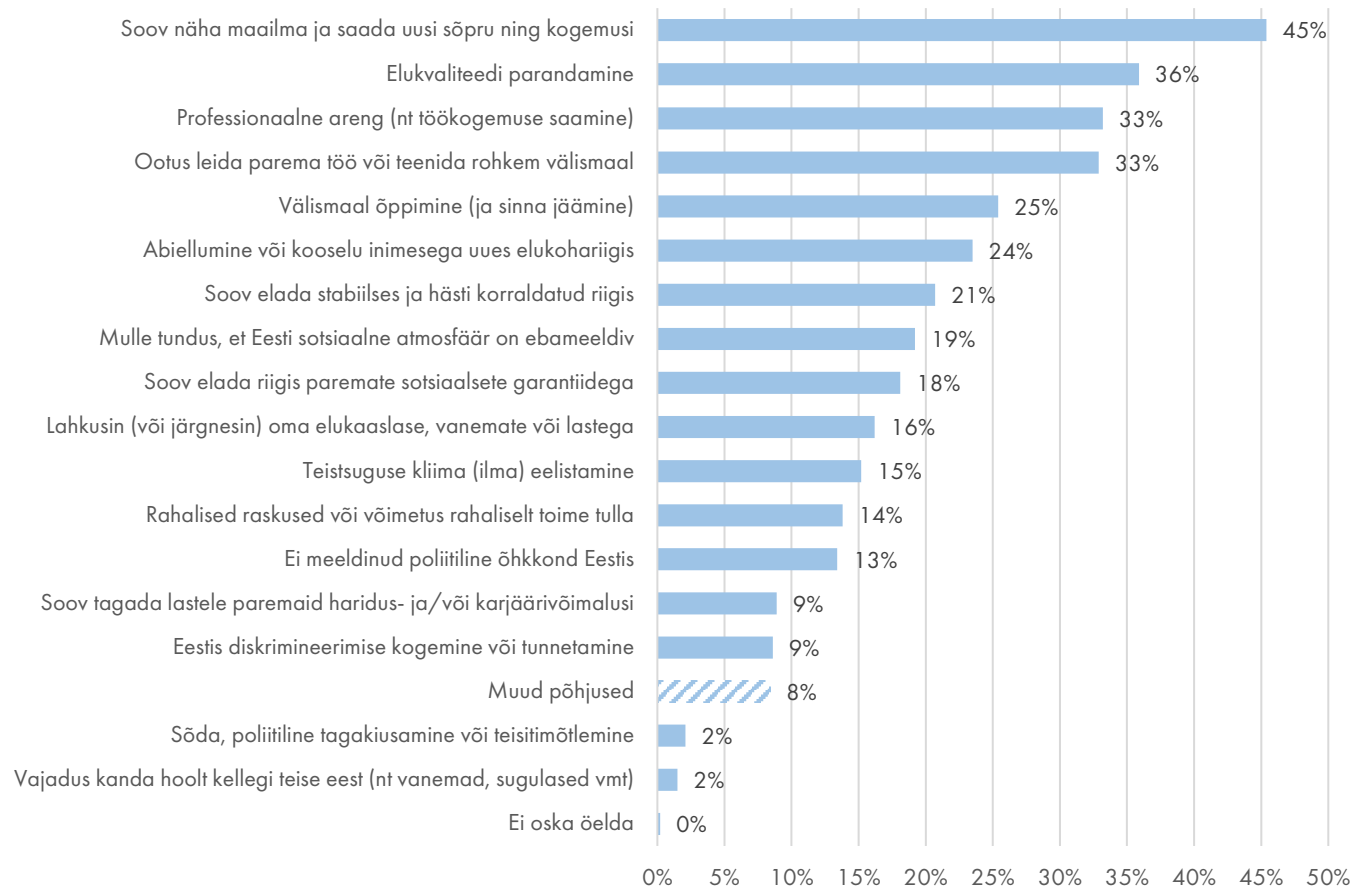
„Need kes on teadlikult sinna jäänud, need kutsuvad end väliseestlasteks ja nemad ka otsivad Eestiga rohkem kontakti. Neil gruppidel on ka palju helesinist unistust, et tulen kunagi Eestisse tagasi, aga tihti unistuseks see jääbki.“

Väliseestlased tunnevad omavahel teatud sarnasust, sest nad kõik on ühtpidi sama Eesti osad, samas on nad kõik Eestist eemal ja seetõttu tugevate välismõjutustega. Seega tasub mõistat väliseestlane kasutada (nii meedias–kommunikatsioonis, teadusartiklites kui ka poliitikakujundamises) juhul, kui ollakse teadlik selle kasutamise erinevates nüanssidest, sh selle osas, kuidas Eesti väliskogukonna liikmed seda mõistat, ning enese suhestumist sellega, ise tajuvad.

4.2. Väljarände põhjused ja potentsiaal tagasipöördumiseks

Eestist rännatakse välja paljudel eri põhjustel, millest mitmeid on käsitletud ka varasemates Eestiga seotud uuringutest (vt ptk 3.1). Uurisime väljarändepõhjuseid ka siinse uuringu ankeetküsitluses (joonis 10) ning laias laastus kinnitavad tulemused varasemaid uuringuid. Kui laiemas vaates on kõige peamiseks põhjuseks pigem üldine/abstraktne soov näha maailma, saada uusi sõpru ning kogemusi, mida nimetasid natuke vähem kui pooled kõikidest Eestist väljarännanud vastajatest (45%), siis muude täiendavate ja üsna võrdselt valitud põhjustena tuuakse välja praktilisemad ja konkreetsemad soovid ja põhjused: näiteks soov parandada elukvaliteeti (36%), leida paremat tööd (33%) ja/või tagada enda professionaalne areng (33%).

Joonis 10. Väljarände põhjused

Põhjusteks on ka (positiivsed) ootused uue asukohariigi suhtes: näiteks soov elada riigis kus on parem sotsiaalne sotsiaalsüsteem ja garantiid (hüvitised, pensionid, tervishoid üldiselt jne), millega põhjendas oma lahkumist 18% vastanutest, ning soov elada stabiilses ja hästi korraldatud riigis (21%). Eraldi tasub ära märkida ka eksplitsiitselt negatiivse tooniga või probleemipõhised väljarändepõhjused, nagu näiteks diskrimineerimise tunnetamine (9%), ebameeldiv poliitiline (13%) või sotsiaalne õhkkond (19%), ning rahalised raskused või toimetulekuprobleemid Eestis (14%).

Oluline on siinkohal silmas pidada, et antud küsimuse juures sai vastaja valida mitu valikut (vastusevarianti), mistõttu ei pruugi siin väljatoodud üks või teine valik olla inimese peamine või primaarne väljarände põhjus, vaid üks mitmetest. Kuna vastajad valisidki üldjuhul mitu ehk rohkem kui ühe väljarändega seotud põhjuse, kinnitavad tulemused ka teistes sarnastes uuringutes varem väljatoodud tulemusi (vt täpsemalt teoreetilises osas ptk 3), et väljarände otsus tehakse sageli mitte ainult ühel kindal põhjusel, vaid see on enamasti kombinatsioon mitmetest eri teguritest. Tulemused näitavad ka väljarändepõhjuste sõltuvust inimese elukaarest, st elu erinevates etappides, sh vanuses, omavad suuremat mõju erinevad põhjused – näiteks mida noorem on vastaja seda enam on väljarände üheks põhjuseks soov näha maailma või on põhjuseks nt tajutud diskrimineerimine, seevastu mida vanem on vastaja seda olulisem põhjus on rahalised põhjused (tööaliste hulgas) või nt soov laste hariduslikku või tööalast karjääri parandada; samas näiteks soov elada hästi korraldatud riigis või põhjus parandada oma elukvaliteeti ei näi sõltuvat vastaja vanusest vaid on sarnasel tasemel kõikides vanuserühmades. Seega on väljarändepõhjused mitte ainult mitmekesised, vaid need ka muutuvad ajas ning küllap reageerivad inimese enda või tema ümbruskonnas toimuvatele muutustele.

Üldises plaanis liigitakse välismaale elama sõltumata sellest, kas sihtriigis elab juba mõni tuttav inimene või mitte: 59% vastajatel ei olnud uude riiki kolides seal ees viibimas sugulasi või tuttavaid, 22% vastajatest oli riigis elamas või viibimas tema elukaaslane või abikaasa, ning 9% jaoks elasid ees muud sugulased või sõbrad. Seega ligi kolmandiku inimeste jaoks oli kolimine seotud lähedaste inimeste sealviibimisega, kuigi siin tasub tulemuste tõlgendamise juures silmas pidada, et küsitluses ei uuritud eraldi põhjalikult, kas asjaolu, et keegi juba riigis elnevalt viibis, omas just peamist (kõige olulisemat) põhjust sinna riiki elama asumisel.

Üldiselt kinnitavad ka läbiviidud intervjuud ankeetküsitluse tulemusi: peamised Eestist lahkumise põhjused on seotud õpingute ja tööga, perioodilist välismaal elamise kogemust peetakse iseenesest mõistetavaks ning võetakse kui loomulikku etappi karjääriteel; või soovitakse lihtsalt vaheldust ja muutust ellu – sageli on väljaränne ka emotsionaalne otsus. Intervjuudest jääb kõlama, et välismaale minekule aitab kaasa nii eraeluline kui ühiskondlik pettumustunne, mis loob mh pinnase hilisemaks rändeotsuseks. Intervjuudest tuleb veel välja, et eriti varases karjääris võib välismaalt saadud pakkumine olla ahvatlev põhjus pikemaks jäämiseks, kuid annab ka võrdleva perspektiivi, et mõnes riigis on parema elatusaseme saavutamine kergem, mis omakorda viib pikemaajaliste rändemustrite väljakujunemisele ning välismaale elama jäämiseni:

„See on emotsionaalne otsus, mitte ratsionaalne otsus. Mitte, et siin oleks finantsiliselt parem olukord, [seda] ei ole. Või [et] töö oleks parem, ei ole.“

„Mul oli üks aasta ülikooli jäänud ja oli selline tunne, et ma tahaks maailma avastada.“

„Töö elu hakkas kätte jõudma ja tundus, et viimane aeg oleks võtta mingi välismaine väljakutse.“

Küsitlustulemuste ja intervjuude põhjal saame seega järeldada, et väljarändeotsus tehakse sageli erinevate põhjuste kombinatsioonis, sh võib otsus olla emotsionaalne või toimuda hetkeajendil – st ei ole ühte selget ja kõikidele kohalduvat mustrit, miks lahkutakse. Seega isegi kui paljusid väljarändajaid motiveerivad Eestist lahkuma väga praktilised ja instrumentaalsed põhjused nagu nt töö, õpingud või pereränne, ei tasu alahinnata ka muudel kaalutlustel lahkujaid, kus tõuketeguriteks (või lõplikuks argumendiks otsusetegemisel) võivad osutada ka sellised tegurid mida pealtnäha ei pruugita pidada üldse lahkumise põhjustavateks: näiteks tajutud diskrimineerimine, sotsiaalne või poliitiline atmosfäär riigis jmt.

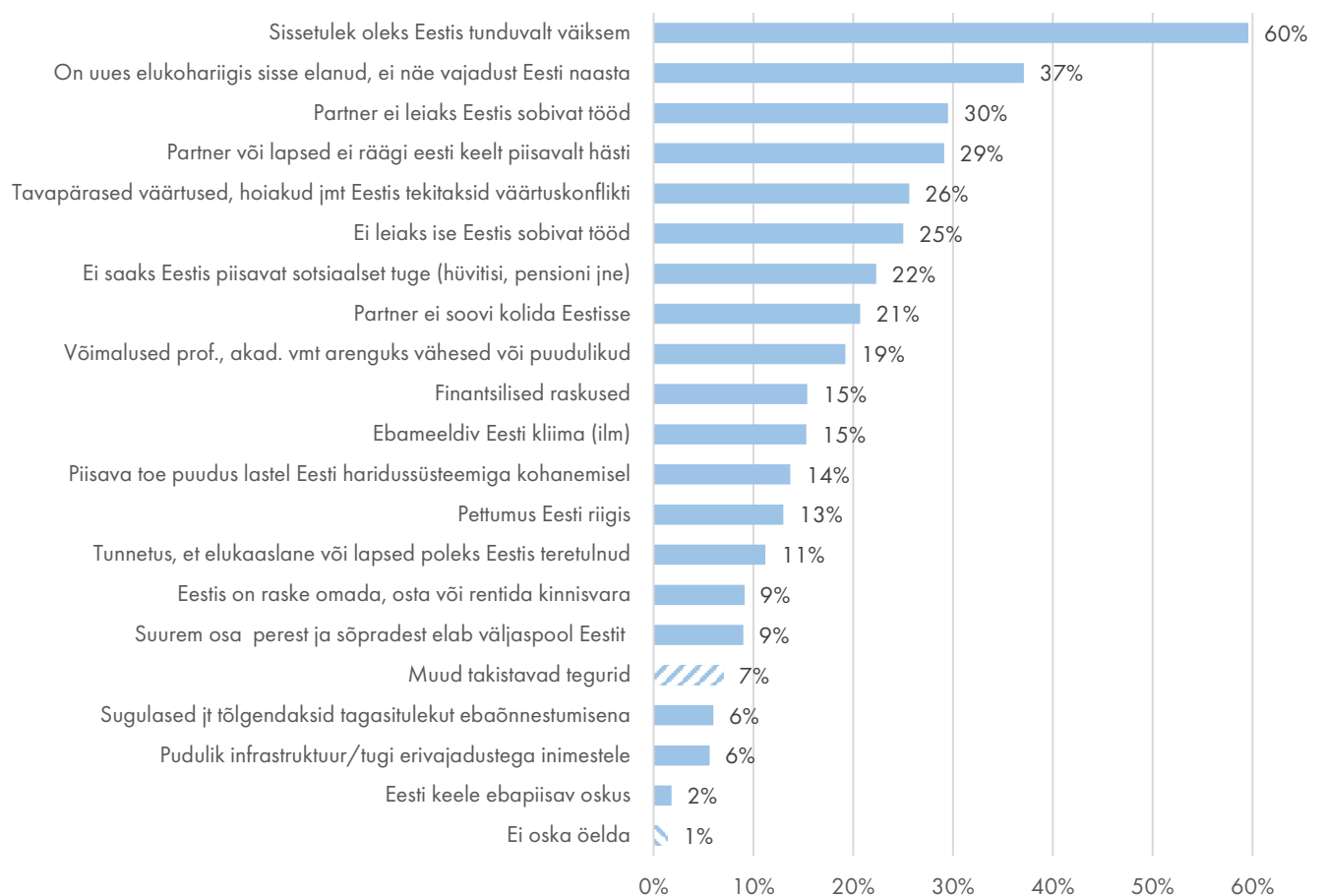

Sarnaseid mustreid nagu väljarändepõhjuste puhul näeme ka (potentsiaalse) tagasirändega seonduvate tegurite juures. Uurisime, millised oleksid suurimad takistused juhul, kui inimene otsustaks tagasi pöörduda või elama asuda Eestisse. Seda küsimust küsisime kõikidelt vastajatelt, sh nii Eestis sündinult kui ka neilt kes on sündinud väljaspool Eestit, ning vastaja sai valida kõik talle sobivad vastusevariandid. Tulemused näitavad (joonis 11), et üks kõige olulisematest Eestisse tagasipöördumist või elama asumist takistavatest põhjustest on sissetuleku muutus (kahanemine) praeguse elukohariigiga võrreldes (60%). Ka kohanemine ja sisseelamine asukohariigis omab oma mõju tagasipöördumise takistusena (37%), kuid samuti asjaolud, et Eestis ei nähta piisavalt väljakutseid: näiteks võimaluste puudumist akadeemiliseks või professionaalseks arenguks või ettevõtluseks (19%) või sobivaks töökohaks (25%).

Paljudele on määravaks takistuseks tagasipöördumisel mitmed perega seonduvad põhjused: näiteks arvamus, et partner ei leiaks Eestis tööd (30%) või partner ei soovi Eestisse elama asuda (21%), aga ka arvamus, et partner või lapsed ei räägi piisavalt hästi eesti keelt (29%). Samuti ollakse arvamusel, et lapsed ei saaks Eesti haridussüsteemis hakkama (14%), st ei olda kindlad kas laps(ed) saavad Eesti haridussüsteemiga kohanemisel piisavat tuge.⁶ Kümnendik (11%) tunneb, et nende elukaaslane või lapsed pole Eestis teretulnud (nt keele, nahavärvi vms tõttu).

Ka nn tajutud väärtuskonflikt, mida põhjustab vastuolu inimese enda ja Eesti tänastes väärtustes, normides ja hoiakutes – mida mh nägime ühe väljarändepõhjusena –, takistaksid Eestisse naasmist märkimisväärsel hulgas Eesti väliskogukonna liikmetest: ligi neljandikul vastajatest (26%). Väärtuskonfliktis peegeldub ilmselt ka pettumus Eesti riigis, mille tõttu ei näe ennast tagasipöördumas 13% vastajatest.

Joonis 11. Tagasipöördumist või Eestisse elama asumist takistavad põhjused

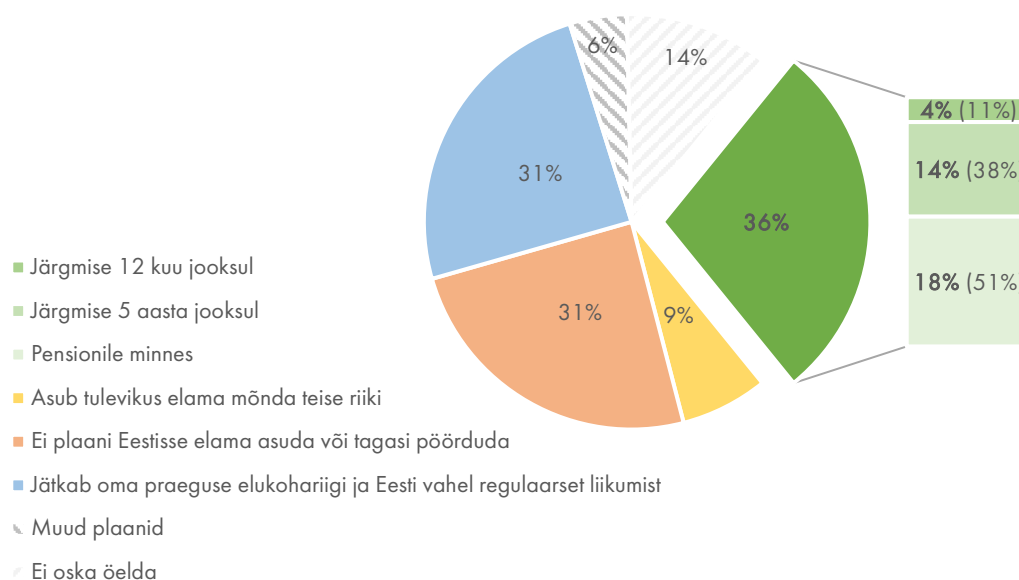

⁶ Vt selle osas, millised takistused on uussisserändajast lastel Eesti haridussüsteemiga ja koolides kohanemisel, sh õppetöös, millest paljud järeldused kohalduvad ka eestlastest tagasipöördunud peredele ja lastele, uuringus Kaldur ja Pertsjonok *et al* (2021).

Lisaks tagasirännet takistavatele põhjustele küsisime ka vastajate tulevikuplaane seoses Eestiga: kas kavatsetakse Eestisse elama asuda või tagasi pöörduda, ning kui jah, siis millises ajaraamistikus – kas lähiajal või pigem tulevikus.

Tulemused näitavad (joonis 12), et ligi kolmandikul kõikidest vastajatest (36%) on kavatsus Eestisse elama asuda – neist ca pooled plaanivad Eestisse asuda pensionile jäädes, veidi enam kui kolmandik plaanib seda teha järgmise viie aasta jooksul ning ca kümnendik järgmise kaheteistkümne kuu ehk ühe aasta jooksul. Teine kolmandik kõikidest vastajatest (31%) on rühm Eesti väliskogukonna liikmeid kellele puudub ilmselt täielik kavatsus Eestisse elama asuda, ning ülejäänud kolmandik kõikidest vastajatest on nõ hargmaised ehk inimesed, kes juba liiguvad suhteliselt regulaarselt Eesti ja oma elukohariigi vahel, kuid kelle püsielukoht on siiski väljaspool Eestit.⁷ Veidi enam kui kümnendikul puudub selles küsimuses hetkel selge seisukoht (14%) ning muude täpsustavate vastuste all (6%) tuuakse välja pigem üldised ja ilma spetsiifilise ajamääratluseta soovid Eestisse elama asumiseks (nt „kunagi“, „millalgi“, „sõltub“), või siis konkreetsemad soovid nagu näiteks elada Eestis ainult suviti, või pensionile jäädes pool ajast Eestis ja pool ajast praeguses elukohariigis vmt.

Joonis 12. Eestisse tagasipöördumise või elama asumise kavatsused

* antud küsimusele sai valida mitu vastusevarianti, kuna uuringu teoreetilises osas sai tuvastatud, et inimeste rändeplaanid (eriti pikas ajalisel vaates) on väga muutlikud, ebamäärased ning inimesed võivad omada mitut seisukohta korraga (nt kas liikuda pensionile jäädes või järgmise viie aasta jooksul vmt)

Potentsiaalsete tagasipöördujate vaates uurisime ka seda, kas ja millist informatsiooni on otsitud Eestisse tagasipöördumise osas. Küsimusele, kas vastaja on kunagi otsinud teavet oma võimaliku Eestisse elama asumise või Eestisse tagasipöördumise kohta kuid seejärel avastanud, et soovitud teavet pole olemas või seda on keeruline leida, vastas jaatavalt 16% vastajaid – mis on märkimisväärselt suur arv. Teemad ja teave, mida otsiti aga ei leitud jaguneb laias laastus kolmeks: kõige enam otsiti aga ei leitud üldist teavet Eestisse naasmise või elama asumise kohta (60%), seejärel ei leitud vastajate hinnangult piisavat informatsiooni üldise olukorra kohta Eesti tööturul (44%), tööpakkumiste kohta Eestis (39%), Eesti maksude kohta (37%) ning

⁷ Uuringu põhieesmärk oli koguda teavet ennekõike nende inimeste ehk Eesti väliskogukonna kohta, kes elavad alaliselt või püsivalt väljaspool Eestit. Küsitlusanneedi kõige esimese küsimusena selekteeriti välja need, kes küll nõ pendeldavad (pendelrändajad), kuid elavad suurema osa ajast Eestis. Vastajaid, kes elavad enam-vähem võrdselt mõlema riigi vahel oli kokku 2%, põhilise osa ajast väljaspool Eestit (ehk vähem kui 6 kuud aastas Eestis veetvaid) veetvaid vastajaid oli 6%, ning enamuse ajast väljaspool Eestit elavaid vastajaid oli 92%.

pensionite või hüvitiste kohta (36%). Neljanda olulise teemaklastrina nimetati puuduvat või mitteleitavat teavet lastega seotud teemade osas nagu näiteks koolid ja lasteaiad (18%). Siinkohal tuleb arvestada, et info mitteleidmine ei tähenda alati selle puudumist, vaid see võib olla kas pakendatud ebaselgelt (nt kas kantseliitlikult või pole otseselt sõnastatud tagasipöördumise võtmes/vormis), info kättesaamise koht või selle sealt omandamine ei ole kasutajasõbralik (nt veebilahendus pole atraktiivne, mugavalt kasutatav, loogiline vmt), info on killustunud eri kohtade vahel jm.

Kuigi Eestis tegeleb tagasipöördumise alase toe ja nõustamise pakkumisega Integratsiooni Sihtasutus (INSA),⁸ ei ole valdav enamuse küsitlusele vastajatest selle poolt pakutavatest teenustest ja programmidest tagasipöördumise toetamisel kuulnud: näiteks INSA tagasipöördumistoetuse kohta ei ole kuulnud 72% vastajatest, INSA nõustaja konsultatsioonide kohta ei ole kuulnud 88% ning INSA kogemuskohatumiste kohta ei ole kuulnud 90% vastajatest.

Süvaintervjuudest tulevad täiendavalt välja ka detailid hargmaise eluviisi osas (need on inimesed, kes kuuluvad eelpool joonisel nr 12 väljatoodud 31% vastajate hulka, ehk inimesed kes soovivad jätkata regulaarselt liikumist Eesti ja oma püsiva asukohariigi vahel). Kuigi soov (täielikuks) tagasipöördumiseks Eestisse on vaid vähestel siinse uuringu raames intervjueeritel, on peaaegu kõigi intervjueeritute unistuseks luua hargmaine elu, kus Eestis on jätkuvalt kodukoht ning elu võimaldaks selles riigis käia aasta jooksul korduvalt ning jääda pikemateks perioodideks. Kaasaja paindlikud töövõimalused võimaldavad üha rohkematel inimestel elada ja töötada paralleelselt kahes riigis ning on näha, et seda võimalust üha aktiivsemalt ka kasutatakse. Samas tõdetakse intervjuudes, et kahe riigi vahel elamine on ressursimahukas ning tuleb omade probleemidega: näiteks pidev nõ kahevahel olek on lisaks füüsilisele liikumisele ja rahalistele väljaminekutele ka emotsionaalselt kurnav.

Intervjuude põhjal on hargmaisuse üheks peamiseks tunnuseks Eestis olev kodukoht, mis kuulub perekonnale ja mida tihedalt kasutatakse (kuid koha kadumisel hakkab vähenema ka suhe kodukoha ehk Eesti riigiga). Paljudel juhtudel kasutavad hargmaised eestlased Eesti kodukohta ka suvitus- ja puhkekohana:

„Aga ma tahaks et mul oleks seal oma maja, kus ma saan suviti tulla või talveks ja ma saaksin seal korralikult olla, kuu aega näiteks. Et ma võtaks oma abikaasa ja lapsed ja tuleks pikaks puhkuseks. Või praegu ma teen näiteks tööd kodust, et siis ma võiks teha nädal aega ka sealt tööd. Et ma näen rohkem, et see on puhkuse koht kuhu tulla.“

Ka Chicago fookusgruppidest ilmnes (vt pikemalt ptk 5.1), et mitu neis osalejat, kes olid Ühendriikidesse kolinud 2000. aastate alguses, väljendasid huvi just pensionipõlve veetmiseks Eestis. Taoline liikumine, kus Eestisse pöörduakse tagasi pensionipõlve jäädes, on kasulik mõlemapoolselt – eestlased saavad tagasi pöörduda oma kodumaale, ning olenevalt inimese finantsolukorrast võib see tuua märkimisväärset kasu ka kohalikele omavalitsustele ja Eesti majandusele tervikuna, näiteks kui omandatakse ja renoveeritakse kinnisvara, kulutatakse raha kohalikes poodides, teenustele jne. Kaudselt laieneks sarnane positiivne netoefekt Eestile ka täiendavate turistide tulekus, kui nt pensionäri väljaspool Eestit elav pere ja sõbrad teda Eestis külastavad. Ilmselt tuleb taoliselt Eestisse naasvaid eestlasi toetada ka pensionifondi (välja) maksetega, kuid niisuguse algatuse loomine võiks olla üks hea viis stimuleerida Eestisse investeerimist ja julgustada Eestisse tagasipöördumist.

Kuna küsitlusperioodi sisse jäi ka COVID-19 teine/kolmas laine, küsisime tagasipöördumisega seoses vastajatelt ka kas olukord seoses koroonapandeemiaga on neid mõjutanud või pannud kaaluma oma elukohariigi muutmist, st praeguse asukohariigi vahetust mõne teise riigi, sh Eesti vastu. Valdava enamuse vastajate seisukohast pole koroonapandeemia nende seisukohta nende elukohariigi osas muutnud (74%), kuid ligi kümnendiku (13%) hinnangul pani see neid rohkem kaaluma võimalust Eestisse tagasi pöörduda või elama asuda, ning 5% puhul pani pandeemia vastajaid *vähem* kaaluma Eestisse elama asumiseks.

⁸ Vt täpsemalt INSA veebis: integratsioon.ee/tagasipoordujale

Vanuserühmade löikes näitavad tulemused, et mida noorem on vastaja, seda rohkem pani COVID19 teda kaaluma Eestisse tagasi pöörduma või elama asuma.

Antud tulemuste põhjal ei saa küll teha kaugeleulatuvaid järeldusi Eesti väliskogukonna kohta, kuna ilmsesti sõltus COVID-19 küsimusele vastuse andmine mh sellest, kuidas nende asukohariik on pandeemiaga vastaja hinnangul hakkama saanud (st kas paremini või halvemini kui Eesti, ning olukord üle maailma eri riikides erines märgatavalt). Samal ajal saame tulemuste põhjal oletada, et murrangulised globaalsed sündmused (antud juhul pandeemia, aga varasematel aastatel näiteks majanduskriisid, kuid miks mitte ka poliitilised kriisid) mõjutavad vähemalt mingi osa väliskogukonna liikmete otsust päritoluriiki tagasipöördumiseks, ning kelle vastuvõtmiseks peavad riigid seega alati valmis olema. Näiteks ühe intervjuueritu sõnutsi toetab Eestisse naasmist koroonajärgi, et kaugtöö tegemine on muutunud oluliselt lihtsamaks:

„Kui palk on sama hea, siis on muidugi mõtet tagasi minna. Pandeemia tõttu on hakatud ka läbi sõrmede vaatama, et kus sa tööd teed. Enne ei tohtinud siit [väikeriigist] väljas teha.“

Läbiviidud intervjuud näitavad samuti, et välismaale jäämine kujuneb aegamisi ja pole alati kaalutletud otsus. Ajapikku hakkab kohalik kultuur inimesele tunduma aina tuttavalikum ning vastukaaluks kujutuspilt Eestist vananema: nii võib välismaale läinud inimesele tunduda, et praegune elukohariik on mugavam, tehnoloogiliselt arenenud ja hõlmab mitmeid mugavusi, mida Eesti ei ole. Nii nagu küsitlustulemused (vt ka järgmist alapeatükki erinevatest omandisuhetest), tõdevad ka intervjuueritavad, et väljakujunenud elustrid sihtkohariigis töö-, elukoha, sõpruskonna kui hobide näol hoiavad inimesi veelgi rohkem kinni. Näiteks on inimestel paremad erialavõrgustikud välja kujunenud just välismaal ning leitakse, et paremad tööpakkumised on just nendes riikides:

„Ja muidugi karjääri poolest oli ka kasulik siia jääda, sest olles teadlane, siinsed ülikoolid ja võimalused on palju suuremad. Karjäär hoiab mind siin.“

Just tõdemus, et osades riikides on hea elu kindlustamine võrreldes Eestiga palju lihtsam mõjutab sageli otsust jäämise kasuks võrreldes tagasipöördumisega: 3500–eurone töötasu, stressivabam töökeskkond ja paremad väljavaated ainuüksi oskustööd tehes, paneb paljusid noori kaaluma pikemalt välismaale jäämist:

„Õhkkond on seal ikka palju rahulikum. See tuleneb sellest, et heaolu vahe on meeletu. Seal on kaks kätt otsas ja natuke pea otsas, siis sul on võimalik lihtsalt hakkama saama. Hea kutseharidusega teenid nii palju, et sul pole väga palju muret. Baasvajadused on lihtsalt kaetud ja nii palju raha jääb üle. Nad ei taha ka miljonäriks saada, eluks on piisavalt olemas.“

Võimalike Eestisse tagasipöördumist (või Eestisse elama asumist) toetavate või soodustavate põhjustena tuvastasime intervjuudes neli peamist teemaderühma, mis kattuvad ka küsitlustulemuste tulemustega. Esiteks instrumentaalsed põhjused ehk õpingute, töö (lähetuse) või (nendega seotult) ka viisa lõppemine. Teise peamise rühmana eristuvad sotsiaalsete suhetega seotud põhjused ehk nn inimese elukaarega seotud põhjused (vt elukaare osas täpsemalt ptk–s 3.4.). Nendeks võivad olla näiteks eakad vanemad, kes vajavad hooldamist ja suuremat tähelepanu, mis näib olevat oluline põhjus just vanemas keskeas olevatele eestlastele Eestisse tagasipöördumiseks. Samuti näevad paljud välismaal elavad Eesti kogukonna liikmed, et nad veedaksid pensioniea Eestis, sest siis neid enam ei motiveeri sihtriigi kõrgem elatustase ega palganumber ning olulisemaks muutuvad perekondlikud suhted.

Ka laste koolimine ja Eesti haridussüsteemi tugevusse uskumine mõjutab pereinimesi Eestisse tagasi pöörduma; kusjuures lapsega pered toovad välja ka tugivõrgustiku olulisuse ja selle paremusel Eestis:

„Põhiasi on see, et sotsiaalne tugi on puudu. Ühtegi tundi ei ole kellelegi lapsi jätta, et kui paar tundi on midagi vaja teha, siis Eestis on alati see võimalus, et keegi vaatab su lapsi. See on puhtalt pereinimeste asi. See sotsiaalne võrgustik on puudu. See on palju erinev, et on nagu pereinimeste elu või kui inimene läheb üksikult teadlasena välismaale. Et siin [riik Lõuna–

Euroopas] ma ei jõua mitte kedagi tundma õppida. Sotsiaalvõrgustik on null. Mul on kolleegid, keda ma näen tööl ja siis ma tulen koju ja see ongi, et ma ei tunne mitte kedagi. Siis on siin mingi eesti pere, sest siin on mingi väliseestlaste värk, teevad eesti kooli lastele ja...neid me tunneme sellepärast, et meil on lapsed. Kui meil ei oleks lapsi, siis meil ei oleks sinna ka mingit asja. Aga siis võibolla oleks sõpru teisel moel.“

Kolmandaks tuuakse intervjuudes välja Eestiga seotud väärtused, millest praeguses sihtkohas puudust tuntakse ning mis võivad inimese mingil elukaare etapil mõjutada teda Eestisse tagasi pöörduma: näiteks Türgis elades hinnatakse Eesti puhul puhtust ja rahulikkust, USA võrdluses räägivad Eesti kasuks roheline linnaruum ning jalgsi või rattaga liikumist soodustav elukeskkond, suurlinnades elamise korral hinnatakse rohkem Eesti vaikust ja rahu.

Neljanda kategooriana tuleb mitmest intervjuust esile, et Eesti on eestlastele otsekui turvapaik, kuhu saab alati tagasi tulla:

„Mul on Eestis alati koht, kuhu tagasi minna (vanemate talu), kui kõik muu pekki läheb.“

„Tööalaselt ka mina juba töötan Eestis, naisel on võimalused soolas, selles mõttes ka oleme juba ühe jalaga niikuinii Eestis. Eriti seda, mis teadlaste karjääri puudutab, et me oleme turvalises olukorras, et me teame et meil Eestis on võimalused olemas.“

Seega saame siinse uuringu küsitlustulemuste ja intervjuude põhjal kinnitada, et nii väljaränne kui tagasiränne on praktiline ja tulevikule orienteeritud otsus, ning sageli ei ole ühte või isegi paari ainsat faktorit mis seda otsust mõjutavad – tulemused näitavad, otsus sünnib mitmete erinevate faktorite omavahelises koosmõjus ja kombinatsioonis. Samuti näitavad tulemused, et ennekõike on tagasipöördumiseks vaja võimalust tagasi tulla, mis hõlmab endas nii võimalusi hariduses, töökohas, elukohas kui sotsiaalses võrgustikus (ennekõike lastega perede puhul), aga ka teatud väärtustes ning tajutud eeldustes ja ootustes Eesti riigi ja ühiskonna suhtes.⁹

4.2.1. Omandi- ja kuuluvussuhted kui asukohariiki ankurdamise asjaolud

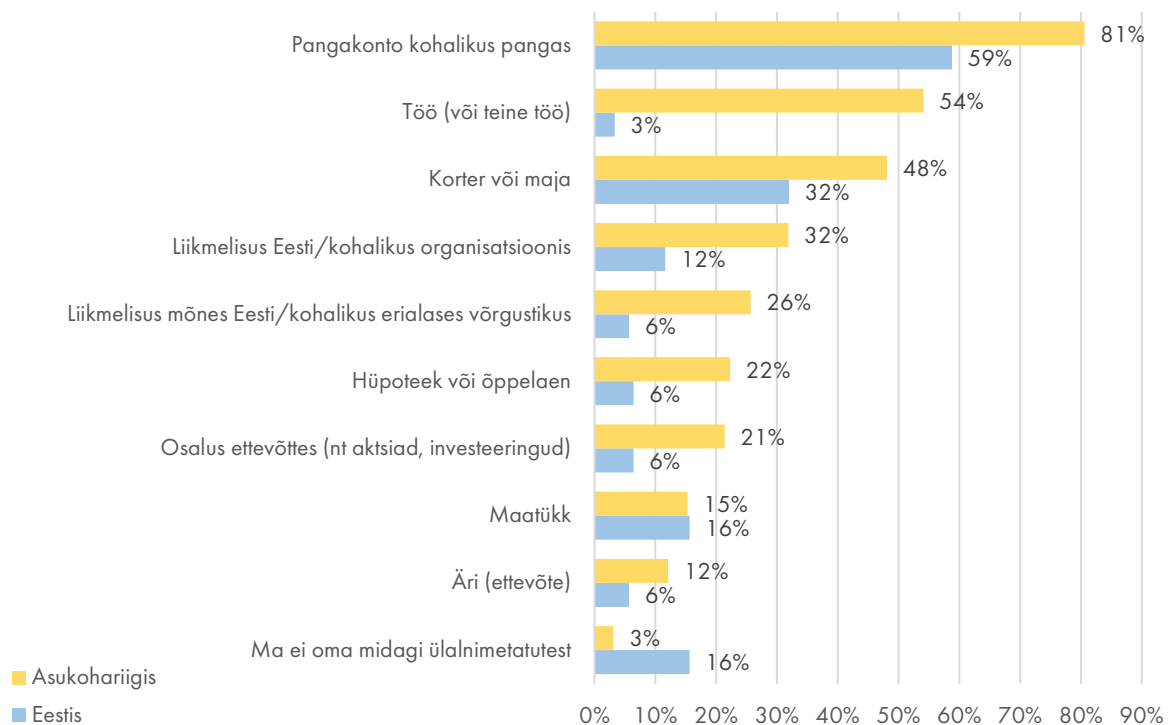
Lisaks erinevatele mõjuteguritele, mis üldisemalt tõmbavad või tõukavad inimest ühest riigist teise (*push-pull factors*), näitas varasema kirjanduse läbitöötamine ning seal tuvastatud tegurid (ptk 3) ka omandi- ja kuuluvussuhete olulist rolli inimese rändeotsuste juures. Selle põhjal oletasime, et mida rohkem uusi kohustusi inimene elukohariigis võtab, seda suurem on ja seda suuremaks jääb või muutub tema seotus elukohariigiga (näiteks läbi omandi soetamise, laenude, liikmelisuse organisatsioonides jm). Küsitluses pakkusime valikutena välja nimekirja erinevatest omandisuhetest ja kuuluvussuhetest (st mida Eesti väliskogukonna liikmed omavad või kuhu kuuluvad, nii oma elukohariigis kui ka Eestis), sh millised kohustusi on nad võtnud (joonis 13).

Tulemustest selgub, et kõige enam omatakse elukohariigis isiklikku pangakontot (81%), mis on selgelt ka elu (või kohanemist) lihtsustav element kõikide segmentide hulgas: alustades tudengist ja töötajast lõpetades vanaduspõlve veetva inimesega. Kui jätta välja töö kui teatud mõttes majandussuhe riigiga (mida omavad valdavalt töö tõttu välja rännanud inimesed), omab asukohariigis kinnisvara ehk korterit või maja 48% vastanutest. Reeglina mida vanem on vastaja, seda suurema tõenäosusega ta seda kinnisvara omab (16% 16–24-aastaste seas ning üle 75% 65+ aastaste vastajate seas; seos on ilmselt tingitud ka selles, et mida vanem on Eesti kogukonna liige, seda kauem on ta enda asukohariigis elanud ning kapitali kogunud).

Samuti omab 32% vastajatest liikmelisust mõnes kohalikus organisatsioonis ja 26% liikmelisust mõnes erialases võrgustikus. Suuremat organisatsioonide liikmelisuse osakaalu vs erialases võrgustikus suurendab ilmselt organisatsioonide laiem haare võrreldes erialaste ühendustega, mis sageli on kitsamalt spetsiifilised (või mida osades riikides või elukoha piirkondades ei pruugi ilmtingimata eksisteerida).

⁹ Vt lisaks Eestisse juba tagasipöördunute kogemusi ja nende taaskohanemist Eesti ühiskonnaga Integratsiooni Monitooring 2020 aruandes, Mägi *et al* (2020).

Joonis 13. Omandi- ja kuuluvussuhted erinevate kategooriate lõikes, vastaja elukohariigis (referentsina Eestis)

Ootuspäraselt on pea kõikides asukohariigi omandisuhte ja kuuluvussuhte kategooriates suurem osakaal neil, kes on sündinud väljaspool Eestit. Ainukese erandina saame välja tuua töö või teise töö, mida omab 56% Eestis sündinutest ja 46% väljaspool Eestit sündinud vastajatest.

Süvaintervjuudes ilmneb täpsustavalt, et need, kes omavad Eestis kinnisvara, on oma Eesti kodud välja üürinud ja teenivad sellega lisatulu. Kuid teisalt on palju neid, kes oma kohta välja ei üüri ja kasutavad seda puhkuste ajal ise, või on neil säilinud lootus, et ühel päeval naastaksegi tagasi. Pangakontosid ja kaarte Eestis hoitakse alles mitmel põhjusel: Euroopa Liidu välistes riikides on ülekanded ja kaardi kasutuse tasud suuremad, ehk puht majanduslikel põhjustel on Eesti pangakaardi omamine kasulik. Samuti on teatud teenuste (nt Eesti meediapaketid) ostmise lihtsustatud Eesti pangakontodega. Üks põhjus on ka valuuta hoiustamine: eurosid, mis kogunenud näiteks pensionifondi, on mõistlik hoiustada Euroopa pangas, et nõ hajutada riski, kui näiteks Inglise nael või Ameerika dollar peaks kukkuma.

4.3. Rahulolu eluga ja kohanemine asukohariigis

Eesti väliskogukonna liikmed võivad olla nii välismaal sündinud kui ka sinna iseseisvalt rännanud. Eelmises peatükis käsitlesime väljarände põhjuseid, millest johtub, et sageli tehakse otsus erinevatel põhjustel ning suhestumine ja võrdlus oma päritoluriigiga, st mis on parem ja mis on halvem, mängib nii sihtriigi valikul kui ka potentsiaalsel tagasipöördumisel olulist rolli.

Teisalt võivad põhjused, mille tõttu inimesed ühest riigist teise lahkuvad, aja jooksul (tunnetuslikult) muutuda: ajapikku võib hakata kohalik kultuur inimesele tunduma aina tuttavalikum ning vastukaaluks kujutluspilt Eestist vananema. Nii võib näiteks välismaale läinud inimesele tunduda, et praegune elukohariik on mugavam, tehnoloogiliselt arenenud ja hõlmab mitmeid mugavusi, mida Eesti ei ole – st, inimene muutub oma asukohariigiga rahulolevamaks. Rahulolu käsitlemine süvitsi annab aga hea ülevaate sellest, millised tunded (sotsiaal–psühholoogilised hoiakud) valdavad Eesti väliskogukondade liikmeid oma elukohariigis, aga ka kuidas ollakse selles riigis kohanenud, ning kuidas ollakse rahul oma eluga. Seetõttu küsisime ankeetküsitluses mitmeid küsimusi, mis olid seotud rahuloluga praeguses/uues asukohariigis.

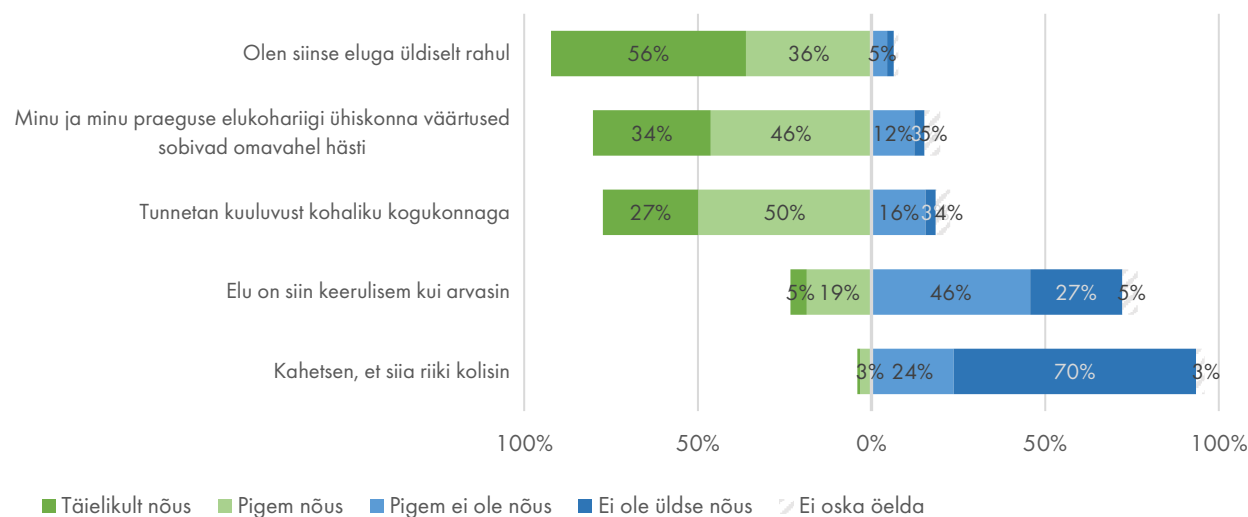
Senini on puudunud süsteemne ja laiaulatuslik teadmine, kuidas Eesti väliskogukonna liikmed ennast enda asukohariigis tunnevad: kas ollakse eluga rahul, mil määral ja kuidas suhestutakse kohaliku kogukonnaga jmt (vt täpsemalt varasimate Eesti diasporaa uuringute kohta siinse uuringu teoreetilises osas, ptk-s 3). Eesti väliskogukonna (kellest valdav enamuse on ka Eesti kodanikud) rahuolu eest hea seisimine on üks Eesti riigi ülesannetest selle kogukonna suunal, teisalt võib madal rahuolu uue asukohariigiga tingida ka Eestisse tagasipöördumise (kuid seda olulisem on tagasipöörduja ootuste juhtimine, juhul kui asukohariigist lahkutakse/naastakse Eestisse pettumuse vmt tõttu). Rahulolu, kohanemise ning üldise kuuluvustunde paremaks mõistmiseks palusime vastajatel vastata erinevatele väidetele, mis ühel või teisel moel väljendavad nende üldist rahuolu asukohariigiga.

Tulemused näitavad (joonis 14), et valdavalt on Eesti väliskogukonna liikmed oma praeguses elukohariigis hästi kohanenud: üldiselt ollakse oma eluga riigis rahul (kokku on selle väitega täielikult nõus või pigem nõus 92% vastajatest), enamik tunneb kuuluvust kohalikku kogukonda (77%), samuti tajutakse ja tuntakse, et vastaja enda ning tema praeguse elukohariigi väärtused sobivad omavahel hästi kokku (80%).

Kõige rahuolevamad näivad olevat Eesti väliskogukonna liikmed USA-s, Kanadas ja Suurbritannias. Huvitav on tulemus, et väljaspool Eestit sündinud vastajad (ehk need Eesti väliskogukonna liikmed kes on oletuslikult oma elukohariigis sündinud) on eluga oma elukohariigis mõnevõrra *vähem* rahul kui Eestis sündinud ehk uude riiki sisse rännanud inimesed, ning väiksem on väljaspool Eestit sündinute hulgas nõustumine ka väitega, et vastaja ja tema elukohariigi ühiskonna väärtused sobivad omavahel hästi kokku.

See võib viidata asjaolule, et paljude jaoks tasub sünniriigist lahkumine ennast ära – minnakse just sinna riiki mis enim inimesele sobib ning kus eeldatavalt omandatavad kasud ületavad väljarände kuluvat kapitali ja ressursi (aega, materiaalset vara, energiat jmt). Teisalt viitavad mõned rahvusvahelised uuringud, et sisse rännajad ongi keskmiselt õnnelikumad kui kohalik elanikkond. Siiski vajab see teema veel täpsemat uurimist võrdluses eri riikidega, rändepõhjustega jmt.

Joonis 14. Nõustumine erinevate asukohariigiga seotud väidetele (väited 1–3 kõik vastajad; väited 4–5 ainult täiskasvanuna Eestist väljarännanud vastajad)

Ligi viiendik ainult neist vastajatest, kes on Eestist väljarännanud, tõdeb siiski, et elu uues riigis on keerulisem kui ta eeldas (19%), ja ca 5% on neid, kes kahetsevad uude riiki elama asumist (nendeks on pigem madalama haridustasemega ning vanuses 55–64 olevad inimesed). Sellest võib üldisemas plaanis järeldada, et kuigi riigist lahkumine ja uude elukohta elama asumine on olnud suure enamuse jaoks suhteliselt läbimõeldud ja kaalutletud otsus, või vähemalt ei ole see kaasa toonud ootamatuid või planeerimata negatiivseid tagajärgi, siis ca viiendik omab pigem keerukamaid raskusi uues riigis kohanemisel, ning täiendavalt on ca viis protsenti neid, kelle jaoks kohanemine on olnud väga keeruline.

Üldiselt on rahuloluga seotud tulemused sarnased nii soo, hariduse jmt löigetes. Ainus tunnus, kus tekib märkimisväärsem vanusepõhine erinevus, on tagantjärele elu/kohanemise keerukuse hindamine uues elukohariigis: ennekõike just vanemad inimesed arvavad keskmisest vähem, et elu uues elukohariigis on olnud keerulisem kui algselt eeldatud (nt 64+ vanuses inimeste seas ei olnud sellega üldse nõus 27% vastajatest, 55–64-aastaste seas 28%, 45–54-aastaste seas 36%; samas kui 35–44-aastaste seas 25%, 25–34-aastaste seas 24% ja 16–24-aastaste seas 14%).

Teisisõnu – mida noorem on Eestist väljarännanud vastaja, seda rohkem on ta arvamusel, et elu uues asukohariigis on keerulisem kui algselt arvatud või eeldatud. Sarnane ning ka ootuspärane on tulemus Eestist eemaloleku aja lõikes: mida kauem on inimene Eestist eemal olnud, seda vähem keerulisemaks elu uues asukohariigis peetakse, mistõttu võib oletada, et need kaks tunnust on omavahel ka põhjuslikult seotud.

Ühtlasi on ootuspärane tulemus, et mida kauem Eestist väljarännanud inimene on Eestist eemal olnud, seda suuremat kuuluvust tunnetab ta kohaliku kogukonnaga: näiteks rohkem kui 20 aastat Eestist väljaspool elanute hinnangul nõustub selle väitega pigem või täielikult 82% vastajatest, samal ajal kui 3–10 aastat Eestist väljaspool olijate hulgas on vastava näitaja 69%, ning vähem kui kaks aastat Eestist väljaspool olijate hulgas tunnetab keskmisest suuremat kuuluvust (vastusevariandid pigem ja täielikult nõus) kohaliku elanikkonnaga natuke enam kui pooled vastajatest (57%).

Oluline on siinkohal märkida, et kuuluvustunde tugevaima markeri ('täielikult nõus') valijaid oli 20+ aastat Eestist väljaspool elanute hulgas kolm korda rohkem kui vähem kui kaks aastat Eestist väljas elanute hulgas (vastavalt 39% ja 13%). Üldiselt kinnitavad need tulemused tavapäraseid ühiskonna lõimumisalaseid uuringuid, et mida kauem sisserändaja uues asukohariigis elab, seda tugevamalt ta antud riigi ja ühiskonnaga suhestub ning lõimub.

Kuuluvustunde ja kohanemise teemat uues elukohariigis käsitlesime ka uuringu süvaintervjuudes. Pea kõikides intervjuudes tuuakse võõrsil kohanemist soodustava erinevusena välja just inimkesksust ning ühiskondlikku hoolivust: nii näiteks sedastatakse, et teises riigis kohanemine toimub eriti kiiresti tänu (kohalike) inimeste avatusele, sõbralikkusele ning tolerantsusele:

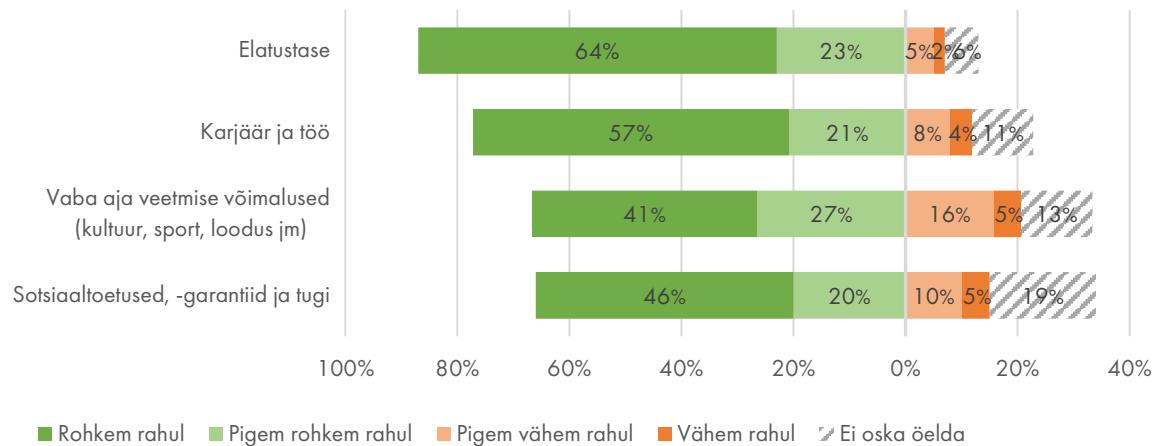
„Siin inimesed räägivad rohkem personaalsetest asjadest ja probleemidest, mis vajavad rääkimist avalikult. Eestis on kuidagi väga palju tabu teemasid, mis mind väga häiris kui seal olin. Et võitlus võrdsete õiguste eest on olnud siin koguaeg väga tugev.“

Uues elukohariigis kohanemine ja rahulolu laiemalt toimub sageli aga erinevates sfäärides, sh erineval viisil ja erinevas tempos, sh sõltudes ka taustsüsteemist millest tullakse (näiteks milline oli varasem ligipääs erinevatele teenustele või hüvedele). Selle uurimiseks küsisime täiendavalt ankeedis, milline on olnud täpsemalt rahuolu muutus ühes või teises valdkonnas, sh karjääris ja töös, elatustasemes, vaba aja veetmises jm (joonis 15).

Üldisemalt ollakse peale Eestist lahkumist enim rahulolevamad muutustega elatustasemes (vastavalt 64% ja 23%, kokku seega 87% vastajatel muutus rahuolul paremaks peale Eestist lahkumist) ja karjääris (57% 'rohkem' ja 21% 'pigem rohkem rahul', kokku 78%), neist vähem aga vaba aja veetmise võimalustes (vastavalt 41% ja 27%, kokku 68%) ning sotsiaaltoetustes ja sellealase toes ning garantiides (vastavalt 46% ja 20%, kokku 66%).

Joonis 15. Valdikkonnad, kus on peale Eestist lahkumist muutunud rohkem või vähem rahulolevaks (ainult täiskasvanuna Eestist väljarännanud vastajad)

Kuna elatustaseme parandamine ja heaolu on ühed peamised põhjused, mis inimeste väljarände otsust mõjutavad (vt täpsemalt eelmises alapeatükis 4.2), siis selgitab see ka asjaolu, miks rahulolu sotsiaaltoetuste ning vaba aja veetmise võimalustega on muutunud pigem vähem kui nimetatud esimeses kahes sfääris. Seda tulemust kinnitavad ka läbiviidud süvaintervjuud: ajapikku kohanetakse uue kultuuriruumiga niivõrd, et sealsed omapärad – nagu näiteks USA puhul *drive-in* teenused, Itaalia näitel rohked laste mänguväljakud või mõne suurlinna rikkalik kultuurielu –, muutub iseenesest mõistetavaks mugavuseks, mida kardetakse taga igatsema hakata.

„Siin on elu tehtud hästi mugavaks. Kõik kes on Euroopasse tagasi läinud, ütlevad seda. Kõik on siin, et oleks nii kerge kui võimalik. Toidu toomine või valmis toidud. Või et sa saad oma autost kõik teha – ’drive in’ panka või apteeki. Mõttelaad on selline. Eraldi kõndima pagariäökotta, et leiba osta. Siin saab apteegist kõik kätte.“

Lisaks rahuolule küsisime eraldi ka üldist, kokkuvõtlikku hinnangut oma kohanemisele ja lõimumisele kohalikkude kogukonda.¹⁰ Enam kui pooled vastajatest on kohanenud kas suurel või väga suurel määral (kokku ca 60% vastajatest), ligi veerand (26%) vastajatest leiavad, et nad on kohanenud ja lõimunud keskmisel määral, ning 11% vastajatest on lõimunud kas madalal või väga madalal määral (sh väga madalal määral 3% vastajatest). Erinevusi on kõige enam märgata Eestist eemaloleku aja lõikes: näiteks kui Eestist on eemal viibitud vähem kui kaks aastat, siis on suurel või väga suurel määral lõimumise osakaalud võrreldes teiste (pikaajalisemalt uues asukohariigis viibinud) rühmadega madalamad, sh on selles grupis teistest kõrgemad just madalal või väga madalal määral lõimunud vastajate osakaalud. Võrreldes seda gruppi aga juba näiteks kolm kuni kümme aastat Eestist eemal viibinud inimestega, siis on näha märgatavat tõusu lõimumise ja kohanemise 'väga suurel määral' ja 'suurel määral' vastuste seas (vastavalt 3% vs 18% ja 17% vs 32%). Seega mida kauem vastajad on kohalikus keskkonnas elanud, seda sagedamini on nad väga suurel määral kohalikkude kogukonda lõimunud, mida üldjuhul kinnitavad erinevad lõimumisalaselt uuringud.

Täiendavalt palusime intervjuudes vastajatel detailsemalt täpsustada ja kirjeldada kohanemisega seotud raskusi. Üldiselt tõdetakse, et peamine kohanemisalane raskus on sotsiaalse tugivõrgustiku puudumine, mis tuleb eriti esile just lastega perede puhul. Väljakujunenud sotsiaalsed suhted aitavad hakkama saada eluraskustega, ning välismaale kolinud inimesed märgivad, et üksinda olek keerulistes olukordades on pannud neid mõtlema ka tagasipöördumise peale:

¹⁰ Küsimus küsitlusankedis: „Üldisemalt rääkides - mil määral Te tunnete, et olete oma praeguses elukohariigis kohaliku kogukonnaga kohanenud ja lõimunud?“

„Esimesed 1–2 aastat on sellised kohanemiskeskkonnad, et tekib stress ja võibolla isegi depressioon, mingid halvad emotsioonid tekivad, nendest muutustest ja lahusolekust. Sellest kuidas su elu enne välja nägi..“

Kohanemise ja lõimumise suureks väljakutseks uues riigis on hakkama saamine nii uue keele-, religiooni- kui kultuuriruumiga. Selleks, et kohanemine oleks lihtsam, hoiavad paljud väljarännanud ennast mõtteliselt Eesti kultuuriruumis – loevad Eesti ajalehti, tähistavad Eesti tähtpäevasid ning veedavad puhkused Eestis (vt täpsemalt ka ptk-s 4.1 kuidas Eestiga sidet hoitakse, sh kuidas tähistatakse Eestiga seotud tähtpäevi). Kuid nii nagu mujal riikides sarnaste sündmuste puhul (nt koroonapandeemia, majanduslikud ning poliitilised kriisid), mõjutavad ärevad ajad turvatunde tekkimist ka väljaspool Eestit elavaid eestlasi:

„Siin on ka ikkagi tohtu lahkeli ühiskonnas poliitiliste vaadete pärast, Donald Trumpi pärast. See on läinud nii kaugemale, et inimesed ründavad üksteist füüsiliselt. Siin on hästi palju vale informatsiooni ja valeuudiseid..“

Lisaks sõltub sihtriigis kohanemine väga palju majanduslikest võimalustest. Nagu ankeetküsitluse tulemused eespool näitavad (joonis 14 ja 15), toovad ka intervjueritud välja, et lahkumisjärgne elukvaliteet võib Eestiga võrreldes oluliselt erineda. Näiteks on Eestist kui nn e-riigist tulnutele ebameeldiv bürokraatia, riigiga seotud toimingute aeglus ning ebaefektiivsus. Teisalt ollakse Eestis tihtipeale harjunud roheliste ja turvaliste naabruskondadega, mille sarnase leidmiseks välismaal tuleb teistes eluvaldkondades kokku hoida või ebamugavaid kompromisse teha:

„Meie, oma eluvõimalusi arvestades, elame ridaelamuboksis. Et saada aiaga maja, oleks pidanud kolima veel kaugemale. Meil on praegu tund aega tööle, üks ots. Pool tundi vähemalt otsa. Me elame täis magalas. Siia tullakse magama, ükski laps õues ei käi iseseisvalt. Lähed trenni, play date'ile, jälle tund aega sõidad. Alla 20 minuti pole kedagi. Abikaasa on pöörane taksojuht.“

Uues riigis kohanemist soodustavate teguritena tuuakse intervjuudes lisaks inimkesksusele ning ühiskondlikule hoolivusele välja veel religioossed institutsioonid, töökohaga ja õpingutega seotud kollektiivid, aga ka kohalike eestlaste rühmitused (vt kohalike eestlaste organisatsioonidest, seltsidest ja võrgustikest täpsemalt ptk-s 4.6 ja 4.7).

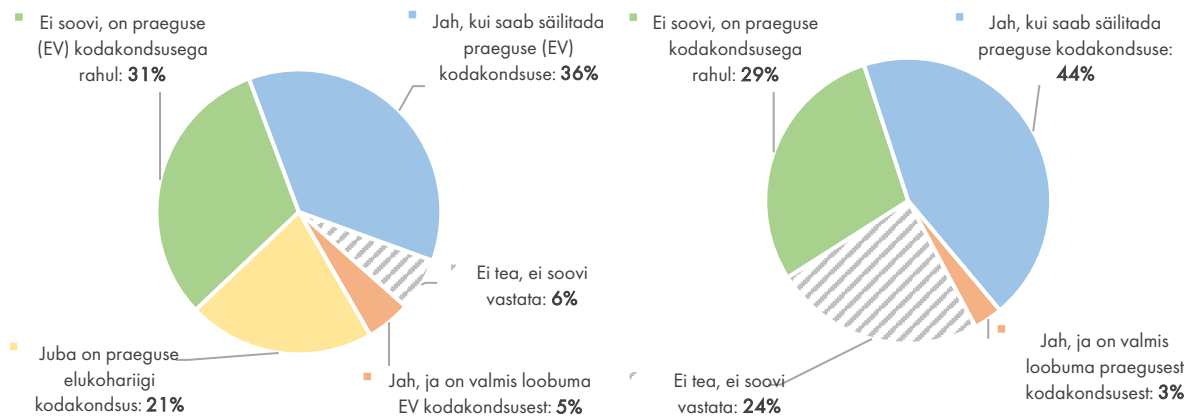
4.4. Eesti Vabariigi kodakondsus: säilitamine, omandamine või loobumine

Eesti väliskogukond võib suhestuda ja kohaneda oma asukohariigiga erineval moel ja viisidel, sh omada eri tasemel rahuolu, kinnistuda riiki erineval moel ja viisidel (nt läbi kinnisvara, laenude, kuuluvuse organisatsioonidest jmt, vt ptk-s 4.2.1). Lisaks neile on aga riigiga võimalik suhestuda ka läbi kodakondsuse, mis osade inimeste jaoks võib olla üks kõige fundamentaalsem riigiga seostumise viis (võrreldav näiteks kuuluvusega rahvusesse ja/või etnilise identiteeti), samas kui teiste jaoks võib olla tegemist pelga õiguslik-juriidilise kategooriaga.

Siinses uuringus keskendusime kolmele kodakondsusega seotud küsimusele: milline on Eesti väliskogukonna hulgas soov Eesti Vabariigi kodakondsuse säilitamiseks, milline on soov sellest loobumiseks, ning milline on soov selle omandamiseks nende hulgas kellel seda pole, kuid kellel selleks on õigus (nt EV järeltulijate hulgas, nt kolmanda põlvkonna eestlased). Samuti uurisime, millised tegurid mõjutavad nii kodakondsuse säilitamist, loobumist kui ka soovi selle omandamiseks.

Suur enamus (ca 2/3) Eesti Vabariigi kodakondsusega vastajatest väärtustab Eesti kodakondsust ja ei soovi sellest loobuda (joonis 16): 31% ei soovi endale muud kodakondsust; 36% soovivad (lisaks) ka muud kodakondsust (üldjuhul oma asukohariigi oma), kuid seda vaid juhul kui nad saavad säilitada enda EV kodakondsuse. Vaid 5% neist, kes täna EV kodakondsust omavad, soovivad mõne teise riigi kodakondsust ning on valmis selleks loobuma ka EV kodakondsusest. Enam soovivad Eesti kodakondsust säilitada naised kui mehed, samuti on naiste seas väiksem osakaal neid, kes juba omavad praeguse riigi kodakondsust, mis on pea poole vähem meeste arvust.

Joonis 16. Soov omandada asukohariigi kodakondsus (EV–kodakondsusega vastajad, joonis vasakul) ja soov omandada EV kodakondsus (EV–kodakondsuseta vastajad, joonis paremal)

Ligi viiendik (21%) kõikidest vastajatest omab kahte või enam kodakondsust (sh üldjuhul enda asukohariigi kodakondsust), st on topelt- või mitmikkodakondsed. Need topeltkodakondsusega inimesed, kelle üks kodakondsusest on EV kodakondsus, on topeltkodakondsed kombinatsioonis koos USA kodakondsusega (26%), Kanadaga (23%), Austraaliaga (14%), Rootsi (13%) ja Soomega (4%), millele järgnevad väiksemates mahtudes juba paljud muud erinevad kombinatsioonid.

Kodakondsusstaatus ja kodakondsuse omandamise/loovutamise ning väljarände põhjuste lõikes ilmnevad ootuspärased tulemused. Näiteks on ühiskondlikel ja poliitilistel põhjustel väljarännanud enim nõus loobuma Eesti kodakondsusest, samas töö(rände) raames väljarännanud vastajad soovivad oma praegust kodakondsust säilitada. Teistest enam omavad praeguse elukohariigi kodakondsust perega seonduvatel põhjustel väljarännanud, seda ilmselt ka põhjusel et mitmetes riikides toimub pereliikme juurde kolides ja nt abielludes elukohariigi kodakondsuse omandamine lihtsustatud korras.

Üsna sarnased on tulemused ka nende Eesti väliskogukonna liikmete puhul, kes täna Eesti Vabariigi kodakondsust ei oma kuid kes oleksid potentsiaalsed Eesti Vabariigi kodakondsuse omandajad (joonis 16 ülal): ligi kolmandik (29%) neist ei soovi endale EV kodakondsust (st nad on oma praeguse kodakondsusstaatusga rahul) ning veidi alla poolte (44%) on valmis EV kodakondsuse omandamiseks, aga seda vaid juhul kui nad saavad (lisaks) säilitada enda praeguse kodakondsuse. Vaid väga vähesed (3%) soovivad EV kodakondsust olles selle nimel valmis loobuma enda praeguse riigi kodakondsusest. Lisaks on suur hulk selliseid vastajaid, kes ei oska antud küsimuses seisukohta võtta (24%).

Intervjuude põhjal valitseb kodakondsusega seoses ka teatud määral segadust ja arusaamatusi. Ühelt poolt teadvustatakse Eesti väliskogukonna hulgas põhimõtet, et sünnijärgset kodakondsust pole võimalik inimeselt ära võtta ning isegi kui taotletakse teise riigi kodakondsus juurde, ollakse kindel, et nende sünniriik nende kodakondsust ära ei võta:

„Põhiseadus ütleb, et sünnijärgselt kodakondsust ei saa ära võtta ja mina olen täitsa julgelt kahe riigi kodanik. Ja minu lapsed on ka sünnijärgsed kodanikud. Ameerikas on nad ka sünnijärgsed kodanikud, sest see käib maaga.“

Teisalt on aga neid, kes pole täielikult kindlad milline on nende või nende laste kodakondsusega seotud õiguslik staatus või tingimused: muretsetakse, et ühel hetkel nende või nende laste kodakondsus kaob ning tehakse endast kõik olenev, et seda staatust nii kaua kui võimalik hoida; samuti hoitakse osade poolt enda topeltkodakondsuse staatust salajas:

“Ja siis mõned on niimoodi, et salaja hoiavad seda Eesti kodakondsust alles. Et nad lihtsalt ei ütle, et nad on võtnud teise kodakondsuse endale juurde. Aga kui see välja tuleb, siis võetakse see sul ära. Ma õe käest kuulsin, aga ma ei tea kui rangelt seda jälgitakse ja kui aktiivne ta

on. Ütleme, et kui ta ajab mingit ära, siis tuleb välja. Aga kui sa käidki oma vanematel ja sugulastel külas, siis ei pane keegi tähele.”

Ühtlasi tuleb intervjuudest välja, et Eesti kodakondsus ja dokumendid on auasi ning märk kuuluvustundest, mistõttu ei lasta kergekäeliselt nendel aeguda ega kaotsi minna; ning intervjuud kinnitavad ka küsitlustulemusi selle osas, et Eesti kodakondsusest üldjuhul loobuda ei soovita (vt kodakondsuse ja topeltkodakondsuse osas ka avatud vastuste analüüsi ptk 4.10).

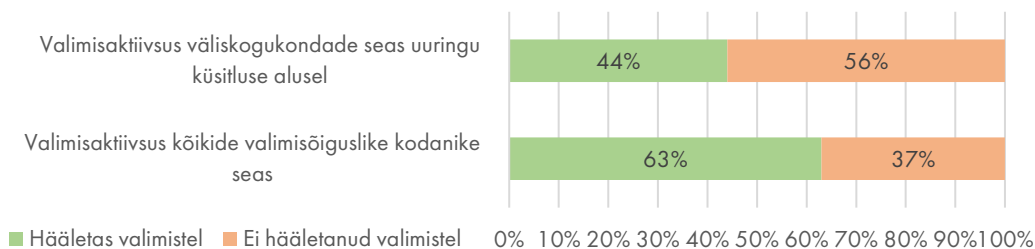
4.5. Poliitiline ja ühiskondlik osalus

Peatükis 4.1. selgus, et enamik Eesti väliskogukonna liikmetest tunneb suuremal või vähemal määral seost Eesti riigi ja Eestis elavate inimestega, ennekõike aga etniliste eestlastega. Samal ajal on oluline teada, kas taoline suhestumine ja kuuluvustunne väljendub ka poliitilises ja ühiskondlikus elus osalemises – st kas lisaks abstraktsele kuuluvustundele soovitakse Eesti elus ka aktiivselt kaasa rääkida. Samuti on oluline teada, mis põhjustel inimesed Eesti poliitilisest ja ühiskondlikust elust osa võtavad või miks nad seda ei tee. Siinses alapeatüki analüüsitakse neid küsimusi valimisosaluse ja erinevate riigielus osalemise viiside sageduse alusel.

Valimistel hääletamine on kõige lihtsam ja objektiivsem viis poliitikas osalemise mõõtmiseks ning valimistel osalemine on kodanike viisiks oma kõrgeimat riigivõimu teostada. Küsitlusega uurisime vastajate osalemise kohta kõige hiljutisematel, 2019. aasta Riigikogu valimistel.

Tulemustest selgub (joonis 17), et 44% valimisõiguslikest kodanikest hääletasid ja 56% ei hääletanud 2019. aasta Riigikogu valimistel. Kui võrrelda seda tulemust valimisaktiivsuse üldstatistikaga (joonis 17 alumine rida), siis selgub, et Eesti väliskogukonna valimisaktiivsus on mõnevõrra madalam kui Eestis tervikuna. Siinkohal tuleb ilmselt arvestada asjaolu, et kõikidel valimisõigusega kodanikel ei ole ID-kaarti mis võimaldaks neil hääletada, seega Eesti väliskogukonna aktiivsusel on kindlasti potentsiaali olla mõnevõrra kõrgem. Valimistel mitteosalemise põhjuseid on kirjeldatud ka tagapool siinses peatükis, millest selgub, et 31% hääle andmata jättnud vastajatest tegid seda ID-kaardi puudumise tõttu.

Joonis 17. Valimisaktiivsus 2019. aasta Riigikogu valimistel¹¹ (kõik vastajad ja referentsina kogu Eesti valimisaktiivsus)

Võrreldes Eesti väliskogukondade valimisosalust näiteks uuringuga Šveitsi väliskogukondade valimisosalusest 2006. aastal (üks vähestest uuringutest, kus on omavahel võrreldud päritoluriigi ja diasporaa valimiskäitumist)¹², ilmneb, et Eesti väliskogukonna valimisõiguslikud inimesed on võrdlemisi aktiivsed: Šveitsis hääletas nimetatud valimistel vaid ligi viiendik valimisõiguslikest väliskogukonna liikmetest.¹³ Selle põhjal saab oletada (kuid mis vajab edasist uurimist), et Eesti väliskogukonnad on takistustele vaatamata võrdlemisi aktiivsed valijad.

Küsitlustulemuste põhjal on kõige aktiivsemad just nooremad hääleõiguslikud valijad (joonis 18): vanusegrupis 16–24 osales valimistel 60% hääleõiguslikest küsimustikule vastajatest, 64+ vanusegrupis oli

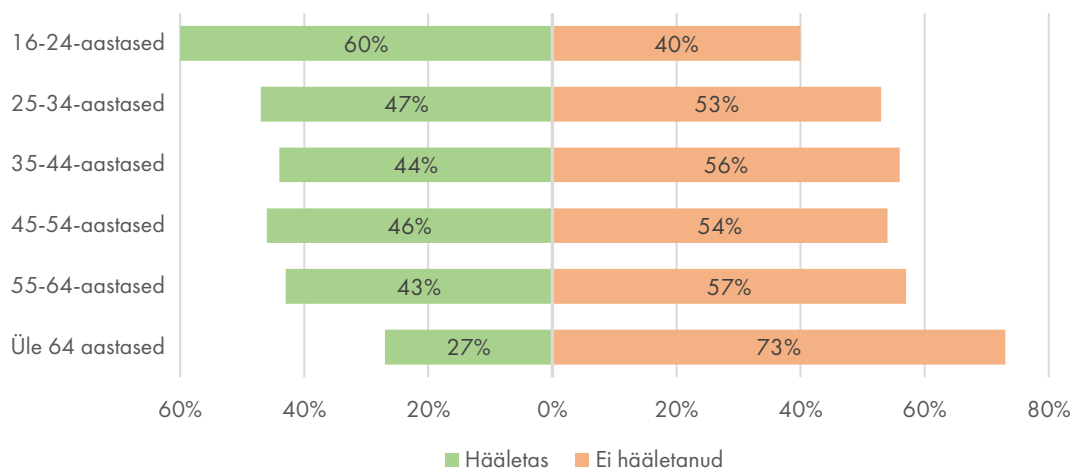
¹¹ Riigikogu valimised Eestis 2019. *Üldstatistika*. rk2019.valimised.ee/et/voting-result/voting-result-main.html

¹² Ellis, Andrew et al. (2007). Voting From Abroad. www.idea.int/sites/default/files/publications/voting-from-abroad-the-international-idea-handbook.pdf

¹³ Tulemused ei ole küll täielikult võrreldavad, sest Šveitsis ei saa hääletada interneti teel ja tegemist on võrdlemisi vana uuringuga, kuid uuemaid sel teemal läbi viidud uuringuid autorid ei tuvastanud.

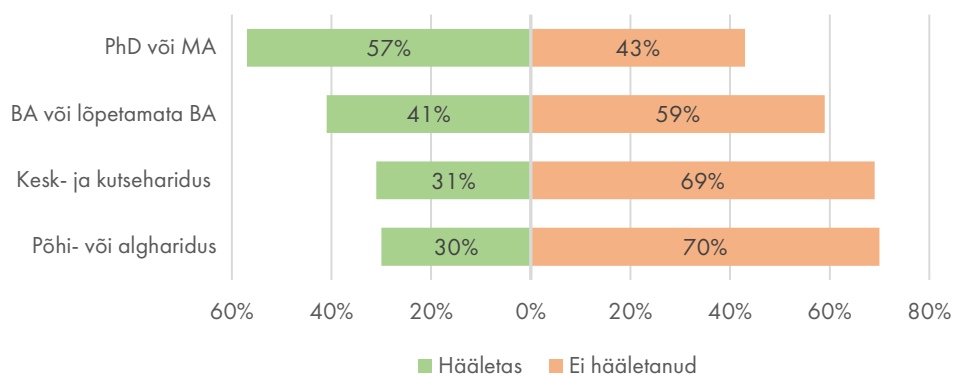
sama näitaja vaid 27%, ning nõ keskmiste vanuserühmade puhul (25–34-aastased, 35–44-aastased ja 45–54-aastased) jäi valimisaktiivsus vahemikku 44–47%. Seega tasub uurida, kuidas on võimalik osalema meelitada ennekõike just vanemaelisi valimisõiguslikke Eesti väliskogukonna liikmeid. Samuti oleks tulevaste uuringute puhul oluline vaadata erinevate tegurite, nt vanus, haridus ja Eestis eemaloleku aeg jne, koosmõju valimistel osalemisele.

Joonis 18. Valimisaktiivsus 2019. aasta Riigikogu valimistel (vanuse lõikes)

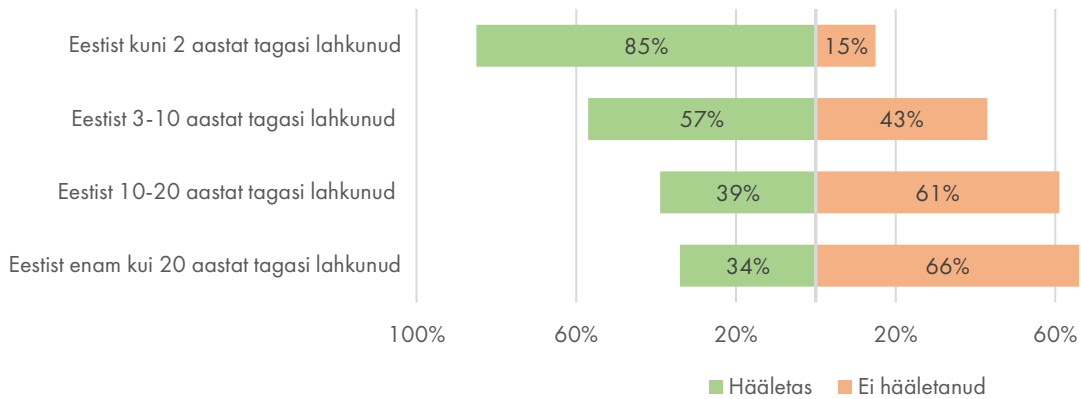
Oluline seos on märgata ka haridustaseme ja valimisaktiivsuse vahel (joonis 19). Doktor- või magistr kraadiga hääleõiguslikest kodanikest hääletas valimistel 57% vastajatest, põhi- või algharidusega kodanikest aga vaid 30% valimisõiguslikest vastajatest; bakalaureuse- või lõpetamata bakalaureusekraadiga vastajate seas oli sama näitaja 41% ning kesk- või kutseharidusega vastajate seas 31%. Tulemused on kooskõlas tavapärase tulemusega, kus valimistel osalevadki sagedamini kõrgema haridustasemega inimesed. Valimistel osalemine oli populaarsem ka Eestis sündinud hääleõiguslike kodanike (47%) kui väljaspool Eestit sündinud hääleõiguslike kodanike (27%) seas.

Joonis 19. Valimisaktiivsus 2019. aasta Riigikogu valimistel (haridustaseme lõikes)

Lisaks ilmnevad valimiskäitumise puhul märkimisväärsed erinevused ka Eestist eemaloleku aja alusel moodustatud gruppide lõikes (joonis 20). Vähem kui kaks aastat tagasi Eestist lahkunud vastajate seas hääletas 2019. aasta Riigikogu valimistel koguni 85% hääleõiguslikest kodanikest. Enam kui 20 aastat tagasi välismaale rännanute seas oli sama näitaja aga 34%. Üldiselt võibki tulemuste põhjal öelda, et kauem välismaal elanud diaspora liikmed hääletavad harvemini (3–10 aastat eemal olnutest hääleõiguslikest kodanikest hääletas 57% ja 10–20 aastat lahkunud hääleõiguslikest kodanikest 39). Tulemus on ootuspärane arvestades, et side koduriigiga võib aja möödudes hääbuda (vt aja mõju inimese sideme hoidmisele Eestiga ptk-s 4.1).

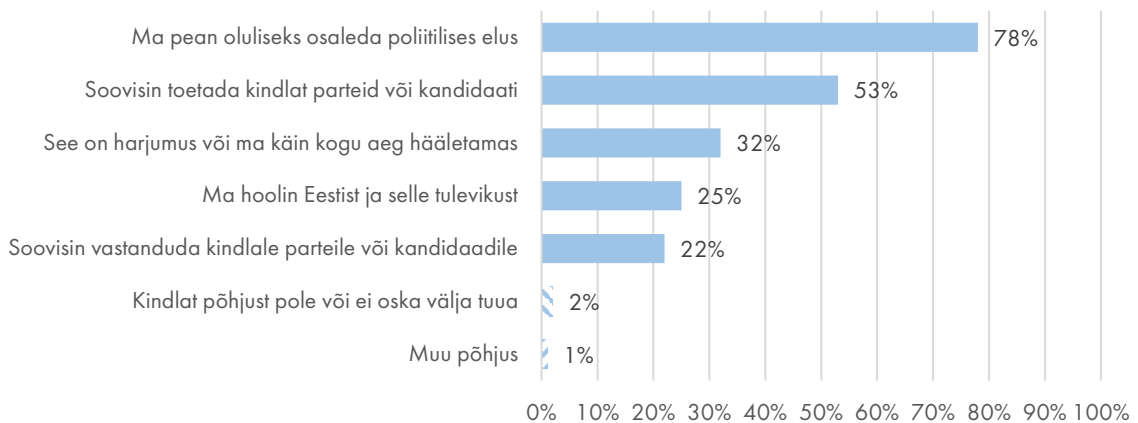
Joonis 20. Valimisaktiivsus 2019. aasta Riigikogu valimistel (eemaloleku aja lõikes)

Nii valimistel osalenud kui ka mitteosalenud vastajatelt küsiti nende otsuse põhjust. Valimistel osalenud inimestele pakuti kuus vastusevarianti, mille seast sai valida kõik endale sobivad variandid (joonis 21). Enamik vastajatest (78%) tõdeb, et nende jaoks on oluline osaleda poliitilises elus ning pooled vastajad leiavad, et nad soovisid toetada kindlat parteid või kandidaati (53%). Kolmandiku vastajate jaoks oli üheks hääletama mineku põhjuseks harjumus, neljandik vastajatest märkis, et nad hoolivad Eesti tulevikust ning viiendik soovis vastanduda mõnele kindlale poliitilisele parteile. Siinkohal tuleb samuti arvesse võtta, et nii nagu muude otsuste puhul (nt väljaränne või tagasipöördumine) ei ole põhjuseid inimestel enamasti üks, vaid ka valimiskäitumist mõjutavad mitmed eri tegurid (ka ankeedis sai valida mitu vastusevarianti).

Samuti ilmneb, et kui poliitiline polariseeritus on olemas Eesti elanike seas, siis on see küsitlustulemuste põhjal sarnaselt olemas ka Eesti väliskogukondade hulgas – st väga suur osa neist soovib hääletada kindla partei ja kandidaadi poolt või siis kellegi vastu. Positiivse poole pealt saab aga välja tuua asjaolu, et koguni 78% hääletanud inimestest peavad oluliseks osaleda poliitilises elus ja kolmandiku jaoks on see koguni harjumus. See tähendab, et vähemasti ligi 34% inimestest, kes vastasid küsimusele, kas nad lähevad valima, hoolivad poliitilises elus osalemisest ning vähemalt 14%–l neist on see väljakujunenud harjumuseks. Tuleb arvestada, et tõenäoliselt on see osakaal aga veelgi kõrgem, sest paljudel Eesti väliskogukonnas puuduvad võimalused hääletamiseks (vt täpsemalt ka ülejäämine joonis 22 allpool).

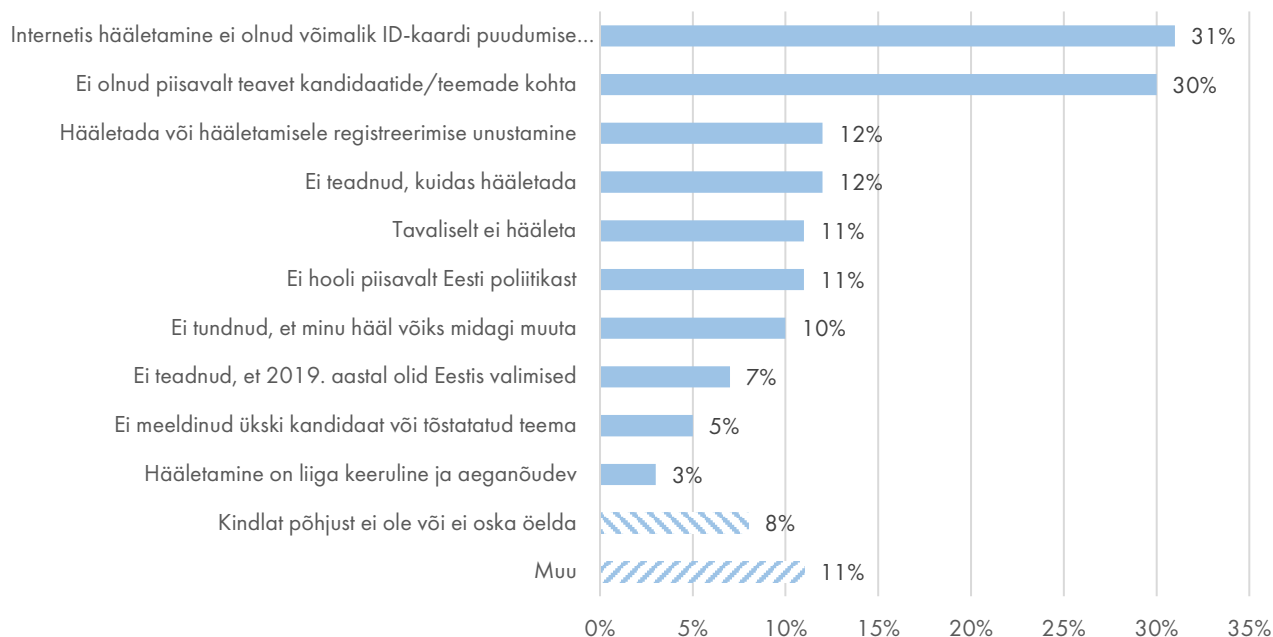
Joonis 21. Valimistel osalemise põhjused (kõik vastajad)

Valimistel mitteosalemise põhjuseid on mitmeid (joonis 22), millest kõige levinuimaks põhjuseks on ID-kaardi puudumine mis ei võimaldanud interneti kaudu hääletada (30%) ning piisava teabe puudumine kandidaatide kohta (30%). Märksa harvemini on olulised inimeste harjumuste või huvidega seotud probleemid, nagu näiteks asjaolu, et inimene tavaliselt ei hääletagi või ei hooli Eesti poliitikast (mõlema variandi valis 11% vastajatest).

Ligi kümnendik vastajatest (11%) leidsid välja pakutud variantidest erineva põhjuse (vastusevariant 'Muu', kuhu inimesed said ise avatud vastusena kirjutada). Enim paistab silma, et hääletamata jäeti selle pärast, et ei tunta moraalselt õigena otsustada Eestis toimuva üle elades samal ajal alaliselt välismaal. Teine läbivalt nähtav põhjus oli selles, et ei teatud valimiste toimumisest või sellest, et neil on võimalus hääletada. Siiski näitavad tulemused, et paljudel Eesti väliskogukonna liikmetest jääb valimistel hääletamata just erinevat tüüpi info(sulu) tõttu.

Joonis 22. Valimistel mitteosalemise põhjused (valimistel mitte-osalenud)

Tõenäoliselt võiks valimisaktiivsus Eesti väliskogukonna liikmete seas tõusta, kui soodustada nende hääletamist näiteks võimaldades hääletada muul viisil kui ID-kaardiga (kuigi võimalus on ka välisesinduses hääletamiseks on see sageli geograafiliselt või distantsti mõttes keeruline; või kirja teel hääletamiseks, millest aga paljud ei pruugi olla teadlikud), või pakkudes neile rohkemat infot kindlate erakondade ja kandidaatide kohta; või infot kanalite kohta, kust taolist infot leida (valijate mobiliseerimine on ennekõike siiski parteide, mitte riigi ülesanne). Kaaluda tasub ka sarnaselt osadele riikidele täiendava valimisringkonna loomist ainult diasporaa kogukonna esindajatele (nn *overseas electoral district*), kus üks või mitu mandaati jagatakse ainult väliskogukonna poolt antud häälte alusel. Selline süsteem on loodud näiteks Prantsusmaal ja Itaalias, kuid lähemate ja mõnevõrra sarnasemate näidetena Leedus (alates 2020. aastast, üks mandaat), Horvaatias (alates 1995. aastast, kolm mandaati) või Põhja-Makedoonias (alates 2011. aastast, kolm mandaati, iga mandaat esindab eri regioone ehk vastavalt Euroopa/Aafrika, Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Aasia/Okeania).¹⁴

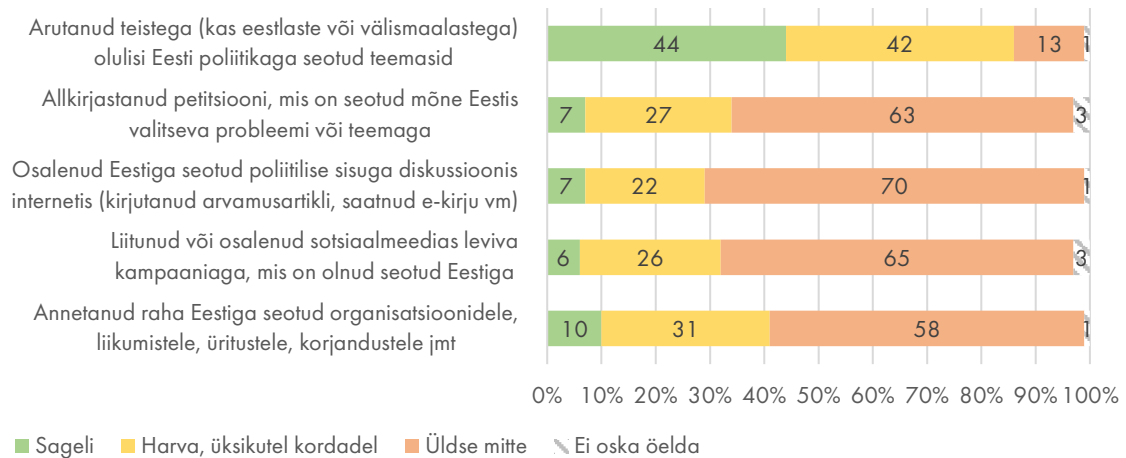
Samal ajal pole hääletamine valimistel ehk valimiskäitumine ainus võimalus riigi elus osalemiseks, vaid osalus võib kätkeda endas ka mitmeid muid vorme, nii poliitilisi kui ka ühiskondlikke (nt petitsioonide allkirjastamine, toodete boikott, poliitilises arutelus osalemine jmt). Küsisime seega lisaks, millistel muudel viisidel on viimase 12 kuu jooksul osaletud Eesti kodanikuühiskonnas ja Eesti poliitilises elus.

Selgub, et enam kui pooled kõikidest vastajatest ei ole selles ajavahemikus ei allkirjastanud Eestis valitseva teema või probleemiga seotud petitsiooni, osalenud Eestiga seotud poliitilise sisuga diskussioonis internetis, liitunud või osalenud sotsiaalmeedias leviva Eestiga seotud kampaaniaga ega annetanud raha Eestiga seotud organisatsioonidele (joonis 23). Neist vähim valitud variandiks oli seejuures internetis Eestiga seotud poliitilises diskussioonis osalemine (seda ei ole teinud 70% vastajatest). Seevastu 86% vastajatest on

¹⁴ Vt teiste riikide näiteid ka en.wikipedia.org/wiki/Overseas_constituency

arutanud olulisi Eesti poliitikaga seotud teemasid (väljaspool interneti) ning enam kui pooled neist on teinud seda sageli (44%).

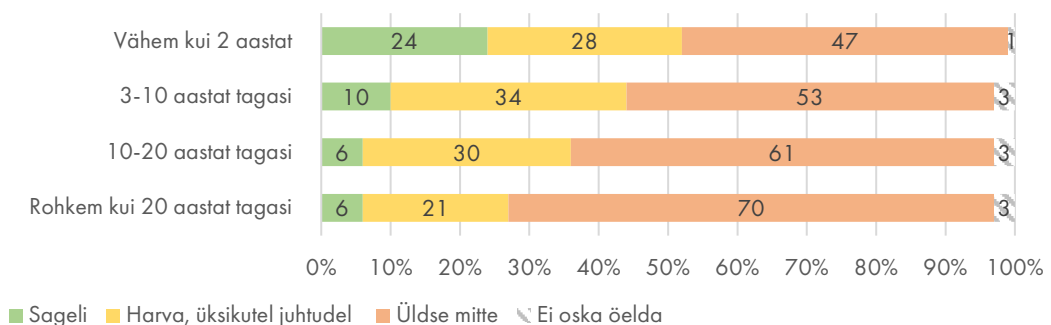
Joonis 23. Ühiskondlik ja poliitiline osalemine Eestiga seotud teemadel ja valdkondades (kõik vastajad)

Vaadates erinevaid lõikeid ilmnevad mõningad erinevused vastajagruppide vahel. Märkimisväärseimad neist on petitsioonide allkirjastamine vastajate Eestist eemaloleku aja alusel ja Eesti poliitiliste teemade arutamine vastajate haridustaseme ning emakeele alusel. Petitsioonide allkirjastamise puhul nägime, et aktiivsus keskmiselt on võrdlemisi kasin: kõikidest vastajatest teeb seda sageli vaid 7% – samal ajal näeme, et lühemat aega Eestist eemal viibinud inimesed teevad seda agasemast enam (joonis 24).

Siinkohal on ilmselt seos ka vastaja vanusega – vähem kui kaks aastat Eestist eemal olnud on ka keskmiselt noorem kui juba pikalt Eestist eemalolija. Teisalt on näha trendi, kus pikema eemaloleku aja puhul muutuvad juhud, kus kodanikuühiskonnas või poliitilises elus ei ole üldse osaletud, sagedasemaks. See võib olla seega teine seletus taolise ajaga seotud faktorile: pikema eemaloleku aja puhul on (aktiivse) sideme hääbumine Eestiga sagedasem, mistõttu võib langeda ka soov osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus.

Joonis 24. Petitsioonide allkirjastamine mõne Eestis valitseva probleemi või teemaga seoses (Eestist eemaloleku aja lõikes)

4.6. Osalemine väliskogukonnaga seotud teenustes ja tegevustes

Ühest ja samast riigist pärit inimesed otsivad uude riiki kolides sageli üles enda kaasmaalased, et olla kursis kodus toimuvaga, toetada üksteist, tähistada koduriigis tavaks olevaid tähtpäevi, või pakkuda üksteisele erinevaid teenuseid. Eesti väliskogukonna liikmed kasutavad seetõttu ka mitmeid erinevaid teenuseid või võtavad osa erinevatest tegevustest, mis puudutab vahetult kas nende enda kohalikku Eesti kogukonda või Eesti väliskogukonda laiemalt (sh Eestit).

Uuringu teoreetilises osas tuvastasime peamised kategooriad, mis varasemate uuringute põhjal võiksid kohalduda ka Eesti kogukondadele. Ankeetküsitluses lasime vastajatel hinnata neid kategooriaid kolmest

aspektist lähtuvalt: 1) millistest teenustest ja tegevustest on vastajad teadlikud enda kohalikus kogukonnas, 2) millise aktiivsuseastmega vastajad ühe või teise kategooriaga suhestuvad (st kas kasutavad või tegevustes osalevad), ning 3) millistest teenustest või tegevustest tuntakse puudust.

Käesolev alapeatükk jaguneb kolmeks ning vaatleb samas järjekorras lähemalt kõiki neid kolme aspekti: teenused ja tegevused millest teatakse (4.6.1.), teenused ja tegevused milles osaletakse (4.6.2.) ning teenused ja tegevused milles tuntakse puudust (4.6.3).

4.6.1. Teenused ja tegevused millest teatakse

Kõigepealt uurisime, millistest teenustest ja tegevustest Eesti väliskogukonna liikmed oma kohalikus kogukonnas teadlikud on (vt küsimuse täpset sõnastust joonealuses märkuses).¹⁵ Ankeedis pakkusime välja 19 erinevat valikut sellele küsimusele vastuseks, mille hulgast vastajad enda valiku tegid (valida sai mitu vastusevarianti). Antud küsimus ei puuduta teenuste kasutamist *per se*, vaid ennekõike teadlikkust neist – hoolimata sellest kas vastaja on seda kasutanud või mitte. Samuti tuleb silmas pidada, et tulemustes ilmnev madal teadlikkus mõnede teenuste või tegevuste kohta ei tähenda alati ilmtingimata seda, et inimesed on vähe informeeritud, vaid see võib ka tähendada, et teenust või tegevust nende kohalikus kogukonnas või riigis ei olegi. Seega on mõistet „teadlikkus“ käsitletud antud alapeatükis mõlemas tähenduses: ennekõike nii puudumise kui samuti ka teadmatusest.

Tulemused näitavad (joonis 25 järgmisel lehel), et natuke enam kui pooled vastajatest on teadlikud eri võimalustest Eesti väliskogukonna liikmetega kohtuda, võrgustada või üritustel osaleda (64%) ja on teadlikud mõnest Eesti väliskogukonnale suunatud sotsiaalmeedia grupist (58%). Sellealane teadlikkus varieerub regiooniti: enim nimetatakse seda Põhja–Ameerikas ehk USA-s (77%) ja Kanadas (88%), aga ka Austraalias ja Uus–Meremaal (76%). Mõnevõrra väiksem on teadlikkus Ühendkuningriigis ja Iirimaal (59%), Lääne–Euroopas (66%), Saksamaal (62%), Aasias (60%), Põhjamaades (57%), Venemaal (45%), Lõuna–Euroopas (39%) ning Ladina–Ameerikas (23%).

Ligikaudu kolmandik vastajatest on teadlikud ka erinevatest peredele või lastele suunatud tegevustest, nagu näiteks Eesti koolid või lastehoid, lastele suunatud tegevused või suvelaagrid, aga ka eesti keele õppe võimalused ning kultuuriga laiemalt seotud tegevused nagu näiteks muusikas, koorides või tantsugruppides osalemine – kõikidest neist teab ca 29–36% vastajatest.

Kõige vähem ehk ligikaudu kümnendik vastajatest teab teenuseid või tegevusi mis toetavad sisseelamist, või üldisi teenuseid mida pakub mõni kohalik Eesti väliskogukonna liige (nt juuksur, lapsehoidmine); aga ka Eestiga seotud poliitilist tegevust, kohalikke raamatukogusid või muid Eestiga või kohaliku Eesti kogukonnaga seotud kultuuriasutusi – nende osas varieerub teadlikkus võimalustest 10%–12% piires.

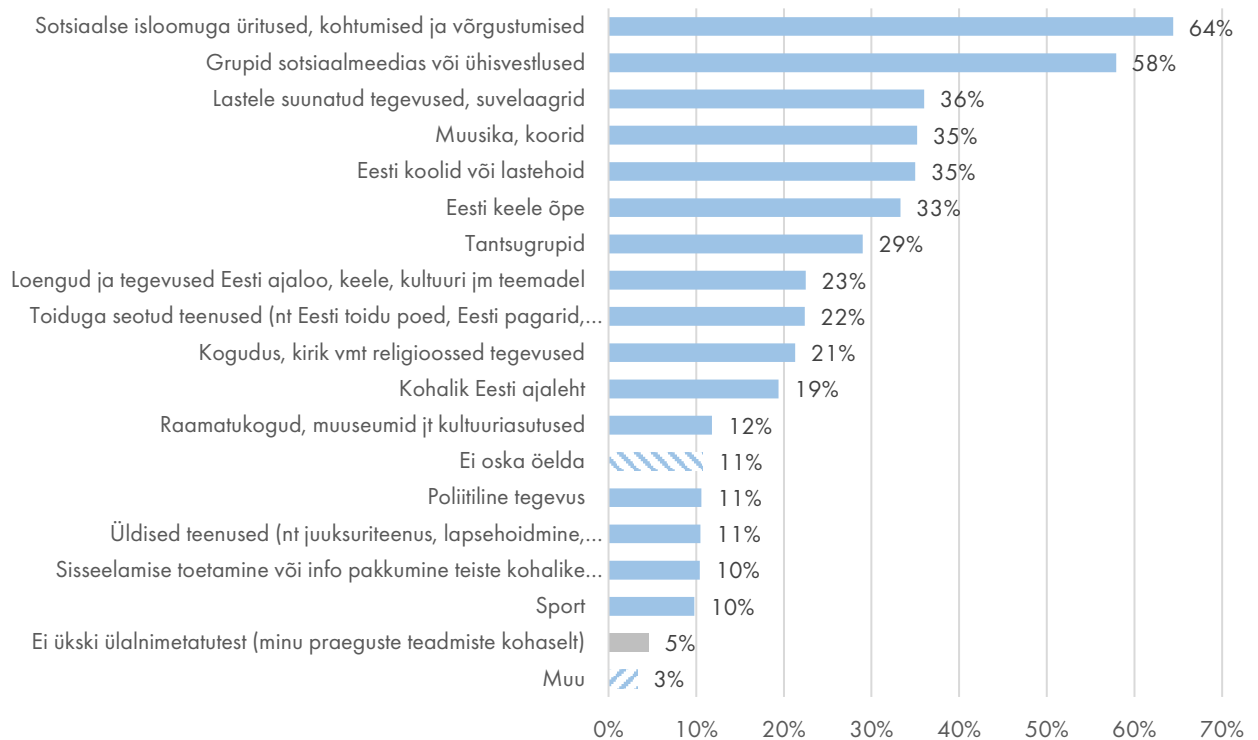
Spetsiifiliselt Eesti toiduga seotud teenuseid – näiteks Eesti toidu poed, Eesti pagarid, Eesti restoranid või kohvikud – teab ca viiendik vastajatest.

Siinkohal tuleb uuesti välja tuua, et madal teadlikkus võib tähendada kahte asja: esiteks, kas teenuse või tegevuse kohalikus Eesti kogukonnas tegelikku puudumist, või on see küll olemas kuid info sellest pole inimeseni jõudnud. Enamike kategooriate puhul võime siiski oletada, et teadlikkuse puudumine tähendab üldjuhul ka teenuse või tegevuse puudumist kohalikus Eesti kogukonnas.

---

¹⁵ Küsimus: „Ühest ja samast riigist pärit inimesed otsivad uude riiki kolides sealt sageli oma kaasmaalasi, et saada infot, toetada üksteist, tähistada koos mõnda tähtpäeva, või pakkuda üksteisele mingeid teenuseid. Kas Teie praeguses elukohariigis on mingeid selliseid gruppe, organisatsioone, sündmusi või teenuseid?“

Joonis 25. Teadlikkus erinevatest teenustest ja tegevustest kohalikus Eesti kogukonnas

* joonisel on välja jäetud kategooriad 'ei oska öelda' (11%), 'ei ükski ülalnimetatutest' (5%), 'muu' (3%)

Regioonide lõikes paistavad teadlikkuse osas silma USA ja Kanada, mida võib küsitlustulemuste põhjal iseloomustada kui kõige aktiivsemaid Eesti väliskogukondi (kus mh elab tõenäoliselt ka suurim arv Eestist pärit või Eestiga seotud inimesi väljaspool Eesti lähipiirkonda, st Soomet, ning kus pakutakse seetõttu ka enim taolisi teenuseid või tegevusi). Näiteks on Kanada Eesti väliskogukonna liikmetest suur enamus teadlikud sotsiaalse iseloomuga ürituste ning kohtumiste olemasolust (88%), lastele suunatud tegevustest ja suvelaagritest (68%), muusikalisest huvitegevusest ehk kooridest (71%) ning kogudustest või kirikutest (69%). Teadlikkus on kõrge ka haridusvaldkonda puudutavate võimalustega: eesti kool ja lastehoid (61%), eesti keele õpe (66%), kohalik ajaleht (70%) ning raamatukogu (45%). USA suhtarvud on sarnased Kanada omadele, kuid peamiste kategooriate lõikes igäihe puhul ca 10–15 protsendipunkti võrra väiksemad.

Regionaalses võrdluses näib tegevuse aktiivsus sõltuvad väga paljuski asukohast. Näiteks Euroopas on teadlikkus eri tegevuste ja teenuste olemasolust kõrgeim Soomes, Ühendkuningriigis ja Iirimaal ning Saksamaal – seda küllap põhjusel, et seal on ka suured kogukonnad ning kõrgem teadlikkus taandub asjaolule, et üks või teine Eestiga seotud teenus või tegevus on neis riikides kohapeal ka olemas. Näiteks sotsiaalse iseloomuga üritustest ja võrgustumise võimalustest teab UK-s ja Iirimaal 59%, Saksamaal 62%, ning Lääne-Euroopas tervikuna 66%, seevastu Lõuna-Euroopas aga 39% vastanutest. Kõige väiksem teadlikkus enamike kategooriate lõikes on seevastu Ladina-Ameerikas, mida saab ilmselt selgitada Eesti väliskogukonna väiksusega antud maailmajaos, ning küllap ka nende kogukondade hajutatusega Ladina-Ameerika riikides: ühiste kommunikatsioonikanalite (sotsiaalmeedia) olemasolust on seal piirkonnas teadlikud pooled (50%) seal piirkonnas elajatest ning üritustest ja võrgustamisest teadlik ca viiendik (23%). Kõik ülejäänud tegevused ja teenused jäävad juba alla 10% taset. Ladina-Ameerika riikide puhul saame aga oletada, et madal teadlikkus tähendab ka teenuse või tegevuse tegelikku puudumist.

4.6.2. Teenused ja tegevused milles osaletakse

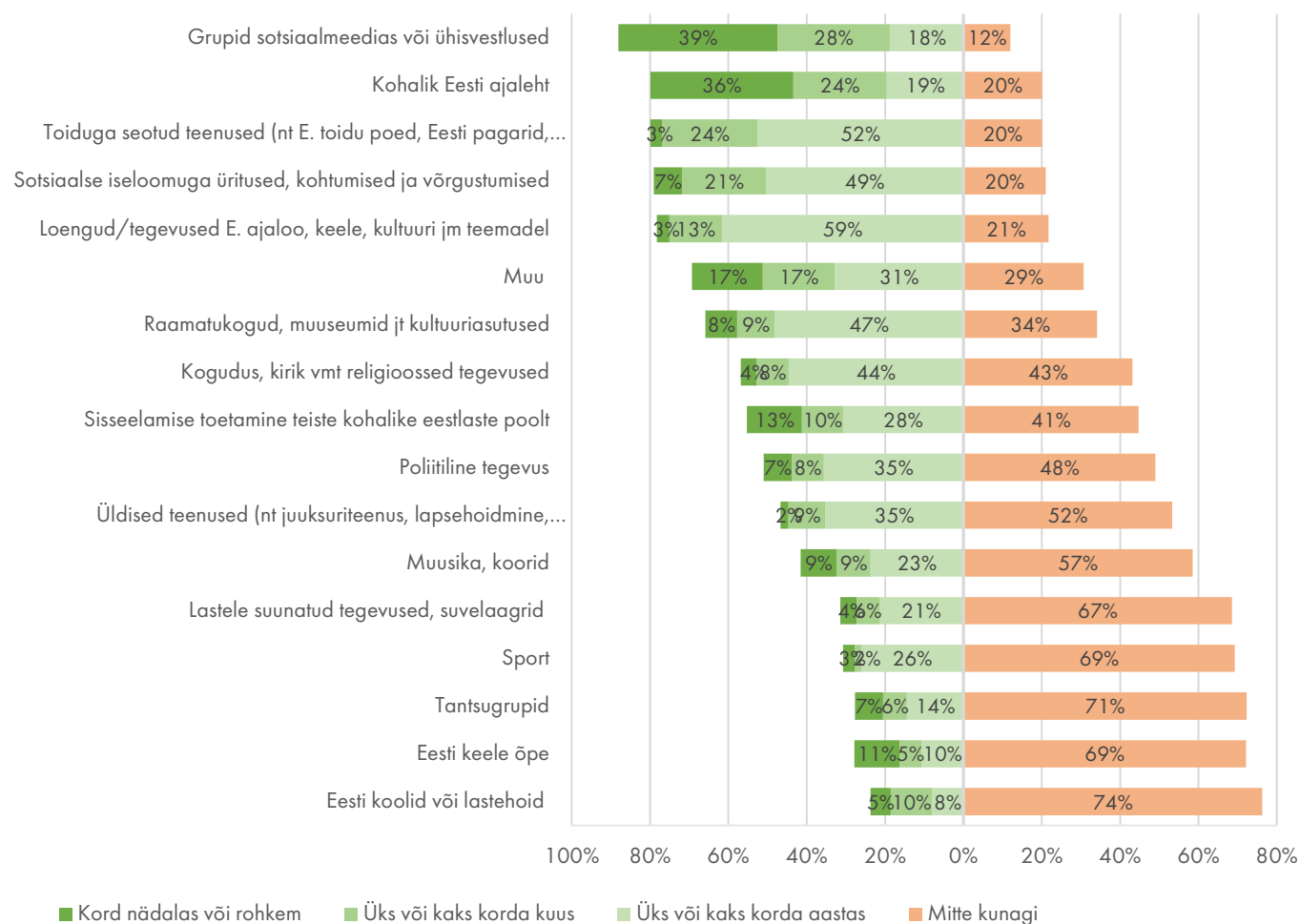
Eelneva alaosa eesmärk oli ennekõike aru saada, milline on üldine Eesti kogukonnaga seotud kohalike tegevuste ja teenuste katvus maailma eri piirkondades. Nagu eelnevas alaosas selgitatud, ei tähenda küll vähene teadlikkus mõne tegevuse või teenuse olemasolust ilmingimata seda, et taoline teenus puudub –

kuna teadlikkus võib sõltuda paljudest erinevatest tegevustest, sh inimese enda aktiivsusest ja soovist Eesti kogukonnaga suhestuda. Teisalt aga ei tähenda kõrge teadlikkus ühest või teisest teenusest ilmtingimata ka seda, et seda kasutatakse või selles osaletakse – sest millegi kasutamine või milleski osalemine taandub ennekõike vajadusele seda kasutada. Siinne alaosa vaatleb seega, kas ja kui palju taolisi tegevusi ja teenuseid ka tegelikult kasutatakse ning millistes neist osaletakse.

Kuna erinevate teenuste kasutamine ja tegevustes osalemine on ennekõike vajaduspõhine ning individuaalne, st erinevatel sihtrühmadel (vanuse, soo, pereseisu, laste vanuse, huvide, keeleoskuse jmt lõikes) on erinevad vajadused ja soovid, siis on ka tulemused üpriski varieeruvad ning ühtset hinnangut kasutamise ja osalemise kohta kogu Eesti väliskogukonna suunal anda on keeruline.

Üldisemas pildis näitavad tulemused siiski (joonis 26),¹⁶ et kõige aktiivsemalt osaletakse erinevates eestlasi koondavates sotsiaalmeedia gruppides või ühisvestlustes (39% teeb seda vähemalt kord nädalas), seejärel loetakse kohalikku Eesti ajalehte või osaletakse selle tegevustes (36% nädalas), rohkem kui kümnendik (13% nädalas) vastajatest pakub infot või toetab muul moel teiste kohalike eestlaste sisseelamist ning ligi kümnendik osaleb ka eesti keele õppes (vastavalt 11% nädalas). Sotsiaalse iseloomuga organiseeritud üritustel ehk võrgustumisel, kogukondlikel kohtumistel, seltsitegevuse jmt osalevad Eesti väliskogukonna liikmed suhteliselt aktiivselt: pooled vastajatest kord või kaks korda aastas (52%), viiendik üks kuni kaks korda kuus (21%) ning ligi kümnendik kord nädalas või rohkem (7%).

Joonis 26. Teenuste kasutamine ning tegevustest osavõtt kohalikus Eesti kogukonnas

¹⁶ Küsimus: „Kui tihti Teie isiklikult kasutate või võtate osa sellistest teenustest või tegevustest, mida organiseerib või pakuvad Eestist pärit või Eestiga seotud inimesed või kohalik eestlaste kogukond?“

Eraldi tasub välja tuua, et kohaliku Eesti ajalehe lugemine on eriti populaarne Kanadas ja Põhja-Ameerikas: Kanadas loeb vähemalt korra nädalas või rohkem väljaannet 50% väliskogukonna liikmetest ning Põhja-Ameerikas 40%.

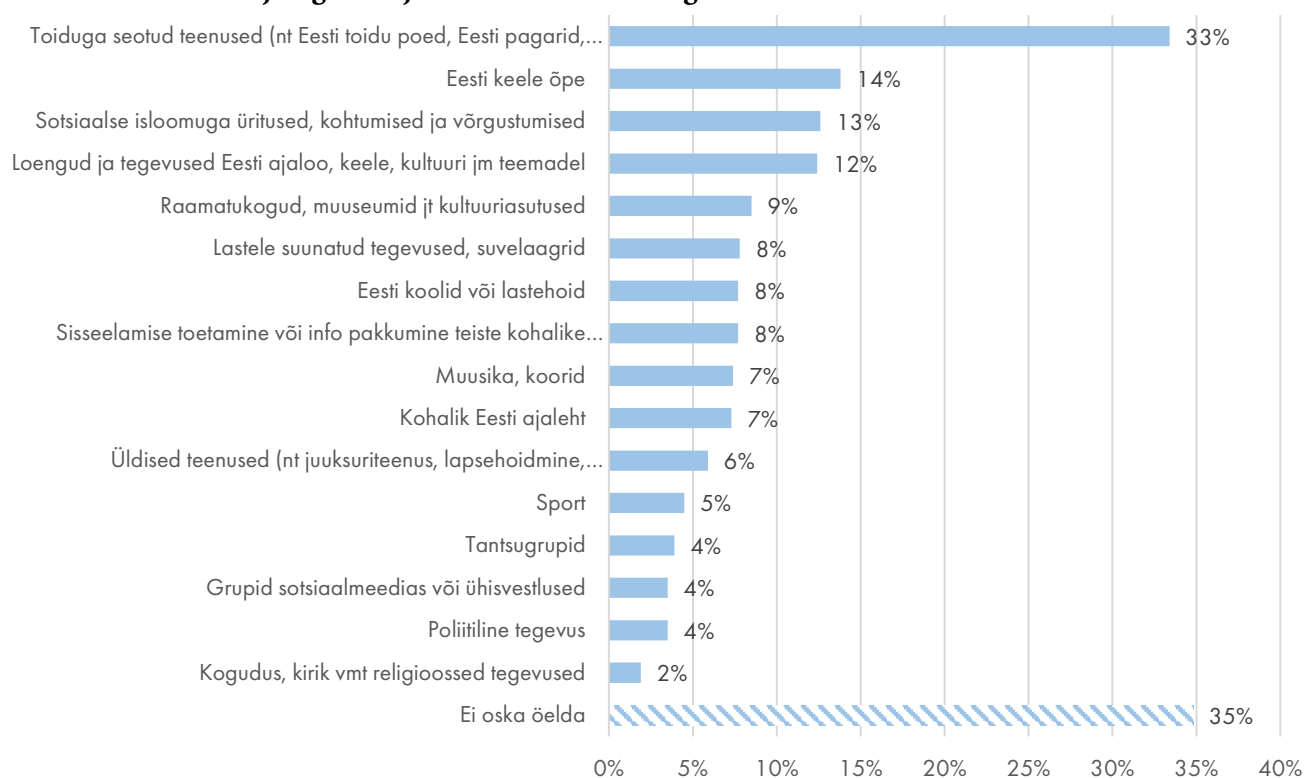
Kui analüüsida kategooriaid selle löikes, kus kordagi *ei ole* osaletud või mida pole kasutatud, näitavad tulemused, et sotsiaalse iseloomuga üritustel (võrgustumised jmt) ei ole üldse osalenud 20% Eesti väliskogukonna liikmetest, samuti aga seda, et nt eesti keele õppes pole üldse osalenud 69% vastajatest (mis ümberpööratult tähendab, et vähemalt kolmandik Eesti väliskogukonnast on pidanud vajalikuks eesti keele õppes või kursustel siiski osaleda, st nõudlus selle järele on selgelt olemas). Kuna osalusaktiivsuse järgi on keeruline hinnata murekohti ühe või teise tegevuse kohta – nt kas tegevust või teenust on piisavalt või mitte – vaatasime ka eraldi, kas ja mille järele tuntakse Eesti väliskogukondades tegelikult puudust.

4.6.3. Teenused ja tegevused millest tuntakse puudust

Kuna kasutusaktiivsuse või teadlikkuse põhjal on keeruline järeldada, mille järele on Eesti väliskogukonna liikmetel tegelik puudus või vajadus, siis küsisime vastajatel eraldi veel seda, milliste teenuste või tegevuste järele nad kohalikus Eesti kogukonnas puudust tunnevad.

Vastustest ilmneb (joonis 27) kaks peamist järeldust. Ühelt poolt on suhteliselt suur hulk neid (ca kolmandik ehk 35% vastajatest), kes ei oska sellele küsimusele vastata – see on ka ootuspärane, kuna sageli ei pruugi inimesed teada, mida nad nõ ei tea ehk millest nad puudust võiksid tunda (enne kui seda neile pakutakse). Kuna antud küsimuse taust puudutab eksplitsiitselt Eesti väliskogukonna seotud tegevusi ja teenuseid, siis ilmselt seisneb nende vastajate ebakindel seisukoht selles, et nad ei tea nõ täispaketti või vaadet mida väliskogukonnale võiks potentsiaalselt pakkuda (alates riigipoolsetest teenustest kuni era või kolmanda sektori poolsete teenuste ja tegevusteni). Teine peamine järeldus puudutab osati seda, mida käsitlesime siinse uuringu identiteedi ja kuuluvustunde peatükis (vt ptk 4.1) ehk läbi mille määratletakse enda kuuluvust ühte või teise (kultuuri)kogukonda – teisisõnu, samuti ligikaudu kolmandik vastajatest (33%) tunneb enda kohalikus Eesti kogukonnas puudust just Eesti toiduga seotud teenustest (Eesti toidu poed, Eesti pagarid, Eesti restoranid jm).

Joonis 27. Soov teenuste ja tegevuste järele kohalikus Eesti kogukonnas

Kuna toit näib olevat üks Eesti väliskogukonna olulistest (identiteedi) alustaladest või vähemalt vajadustest, siis vaatasime täpsemalt millised sihtrühmad millises maailma piirkonnas selle järele puudust tunnevad. Kõige rohkem toiduga seotud teenuseid soovitakse enda kohalikku Eesti kogukonda Aasias (50%), Austraalias ja Uus–Meremaal (42%), Lääne–Euroopas (40%), ning suhteliselt võrdsel määral ehk ligi kolmandiku vastajate hulgas nii Põhja–Ameerikas 38%, Lõuna–Euroopas, Kanadas, Saksamaal, Suurbritannias ja Iirimaal. Kõige vähem tuntakse puudust Eesti toiduga seotud teenustest Soomes (11%) ning teistes Põhjamaades (28%) – mis on ilmselt selgitatav geograafilise lähedusega ning aktiivsema pendelrände ning hargmaisusega. Huvi Eesti toiduga seotud teenuste suhtes on sugude vahel sarnane: seda soovivad 35% naistest ja 31% meestest. Suurem huvi on ennekõike aga nooremate vastajate hulgas, näiteks vanusegrupis 16–24 olevatest noortest 46%, vanusegrupis 25–34 olevatest täiskasvanutest 42%, ning vanuse kasvades huvi lineaarselt kahaneb. Soovi ja vajadust Eesti toidu (valmistamise) järele nimetatakse korduvalt ka läbiviidud süvaintervjuudes:

„Toiduga on selline asi, et ma ise üritasin juuretist teha. Ja ema saadab mulle kokaraamatuid. Aga ma jään nende ainete otsimisega hätta – rukkijüülijahu, ma isegi ei tea kuidas see inglise keeles on.“

Teine peamine teenus, mille järele vajadust tuntakse on eesti keele õpe: kokku tunneb selle järele puudust 14% vastajatest. Kõige enam tuntakse keeleõppest puudust Ladina–Ameerika riikides (57%), USAs ja Kanadas (mõlemas 21%), Austraalias ning Uus Meremaal (17%), ning ülejäänud piirkondades juba väiksemal määral. Mehed kui ka naised tunnevad sellest puudust võrdselt (vastavalt 15% ja 13%), ning huvi eesti keele õppe järele on kõige suurem just 35–44 aastaste (18%) ja 45–54 aastaste (18%) hulgas – see võib olla osati seostatav ka sellega, et just selles vanuserühmas on küsitlustulemuste põhjal kõige rohkem alla 16. aastaseid lapsi. Kõige vähem tunnevad eesti keele õppe vastu huvi inimesed vanuses 55–64 (9%).

Kolmandal kohal vajaduste ja soovide hierarhias on sotsiaalse iseloomuga üritused nagu kohtumised ja võrgustumised, millest tunneb puudust veidi rohkem naised (13%), kui mehed (11%), sealjuures huvi on kõige suurem Ladina–Ameerikas (26%), Lõuna–Euroopas (24%) ning Aasias (20%), mõnevõrra vähem aga Ühendkuningriigis ja Iirimaal (15%), USA-s (13%), Lääne Euroopas (13%) ning Kanadas (11%). Rohkem huvi on ennekõike just noorematel vanuserühmadel.

Lastele suunatud tegevuse puhul ei ole samuti märgata suurt erinevust huvis sugude lõikes, kuigi oletasime, et naiste puhul võiks see olla kõrgem kui meeste hulgas. Lastele suunatud tegevustest nagu näiteks suvelaagrid tunneb puudust 9% naistest ning 5% meestest ning Eesti koolide ning lasteaedade suhtes tunneb huvi 8% naistest ja 6% meestest. Eriti tugevalt tuntakse huvi lastele suunatud tegevuse vastu Lõuna–Ameerikas, kus Eesti koole ja lastehoidede sooviks (30%) vastajatest, aga ka Austraalias ja Uus–Meremaal (13%). Suviseid lastelaagrite soovitakse enim Ühendkuningriigis ja Iirimaal (12%) ning Saksamaal (11%). Lastele mõeldud tegevuse suhtes tunneb kõige rohkem huvi vanusegrupp 35–44, mis samuti tuleneb ilmselt mh sellest, et antud vanuserühma olevatel vastajatel (lapsevanematel) on lapsed lasteaia, kooliea ja lastelaagrite vanuses.¹⁷

Lisaks üldisematele teenustele ja tegevustele, mis suures osas võivad olla pakutud erasektori, vabäühenduste või ka üksikindiviidide poolt (nt lastehoid, juuksuriteenus jmt), küsisime uuringus ka soovi ning vajadust eksplitsiitselt Eesti riigi või riigiasutuste poolt pakutavate teenuste kohta (joonis 28). Ka siinkohal tuleb olla tulemuste tõlgendamisel ettevaatlik, kuna vastajaid ei pruukinud küsimusele vastates ilmingimata silmas pidada neid ennast. Sellest ilmselt ka vaid 2% tulemus nende vastajate hulgas, kes arvavad, et Eesti riik ei peaks üldse toetama.¹⁸ Samal ajal näitavad tulemused väga selgelt, et hoolimata isiku enda vajadustest või soovidest näeb valdav enamus vastajaid, et Eesti riik peab ühel või teisel moel oma väliskogukondi toetama.

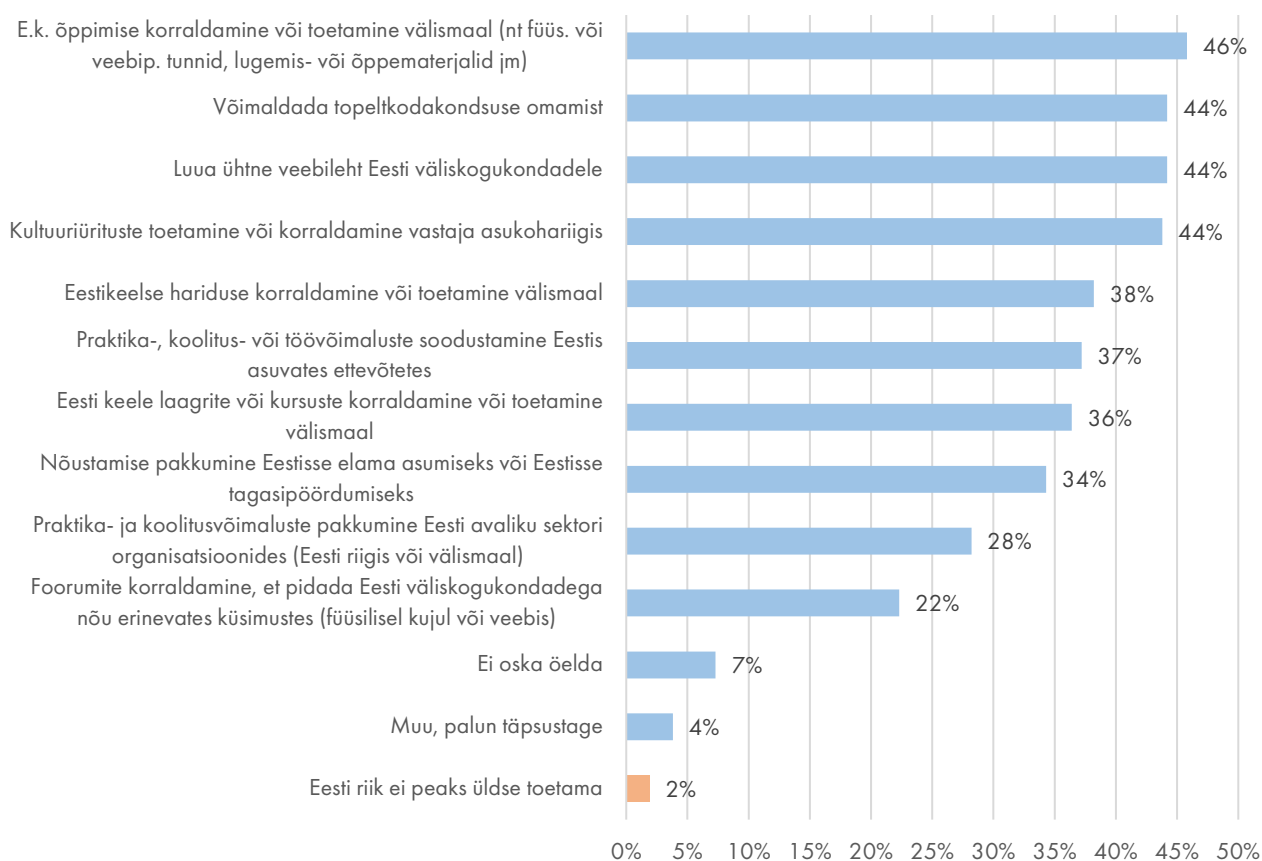
¹⁷ Vt ankeetküsitluse sotsiaal-demograafilisi profile lisas 1.

¹⁸ Küsimus: „Millised on Teie arvates kõige olulisemad asjad, mida Eesti riik peaks tegema, et toetada Eestist pärit inimesi välismaal?“.

Tulemustest selgub suur ja mitmekesine vajadus erinevate tegevuste, infopakumise ja muude aspektide kohta. Ligi pooled vastajatest arvavad, et Eesti riik peab korraldama eesti keele õppimist väljaspool Eestit (46%) ning toetama ka kultuuriürituste korraldamist väljaspool Eestit (44%). Teise suurema teemana tõstatub soov topeltkodakondsuse omamise võimaldamiseks – soov, mida väljendatakse nii süvaintervjuudes kui ka ankeetküsitluse pikemates avatud vastustes (vt selle osas täpsemalt ptk 4.4 kodakondsuse osas ja ptk 4.10 avatud vastuste osas). Kolmas oluline teema, mida nähakse Eesti riigi poolt korraldatava tegevusena, on ühise infokanali/veebilehe loomine (sellest täpsemalt allpool).

Ülejäänud Eesti riigile ülesandena omistatud teemad ja tegevused, mida igäühte väljendatakse ligikaudu kolmandiku vastajate poolt, on eestikeelse hariduse korraldamine väljaspool Eestit (38%), väljaspool Eestit elavate eestlastele praktika ja töövõimaluste soodustamine Eesti ettevõtetes (37%) ja Eesti avaliku sektori organisatsioonides (28%), aga ka nõustamise pakumine tagasipöördumise toetamiseks (34%). Lisaks sellele soovib ca neljandik vastajatest võimalust suuremaks kaasarääkimiseks Eesti väliskogukonda puudutavates küsimustes – see on teema, millele tasub kindlasti rohkem tähelepanu pöörata, kuna teatud pettumus ebapiisava kaasamise osas joonistub välja ka uuringute teistest küsimustest, sh süvaintervjuudest.

Joonis 28. Olulisimad asjad, mida Eesti riik peaks tegema toetamaks Eestist pärit inimesi välismaal

Nagu eelpool nimetatud, nähakse ühe olulise ülesandena Eesti riigile (ja antud juhul ilmselt soovi ja vajadusena, mida näitab ka ankeetküsitluse avatud vastuste analüüs) ühtse veebilehe loomist Eesti väliskogukondadele (44%). Sellega peetakse ilmselt silmas kohta, mille kaudu saada informatsiooni nii Eesti väliskogukondade laiemalt kuid mis pakuks ka informatsiooni neile suunatud tegevuste, võimaluste jmt kohta.

Taoline vajadus tõstatub nii süvaintervjuudes kui ka ankeetküsitluse avatud vastustes (vt täpsemalt ptk 4.10): soovitakse veebilehte, portaali vmt, mis koondaks ja jagaks infot Eesti väliskogukonna organisatsioonidest, infot haridus- või töövõimaluste kohta Eestis, tagasipöördumise kohta, infot Eesti kohta laiemalt jmt:

„Tööpolest võiks olla üks hästi teada veebilehekül, mis reklaamiks erinevaid üritusi, stipendiume, koolitusi, tööpakkumisi, programme jne mis oleks ka oma kombitsatega otsapidi Facebookis, Instagram-is, jne, uudistes... et väliseestlased saaksid rohkem teadlikemaks nendest võimalustest ja erinevatest veebikatest, mis mingitki arutelu kätkevad. Eriti enda seisukohast, kus seltse pole tänu rangele isoleeritusele distantsi ja kalliste reisipiletite tõttu suurematest väliseestlaste kogukondadest.“

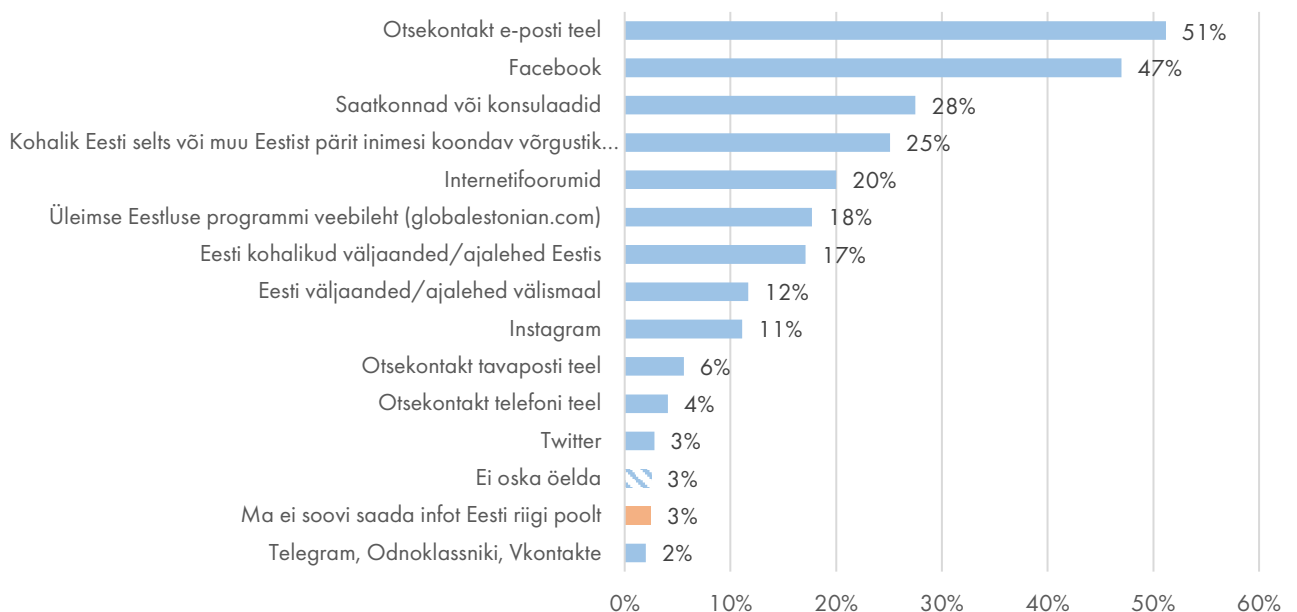
„Kui tahad kõrgkooli tulla, siis see on haridusministeeriumi rida, kui tahad kolida, siis sa pöördud välisministeeriumisse ja siseministeeriumisse, kui tahad neljandat asja, siis pead neljandasse, viiendasse kohta pöörduma. Eestis võiks olla kasvõi üks ametnik, üks asutus, kes tegeleb diasporaa probleemidega.“

Kuigi täna aga juba on olemas riigi sihtasutuse Integratsiooni Sihtasutus (INSA) poolt loodud ja hallatav veebileht 'Eestlased Üle Maaailma' (globalestonian.com), on selle peamine murekoht selle ebapiisav nähtavus: enamik ei tea portaali olemasolust (71% ei ole üldse teadlik, ning 17% on sellest midagi kuulnud; kasutanud on portaali vaid 4,5% kõikidest vastajatest). Ning isegi kui portaalist teatakse, ei pruugita pidada seda piisavalt sisukaks, rakenduslikuks, vajadustele vastavaks vmt, mis toob kaasa ka kõrge soovi taolise infot kokkukoondava ning vahendava lehe järele. Seega on siinkohal vaja põhjalikult otsa vaadata ühelt poolt veebi nähtavusele (kas ja kui palju saab seda nähtavamaks muuta kommunikatsiooni parandades) ning teisalt, vastavalt vajadusele, sisu muutmine või täiendamine väliskogukonna ootustele rohkem vastavaks (mis eeldab lehe küllastajate kasutatavusuuringut).

Kuigi üldine soov tegevuste järele, mida Eesti riik peaks Eesti väliskogukondade toetamiseks ellu viima, näib olevat mitmekesine ja suur, ei pruugi see ilmtingimata peegeldada vastaja enda isiklikku soovi konkreetse tegevuse või teenuse järele – näiteks võidakse üldisemas plaanis küll pidada vajalikuks ühtse infokanali olemasolu (mis vastaja arvates võiks ilmselt kasu tuua kõikidele Eesti väliskogukonna liikmetele), ei tähenda see alati, et just taoline infokanal on konkreetse vastaja enda jaoks kõige sobivam viis info saamiseks. Sestap küsisime eraldi, millised kanalid on vastaja isiklikust perspektiivist kõige sobivamad juhuks, kui Eesti riik soovib välismaal elavatele Eestist pärit inimestele jagada neile huvipakkuvat või olulist informatsiooni.

Tulemused näitavad (joonis 29), et enim eelistatakse riigipoolseks infojagamiseks otsekontakti e-posti teel (51%) ja info pakkumist Facebook kaudu (47%), misjärel juba väiksemal määral eelistatakse info saamist Eesti välisesinduste ehk saatkonna või konsulaadi (28%) või kohaliku väliseesti seltsi või muu kohaliku Eestist pärit inimesi koondava organisatsiooni või asutuse (25%) kaudu.

Joonis 29. Eesti riigi poolt info jagamiseks sobivad kanalid

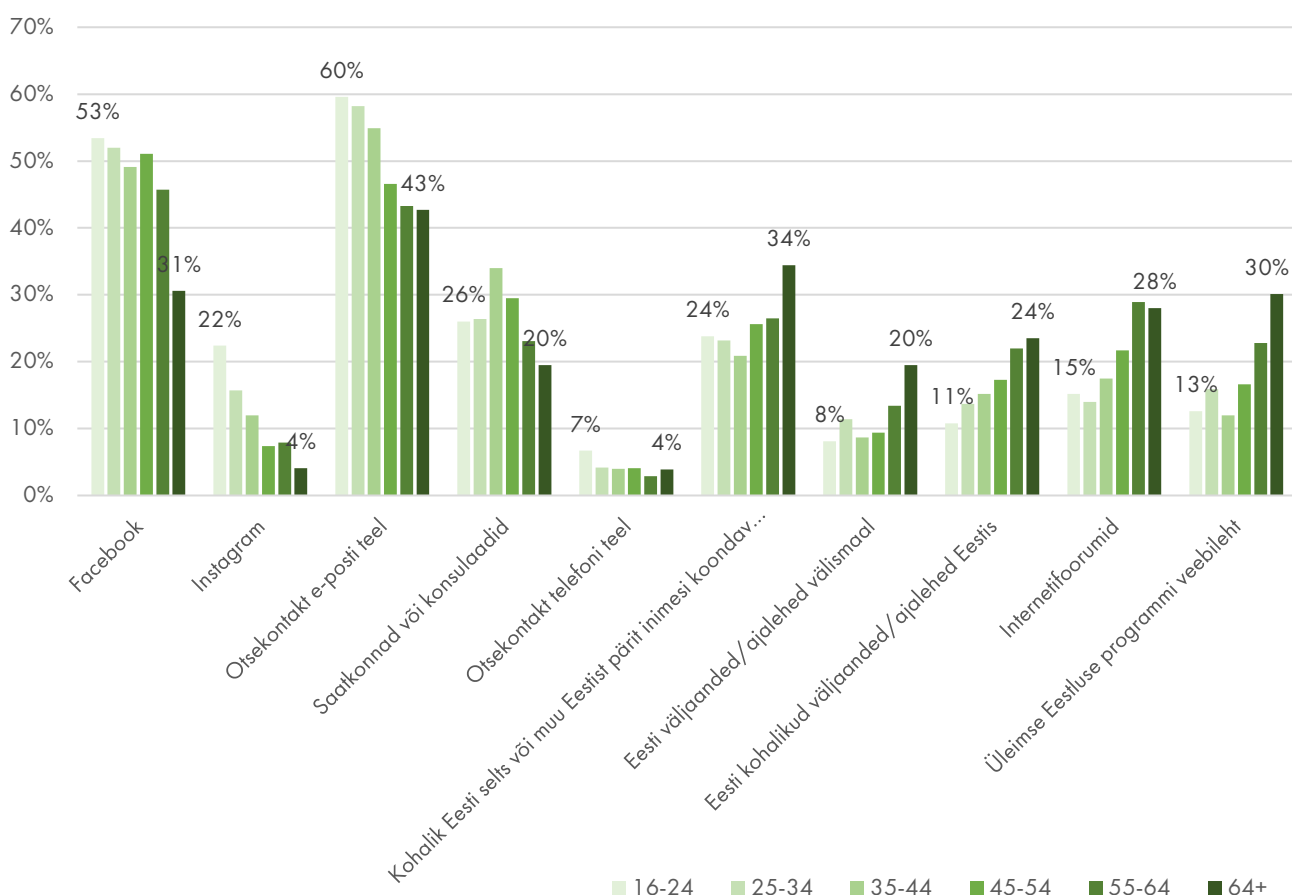

Üleilmse Eestluse programmi veebilehe kaudu soovib infot saada ca viiendik vastajatest (18%; vrldl aga 44%–ga vastajatest, kes pidasid sellise lehe olemasolu/loomist vajalikuks, vt joonis 28 eespool). Selline kahekordne erinevus üldises vs isiklikus soovis võib ühelt poolt tähendada seda, et kuigi taolise lehe olemasolu peetakse üldiselt vajalikuks (nt Eesti väliskogukonnale tervikuna), näevad seda enda jaoks isiklikult kõige sobivama infokanalina siiski suhteliselt vähesed. Vaid kolm protsenti vastajatest nimetas, et nad ei soovi saada mitte mingisugust infot Eesti riigi poolt.¹⁹

Kui eristada infokanalite sobivust vastajate taustatunnuste lõikes, siis Üleilmse Eestluse programmilehte peab sobivaks kanaliks 31% väljaspool Eestit sündinud vastajatest (vs 14% kes on sündinud Eestis); samal ajal peavad väljaspool Eestit sündinud enam olulisemaks aga kohalikku Eesti seltsi (35% vs 22%). Muude informatsiooni edastamise kanalite osas on tulemused üldjoontes sarnased (näiteks e–posti puhul on erinevused vaid ühe protsendipunkti piires).

Ka vanuserühmade lõikes on tulemused üldiselt ootuspärased (joonis 30): mida vanem on vastaja, seda enam eelistab ta pigem nõ traditsioonilisi info- või veebikanaleid (näiteks kohalikud seltsid või ajalehed, aga ka näiteks internetifoorumid või Üleilmse Eestluse veebileht), ning mida noorem vastaja, seda enam eelistatakse kontaktivõtuks või info saamiseks uuemat sotsiaalmeediat; samas huvitaval kombel eelistavad nooremad vastajad rohkem e–posti teel kontaktivõtmist kui vanemaealised. Otsekontaktis tavaposti või telefoni teel erinevusi eri vanuserühmade lõikes ei esinenud.

Joonis 30. Eesti riigi poolt info jagamiseks sobivad kanalid (vanuserühmad lõikes)

¹⁹ Siinkohal tuleb arvestada, et kuna tegemist oli vabatahtlikult täidetava küsitlusega, siis ilmselt vastasid sellele väiksema tõenäosusega ka sellised Eesti väliskogukonna liikmed, kes ei olegi huvitatud (aktiivsest) suhestumisest Eesti riigiga.

Sugude lõikes on märkimisväärsed erinevused ainult kahe infokanali puhul: Facebook, mida eelistab sobiva infokanalina 50% kõikidest vastanud naistest ja 36% meestest, ning Instagram, mida eelistab vastavalt 13% naistest ning 6% meestest. Ilmselt peegeldab taoline erinevus üldist ja universaalset sotsiaalmeedia kasutamise mustrit ning mis pole ilmtingimata seotud Eesti väliskogukonna eripäradega.

Kokkuvõtlikult saame järeldada, et Eesti riigi poolt informatsiooni jagamisel Eesti väliskogukonna suunal tuleb silmas pidada asjaolu, et informatsiooni tuleb pakkuda ja kommunikeerida lähtudes klassikalistest kommunikatsioonistrateegia põhimõtetest, st sihistada ja pakendada infojagamist erinevate sihtrühmade põhisealt, sh mitmekesisatult erinevates kanalites.

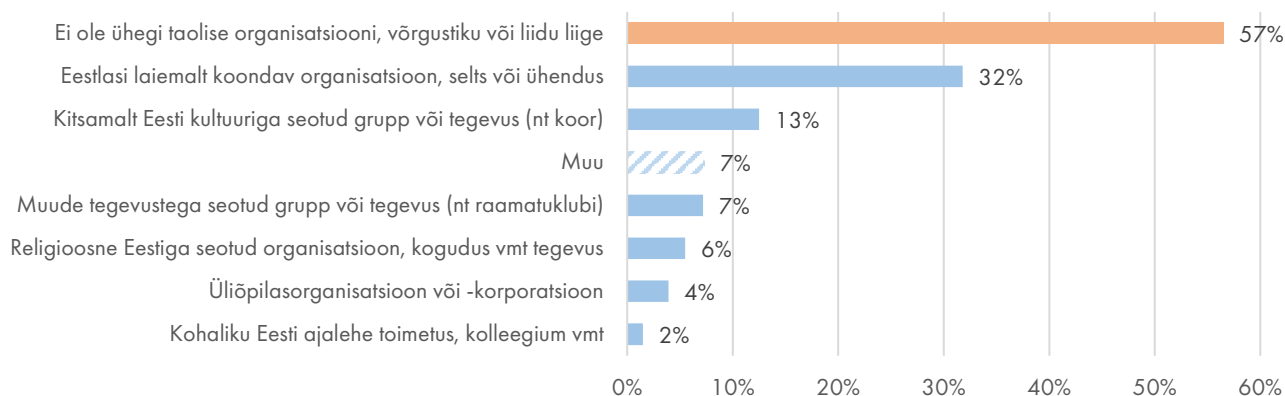
4.7. Osalemine kogukonnas: võrgustumine ja kuuluvus organisatsioonides

Nii nagu ajaloos, nii ka kaasajal otsivad välismaal elavad eestlased kontakti rahvusaaslastega. Nagu eelnevas peatükis nägime, on üsna levinud osalemine nii seltsides, huviringides ja laste keelekoolides, samal ajal on näha ka veebisuhtluse üha olulisemaks muutumist. Pea igas kogukonnas on ka sotsiaalmeediagrupp, kus vahetatakse olulist infot, leitakse uusi tutvavaid kui valmistatakse ette piirkonda sisse rändama (vt sotsiaalmeedia osas eraldi juhtumiuuringut ptk-s 5.2), ning samuti võib märgata trendi, et virtuaalsed asukohapõhised grupid tekivad enne füüsilist kokkusaamist ning võivad olla aluseks hilisemale tihedamale suhtlusele.

Sellest hoolimata soovisime teada saada, kas ja kui palju on säilinud soov ja vajadus nõ klassikalise ehk silmast-silma kohtumiste, koosolekute jmt osas – seda enam, et kuna ka intervjuude põhjal ilmneb, et ühistegevuste juures on väga oluline ka füüsiline kooskäimine. Kuna Eestiga on suhted niigi tihedad virtuaalkanalite kaudu, siis samas riigis olevate eestlastega päriselt kokkusaamine on väga hinnatud. Seega küsisime ankeetküsitluses, millistes Eestist pärit või Eestiga seotud ning oma asukohariigis asuvates organisatsioonides, võrgustikes, seltsides, tegevustes vms kohtades Eesti väliskogukonna liikmed liikmena osalevad.

Tulemustest selgub (joonis 31), et natuke enam kui pooled (57%) vastanutest ei ole ühegi organisatsiooni, liidu või võrgustiku liige ega osale seetõttu ka üheski nende tegevustest. Ligikaudu kolmandik (32%) on mõne eestlasi välismaal laiemalt koondava organisatsiooni, seltsi või liidu liige (nt organisatsioon välismaal elavatele eestlastele või Eestist pärit inimestele, nt Eesti Maja); ning juba oluliselt vähemal määral ollakse liikmed mõnes muus spetsiifilisema suunitlusega organisatsioonis või tegevuses: nt Eestiga või Eesti inimestega seotud kitsamates tegevustes nagu näiteks koor või tantsurühm, religioosnes Eestiga seotud tegevuses nagu näiteks kogudus, või muus Eesti või kohalike eestlastega seotud grupis nagu näiteks raamatuklubi, kudumiring, spordiselts vmt (igaüks neist vahemikus 2–13%).

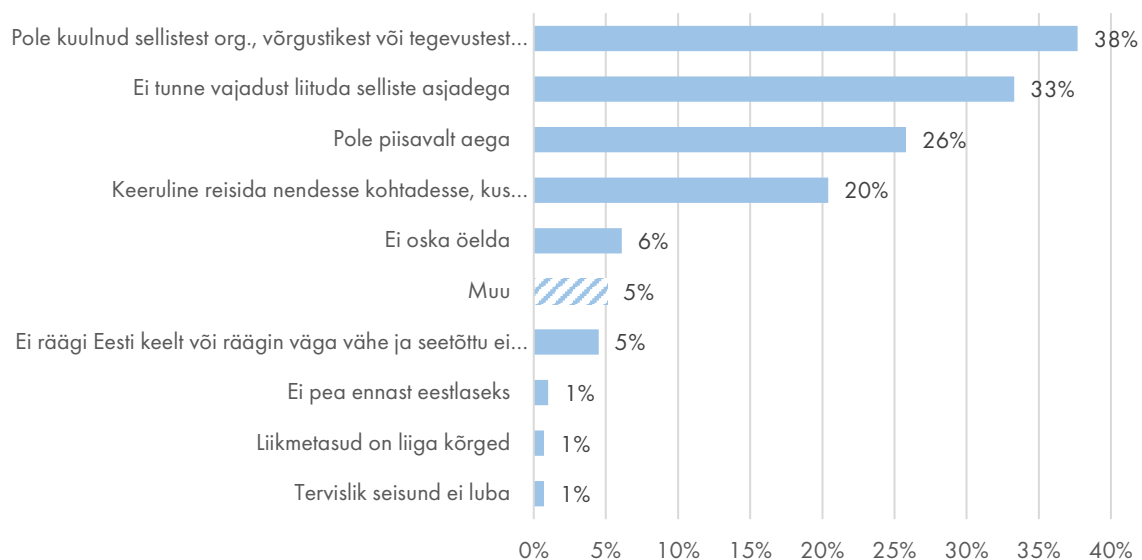
Joonis 31. Liikmelisus organisatsioonis, tegevuses, võrgustikus või liidus

Küsisime neilt, kes ühegi eestlasi või Eesti väliskogukonda koondava organisatsiooni vmt liige ei ole, ka põhjusi mittekuuluvuse osas. Ligi kolmandiku vastajate (33%) hinnangul puudub neil vajadus taolise asjaga liitumiseks (joonis 32), samuti on veidi enam kui kolmandikul (38%) põhjuseks informatsiooni puudumine mõne taolise organisatsiooni või tegevuse toimumisest nende elukoha piirkonnas. Neljandiku vastajate (26%) hinnangul pole neil taoliseks tegevuseks või liikmelisuseks piisavalt aega, või takistab neil liikmeks olemist ja tegevuses osalemist nende kaugus: keeruline on reisida kohtadesse, kus taoline tegevus toimub (20%).

Vähemal määral (5%) tuuakse põhjuseks piisava eesti keele oskuse puudumist (mille tõttu arvatakse või eeldatakse, et ei olda teretulnud; selline juhtum toodi välja ka ühes süvaintervjuus väliskogukonna seltsi esindajaga ning taolisi juhtumeid kirjeldati ka küsimuse avatud vastustes), ning üksikutel juhtudel põhjendati mitteliikmelisust organisatsioonide liiga kõrgete liikmetasudega. 1% vastajad tõdesid, et nad ei pea ennast eestlaseks mis on nende hinnangul ka põhjus mitteliitumiseks. Viis protsenti kirjeldas erinevaid muid põhjuseid, nagu näiteks vastaja enda introvertsus, isikliku kontakti puudumine eestvedajatega, vanus, maakohas elamine, piisavalt huvitavate ürituste mitte toimumine või olemasolev grupi pole piisavalt kutsuv jmt.

Joonis 32. Põhjused miks ei olda mõne Eesti väliskogukonna organisatsiooni vmt liikmed

Süvaintervjuudest ning sekundaarallikate analüüsist ilmneb täiendavalt, et Eesti väliskogukondade kogukondlikus tegevuses eristuvad suuruse järgi erinevad ringid. Üks osa eestlastest suhtleb ennekõike oma pere ning üksikute teiste eestlastega, kes elavad lähedal olevas piirkonnas: see võrgustamine toimub ennekõike sooviga aidata laste keeleõpet ja pakkuda kõigile pereliikmetele koduses keeleruumis sotsiaalsust. Teise tasemena saab eristada linna või piirkonna põhised seltsingud, mis koondavad üldjuhul paarikümmend eestlast ja nende peresid. Piirkonna põhised seltsingud võivad kokku tuua ka samas linnas õppivad eestlastest tudengeid, töötavad noored nagu näiteks Austraalia puhul või hoopiski sama huviala või hobiga tegelejad. Ühistegevustes on oluline roll eestikeelsele huviharidusel, koos tähtpäevade tähistamisel ning tihti kuulub selles suuruses eestlaste rühmituse juurde ka laste keelekool või muu eestikeelne huvitegevus. Kolmandaks saab eristada riiklikke eestlasi koondavaid võrgustikke, sinna kuuluvad üldjuhul juba parema riikliku või eratoega seltsid (Tuglase Selts, Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides jt). Need organisatsioonid kujundavad välisriigis Eesti kultuuri nähtavust ning on oluliseks toeks väiksematele seltsingutele. Lisaks tuuakse välja ülemaailmsed Eesti kultuuri ülevalhoidvad liikumised, millest enim leidsid mainimist ESTO ja Välis–Eesti noorte võrgustik.

Samal ajal näeme, et eestlaste seltsid ülemaailma on pidevas muutumises – neid tekib juurde, jääb vähemaks ning levinud on ka muster, et piirkonnas elavatel eestlastel on erinev nägemus eesti kultuuriga seotud tegevustest praeguses elukohariigis ning see tingib paralleelsete organisatsioonide tekkimise:

„Miks ma lõin kolmanda seltsi? Kui me tegime esimese Esto seltsi, siis see läks aia taha, kui Eesti riik andis noortele kätte suured rahad. Raha rikub inimesi. Liiga palju raha noorele anda ei tohi. Teine kord tegime [linn Põhja–Euroopas] Eesti seltsi, aga seal otsustasid inimesed, et pole vaja silma paista, pole vaja pildil olla. Ma näen aga suurt pilti, nemad lihtsalt tahtsid, et selts lihtsalt on, iseenda jaoks, aga ma mõtlen teisiti, et selts ei ole endale vaid selts on just nimelt teistele. Ma teen seda vabast tahtest ja just meelega ilma rahata ja see on selline eestlaste kokkutulemise koht. Ma näen kui palju inimesed vajavad abi. Ja nii ma tegin selle kolmanda seltsi ja see tuleb suur, sest me ei ole üksi vaid me kuulume võrgustikku ja nii ma ütlesin algusest peale. Ja me ju oleme kõige suurem Välis–Eesti kogukond üldse. Sest ta on nii lähedal, tulnud 2016 aastal rändega. Aga meil on ka siin lähedal [...] külad ja kui meie oleme suur ja tugev, siis me saame ka globaalselt aidata teisi.“

Vanemad ja pikemate traditsioonidega organisatsioonid koondavad erinevate põlvkondade väljarännanud ning seetõttu võib olla ühiste huvide leidmine keerulisem. Teisalt jällegi nooremates kogukondades, nagu näiteks Soomes, on kogukondlik tegevus pigem tagaplaanil ning eestvedajad leiavad, et pole lihtsalt tekkinud piisavalt aega, et eestlased jõuaksid lisaks elu– ja töökoha kõrval hakata mõtlema seltsitegevuse peale, kuigi just seal oleks kogukonna tugi orienteerumaks näiteks seadusandluses väga vajalik. Paralleelsed organisatsioonid on mõeldud küll vastama erinevate sihtrühmade huvidele, aga paratamatult tükeldavad kogukonda. Nii jäävad uute organisatsioonide kõrval liikmetest ilma pikemate traditsioonide ja varadega eestlaste seltsid, kellel seejärel on raskusi jätkusuutliku majandamisega:

„Eesti [linn Põhja–Ameerika suurlinnas] maja ülalpidamine on väga raske, ma olin paar aastat nende laekur ja ma tean seda olukorda väga hästi. See on nende jaoks suur mure. Kuidas maja üleval hoida ja ajaloolist paika alles hoida. Neil on maja näol lisakohustus, et peab olema rohkem inimesi, kes tuleksid kokku.“

Mõningal määral on näha, et paralleelselt tegutsevad organisatsioonid võitlevad ka samade ressursside pärast – taotlevad rahastust samadest taotlusvoorudest ning välja on kujunenud teatud ühingute parem positsioon väliseestlaste esindamisel, ning seega ka tihedam kontakt riigiga. Sealjuures on märgata piirkondlikke erinevusi – suurem eestlasi koondav ühing asub enamjaolt pealinnas ja teiste linnade eestvedajad tunnevad, et nemad jäävad varju nii Eestist tuleva toetuse kui tähelepanu osas (Bostoni vs New Yorki eestlased, Helsingi vs Vantaa eestlased).

Intervjuudest johtub, et väga oluline nii vanade kui ka nooremate eestlaste seltsingute puhul on kindla ja aktiivse eestvedaja olemasolu, kelle ümber koonduvad juba järgmised inimesed. Samas võib eestvedaja aja jooksul väsida, teise piirkonda kolida või teistest eestlastest eralduda ning see mõjutab kogukonna hilisemat tegevust väga suurel määral. Samuti pole ebatavaline, et aktiivne eesti kultuuri eestkõneleja kõigile ei sobi ning kõiki kogukonna liikmeid seltsitegevusse haarata pole võimalik.

Eestlaste koondumine täidab mõningal määral ka muidu kaugel oleva Eesti suguvõsa rolli ning parimatel juhtudel on tegemist omavahel tihedalt suhtleva sõpruskonnaga: „Eesti asja“ ajamine on ühine hobi, ajaviide ning annab kokku tulemisele mõtte. Samal ajal tuuakse välja, et Eesti väliskogukonna grupid on sotsiaalmajanduslikult heterogeensed ning samas seltsingus võivad tegutseda koos nii diplomaadid, äriinimesed kui ka oskustöölised. Samuti on näha, et Eesti väliskogukonna tegevused on väga laste– ja perekeskset: tihti leitakse teised eestlased üles just pere loomise etapis, kui tahetakse järgmisele põlvkonnale või elukaaslasele näidata Eesti kultuuri rikkust – tõdemus, mida aeg-ajalt väljendatakse ka kerge kriitikatooniga, sedastades, et rohkem tähelepanu võiks pöörata ka nõ täiskasvanutele suunatud tegevustele.

Kokkusaamise kohtadena on kasutusel nii aktiivsemate kogukonnaliikmete kodud, kohvikud ja kohalikud kultuuriasutused nagu koolid, rahvamajad või raamatukogud. Pikemate traditsioonidega kultuuriseltsidel

on oma kinnisvara Eesti majade näol või leitakse ruumid saatkondadest, aga intervjueritud kogukonna liikmed on ühel nõul, et pidevalt muutuva ning teise maailmasõjajärgse perioodiga võrreldes oluliselt väiksema organiseerunud väliskogukonna toel pole võimalik maju üleval hoida.

Lisaks kerkib intervjuudest esile mure Välis–Eesti arhiivide ja raamatukogude pärast, mida ei taheta usaldada erakätesse, aga millele ei osata näha maja kadumise järel sobilikku kohta. Samuti leitakse, et Eesti organisatsioonide juures võiks olla ka tugiteenuseid pakkuvad inimesed, st inimesed saaksid kerge vaevaga ligipääsu emakeelsetele nõustamisteenustele olgu siis vajadus kas psühholoogi, logopeedi või näiteks karjäärinõustamise järgi.

Ka Chicago Eesti kogukonna hulgas tehtud intervjuudest ja fookusgrupi aruteludest selgub, et paremaks tuleb muuta ennekõike just suhtuskanaleid väliskogukonna organisatsioonide ja Eesti riigi vahel. Peamise probleemina viidatakse sellele, et keeruline on leida Eesti riigilt nende vajadustele vastavat asjakohast infot: näiteks info võimalike rahastusvõimaluste kohta ettevõtmisteks Chicagos, noortelaagrid väliskogukondade liikmetele, info Eestis ettevõtte rajamise või investeerimise kohta, info kõrghariduse kohta välismaal elavatele noortele ja info pensionile jäämise kohta Eestis. Kuigi üldiselt on sedalaadi informatsioon vabalt kättesaadav erinevatel veebilehtedel (Work in Estonia, ülikoolide kodulehed jmt), seisneb probleem väliskogukonna liikmete jaoks selles, et nad ei ole allikatega kursis ja info leidmiseks tuleb teha otsinguid mitmel veebilehel või grupis, nt mõnes Facebooki grupis või muudel sarnastel infoplatvormidel.

4.8. Eesti keel: oskus, kasutus ja õpe

Välismaal elades puutuvad eestlased eesti keelega kokku väga erinevas mahus. Palju oleneb sellest, kes on pereliikmed ja milliste keelekogukondadega suhtlus toimub. Kui mõlemad vanemad on Eestist ja nende emakeeleks on eesti keel, on perede kodukeeleks üldjuhul eesti keel, kuigi mõnel juhul lähivad lapsevanemad lapsega suheldes üle elukohariigi keelele (nt suhtlevad lapsega inglise või soome keeles), sest see on muutunud lapse jaoks domineerivaks keeleks. Kui vanematel on erinevad emakeeled (nt ema esimene keel on eesti keel, isa rootsi keel), võidakas kasutada mõlemat keelt, emba–kumba keelt või kolmandat vahekeelt, nt inglise keelt. Mõnikord lisandub nendele kolmele keelele veel neljas keel, mida räägitakse ümbritsevas keskkonnas (nt prantsuse keel).

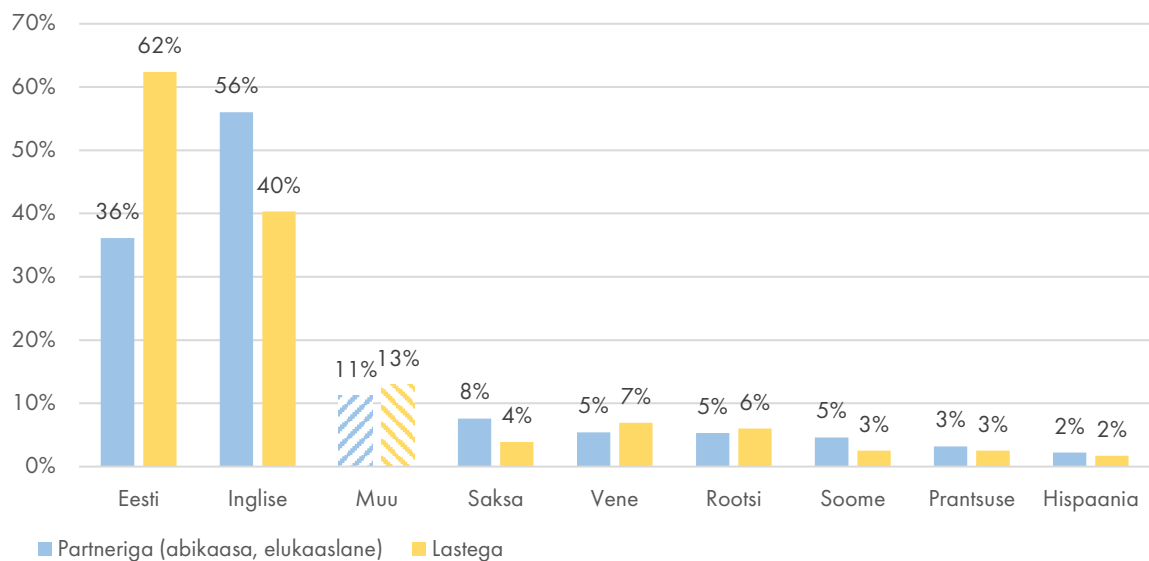
Ankeetküsitluse tulemuste põhjal on 87% vastajate emakeel või üks emakeeltest eesti keel, 11% inglise keel ning 8% vene keel (ning paari protsendipunktiga ka rootsi, saksa, soome keeled). Vastajate seas on ka mitmekeelseid inimesi, st vastusteks on märgitud mitu emakeelt erinevates keelte kombinatsioonides: näiteks on kombinatsioone kus emakeel on eesti ja inglise keel (5% kogu vastajate hulgast), eesti ja vene keel (4%), eesti ja rootsi keel (1%), ning lisaks esineb mitmeid muid erinevaid kombinatsioone, millest igaüks jäi vastuste koguarvust alla ühe protsendi.

Kuna mõne keele märkimine emakeeleks võib, aga ei pruugi tähendada, et nad seda vabalt valdavad (mitmekeelsetes keskkondades üles kasvanud lastel võib domineeriv keel emakeeltest erineda), küsiti vastajate käest ka nende enda hinnangut keeleoskusele, sh eesti keele oskusele. Need kes märkisid ankeedis oma emakeeleks eesti keele valdab seda emakeele tasemel 83%, seitse protsenti valdab eesti keelt 'vabalt', kuus protsenti valdab tasemel 'saan aru, räägin, kirjutan' ning ülejäänud kas ainult arusaamise tasemel või üldse mitte (keeleoskust, sh teiste keelte oskust, küsisime eraldi küsimusena kuuesel hindamisskaalal).

Kui vaadata, mis keeles Eesti väliskogukonna liige kodus räägib (joonis 33), siis kooselava partneri või elukaaslasega suhtleb umbkaudu üks kolmandik (36%) kodus partneriga eesti keeles, ning üle poole (56%) suhtleb inglise keeles. Vastaja sai valida perega suhtlemisel ka mitu keelt (st võib rääkida partneriga ka mitmes keeles), seega tulemused viitavad ilmselt asjaolule, et vähemalt ca kaks kolmandikku taolistest peredest on segapered, ehk kus üks liige on eestikeelne ja teine mõnest muust keelelisest grupist.²⁰ Suhtluskeel lastega on eraldi välja toodud järgmises alapeatükis (4.8.1).

²⁰ Samuti on ka selliseid persid, kus mõlemad perepead on küll Eestist pärit, aga räägivad omavahel näiteks ainult vene keeles.

Joonis 33. Kodune suhtluskeel (partneriga ja lastega)

Olulise osa keelepraktikast moodustab kas välismaal elavate eestikeelsete kodustega rääkimine või Eestis elavate sugulaste ja tuttavatega rääkimine, samuti aitavad tänapäevased võimalused (häälkõne, sõnumid erinevates keskkondades) keelt aktiivsena hoida. Läbiviidud süvaintervjuude põhjal näeme täiendavalt, et oluline kokkupuude keelega toimub ka Eesti meediat tarbides, mis aitab sõnavara värskena hoida ja kaasajastada. Meedia (ka passiivse meedia) kasutus aitab säilitada lugemis- ja kuulamisvõimekust pikemalt, ka siis, kui kõnelemise ja grammatika on juba tuhmumas.

Küsisime meediatarbimisega seonduvaid küsimusi ka ankeetküsitluses, mille tulemuste põhjal tarbib igapäevaselt meediat eesti keeles 69% vastajatest, seevastu inglise keeles 84%, vene keeles 12%, soome ja rootsi keeles mõlemal ligikaudu 10%, ning lisaks neile ca 30% ulatuses veel ka teistes keeltes (nt saksa, prantsuse, hispaania, taani jpm). Seega on Eesti väliskogukonna hulgas ka meedia tarbimine keelepõhiselt suhteliselt mitmekesine.

Eesti keele tähtsus sõltub aga osaliselt sellest, millisel tasemel teisi keele osatakse. Kui see on ainus keel, milles end väljendada osatakse ja ümber on piisavalt eestlasi, kellega suhelda, siis on selle tähtsus ka suurem. Vastupidi, on ka neid, kes räägivad vabalt oma (uue) elukohariigi keelt ning kelle jaoks eesti keel muutub vähem aktuaalseks:

„Ma räägin isegi iseendaga inglise keeles. Ma ei kasuta üldse eesti keelt. Ja mu eesti aktsent hakkab ka vaikselts kaduma. Mõned ei saa isegi aru, et ma ei ole ameeriklane.“

Samas teise põlvkonna eestlastel on keele kadumine suurem murekoht, ning kuna enda keeleoskust tajutakse kehvana, ei taheta seda ka kasutada:

„Teiste Eesti sugulastega, nemad kardavad eesti keeles rääkida, et neil on jöhker aktsent. Ema ei julge minuga rääkida eesti keeles. Ta saab aru, aga ta ei taha rääkida. Venemaal, kui mul on vaja midagi ainult talle öelda, otsekui salakeeles, siis me kasutame eesti keelt.“

Kokkuvõtlikult saame öelda, et nii nagu kodakondsuse lõikes (nt 21% vastajatest on topelt- või mitmikkodakondsusega), on ka emakeele või peamise suhtluskeele põhjal Eesti väliskogukond mitmekesine. Teisisõnu ei ole küsitlustulemuste põhjal Eesti väliskogukonda võimalik defineerida eksklusiivselt ja üheselt ainult läbi ühe kodakondsuse, ühe emakeele või isegi pere ühise suhtlusekeele põhjal, vaid arvestada tuleb selle mitmekesisust erinevate tegurite ja tunnuste lõikes. Samal ajal on keel siiski tugevaks identiteedimarkeriks, ning ka paljud intervjuud ning küsitluse vabad vastused viitavad sellele, et eesti keele oskus on just paljude lastevanemate jaoks väga oluline küsimus. Seega kuidas toimub keele säilitamine väljaspool Eestit elavate Eestist pärit inimeste seas ja selle üleandmine lastele?

4.8.1. Suhtluskeel lastega ning laste keeleoskus

Kuna ankeedile said vastata inimesed alates 16. eluaastast, saime osasid laste keeleoskust või keelega seotud küsimusi käsitleda ennekõike kaudselt, st läbi lapsevanemate endi hoiakute ja käitumise ning läbi intervjuude. Kuivõrd keel on oluline (kuigi mitte ainuke) element kultuuri edasikandumisel, on oluline ka lastevanemate arusaam sellest, kuivõrd nad soovivad, et nende lapsed räägiks eesti keelt. Seetõttu uurisime lastega vastajatelt lisaks nende enda keelekasutusele (pereliikmetega, tööl jms) ka seda, millised on nende ootused laste keeleoskusele ja mida nad nende ootuste realiseerimiseks teevad või milliste takistustega kokku puutuvad.

Taustaks: küsitlusele vastajate seas oli nii neid lapsevanemaid, kes räägivad eesti keelt emakeelena, kui ka neid, kes räägivad emakeelena mõnd muud keelt (vene, inglise, rootsi vm). Pea 90% nendest, kes märkisid emakeeleks või üheks emakeeleks eesti keele, hindab enda eesti keele oskust heaks või väga heaks. Umbes 3% hindab enda keeleoskust madalaks – kõik sellised vastajad on kas sündinud või pikka aega (20+ aastat) elanud väljaspool Eestit, peamiselt USAs, Venemaal ja Kanadas. Samal ajal tuleb märkida, et mitte kõik väljaspool Eestit sündinud Eesti juurtega lapsevanematest vastajad ei hinda enda eesti keele oskust kehvaks – 10% mujal sündinud lastevanematest hindab enda eesti keele oskust heaks või väga heaks.

Kõikidest eesti emakeelega vastajatest, kes andsid vastuse selle kohta, mis keeles nad kodus lastega räägivad, räägivad ligi pooled oma lastega eesti keelt (62%), ning u 40% räägib inglise keelt (vt ka joonis 33 eelpool). Ligi kümnendik räägivad nii eesti kui ka inglise keelt (12%). Nagu võiski eeldada, räägitakse kodus lastega emma–kumma vanema või mõlema vanema emakeelt või emakeeli, neile lisaks peamiselt selle riigi keelt, kus elatakse (kui see erineb vanemate keeltest). Siiski on ka juhtumeid, kus mõlemad vanemad on eestikeelsed, ent lapsega suheldakse selle riigi keeles, kus elatakse – kõikidel sellistel juhtudel oli tegu ingliskeelsete riikidega (USA, Austraalia).

Peredes, kus mõlemad vanemad räägivad eesti keelt, tundub valik olevat lihtsam: eesti keelele lisandub enamasti selle riigi keel; peredes, kus vanemad on mitmekeelsed või ei ole nende omavaheline keel sama, mis emma–kumma keel või sama, mis selle riigi keel, kus elatakse, on valikuid aga raskem teha ja nendes keeles on eesti keelele lihtsam räägitavate keelte hulgast välja jääda – ilmselt seetõttu, et vanemad ei tea, kuidas tuua sisse lisakeel (nt neljanda keelena, olukorras, kus see ei ole ümbritsevas keskkonnas räägitav keel). Samas näib, et tendentsina püütakse eesti keelt pigem ühe keelena peres säilitada.

Eesti–venekeelsetest umbes neljandik (26%) räägib lastega eesti keeles ja sama suur osa räägib oma lastega vene keeles, ülejäänud räägivad enda lastega erinevaid muid keeli; eesti–ingliskeelsetest kolmandik (32%) räägib oma lastega eesti keeles ja umbes 60% räägib oma lastega inglise keeles.

Küsimise vastajatelt ka nende hinnangut eesti keele (soovitud) oskuse osas enda lastel: nende seas, kes räägivad oma lastega eesti keeles (vähemalt ühe keelena) on umbes 12% neid, kelle jaoks ei ole eriti oluline, et lapsed oskaksid eesti keelt. Enamasti ei plaani need vastajad ka Eestisse püsivalt tagasi tulla, nad plaanivad kas jääda enda praegusesse elukohariiki või siis käia praeguse elukohariigi ja Eesti vahet. Suur enamus aga neist (82%), kes räägivad oma lastega eesti keeles, soovivad et lapsed oskaks heal või väga heal tasemel eesti keelt.

Nendest, kes soovivad, et nende laste eesti keele oskus oleks kõrge, u 22% ei plaani Eestisse tagasi tulla, u 38% plaanib regulaarselt liikuda Eesti ja praeguse elukohariigi vahel ja 14% plaanib lähima 5 a jooksul Eestisse naasta. Kuigi selles uuringus nende vastajate valim, kelle emakeelte seas ei ole eesti keel, kuid kes on Eestis sündinud ja räägivad eesti keelt heal või väga heal tasemel, oli väike, on siiski huvipakkuv välja tuua, et ka nende seas on vastajaid, kes on huvitatud sellest, et nende lastel oleks heal tasemel eesti keele oskus, aga nad alati ei tea, kuidas seda kolmanda või neljanda keelena enda pere keelekasutusse integreerida:

“Minu emakeel on vene keel, mu abikaasa emakeel on taani keel ja me räägime kodus inglise keelt, seepärast otsustasime algul neid keeli lapsele tutvustada. Ma väga tahaks, et mu lapsed tulevikus eesti keele ära õpiks, sest see on minu jaoks oluline. Aga praeguse seisuga me ei ole osanud leida head viisi, kuidas eesti keel sisse tuua.”

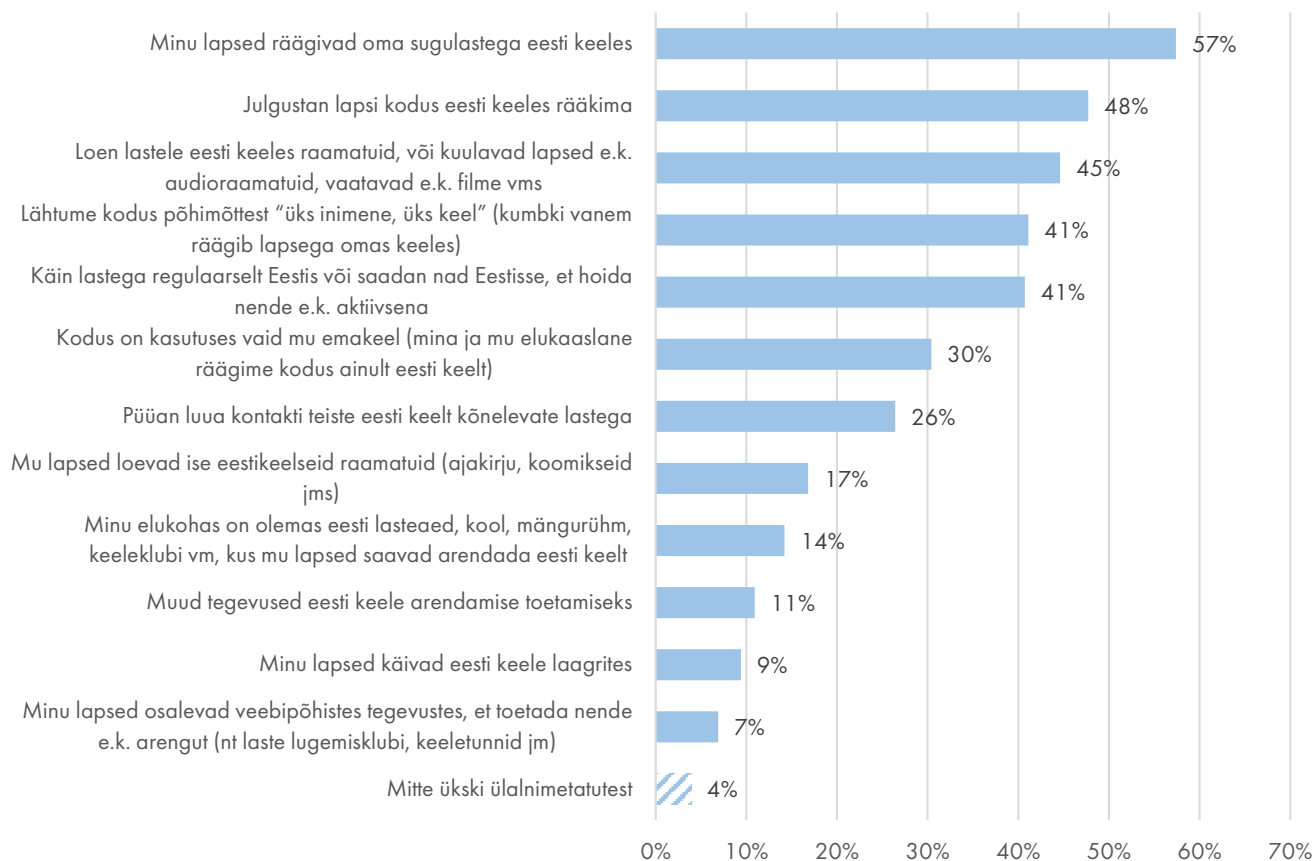
Lisaks esines lapsevanematel lai spekter erinevaid hoiakuid, mis väljendusid vabades vastustes. Neist tasub välja tuua ühe, millele tasuks tulevikus keeleeppe ja lastega seotud informatsiooni pakkumisel tähelepanu pöörata: "me praegu ei plaani Eestisse naaseda, kui plaanid muutuvad, siis vaatame [kuidas ja millisel tasemel eesti keelt lapsele õpetada]". Samuti on oluline tähelepanek see, et vanemad mainivad korduvalt, et laps on liiga väike, et midagi veel keekekasutuse kohta öelda. Need mõlemad hoiakud ei pruugi, aga võivad viidata sellele, et vanematel ei ole teadmisi ei väikelaste keelelisest arengust ega ka mitmekeelsuse arengust, nt ei pruugita mõelda selle peale, et kuigi laps ise veel ei räägi, õpib ta siiski (eesti) keelt, kui vanem seda räägib; samuti võib selle taga olla ekslik arusaam, et keeli tuleks omandada ühekaupa/kordamööda.

4.8.2. Lapsevanemate hoiakud ja oskused eesti keele säilitamiseks vajalike viiside osas

Eesti keele säilitamine Eesti väliskogukonna hulgas, sh laste hulgas, võib olla keeruline ülesanne: selleks on mitmeid erinevaid viise ja meetodeid, millest osad toimivad paremini ühes ja teised teistes olukordades. Küsisime ankeetküsitluses erinevaid küsimusi ka selle kohta, kuidas toimub nii pärandkeele (emakeele) säilitamine endal laste juhul, kui vanem(ad) räägivad lapsega eesti keeles, kui ka küsisime kuidas toimub eesti keele omandamine siis, kui lapsega ei räägita eesti keeles ja/või kui lapse emakeel ei ole eesti keel.

Tulemused näitavad (joonis 34), et kõikidest vastajatest kes räägivad lastega eesti keelt, vastas kolmandik (30%), et kuna mõlemad vanemad räägivad eesti keelt, püüavadki nad kodukeelena hoida eesti keelt ja mitte tuua kodusse suhtlusesse juurde teisi keeli, nt neid, mida ümberringi antud riigis kõneldakse. Natuke enam kui kolmandik (41%) kasutab "üks inimene, üks keel" lähenemist, kus iga vanem suhtleb lapsega oma keeles, mitte ei sega eri keeli omavahel. Tulemused näitavad aga ka seda, et enamik vastajaid kombineerib laste eesti keele toetamiseks mitmeid viise: lisaks kodus eesti keele rääkimisele (ja laste julgustamisele, et nad kodus eesti keelt räägiksid) on kõige suuremaks toeks sugulaste võrgustik, kellega laps eesti keelt räägib ning püütakse regulaarselt Eestis käia, et laste keelelist arengut toetada.

Joonis 34. Pärandkeele säilitamise viisid (lapsevanemad kes räägivad oma lapsega eesti keeles)

Lisaks kasutavad vanemad eestikeelseid raamatuid, audioraamatuid ja filme lapse eesti keele arendamiseks, kuid mitmed vanemad ütlevad ka, et kvaliteetse (st lapses huvi äratava) materjali leidmine internetis on keeruline, ja kui see, mida on võimalik leida, ei ole piisavalt huvitav, et konkureerida keskkonnas domineeriva keelega, on ka lapse motivatsiooni keeruline hoida. Umbes veerand vastajatest püüab leida enda lastele ka võimalusi samaealiste eestikeelsete lastega suhtlemiseks (26%). Vähem on lapsi, kes loevad ise eesti keeles ning veelgi vähem on struktureeritud ja juhendatud tegevusi (*online* või *offline*), mis aitaksid laste keeleoskuse suurenemisele.

Vaid 14% vanematest on olemas võimalused kontakttegevusteks (mängurühmad, keeleringid vm) – eeskätt on selliseid võimalusi Kanadas, USA-s ja Soomes, samuti Belgias ja Luksemburgis, vähemal määral teistes riikides. Umbes kümnendik lapsega eesti keeles rääkijatest saadab lapsed eesti keele laagritesse ja online võimalusi kasutab u 7% vanematest. Lisaks nimetatakse korduvalt, et mõnedes riikides on lastel võimalik saad emakeeleõpet koolides.

Küsimuse avatud vastuste tuleb välja, et ühe võimalusena, mida katsetatakse ja/või soovitakse selles tuge, on võimaldada lastel käia mõnda aega Eestis koolis (nt kuu aega) või osaleda distantõppe vormis mingites tegevustes, milles osalevad samaealised lapsed (klubi, raamatukogutund vms). Soovitakse ka Eesti riigipoolset tuge väiksemate gruppide keelelise toetamise finantseerimisel olukordades, kus ei ole piisavalt lapsi, et tänaste kriteeriumite kohaselt riigilt toetust võiks saada.

Täiendavale küsimusele vastates – millised on olnud erinevad väljakutsed või takistused, mis on takistanud endal lapsel omandada eesti keel soovitud tasemel – toovad lapsevanemad enamasti välja, et ei leia viise lapse motiveerimiseks, on ebakindlad, kuidas eesti keelt arendada (nt arvates, et selleks on vaja kooli või õppetundi) ja ei pruugita osata seada realistlikke eesmärke, mis ei vähendaks lapse motivatsiooni. Näiteks, võib vanem olla stressis selle pärast, et laps ei loe samal tasemel, nagu ta ise omal ajal luges, hoomamata, et muutunud on nii laste lugemus üldiselt, muutunud on keel, samuti ei ole lapsel nii toetavat keelekeskkonda, st ootus ongi ebarealistlik.

Peamiste takistuste ja väljakutsetena nimetatakse tõsiasi, et väljaspool Eestit elades on lastel ümberringi liiga vähe inimesi, kellega eesti keeles rääkida, mis muudab eesti keele säilitamise ja arengu keeruliseks. Lisaks nimetatakse oskuste ja kindlustunde puudust (nt ei teata, kuidas last toetada või kardetakse valesti teha) ca 14% lapsevanemate hulgas, aga ka materjalide puudumist (14%). Välja on toodud ka laste soovimatust eesti keelt kasutada; mis on mitmekeelsete laste puhul hästidokumenteeritud etapp keelelises arengus (nt Baker & Wright 2017; Cunningham 2011; De Houwer 2015), mistõttu vanemal oleks toetav teada, et see võib olla osa loomulikust protsessist ning mitte heituda.

Umbes kolmandik vastajatest leiab, et neil ei ole mingeid probleeme ega väljakutseid olnud – sellisteks vastajateks on eeskätt inimesed, kes juba kombineerivad mitmeid meetodeid laste keelelise arengu toetamiseks, on ise kindlad oma eesti keele oskuses, sh räägivad kaks kolmandikku neist mõlemad vanemad kodus eesti keelt.

Intervjuude tulemused viitavad täiendavalt sellele, et laste keeleoskus sõltub olulisel määral sellest, kui vanad olid lapsed kui nad välismaale kolisid, samuti sarnaselt ankeetküsitluse tulemustele sellest, kas tegemist on eesti perega või segaperega, aga ka kohaliku ühiskonna ehk asukohariigi keelest. Viimane õpitakse kiiresti selgeks, sest seda kasutatakse lasteaias, koolis ja sõpradega suheldes, sestap võib tihti laste kohaliku keele oskus olla parem kui vanematel. Samuti mängivad laste keeleoskuse juures rolli internetikasutus ja multifilmide vaatamine, mis mõjutavad nii keeleoskust kui ka identiteeditunnetust:

„Neil on kohalikku identiteeti rohkem. Eriti [lapse nimi], kes on siin kasvanud, tema vaatas ingliskeelseid multifilme. Kui käisime Eestis, siis võttis kahe kuuga palju järgi. Keel väga palju arenes. Tema identiteeti mõjutavad multifilmid, perekonnad. Ma ei tea, kas ta identifitseerib ennast eestlasena.“

Kui tegemist on mitmekeelse perega, kus üks vanem räägib üht, teine vanem aga teist keelt, võib eesti keele õpetamine lastele olla suur ettevõtmine ja nõuab pingutust mõlemalt poolelt. Mitmekeelsete laste puhul on tavaline, et ühe vestluse jooksul kasutatakse kahte keelt paralleelselt (koodivahetus), ent vanemal võib tekkida tunne, et kaks keelt raskendavad kõnevõime arengut, tekib hirm, et lastel võivad eri keelte kasutamise tõttu tekkida sotsiaalsed ja vaimsed probleemid, mistõttu otsustatakse eesti keel suhtlusmuutritest välja jätta ning minna lastega üle nt kohalikule keelele.

Sarnaselt ankeetküsitluse tulemustele, leiavad ka paljud intervjueritud pereinimesed, et eesti keele käigus hoidmine on suur töö ning nad teevad valiku, mis on neile igapäevaelus teostatavam, nt loobuvad eesti keelest. Siiski on aga palju peresid, kus vanemad järjepidevalt otsivad viise laste eesti keele toetamiseks ja on ise laste keelelise arengusse aktiivselt kaasatud. Laste keeleoskust mõjutavad ka õdede–vendade olemasolu. Kui esimese lapse puhul on lapsevanem see, kes lapsega suhtleb ja talle keelt õpetab, siis järgmiste laste puhul on vanemad õed–vennad need, kes mängides sõnu ja keelt õpetavad ja tihti on selleks keeleks kohalik keel, mitte eesti keel.

Seega tasub Eesti riigil lapsevanemat toetada nii info pakkumisega (et vanemad ei heituks liiga vara), kui ka konkreetsete võimaluste (tegevuste, mängude, filmide, tekstide jms) juurdepääsetavaks tegemisega, sest paljudel vanematel ei ole oskusi ega võimekust end iseseisvalt teiste asjade kõrvalt mitmekeelse lapse arengu küsimustest läbi lugeda ja teha otsus, millised materjalid toetavad last, millised aga takistavad.²¹

Oma mõju laste keeleoskusele on ka vanavanematel. Kui vanavanemad saavad näiteks aru inglise keelest, siis on motivatsioon nõ vanavanemate keel ära õppida väiksem. Teistpidi, kui muud võimalust ei anta, tuleb ka lastel rohkem pingutada, et vanaemaga suhelda saaks.

Kokkuvõtteks saame öelda, et Eesti lapsevanemad kasutavad samu strateegiaid, mida teisedki immigratvanemad, vastavalt oma võimalustele, nimelt kasutavad meediat (filmid, online ressursid) selleks, et toetada eesti keele arengut ja kultuuri mõistmist ning motiveerida lapsi; püüavad küllastada Eestit, et lapsed saaksid olla keelekeskkonnas, võimalusel ka nt saada osa Eesti koolist; ning trükiste kasutamine (raamatud, tegelusvihikud jm) laste eesti keele edendamiseks. Kõikides nendes aspektides on Eesti riigil võimalik neid nende püüdlustes ka toetada.

4.8.3. Täiskasvanute keeleõpe: pakkumine ja vajadused

Lisaks laste keeleoskusele tahetakse arendada ka enda, mõnikord aga ka oma välismaalasest partnerite eesti keele oskust. See lihtsustaks kaaslasel eesti perega suhtlemist ja koos perega Eesti kogukonna üritustel osaleda, samuti lihtsustaks see Eestisse tagasi kolimist (kuna tulemused näitavad ka, et partneri keeleoskus on üks tagasipöördumist takistavatest teguritest, vt ptk 4.2). Samal ajal keelekeskkonnas pidevalt mitte elades ei pruugi uue keele pädevuse saavutamine olla lihtne.

Tuge ja õppevõimalusi täiskasvanutele võiksid pakkuda ka Eesti väliskogukonnad ise, mille keeleõpe on senini põhiliselt lastele suunatud olnud. Ilma motiveeriva toeta on kaaslasel lihtne alla anda ja leida ainult inglisekeelseid alternatiive, mida tihti tehaksegi:

„Mu abikaasa on avatud ja ta ei oodanud väga palju. Minu vanemad ei oska, aga teised liikmed minu peres räägivad ka inglise keelt. Sõbrad Eestist, kelle ta leidis, olid mitte-eestlased. Ega eestlased väga lihtsalt omaks ei võta. Isegi kui ta proovis eesti keelt rääkida, vaadati imelikult, et räägime siis inglise keeles või ärme räägime üldse. Seda toetust ei olnud. Et vaadatakse, et miks ta nii imelikult räägib.“

Kuna täiskasvanute keeleõpe vajadused (sh sõnavara) ja meetodid on mõnevõrra erinevad laste omadest, tuleks ka õppemeetodid nendele vastavalt kohandada. Eesti keele algtaseme õppimiseks leidub erinevaid materjale ja programme, edasijõudnutele juba vähem; kuid lisaks materjalidele soovitakse tugevalt ka

²¹ Vt selle osas, millised ohud võivad tekkida seoses ebapiisava teadlikkusega keele omandamise protsessidest ja dünaamikast, sh mitmekultuurilises keskkonnas (nt segapere või mitmekultuuriline koolikeskkond), ka uuringus Kaldur ja Pertsjonok *et al* (2021).

programme mis võimaldavad luua kontakti ja praktiseerida keelt inimestega, kes eesti keelt emakeelena kõnelevad.

Samal ajal tuleb arvestada, et eestlastest kaaslastel ei pruugi olla alati aega ega ka oskusi, et ise partneri jaoks õpetaja roll võtta, ning paarisuhte dünaamika on enamasti ka väga erinev õpetaja ja õpilase rollidest. Seetõttu on oluline, et inimene saaks soovi korral iseseisvalt ja omas tempos keelt õppida. Selleks on vaja sobivaid õppematerjale, samas kui paljud keeleõpikud on mõeldud auditoorseks tööks; see tähendab, et ülesanded ei ole võõrkeeles lahti seletatud, vaid on eeldatud, et õpetaja on õppeprotsessil juures ja aitab ülesande sisu mõista, annab tagasisidet jms. Iseõppija materjalide puhul on oluline, et õppija saaks ilma kõrvalise abita neid edukalt kasutada.

„Ja kui mul on vaja eesti keele õpikuid, siis ega keegi ju ei saada neid välismaale. Ja siis mul oligi see, et sõbranna käis poest ostmas ja pani mulle posti, et ma saaksin eesti keele õpikuid mehele. Aga nende õpikutega on keeruline, sest nendes kõik on eesti keeles, mis on hea kui sul on õpetaja, kes tõlgib ülesanded teatud keelde. Üks asi on see, kui sul on õpetaja, kes õpetab ja teine asi on see, kui sul on elukaaslane kes õpetab. Sul ei ole seda struktuuri, me oleme partnerid, et ei ole nii, et üks on õpilane ja teine õpetaja. Siis me ei peagi kinni sellest et me kogu aeg natuke teeks. Kui ta on väsinud siis ma ei hakka teda käskima ju et loe homseks see ära. Et võiks olla rohkem selliseid asju, kust ta saaks ise õppida, et ma ei pea kõiki ülesandeid tõlkima. Et ta saaks ise teha ja nokitseda,— kui tal aega ja viitsimist on. Aga praegu on nii, et tal on ka ebamugav, et ma pean kõikse aeg kõrval istuma. See on kuidagi ebameeldiv, et võiks saada kuidagi ise teha.“

Intervjuude põhjal tuuakse veel välja, et erinevate keelte õppimiseks on populaarseks muutunud keeleäpid nagu DuoLingo, kuid tõdetakse, et eesti keele õppimiseks hästi töötavaid rakendusi on vähe ning kommenteeritakse, et senised kokkupuuted olemasolevate rakendustega on olnud pigem negatiivsed.

4.8.4. Keeleõppe dilemmad

Uuringu tulemused näitavad, et väljaspool Eestit elades on eesti keele kasutuse ja omandamise protsessis mitmeid murekohti: puudub tugisüsteem ja toetavad diferentseeritud meetodid, enamasti on eesti keele õpetamine kogukondades suuresti entusiastide toel toimiv ettevõtmine. Paratamatult on sellest tulenevalt keeleõppe tase väliskogukondades ka ebahütlane ja võimalused erinevad (Soomes on nt koolid, kus mitu korda nädalas on eesti keele tunnid vs kord kuus või harvemini toimuvad eesti kooli päevad). Ühelt poolt oodatakse rohkem tuge ja soovitusi, mis võimaldaks ka vähese väljaõppega juhendajatel eri vanuserühmadele kvaliteetset keeleõpet või –praktikat pakkuda:

„Oleks abiks kui kogukonnale oleks välja töötatud eesti kooli läbiviimise programm, mis arvestaks juba, et lapsed on grupis erineva vanusega, neid on vähe. Et oleks lihtsad dialoogid, et arendaks vestluskeelt. Lisaks seda viivad läbi inimesed, kellel ei ole pedagoogilist haridust, siis peaks olema rohkem kui õppekava.“

Teisalt aga kardetakse, et ametlikud õppekavad nõuaksid rohkem bürokraatiat ja teatud standardite järgimist, mis oleks spontaanselt algatatud keeleõppe gruppide juures keeruline ja tülikas teha:

„Meil ametlikku eesti kooli polegi, me tegime seda omaalgatuslikult. Äkki selle kaudu tuleks informatsiooni. Aga siis tuleb kohe see küsimus, et me peame ennast kuidagi registreerima. Kuidagi ametlikuks tegema, see kõlab liiga ametlikult, et peame hakkama mingit standardit hoidma.“

Uuringu intervjuudes ja ka küsitlustulemustes võis märgata, et Eesti väliskogukondades ei pruugita olla läbi mõeldud, miks ja millisel määral võiks lapsed eesti keelt osata, ning mida tuleb teha selleks, et soovitud taset saavutada. Nii võib vanem mõnikord tahta, et laps oskaks eesti keelt emakeelerääkija tasemel, ent samal ajal on ainsad tegevused kodus eesti keeles rääkimine ja suhtlus sugulastega, mis tõenäoliselt ei paku lapsele nii palju keelelist sisendit, et tema suuline, veelgi rohkem aga kirjalik keel saaks areneda sellisele tasemele.

Mõnes kogukonnas, kus on palju eesti keele rääkijaid ja Eesti on üsna hästi juurdepääsetav (nt Soomes), võib vanematele tunduda, et sellest juba piisab Eesis elavate lastega samaväärse taseme saavutamiseks ja eraldi õppimisele pole mõtet palju energiat kulutada, kuid ei arvesta seejuures, et Eestis elavatel lastel on tugev keeleline sisend mitte ainult keskkonnast, vaid ka koolist.

Ühiseks murekohaks paljudes kogukondades on sobivate õppematerjalide saadavus, eriti õpetajatele mõeldud materjalide osas. Füüsiliste materjalide puhul, mida lapsed ise tihti eelistaavad, on logistilisi raskusi kättesaamisega (nt tellimine Eestis asuvast kirjastusest); digimaterjalide puhul puudub tihti teadmine, kust mida leida.

Omaette raskused tekivad neil, kes soovivad keeleõppes saavutada piisava taseme, et näiteks Eesti ülikooli kandideerida: nimelt on eestikeelsele õppekavale saamise eelduseks piisavalt kõrge keeletase, sh kirjakeele tase. Selleks on näiteks vene diasporaast tulijatele ette nähtud küll rahvuskaaslase stipendiumid, mis katavad aastase elamiskulu, et keel selgeks saada – tegelikkuses tähendab see inimese jaoks aga väga suurt töömahtu ja tugevat motivatsiooni, et keerukas eesti keel selle ajaga selgeks saada. Vene diaspora puhul on omaette probleem ka keeleprogrammide toetamine Venemaal, kuna paaris intervjuus toodi välja, et Eesti riigi poolt tulevat rahastust vaadatakse Vene Föderatsiooni poolt kahtlustavalt ning toetuste saamine võib kohalike elu seetõttu keeruliseks muuta.

Keeleõppe juures on oluline osa praktikal, keelekontaktil ja keelekeskkonnas viibimisel. Keele praktiseerimise puhul, eriti laste puhul, toimib kontakttegevus enamasti paremini kui online tegevusena (kuigi on ka häis näiteid online-programmidest, nt eraturul pakutavad programmid mõnede teiste keelte diasporaale). Välismaal elades otsivad eriti väikelastega pered ümbruskonnast teisi umbes samavanuseliste lastega eestlaste peresid, et käia koos mängimas. Samal ajal on laste kokku viimine teiste eesti lastega tihti ka uute väiksemate võrgustike tekke aluseks – asjaolu, mida ei tohi kuidagi alatähtsustada, kuna (Eesti) kogukonna loomine võib alata ka sellisel moel, st mitte ilmtingimata läbi institutsionaliseeritud tegevuse (seltsid, organisatsioonid, formaalsed võrgustikud vmt). Teisi eesti peresid ja Eesti pühapäevakoole keele õppe eesmärgil otsivad eelkõige segapered, kellel on igapäevast eesti keele kasutust vähem:

„Aga seal [eesti koolis] need teised eesti pered ei ole päris eesti pered – seal on alati isa itaallane ja ema eestlane ja siis need ema aktivistid tahavad, et emakeelt päris ei unustataks. Aga meie jaoks ei ole see nii oluline, sest eesti keelt nad mõistavad kõikidest keeltest kõige paremini. Et käime sellepärast, et lastel oleks ka seltskonda natuke. Nad väsivad itaaliakeelsetest lastest ka ära. Siis nad olid selle lapsehoidjaga siin niimoodi, et oleks nagu kampa, sellepärast hakkasime käima.“

4.8.5. Eesti koolid

Suuremates kogukondades on olemas ka eesti koolid, mis on regulaarselt eesti keele õpet võimaldanud. Lisaks keelele aitavad need tunnid tundma õppida ka eesti kultuuri ja traditsioone. Kuna eraõpetajate leidmine on keeruline ja kulukas, on eesti kool see koht, kus lapsed vähemalt minimaalse keeleprogrammi läbida saavad. Käimisi seal mõjutab aga nii kooli asukoht kui ka aeg: kui see toimub piisavalt kaugel või ebasobival ajal, jäetakse tihti minemata. Samas on ka neid, kes järjepidevalt iga nädal kaugemast piirkonnast oma lapsed kohale sõidutavad.

Laste enda motivatsiooni mõjutab palju omavanuseliste laste olemasolu – kui enamus koolis on nooremad või vanemad ja sõpru ei leita, on ka huvi seal käia väiksem. Noorte keeleõppe huvi mõjutab mõningal määral ka õpetajate vanus, näiteks tõdetakse paaris intervjuus, et õpetajad ei pea olema tingimata täiskasvanud ning omavanustelt õppimine tundub lihtsam ja huvitavam.

4.8.6. Keelelaagrid

Laste jaoks on head keeleõppe ja eesti sõprade leidmise kohad ka keelelaagrid. Erilisemad on need, mis toimuvad Eestis, andes lastele põhjuse Eestit külastada ja ka maa ning kohapealse kultuuriga tugevam side

luua. Kuna keelelaagritesse kogunevad nn väliseestlaste lapsed, on nad kõik keeleliselt võrdsemal tasemel ja tänu sellele tuntakse end rohkem omasuguste seas olevat ning julgetakse ka rohkem oma “vigast” eesti keelt kasutada. Praegu on enamuses keelelaagrites töökeeleks eesti ja inglise keel, mis aga ei ole kõikide laste puhul võrdselt arusaadavad. Näiteks vene diasporaa puhul oleks kasulik, kui laagrites kasutatakse juhiste andmisel ka vene keelt. Samal ajal näitavad küsitlusetulemused, et marginaalne arv vastajatest kasutab keelelaagrite võimalust: vaid 9,4% lastega vastajatest, kelle emakeel on eesti keel ja kes räägivad lastega kodus eesti keelt, saavad enda lapsi keelelaagritesse.

4.9. Ühe mündi kaks poolt: positiivne ja negatiivne Eesti

Valdav enamus ankeetküsitluse küsimustest olid etteantud valikute küsimused, sealjuures võimalusega täpsustada ka muid variante või lisada täpsustavad temaatilised kommentaarid. Lisaks sellele küsisime aga ka mitmeid küsimusi, kus vastusevariante ei olnud ning kõik vastajad pidid ise enda kommentaari või märksõnad kirjutama. Ühe taolise küsimusega soovisime teada saada seda, kuidas ja millisena paistab tänane Eesti, väljaspoolt Eesti kogukonna poolt vaadatuna. Selleks palusime igal vastajal nimetada lühikommentaari vormis (ainult) üks positiivne ning (ainult) üks negatiivne fakt, inimene või asjaolu, mis tema jaoks Eestiga seotud ja Eestit iseloomustab.²²

Positiivseid vastuseid kirjutati 2250 korral ning negatiivseid 1850 korral, millest väga paljud olid samad ja sarnased ning mille kodeerisime eri kategooriateks. Vastuseid kirjutati eri keeltes (enamik eesti, inglise ja vene keeles, kuid ka soome, hispaania, saksa jt keeltes) ning need olid mitmekesised, hoomates nii päevapoliitikat, kultuurilisi sündmusi kui ka elukeskkonda. Vastused küsimusele annavad edasi hea tunnetuse selle osas, kuidas Eesti väljastpoolt välja paistab ehk milline on Eesti üldine kuvand Eesti väliskogukonna hulgas (tabel 4).

Tabel 4. Positiivne ja negatiivne Eesti (kümme peamist fakti, järjestatud sageduse järgi)

Positiivne	Negatiivne
1 Eesti presidendid (erinevad)	1 Parempopulism ja paremäärmuslikud poliitikud
2 e–Eesti	2 Poliitika üldisemalt
3 Loodus	3 Eesti inimesed
4 Arvo Pärt	4 Majanduslik ebastabiilsus
5 Omariiklus	5 Rassism
6 Eesti avaliku elu tegelased	6 Külm kliima
7 Laulupidu	7 Venemaa (ja Eesti venekeelne elanikkond)
8 Start–up keskkond	8 Eesti avaliku elu tegelased
9 Eesti inimesed	9 Negatiivsed hoiakud LGBTQ+ kogukonna suhtes
10 Perekond	10 Alkoholism

Positiivsete vastuste hulgas nimetatakse enim Eesti presidente: küsimustiku läbiviimise ajal ametis olnud presidenti mainisid 11% kõikidest positiivse fakti kirjutajatest ning varasemaid Eesti presidentide mainisid 6% vastajatest. 9% vastajatest pidasid positiivseks e–Eestit ehk riiklikke digivõimalusi ja teenuseid nagu näiteks e–residentsus, aga ka küberturvalisust ning Eesti kui digiriigi mainet globaalsel skaalal.

Ligi kümnendik (8%) positiivsetest teguritest puudutasid Eesti ilusat loodust ja elukeskkonda, enim kasutati sellega seoses termineid nagu „loodus“ ja „puhas loodus“, kuid mainiti ka merd, metsa ja suursaari. 6% vastajatest tõid isikunimeliselt välja Arvo Pärdi ning tema loomingut ning 5% vastajatest mainisid teisi Eesti avaliku elu tegelasi (sinna alla kuulusid erinevad muusikud, teadlased, kirjanikud, sportlased, poliitikud jt). Omariikluse, iseseisva vabariigi ja poliitika tõid välja 5% vastajatest. 4% vastustest käsitlesid laulu– ja tantsupidu, ning 2% vastustest langesid termini „laulmine“ alla, mille hulka kuulus põhiliselt koorilaul.

²² Küsimus: „Nimetage palun üks Eestiga seotud inimene või fakt mis iseloomustab Teie jaoks Eestit positiivses või negatiivses võtmes.“

Väiksemal hulgal said mainitud ka järgnevad valdkonnad: kultuur, haridus, innovatsioon, perekond, start-up kultuur, toit ning positiivsed meenutused kodust ja kodumaast. Eesti inimesed kategooria alla kuuluvad eestlastele omistatud iseloomuomadused nagu näiteks töökus, edasipüüdlikkus, leidlikkus ja sõbralikkus.

Negatiivsete faktide ja inimeste all mainiti kõige enam parempopulistlike jõudusid. Üle kolmandiku (39%) vastajatest nimetasid negatiivsete Eestiga seonduvate teguritena eksplitsiitselt just populistlikud poliitikud (ennekõike kirjutati nimeliselt kaks kuni kolm parempopulistlikku poliitikut), erakonnad või käitumismaneerid. Sh nimetati suhteliselt sageli negatiivses kategoorias ka Eesti presidenti, kuigi seda oluliselt vähemal määral kui positiivses kategoorias. Teise peamise kategooriana 13% nimetati „poliitikat“ laiemalt, mille alla kuulusid vastused erinevatest Eesti erakondadest ja poliitikutest, kui ka kindlatest poliitikatest nagu näiteks koroonapoliitika ja hariduspoliitika.

Kümnendik (9%) negatiivse fakti vastajatest tõid välja, et neile ei meeldi Eestis elavad inimesed, mille all toodi välja erinevaid iseloomuomadusi nagu näiteks eestlaste ebaviisakus, hoolimatus, enesekesksus, kadedus, kitsarinnalisus, sallimatus jm. 7% vastajatest tõi negatiivsena välja majanduslikku ebastabiilsust puudutavad mõisted, kus kõige enam sai kajastust erinevate sõnastustega mõiste „madal palk“. 4% vastajatest pidas kõige negatiivsemaks aspektiks Eestis rassismi olemasolu ning rassistlike käitumismaneere. 3–4% vastajatest mainisid külma kliimat, Venemaad, ja erinevaid Eesti avaliku elu tegelasi (sh oluliselt vähemal määral kui positiivses kategoorias, ning ennekõike poliitikud), ning ca 2–3% vastustest kajastasid negatiivset suhtumist LGBTQ+ kogukonda ja alkoholismi.

Märkimisväärne on, et kui negatiivsete faktide teemaplokis eristub suur osakaal poliitikal ja poliitilise valdkonda kuuluvatel teguritel, siis positiivsete tegurite osakaal on hoopis mitmekesisem. Mainitud saavad kõik põhilised Eestile kuulsust toovad valdkonnad nagu e–riik ja start-up keskkond, kuid samas ka kultuuripärandit puudutavad heliloojad ning laulupidu. Sellest saame järeldada, et kuigi poliitika tekitab inimestes palju negatiivseid emotsioone, jagub nende kõrvale küllaltki palju ka positiivseid ning poliitikaga mitte seotud valdkondi nagu näiteks kultuurielu ja digitaalne elukeskkond.

4.10. Avatud vastustes tuvastatud teemaklastrid

Ankeetküsitluse lõpus oli igal vastajal võimalus jagada enda mõtteid vabas formaadis ehk pikemas esseevormis. Seda võimalust kasutas veidi üle 500 vastaja ning kirjutati nii lühemaid paarilauselisi kommentaare kui ka pikki, mitmelõigulisi tekste (kokku kirjutati selle küsimuse juurde 145'000 tähemärki ehk ca 45 lehekülge teksti). Enamik vastustest olid kas eesti või inglise keeles, paarkümmend vene keeles. Põhiliselt jagunesid vastused ettepanekuteks ja soovitusteks mida paremini teha või muuta, ning kommentaarideks Eesti poliitiliste otsuste kohta. Avatud vastuste kontentanalüüsi põhjal kujunes välja seitse põhilist teemaklastrit, mis on välja toodud tabelis 5.

Tabel 5. Avatud vastuste teemadeklastrid (seitse peamist teemat, järjestatud sageduse järgi)

1	Ettepanekud ja soovitusel (nt ühtne infokanal, kontaktloome, tugi ürituste korraldamisel jm)
2	Poliitika (nt parempopulism, rassism, LGBT, Põhjamaade poole vaatamine)
3	Topeltkodakondsus
4	Haridus- ja keelepoliitika (kõrgharidusega seotud teemad)
5	Finantsiline võimekus ja tööturg (nt Eesti madal palgatase, kvalifitseeritud töökohtade puudus)
6	Sotsiaalhoolekanne (nt tugi omakeste hooldamisel, pensionisüsteem, tervisekindlustus)
7	Saatkonnad (nt rohkem tuge ürituste korraldamisele)

Kõige enam laekus soovitusi ja ettepanekuid erinevate teemade osas. Eesti väliskogukonnad tunnevad puudust ühtse infokanali järele, kus kogu neid puudutav info, kontaktid ning neile suunatud pakkumised ja võimalused oleksid selgelt kättesaadavad. Leitakse, et täna kasutatavates sotsiaalmeedia kanalites on info kerge kaduma minema, mille lahendaks ühtne veebilehekülge. Toodi välja, et veebileheküljelt saaksid informatsiooni ka inimesed, kes sotsiaalmeediat ei tarbi (ei oska, ei soovi või on muudes kanalites).

Saatkondadelt oodatakse senisest enam kodumaaga seotud kultuuri- ning seltskonnaürituste korraldamist Eesti väliskogukonna liikmetele. Lahendustena pakuti võimalust luua saatkondadesse Eesti raamatukogud, et ka kättesaadav oleks kodumaise kirjanduse kullafond ning esitati ettepanek kutsuda välismaale külla Eesti teatreid. Puudust tuntakse ka piisavatest kokkupuudetest eesti keele ning Eestis loodava meediaga, selle lahenduseks pakuti Eesti tele- ning raadiokanalite kergema kättesaadavuse tagamist ning keelelaagrite korraldamisi nii lastele, kui ka täiskasvanutele. Saatkondadega koostöö puhul tõdetakse pandeemia negatiivset mõju väliskogukondade tegevustele. Oodatakse rohkem saatkondade poolset eestvedamist ning riigi poolset tuge üritustele, kuid samas kiidetakse saatkondade head tööd konsulaarabi osutamisel.

Teise teemablokina, käsitletud enam kui 10% vastuste kirjutajate poolt, nimetati Eesti poliitilist maastikku. Vastuste variatsioon selles kategoorias kattis ära nii kiitvad, kui ka laitvad arvamusi tänasest poliitilisest õhustikust. Väliskogukonna poolt jääb kõlama arusaam, et liialt suur osa diasporaale suunatud poliitikast keskendub Eesti väliskogukonna tagasi kutsumisele (tagasipöördumisele), mitte aga nende võimalustele toetada kodumaad ka kaugel elades. Laialt levib arvamus, et Eesti poliitiline kliima on liialt rõhuv ning vastandumisele keskenduv, soovitakse näha rohkem ühtsust ning tolereerimist. Eraldi aspektina poliitikas saab käsitleda rassismi: kardetakse, et välismaalastest elukaaslased võivad Eestisse elama asudes langeda ühiskonna halvaks panu alla, sarnast näidet kasutatakse korduvalt ka LGBTQ+ õigustest kõneledes. Just neil kahel põhjusel eelistavad mitmed küsimustikule vastanud inimesed elada välismaal. Mitmel korral kasutatakse Põhjamaid näitena ühiskonnakorraldusest, millest rohkem eeskuju võtta.

Kolmandaks enim mainitud valdkonnaks on kodakondsuspoliitika. Läbiva probleemina nähakse topeltkodakondsuse mitte lubamist, mille tõttu on paljud lapsed täisealiseks saades valiku ees, et milline kodakondsus jätta ning millisest loobuda: *“Kui lapse isa on ühest rahvusest ja ema teisest, siis ei ole ühelgi riigil õigust panna last olukorda, kus ta peab otsustama keda ta rohkem eelistab, keda rohkem armastab.”* Tõdetakse, et välismaal elades tundub loogilisem ja tihti peale vajalikum loobuda Eesti kodakondsusest, kuigi seda teha ei soovitata. Näiteks annab uue elukohariigi kodakondsuse olemasolu võimaluse osaleda valimistel, või kindluse püsivaks elukohaks välismaal. Samas tuuakse välja, et just kodakondsuse puudumine võib hilisemas elus osutada takistuseks Eestisse naasmisel. Küsitluse kõik kodakondsuspoliitikat puudutavad avatud vastused on kriitilised täna kehtiva seadusandluse osas.

Rohket kajastust sai ka Eesti haridus- ning keelepoliitika. Haridusvaldkonnas langes kriitika alla ennekõike just Eesti kõrghariduspoliitika. Eesti kõrgharidussüsteemi sisenemisel peetakse takistuseks standardiseerimata rahvusvahelisi sisseastumisinõudeid ning eraldi tuuakse välja võimalus omandada tasuta vaid üks esimese astme kõrgharidus. Leitakse, et Eestis on kõrgharidus liialt ületähtsustatud, sest tööturu pakkumus ei vasta kõrgharitud inimeste osakaalule. Keelepoliitikas oodatakse rohkem tuge välismaal kasvavatele Eesti lastele ja täiskasvanutele, lahenduseks pakutakse internetil põhinevat keelekooli, lisaks ka rohkem juba mainitud keelelaagreid.

Tööturu olukord ning finantsvõimekus leiab küsitluses samuti suuremat tähelepanu: *“Tuleksin kohe Eestisse elama ja töötama kui leiaksin haridusele vastava ja õiglaselt tasustatud töökoha”*. Just madal palgatase ning raskus leida töökoht valdkonnas, millele ollakse spetsialiseerunud on põhilisteks põhjusteks mida peetakse eraldi välja tuua ning miks tagasi ei kolita. Korduvalt jääb kõlama, et Eesti ühiskond ei väärtusta piisavalt inimest ennast, vaid tema ametit; samas kui tööturul on olukord, kus kvalifitseeritud tööjõust on puudujääk. Samuti kardetakse, et Eesti naastes tuleb karjäär uuesti nullist üles ehitada ning puudust tuntakse ka riigipoolsest finantsilisest toest kodumaale naasmisel.

Sotsiaalhoolekannet puudutavad pikemad kommentaarid jagunevad kolmeks: 1) soovitakse suuremat tuge kodumaale jäänud omakeste hooldamisel; 2) tuuakse välja, et Eesti pensionid on liialt väikesed, ning mujal töötatud aega on raske Eestisse üle kanda; 3) sotsiaalkindlustuse omamisega seotud probleemid juhul, kui töötatakse välismaal ja elatakse Eestis või vastupidi. Tervikuna soovitakse näha suuremat riigi panust hoolekandeteenustesse ning pensionisse.

5. JUHTUMIUURINGUD

5.1. Chicago eestlased

Siinne peatükk võtab kokku Chicago piirkonna Eesti väliskogukonna juhtumiuuringu tulemused. Lühidalt tuuakse välja kogukonna ajalugu, juhtumiuuringu metodoloogia ning seejärel läbiviidud intervjuude ja fookusgrupi arutelude tulemused koos peamiste järelduste ja tähelepanekutega.

Siine juhtumiuuring on mõeldud tegema konkreetseid ja kokkuvõtlikke tähelepanekuid Chicago piirkonna eestlaste kogukonna kohta, keskendudes kogu uuringu teoreetilisele raamistikule (ptk 3) ehk sihtrühma rändekogemusele, rahvuslikule ja kultuurilisele identiteedile ning vaimsele ja emotsionaalsele sidemele Eestiga. Tähelepanekud on jaotatud kolme põhikategooriasse: 1. eesti väliskogukondade profiil, 2. rahvuslik ja kultuuriline identiteet ja 3. vaimne ja emotsionaalne side Eestiga.²³

5.1.1. Metodoloogia

Arvestades eestlaste suhteliselt väikest arvu Eesti väliskogukondades terves maailmas, oli Chicago etnograafilise välitöö tegemiseks hea koht, sest seal asub Ühendriikide üks suuremaid ja aktiivsemaid eestlaste kogukondi. Andmed Chicago Eesti kogukonna kohta koguti kahe kvalitatiivse meetodiga: 1. süvaintervjuud (formaalsed ja mitteformaalsed) kogukonna esindajatega ning 2. fookusgrupi intervjuud.

Intervjuudes osalejad esindavad kolme selgesti eristuvat gruppi: II maailmasõja põgenikud, Nõukogude Liidu lagunemise järel emigreerunud ja teise põlvkonna eestlased. Seega on projektis osalejad kas Eestis sündinud või Ameerika Ühendriikidesse kolinud eestlaste lapsed/järeltulijad. Tabelis 6 on välja toodud fookusgruppides ja süvaintervjuudes osalejaid iseloomustavate näitajate kokkuvõte.

Tabel 6. Osalejaid iseloomustavad näitajad

Rändekategooria	Vanus	Sugu
II maailmasõja põgenikud (esimene laine)	75–85+	3 meest
Taasiseseisvusaeg (teine laine)	20–50+	3 meest, 6 naist
Eestlaste järgmine põlvkond	30–80+	1 mees, 1 naine
Kokku		7 meest, 7 naist

*märkus: kaks inimest osalesid mõlema formaadiga intervjuudes, kuid on siin toodud välja ühel korral

Süvaintervjuud

Süvaintervjuud korraldati kogukonna viie liikmega, kes valiti demograafiliste kriteeriumite – muu hulgas vanuse, soo ja Ameerika Ühendriikidesse immigrereerumise aasta – järgi. Lisaks sellele oli eesmärgiks kaasata intervjuudesse ka mõni II maailmasõja põgenik, ning arvestades nende suhteliselt väikest arvu, kes olid elus Nõukogude ja Saksa okupatsiooni ajal, oli uurimisrühm huvitatud nende kogemuste võrdlemisest eestlaste nooremate põlvkondade omadega. Osalistega kontakteerumisel oli abiks Chicago piirkonna Eesti ühing. Intervjuudel osales nii naisi kui ka mehi (kaks naist, kolm meest), vanuses kolmekümnendate lõpust/neljakümnendate algusest kaheksakümnendateni. Esindatud olid kõik immigratsioonilained, kaks intervjuueritit kuulusid II maailmasõja järgsesse lainesse, kaks Eesti taasiseseisvumise järgsesse lainesse ja üks oli sündinud Ameerika Ühendriikides. Sõltuvalt oludest tehti intervjuud kas silmast silma kohtumisel või veebi vahendusel.

Intervjuud kestsid 1–2 tundi. Intervjuud viidi läbi suvel (juuni–juuli) 2021. Lisaks toimusid mitteformaalseid intervjuud 26. juunil 2021 kohalikul jaanipäevaüritusel, mis leidis aset Chicago piirkonnas

²³ Juhtumiuuringu täispikk versioon on kättesaadav siin: <https://www.ibs.ee/history-and-story-an-anchor-for-estonian-identity-and-policy-making/>

Eesti seltsi korraldusel, kus tehti lühiintervjuud tehti kõigiga, kes selleks valmisolekut avaldasid. Intervjuud viidi läbi inglise keeles.

Fookusgrupid

Läbi viidi kaks fookusgrupi arutelu ning need toimusid ühe kogukonnaliikme kodus. Esimeses arutelus osales neli eestlast, teises kuus, kokku kümme osalejat. Sugude arvestuses oli osalejaid võrdselt (viis meest ja viis naist), vanus varieerus kahekümnendate eluaastate algusest vanemate kui seitsmekümnesteni. Fookusgrupp koosnes Eestist Ameerika Ühendriikidesse rännanutest ja ühest kolmanda põlvkonna eestlasest. Iga fookusgrupp kestis umbes 90 minutit ja seda modereerisid uurimisrühma liikmed. Fookusgrupi arutelud viidi läbi inglise keeles.

5.1.2. Eesti väliskogukond Ameerika Ühendriikides

USA 2000. aasta rahvaloenduse andmetel (hilisemate rahvaloenduste andmed ei ole kättesaadavad) elas riigis 25 034 eesti päritolu inimest. Neist 80% võib pidada ühest rahvusest põlvnevateks (*single-origin*) eestlasteks ja 20% mitmest rahvusest põlvnevateks (*multiple-origin*) eestlasteks (enamasti on niisugustel juhtudel vanemad erinevast rahvusest). Kohe tuleb märkida, et „päritolu“ ei ole samatähenduslik sellega, et inimene on Eestis sündinud. Kui määrav oleks sünniriik, siis 2000. aasta ÜRO rahvastikuandmete kohaselt langeks eestlaste arv USAs pisut alla 10 000 (9785). Eestlaste asustus katab tervet Põhja–Ameerikat, kogukonnad paiknevad näiteks Torontos Kanadas, New Yorgis New Yorgi osariigis, Detroitis Michigani osariigis, Lakewoodis New Jersey osariigis ja Chicagos Illinoisi osariigis.

Rahvaloenduse andmetest ei selgu Chicago piirkonna eestlaste täpne arv ja ka Eesti organisatsioonid ei ole kindlad, kui palju eestlasi või Eestist pärit inimesi piirkonnas elab. Intervjuudes ja fookusgrupi aruteludes pakuti arvuku 800–1000. Üks intervjuueeritav varustas uurijaid pärast intervjuud 2009. aasta rahvaloenduse materjalidega, kus Chicagos ja Chicago piirkonnas elavate eesti päritolu inimeste arvu hinnati 1000 inimesele. Rahvaloenduse andmeid kõige täpsemaks saadaolevaks infoks pidades võime öelda, et hinnanguliselt 25 000st Ameerika Ühendriikides elavast eestlasest moodustavad Chicago piirkonna eestlased umbes 4% (ja ilmselt isegi rohkem, kui arvestada ka Chicago metropoli ümbritsevaid alasid).

Keeruline on siiski kindlaks teha, kas rahvaloendusandmed saavad anda täpset inimeste arvu, kes on konkreetset etnilist päritolu, sest tegemist on kompleksse küsimusega (vt Eesti diasporaa indikaativse suuruse ning rahvaloenduste eripärade osas ka ptk 3.3). Sageli põhineb see inimese enda antud vastusel: vaid need, kes tahavad, et neid eestlaseks peetaks, vastavad nõnda. Samuti võivad „etnilised kategooriad“ olla ebamäärased, kui vanemad pärinevad mitme rahvuse esindajatest või kui Eesti sugulaste sissrändest on möödunud palju aega. Kuna nii varasemate perioodide kui ka praeguse aja kohta on täpseid rahvastikuarve ja protsente keeruline hankida, tuleb suhtarvude puhul tugineda suuresti hinnangutele. Erineb seegi, kuidas tajuvad Chicago Eesti kogukonna suurust uuringu käigus intervjuueeritud inimesed. Üks rühmaarutelu osalenu ütles, et „*valisite väikese kogukonna*“, kaks osalejat vaidlesid sellele vastu väitega, et Chicago kogukond kuulub suuruse mõttes viie olulisema hulka. Üks intervjuueeritu mainis, et tegemist peaks olema suuruselt kolmanda kogukonnaga. Kokkuvõtlikult võime nentida, et Chicago piirkonna Eesti kogukonna suurus teeb selle juhtumiuuringu geograafilise fookuse igati põhjendatuks ja oluliseks.

Eesti organisatsioonid Chicagos

Eesti rahvusorganisatsioonide arengu algusaeg Ameerika Ühendriikides on 19. sajandi lõpp. Nüüdisajal tegutseb „rohkem kui sada Eestiga seotud organisatsiooni“, näiteks Eesti Maju ning muid kultuuriühinguid ja ringe. „Kodumaaga“ sideme hoidmise ning Eesti kogukonna, keele ja kultuuri säilitamise seisukohast olulised organisatsioonid tekkisid nii Ühendriikides kui ka muudes väliskogukondades. Chicago piirkonda elama asunud eestlased ühendasid jõud ja rajasid Eesti Seltsi, esimese piirkonna eestlasi ühendanud organisatsiooni, 1930. aastal.

Chicago piirkonnas toimivad tänaseni kaks olulist organisatsiooni koos allorganisatsioonidega. Chicago Eesti Maja, 1964. aastal asutatud kõige pikemalt töötanud eesti organisatsioon piirkonnas, tegutseb Eesti Maja hoones Eesti põiktänaval (Estonian Lane) Riverwoods, Chicagost kirdes asuvas eeslinnas. Hoone oli mõeldud „koduks eesti kogukonnale“ ja organisatsioon on „kultuurikeskus, mis edendab eesti kultuuri, keelt ja ajalugu ning toimib eesti päritolu inimeste ja Eesti sõprade kohtumispaigana“. Eesti Maja täidab eesmärgi mitmesuguste ettevõtmistega, mille hulgas on näiteks pühapäevalõunad koduste eesti toitudega, Vana Tallinna baar ja eestikeelsetest raamatutest koosnev raamatukogu. Korraldatakse mitmesuguseid üritusi, aasta tipphetked on jaanipäev ja jõulupidu. Eesti Maja kaaslased, Eesti Kool ja E.E.L.K. Chicago Esimene Kogudus, tegutsevad samas hoones. 2018. aastal asutati veel üks eesti organisatsioon, Eesti Kultuuriselts Chicagos (The Estonian Cultural Society of Chicago, ECSC). Mittetulundusühingu eesmärk on „seista Illinois elavate Ameerika eestlaste hariduslike ja ühiskondlike huvide eest, säilitada Ameerika eesti kultuuri ja keelt ning tutvustada neid teistele Illinois elavatele rahvastele,“ seda tehakse kultuuriürituste abil. Selliste ürituste kuuluvad rahvariite valmistamise kursused, jaanipäev ja koosviibimised, näiteks taasiseseisvumispäeva tähistamine.

5.1.3. Rahvuslik ja kultuuriline identiteet

Rahvuslik ja kultuuriline identiteet on seotud iga uuringus osaleja isiklike kogemustega, seega on eestlaseks olemise tõlgendus sageli subjektiivne. Kirjeldused „mida tähendab olla eestlane“ on siiski kõnekad, sest defineerivad sisuliselt kokkuvõtet sellest, kes on eestlane. Niisuguse kirjelduse põhjal saab uurimisrühm jälgida, kuidas osalejate kultuuriline ja rahvuslik identiteet aja jooksul muutub. Kontekstist lähtuvalt on tähelepanekud kultuuriidentiteedi kohta välja toodud lineaarselt alates esialgselt arusaamast selle kohta, kes on eestlane, ja jõuavad välja selleni, kuidas intervjueritud end nüüd identifitseerivad.

Mõlemal fookusgrupil paluti kirjeldada eestlase „arhetüüpi“. Saadud vastused on mitmekesised ja kokku moodustub neist n-ö isiksuseomaduste mosaiik. Peamised tulemused on esitatud tabelis 7 ja joonisel 35.²⁴

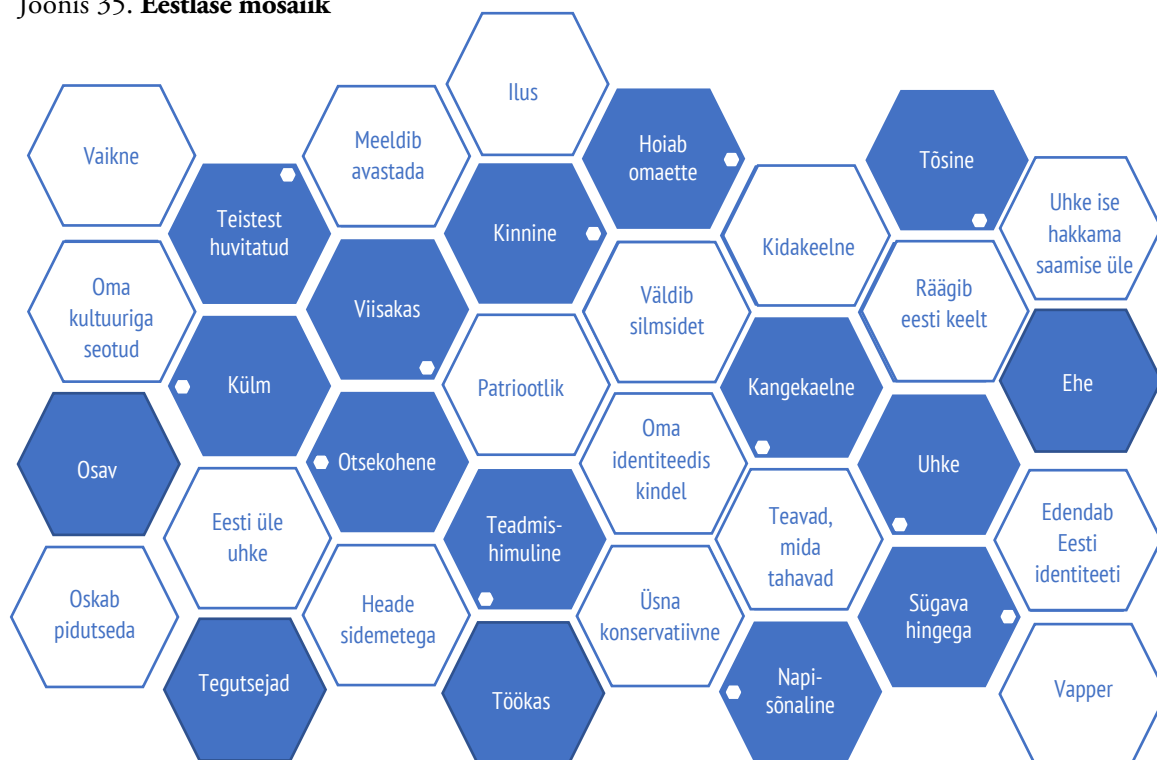
Tabel 7. Eestlase arhetüüp

Isiksus (väline)	Isiksus (sisemine)	Kultuur	Identiteet ja seotus	Tööeetika	Muu
Pisut külm	Uhke	Keegi, kes kõneleb eesti keelt	Teame, kes oleme	Töökas (2x)	Illus
(Väga) sõbralik (x2)	Tõsine	Väldib silmsidet	Teame, mida tahame	Tegutsejad	Oskab pidutseda
Huvitatud teistest inimestest	Teadmishimuline	Patriootlik (x2)	Väga uhke oma väikese riigi üle	Osav	Ehe
Ei näita tundeid eriti välja	Napisõnaline	Seotud oma kultuuriga	Homogeensed ja sarnaste tõekspidamistega	Uhke ise hakkama saamise üle	Üsnagi konservatiivne
Hoiab omaette	Hingesügavus		Kõik tunnevad kõiki		
Tema moodi või üldse mitte	Meeldib avastada		Heade sidemetega		
Tee, nagu ta ütleb, või lase jalga	Sõnaaher		Hoolitseb selle eest, et kõik teaksid, et ta on Eestist		
Räägib ainult asjast	Vapper				
Vaikne					

* autorite koostatud, kirjeldused on tsitaadid või kokkuvõtted vestlustest Chicago piirkonna eestlastega, kes vastasid küsimusele “Kuidas te kirjeldaksite eestlase arhetüüpi?” ja kommentaaridest eestlaste kohta vestlustes.

²⁴ Eestlase arhetüüpi või nõ ideaalset eestlast on varem püüdnud Eesti väliskogukonna põhjal konstrueerida ka näiteks Ojamaa ja Karu-Kletter (2016).

Joonis 35. Eestlase mosaiik

Tähelepanek nr 1: Eesti väliskogukonna liikmete arusaam eestlaste kohta on sarnane.

Eelnenud tabelist 7 ja jooniselt 35 näeme paljusid aspekte sellest, kuidas osalejad kirjeldasid tüüpilist eestlast. Laenates küsimusse kahtlevalt suhtunud osaleja väljendit – „inimesed on erinevad, isegi eestlased,“ on niisugustel kategoriseerimistel ja tüpifitseerimistel oht kõikuda stereotüüpide, eelduste ja arhetüüpide vahel, kuid siiski annavad need infot väljaspool Eestit elavate eestlaste identiteedi kohta.

Enamik intervjuerituid paistsid nõustuvat tähelepanekutega, mis olid seotud sellega, et nii sisemiste kui ka väliste isiksuseomaduste mõttes on eestlased üldjuhul „külmad“, „kinnised“ või „napi-sõnalised“. Selline eestlase arhetüüp on tõesti levinud. Samas leidsid osalejad ka, et eestlasi iseloomustavad emotsionaalne sügavus ja hulk jooni, mis teevad nad ainulaadseks. Näiteks kirjeldati eestlasi ka kui „väga sõbralikke“, „vapraid“, „teadmishimulisi“, „töökaid“ ja „ise hakkama saavaid“.

Rahvusliku identiteedi mõttes väljendasid enamik uuringus osalejaid uhkustunnet Eesti ja oma eesti pärandi üle. Mainiti ka, et ollakse rõõmuga valmis täiendama inimeste teadmisi oma päritolumaal ning Eestit ainulaadseks tegeva kultuuri ja keele kohta. Enamik osalejaid näisid väga teadlikud sellest, et eestlane olla on riigi rahvaarvu väiksuse ja tormilise mineviku tõttu väga eriline ning „reklaamisid“ oma eesti identiteeti inimestele väljaspool kogukonda.

Kultuuriidentiteedi kujunemine

Enamiku uuringus osalenute puhul moodustus identiteedi- ja kultuuritaju kõigi elust saadud kogemuste summana: osaliste individuaalne elukogemus mõjutab esialgset arusaama sellest, mida tähendab olla eestlane. Suurem osa intervjuerituid on immigrerinud otse Eestist, nende kultuuri ja rahvusliku identiteedi taju arenes Eestis ning muutus siis pärast Ameerika Ühendriikidesse jõudmist.

Tähelepanek nr 2: Eestist emigreerunute puhul algas kultuuriidentiteedi „evolutsioon“ pärast Eestist lahkumist.

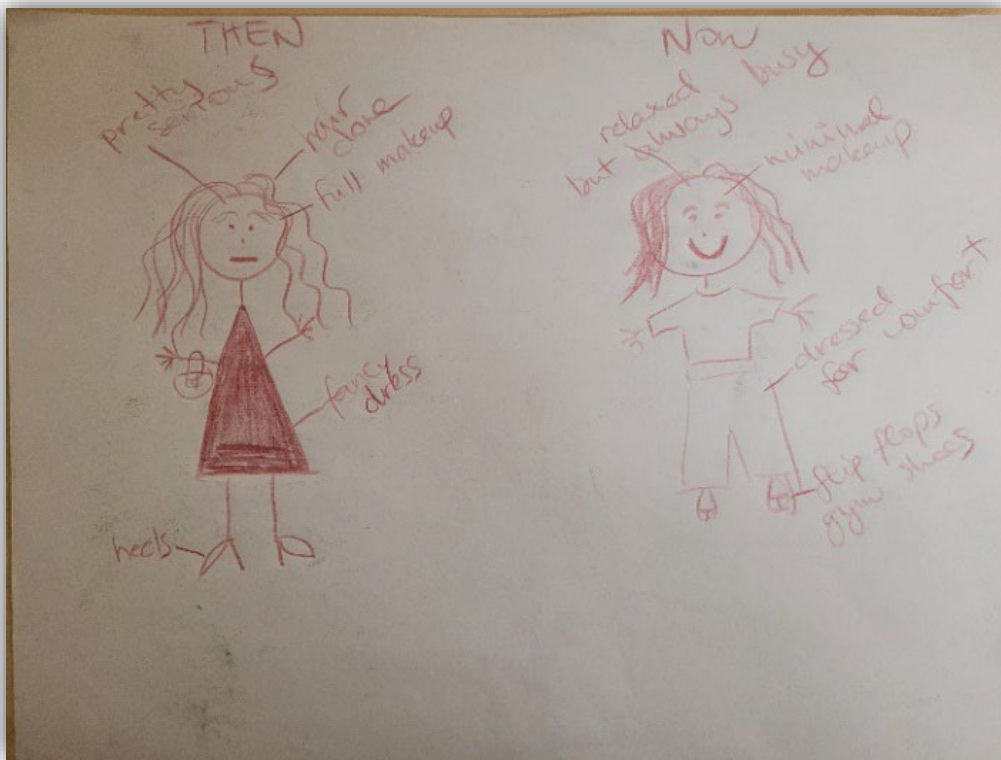
Fookusgruppides paluti osalejatel ühe tegevusena paarides või üksinda joonistada kaks tegelast, esimesena tüüpiline Eestis elav inimene või äsja Eestist lahkunu ja teisena tegelane, kes kujutab pikemalt välismaal viibinud eestlast. Pärast seda, kui osalejatel oli aega arutleda ja joonistada, palusime pilte kirjeldada. Tulemuseks oli kuus joonistust, millest neli on siin peatükis välja toodud allpool.

Ülesannet kommenteeriti mitmel moel, näiteks märgiti ära, kuidas ootused rõivastusele USAs erinevad ootustest Eestis ja kuidas rõivastus „väljendab füüsiliselt mõtteviisi“. Esile kerkisid isiklikud immigrerumislood, keskendumine Ameerikale „kõigi võimaluste maana“ ja paljude eestlaste unistusena. Mõne osaleja jaoks väljendus kontrast füüsilises muutuses, teiste jaoks muutunud keskkonnas, kolmandate jaoks geograafias.

Füüsilise muutusega alustades: üks osaleja kirjeldas joonistust (joonis 36) nii:

“See on nagu mõtteviisi füüsiline väljendus. Enne ja nüüd. See on siia tulnud tüdruk, ta kandis alati kõrgeid kontsi ja ilusat kleiti, ei läinud ealeski kodunt lohaka väljumisega välja ... Just. Ja see on siis nüüd, võtab vabalt, aga alati millegagi ametis. Minimaalselt meiki, rõivastub nii, et oleks mugav, plätudes, tossudes, justkui oleks füüsiline keha siia saabumisest alates muutunud selliseks, nagu nüüd olen ...“

Joonis 36. Eesti tüdruk enne ja nüüd

Füüsilise muutusega jätkates kõneles mõni osaleja ka geograafilistest/füüsilistest muutustest Ühendriikides, näiteks sellest, kuidas USAs tundub väljas palju eredam, kui kogeti Eestis. Geograafia ja päikese käes viibimine tundusid samuti Ameerika–unistusse kuuluvat. Üks grupp identifitseeris Florida osana unistusest ja meenutas Eestit üsna hallina (joonis 37). Osaleja arendas teemat edasi sõnadega:

„Võib-olla on asi natuke ilmas, sest ma ei tea, mis täpselt, aga mulle meeldib siin rohkem. Minu süda on alati Eestis, seal hallil maalapikesel, aga naudin siin olemist.“

Joonis 37. Tüdruk Eestist lahkumas, siis täiskasvanuna Floridas naudisklemas

Lisaks füüsilistele kontrastidele kirjeldas üks intervjuueeritav ilma ja päikesepaiste erinevustele viidates: „*See kontrast kandub mingil moel edasi igapäevaellu.*“ Sellega jõuame ühe kõige olulisema teemani, mis joonistustest välja koorus: kuidas Ühendriike nähakse „võimaluste maana“. Üks grupp ütles oma joonistuse kohta, et see kujutab inimest, kes tuleb siia pisut raha teenima ja „maailmas ringi vaatama“, kuid kes loodab tagasi Eestisse minna. Inimene oligi edukas ja ütleb joonistusel Eestisse tagasi pöördudes naerusui: „*Sain hakkama.*“

Seda näitlikustab mitme osalise joonistuse kirjeldus, kuid tuleb kõige selgemalt välja selle intervjuueeritu puhul (joonis 38):

„See on noor tüdruk, Eesti tüdruk, kes on väga elevil, et saab maailma avastada ... Tal on gloobus peos ja seljakott seljas ja ta on valmis Ameerikat avastama, ta oskab ette kujutada pilvelõhkujaid ja võimalusi, kuid osa temast jääb alati eestlaseks, kes ta on ... Ja selleks, mis on tema juured ... See teine tüdruk, tema on siin juba mõnda aega olnud. Tal on hulgaliselt võimalusi ... Minu arust on see eestlaste jaoks alati olnud võimaluste maa, nõnda me Ameerikat ette kujutasime ... sest minu arust kui meile siin ei meeldiks, ei oleks ju keegi siin?“

Joonis 38. Maailma nägemisest elevel tütarlaps

See tsitaat vastab joonistusele hästi, kõneldes sellest, milline oli tüdruk enne Eestist lahkumist ja seejärel, milline ta on pärast mõnda aega USA-s. „Juurtest kinni hoidmise“ mainimine riivab ka eestlastest sisseändajate mitmetahulise identiteedi mõtet. See kõlas teise osaleja kommentaaris, kes kontrastist kõnelemise kontekstis ütles: „Hoolimata sellest, et oleme maailma eri otses, terve meie elu, süda – tükid meie südamest on ... mõlemas paigas, omamoodi kõikjal,“ (joonis 39). See tundub kokku võtvat mitmetahulise identiteedi idee, mida paljud eestlastest sisseändajad teises riigis kogevad.

Joonis 39. Süda kuulub Eestile ja Chicagole

Tähelepanek nr 3: Eesti väliskogukonna liikmed identifitseerivad end eestlasena, ameeriklasena ja vahel mõlemana.

Küsimusele, kuidas fookusgruppides osalejad ja intervjueeritavad ennast identifitseerivad, vastasid kuus, et peamiselt eestlasena, kaks, et ameeriklasena, kaks, et nii eestlase kui ka ameeriklasena, ja kolme vastused olid sedavõrd kombineeritud, et neid ei saa hõlpsasti kategoriseerida. Otsuste loogika ei olnud kaugeltki sirgjooneline.

Näiteks leidis üks vastaja: „Ausalt öeldes on mul vahel identiteedikriis, sest ma justkui ei tunne end päris kindlalt ameeriklasena, me pole siin piisavalt kaua olnud“ ja teine selgitas enda suhtumist identiteeti nii: „Kindlasti identifitseerin end taagaga ameeriklasena ... Oma loogika selles on.“

Paistis ka, et rahvus- ja kultuuriidentiteedi kontseptsioon on arenev protsess, mis võib elukogemuste mõjul muutuda. Näiteks selgitas üks noor USA-sse sisserännanud eestlane:

„Viimastel aastatel mõtlesin ikka, et kasvasin Eesti majapidamises, räägin eesti keelt, tean natuke kultuurist, seega olen eestlane.“

„Mul on aastate jooksul olnud nii arvukalt sõpru teistest kultuuridest ja oleme sellest palju rääkinud, oleme ... nüüd rohkem ameeriklased kui oma kodumaa inimesed ... Nii et parem on end ameeriklasena võtta ja kasutada eelised, mida enese ameeriklasena tundmine annab ... Sest siin riigis on nii palju eeliseid ... Pole mingit mõtet alal hoida kodumaa vana vaimsust.“

Siiski väitis osa intervjueerituid, et nad säilitavad väga teadlikult eestlase identiteeti. Üks osaleja väitis, et otsusega end eestlasena identifitseerida kaasneb vestlus Eesti riigist ja tema käsitleb seda positiivse viisina Eesti kohta infot levitada. Näiteks ütles ta: „... suurem osa inimesi Ühendriikides pole võib-olla Eestist kuulnudki, nii et tavaliselt tuleb vestlusesse sisse palju tausta, aga ma ... ma ütlen alati „eestlane“.“ Sama meelt oli kogukonna aktiivne liige, kolmanda põlvkonna eestlane. Tema väitis: „... kuigi sündisin Ühendriikides, on asi täiesti ühemõtteline, pole vähimatki küsimust: kui keegi pärib, ütlen „eestlane“.“

Selle intervjueeritava jaoks oli mõttekäik palju pragmaatilisem, peamised põhjused olid:

„Sellest saab alguse uus vestlus. Minu arust on meil kõigil kohustus, ükskõik, kus me sündinud oleme, Eestit esindada ja talle kiidulaulu laulda, nii et mul on see kohustus, me kõik oleme nagu saadikud ... Suvaline ameeriklane, kuubalane, korealane, kellega kohtud – statistiliselt võttes oled suure tõenäosusega esimene ja viimane eestlane, kellega ta iial kohtub. Võtame siis näiteks 20aastase inimese, ta kohtub ühe eestlasega, terveks ülejäänud eluks on see tema ainus mulje Eestist. Ja eestlastest ... Ja identiteedi küsimusest tunnen end ka kohati nagu libahunt. Kui olen Eestis, tunnen end ameeriklasena, aga Ühendriikides tunnen end vahel väga eurooplasena. Aga see meeldib mulle, see on nagu ainulaadne omadus, mis mind omamoodi eristab, aga usun, et identiteet on nagu ... sul on tuum, nii et minu tuum on Eesti–Ameerika, aga lisaks on äärealad, mis elu kogedes otsekui kasvavad ja laienevad.“

Kahe vanema USA-sse sisserännanu puhul (vanuses 70–80+ aastat) olid identiteet ja kultuur seotud rohkem Ühendriikidega. Üks märkis, et aktsendivabalt inglise keele kõnelemine asetab sisserändaja rohkem „ameeriklase“ kategooriasse, selleni võivad jõuda noorelt sisserännanud või väga hea keeletajuga inimesed, mitte üksnes pärastsojagaegsed sisserändajad.

Keeleoskus tundus tõesti olevat seotud sellega, kas intervjueeritu identifitseeris end ameeriklasena, eestlasena või mõlemana. Kaks osalist, kes ei kõnele inglise keelt hästi, tundsid üksmeelselt, et on eestlased. Näiteks väitis üks neist: „Minu süda on Eestis ... Ma olen eestlane ...“.

Tähelepanek nr 4: Eestisse tagasi pöördudes tundis mõni intervjueeritu, et ei kuulu sinna, ning märkas muutusi selles, kuidas tema tajus Eestit ja kuidas eestlased tajusid teda.

Huvitav oli, kuidas intervjueeritud märkisid, et kui nad sõidavad tagasi Eestisse peret ja sõpru külastama, ei tunne nad end päriselt sinna kuuluvat ja et Ameerika kultuuriga assimileerumine oli tekitanud neis tunde, otsekui seisaksid nad väljaspool. Näiteks ütles üks küsitletu isiksusest kõneledes:

„Tunnen, et minu isiksus sobib paremini Ameerika ühiskonnaga kui Eesti omaga ... Olen pärit väga väikesest asulast ja tundsin end seal alati kammitsetult ... Siin ei tunne ma midagi niisugust.“

Teises fookusgrupis osalenu tundis end väga sarnaselt, tema sõnusti:

„... naljakas on, kuidas Eestis viibides mulle muudkui öeldi, et „sa ei kuulu siia, sa oled nagu Eestist väljaspool ... Liiga ... liiga palju naeratamist, juttu ... mulle on alati meeldinud inimestega rääkida, nii et kahju küll, kui liiga palju juttu ... aga ... ma ei saa kunagi aru, mida sellega mõeldakse. Nagu ma ei kuuluks sinna. Jah, kuulun küll, see on minu kodu ...“

Kui küsiti, kuidas oli Ameerika kultuur neid konkreetselt muutunud, märkisid osalised, nagu oleks Ühendriikides elamine „meid avanud“ ja et neile meeldis olla rohkem „avatud ja naerata“v. Kõnealune fookusgrupp omistas mõningaid jooni, mida eestlase iseloomu osadeks peeti, kommunismile ja Eesti ajaloole, mis tingisid suletust. Kas see vastab tõele või ei, on tõlgendamise küsimus, aga oluline on, et osaliste identiteedis oli isiksusedimensioon, mida nad pidasid kultuurist mõjutatuks.

Siiski ei ole kõik küsitlud selle „kultuurimuutuse“ kohta Eestisse tagasi pöördudes saanud positiivset tagasisidet. Näiteks mainis üks intervjuueeritu: „Olen väga uhke, et olen eestlane, aga kui lähen tagasi koju, ütlevad kõik mulle otsekohe, et „oled muutunud“ selles mõttes, et „eestlased ei käitu nii“ ja mina väidan, et „ei, see olen ikka mina“, et nagu mida te ometi mõtlete. Mind tabab tagasi minnes sageli selline kriitika ja ma ise ei saa arugi, kuidas ma muutunud olen ...“ See on huvitav, kuna näitab, et kuigi osalised teavad, et nad on muutunud, ei tea nad alati, millele seda omistada ja ühtlasi näevad nad muutusest tingitud mõjusid toimimas teiste eestlaste peal.

5.1.4. Vaimne ja emotsionaalne side Eesti ja teiste väliskogukonna liikmetega

Uuringu kontekstis tähendab vaimne ja emotsionaalne side Eesti ja teiste eestlastega osaleja vajadust seotuse järele Eesti või teiste eestlastega. Vajadus väljendub teiste eestlastega kontakti otsimises Chicago piirkonnas, eesti traditsioonide tähistamises ja pidamises, otsekontaktis inimestega Eestis ja ootustes Eesti valitsusele.

Tagasisidest, mida peatüki selles osas kajastame, võiks olla abi kogukonnaliikmete individuaalsete kogemuste mõistmiseks. Tagasiside heidab valgust osalejate isiklikele ja kollektiivsetele vajadustele. Sellel on kaks eesmärki: 1. aitab aru saada, miks Chicago eesti kogukond on jätkuvalt aktiivne; 2. annab Eesti riigile väärtuslikku infot selle kohta, kuidas eesti kogukondi terves maailmas kõige paremini kaasata. Sellest tulenevalt toome allpool välja järgmise klasteri tähelepanekuid.

Tähelepanek nr 5: end eestlasena identifitseerivatel sisserändajatel paistab olevat palju sügavam emotsionaalne vajadus otsida kontakti teiste eestlastega kui neil, kes identifitseerivad end ameeriklasena.

Osalejad viitasid peamise põhjusena, miks nad on üles otsinud Chicago eestlaste kogukonna ja selle tegemistes aktiivselt kaasa löövad, tungivale emotsionaalsele vajadusele leida kontakti teiste eestlastega. Sisserände seisukohast on see loogiline reaktsioon võõras riigis elamisele. Paljud intervjuueeritud nimetasidki „kodu- ja pereigatsust“ põhjusena, miks neil on vaja olla kontaktis teiste eestlastega. Eriti kehtis see ühe osalise kohta teises fookusgrupis, kes tõdes:

„... jaanipäevad, lihavõttepühad, need olid meie peres suured pühad, ja siis sain aru, et olen üks, oma korteris, ma ei tunne mitte kedagi, kogu pere pidas parajasti suurt pidu, nad vahetasid kinke, söid pühadetoite ... Ma ausalt nutsin kõigi jõulupühade, kõigi jaanipäevade, kõigi lihavõttepühade ajal, olin nii halvasti tujus ja masenduses ... olen kohutavalt tänulik, et meil on eestlaste kogukond, ma viitasin alati igale eestlasele siin Chicagos kui „oma perele“.“

Seda tunnet jagasid mitu eestlast mõlemas fookusgrupis. Mitu intervjuueeritud selgitasid, et pühad mõjuvad neile kõige rängemalt, ja et üksindus, mida tingib see, et ei ole kellegagi neid hetki jagada, oli oluline ajend teiste eestlastega kontakti otsida. Teises fookusgrupis esitati ka küsimus, kas nad otsiksid kontakti teiste eestlastega, Chicagos ei oleks eesti kultuuriseltsi. Enamiku puhul oli vastus kindel „jah“.

Tasub ka mainida, et eestlased, kes viitasid niisugusele emotsionaalsele vajadusele, tundusid Eesti kogukonnas aktiivsemad: nemad õpetasid rahvatantsurühmi, rahvarõivaste valmistamist ja kohtusid jaanipäeva ajal.

Alati ei olnud lugu siiski päris nii. Koos perega Ühendriikidesse kolinud või seal pere rajanud osalejad näisid eestlaste kogukonnas vähem aktiivsed. Näiteks mainis üks esimeses fookusgrupis osalenu:

„Minu arust on meie side seotud pigem vanaema–vanaisaga ja Eestis olemisega, kui viibime Eestis ... Me oleme kaasa löönud, näiteks poeg käis Eesti Koolis ja oleme külastanud kontserte ja üritusi ja ... jaanipäeva ja selliseid asju, aga praegu me seda ei tee.“

Teine samas grupis osalenu oli sarnasel seisukohal ja lausus:

„Me proovisime Eesti Kooli, aga lihtsalt nii kiire on, on nii palju muid tegevusi, see ei toimi, aga jah, Eestis käimine, arvan, et see on minu jaoks kõige olulisem.“

Mõlemal juhul avaldas sellist seisukohta lapsevanem. Neil ei ole sügavat emotsionaalset vajadust kohalikes eestlaste tegevustes kaasa lüüa, kuid Eestis pere külastamine ja sugulastega tiheda kontakti hoidmine on mõlema jaoks väga oluline.

Viidatud juhtumi puhul eristuvad kaks selget rühma: need, kellel on Chicagos perekond, ja need, kellel ei ole. Nendel, kellel ei ole peret, on tugevam vajadus kontakti leida. Pereinimesed tunduvad rahulolevamad ja nemad piirkonna teiste eestlastega kontakti leidmiseks sedavõrd ei pinguta. Oluline on märkida, et eesti kultuur ja keel on mõlemas rühmas ikkagi väga olulised. Siiski on igapäevast suhtlust pereinimeste hulgas märksa vähem. Igapäevaselt suhtlevad eestlastega ning näivad Ameerika kultuuriga lõimumise suhtes ükskõiksemad või tõrjumamad ning eelistavad suhelda tuttavatega ka need, kes ei kõnele inglise keelt eriti hästi.

Tähelepanek nr 6: Eesti sisserrändajate laste või järeltulijate puhul on kokkupuude eesti kultuuri, inimeste ja sündmustega ülioluline, et nad eestlaste kogukonnaga seotuks jääks.

Juhtumiuuringus osales 3–4 Ühendriikides üles kasvanud last, kes oli kas Eestist pärit sisserrändaja laps või olid sündinud Eesti sisserrändaja perre Ühendriikides. Siiski oli fookusgruppide aruteludest ja intervjuudest selge, et noorte varane kaasamine kultuuriüritustel, kursustel ja laagrites oli aktiivse kogukonna püsimiseks väga oluline.

Ühe osaleja isa pidas pärast Ühendriikidesse kolimist kontakti eestlastega ja nendega suhtlemist esmatähtsaks. Kui tema isa mõnd eestlast kohtas, tehti plaan midagi ühiselt ette võtta ja saadi kokku. Intervjueeritu mäletab, kuidas tema lapsepõlves viisid vanemad teda teiste eestlastega kohtuma.

Chicago eesti laste vanemad paistsid olevat sama meelt. Näiteks mõlemad eesti laste vanemad esimeses fookusgrupis mainisid, et lastele eesti keele ja kultuuri tutvustamine ja õpetamine on nende jaoks väga oluline. Kuid ühtlasi nentisid nad, et lastele keelt edasi anda on väga keeruline, sest nad ei räägi seda kodus. Põhjuseks on osaliselt asjaolu, et mõlema pere on multikultuurne, üks partneritest ei kõnele emakeelena eesti keelt. Üks osaleja mainis, et tema jaoks on üks kõige kahetsusväärsemaid asju see, et ta ei andnud lastele keelt edasi. Siiski hoolitseb ta selle eest, et lapsed teaksid oma päritolu isiklike kontaktide ja pere kaudu Eestis, ning oleksid regulaarselt kontaktis tema vanematega.

Sellises kontekstis oli eesti keele õppimine väga oluline eesti kultuuriga emotsionaalset ja vaimset sidet tugevdav tegur. Kogukonna aktiivsemad liikmed mainisid, et neid oli eesti keele tundidesse viidud juba varasest lapsepõlvest. Teise fookusgruppi kuulunud kolmanda põlvkonna eestlane on nt Chicago Eesti Majas tegutseva Eesti Kooli juhataja.

Siiski on huvi eesti keele õppimise vastu Chicago piirkonna eestlaste laste ja järeltulijate hulgas keeruline säilitada. Näiteks öeldi, et keel on eesti kultuuriühingute vahel vaidlusküsimuseks, sest on neid, kes peavad ainuõigeks, et trükimaterjalid ja info kultuuriühingute kohta peaks olema ainult eesti keeles. Paraku võib see piirata inimeste hulka, kes saavad üritustel ja tegevustes osaleda: kui eestlaste põlvkonnad üksteise järel

vananevad, ei räägi nende lapsed ja lapselapsed enam eesti keelt ning keelest võib saada takistus kogukonnas osalemisel.

Teine probleem noorematele põlvkondadele eesti keele õpetamise juures on see, et nad ei tarvitse tunda vajadust keelt õppida, sest ei kasuta seda igapäevaselt:

„Minu arust see on oluline. Aga paljudel kordadel lapsed ei arva nii. Nende arvates on seda keeruline õppida. Jah, loomulikult, eesti keel ei ole lihtne, aga lapsed suudavad selle üsna hõlpsasti omandada. Paljudel kordadel, kui vanemad ei õpeta lastele eesti keelt, lapsed hiljem kahetsevad ja heidavad hiljem vanematele ette: „Mis te meid ei õpetanud?““

Seega on noorte kaasamine peamine tegur, mis võimaldab tulevastel põlvkondadel kohalikus Eesti kogukonnas osaleda.

Tähelepanek nr 7: Osalised soovivad, et oleks tõhusamaid meetodeid Eesti valitsuselt infot saada.

Mõlemas fookusgrupis tõstatati teema, et Eesti riigi kommunikatsioon väliskogukonna liikmetega jätab soovida. Seda põhjendati mitmel moel, kuid peamised esile kerkivad teemad olid: 1. kogukonna liikmetel on ebamugav otsida enda jaoks asjakohast infot; 2. mõne osaleja arvates Eesti riik/valitsus ignoreerib või alahindab neid; 3. üldiste teadmiste puudumine selle kohta, milliseid teenuseid, tegevusi või programme neile kui eestlastele ja/või eestlaste järeltulijatele pakutakse.

Esimese kohta mainis üks intervjuueeritu, et kogukonna jaoks olulise info leidmine on üsna ebamugav. Vahel pakkusid osalejad välja mõtteid, kuidas probleemi lahendada, näiteks kui oleks „tsentraliseeritud organisatsioonide ja inimeste, eriti noorte andmebaas“. Teine leidis, et info jõuab nendeni hajutatult Eesti mitmest ministeeriumist ja et on keeruline üles leida asjakohast infot. Lisaks sooviti, et Eesti saaks abistada kohalikke Eesti organisatsioone rahastusega, seda nii üldiselt kui ka konkreetsetes valdkondades (näiteks USA eestikeelseid ajalehti toetades). Need on tegevusvaldkonnad, mille kaudu Eesti saaks aidata kogukonna liikmetel tunda end Eestiga rohkem seotult.

2. punkti osas leidsid intervjuueeritud, et Eesti riik võiks rohkem pingutada Chicago kogukonnaga kontakti saamiseks. Selle üle arutles esimese laine sisserändaja, kes tundis, et kogukond oli külma sõja ajal palju ära teinud ja levitanud infot olukorra kohta Eestis, näiteks nõukogude okupatsiooni vastu protesteerimiseks koos teiste huvigruppidega okupeeritud riikide päeva paraade korraldades. Ta selgitas ka, et Eestil oli palju kasu sellest, kuidas „... see väike emigrantide kogukond, mis siin külma sõna ajal eksisteeris, tõesti mõjutas Kongressi ja minu arvates aitas Eestit väga ... Ja nüüd on paljud selle justkui unustanud.“

Teised Chicago piirkonna eestlased olid sama meelt – nad tundsid, et Eesti diplomaatiliste visiitide ajal Ameerika Ühendriikidesse nende kogukonnast sageli „vaadati mööda“ ja neile näis, et ametlikel valitsusvisiitidel eelistati idaranniku kogukondi, näiteks New Yorgi oma. Üks osaline tundis, et kui peaminister käiks Chicagos ametlikul visiidil ja kohtuks Eesti kogukonna liikmetega, mõistaks ta paremini „kogukonna vajadusi ... millist infot vajatakse“, ja jätkas sõnadega „see oleks talle hea õppetund“. Teine intervjuueeritu väljendas sarnast suhtumist diplomaatiliste visiitide puudumise ja ka reaktsiooni puudumise kohta, kui diplomaate/valitsusliikmeid kutsutakse osalema erilistel sündmustel (näiteks jutus mainitud organisatsiooni aastapäeval). Sellised visiidid, rõhutas ta, peaks toimuma „Mitte ainult New Yorgis, muidugi käivad nad alati New Yorgis ... Aga peaksid käima ka muudes kohtades.“

Kolmanda punkti puhul pani uurimisrühm tähele, et osaliste hulgas valitses üldine teadmatuse osas, milliseid potentsiaalselt kasulikke teenuseid Eesti valitsus pakub (see tuleb välja ka uuringu ankeetküsitlusest kui ka teistest süvaintervjudest, vt nt ptk 4.6). Konkreetsemalt väljendus teadmatuse järgmistel teemadel:

1. Eestlastele korraldatavad programmid (näiteks lastelaagrid).
2. Info Eesti riigiga seonduvates küsimustes (näiteks segadus selle osas, mis puudutab välismaal elavate eestlaste kohustuslikku sõjaväeteenistust).

3. Soov „programmi“ järele, mis lihtsustaks olukorda vanemate jaoks, kes tahavad tulla lühikeseks ajaks Eestisse ning kes sooviksid abi töötöisingutel (lapsevanemale või –vanematele) ja haridusolude kohta (lapselastele).
4. Viisi lihtsustada välismaal elavate eestlaste jaoks kinnisvara ostmist ja laenude taotlemist Eestis.

Eesti riigi teenuste või programmide infonappusega teemat laiendades märkisid osalised ära, et neil puudub ka info reeglite ja määruste kohta pensionile jäämise kohta Eestis. Paljud osalised paistsid kalduvad selle poole, et pensionieas tagasi Eestisse kolida (see tuleb välja ka ankeetküsitlusest), ning see oleks reguleerimise mõttes oluline valdkond. Arvestada tuleks kasvavat vanust mõlemas väljarändelaines ja ka seda, kuidas Eestis pensionile jäävad väliskogukonna liikmed võivad mõjutada kulutusi sotsiaalsfääris, pensioneid ja tervishoidu (nii tagasi Eestisse pöörduva inimese kui ka Eesti valitsuse jaoks).

Tähelepanek nr 8: Eesti riik peaks rohkem tegema selleks, et väliskogukondade noori kaasata.

Ühe Eesti riigil abi vajava valdkonnana kerkis esile noorte ja noorte täiskasvanute suurem seotus. Nagu väljendas üks osaleja, kui küsiti, kas valitsus peaks noorteni jõudmiseks rohkem ära tegema: „See on ju põhimõtteliselt ainus oluline asi? ... Kui noori piisavalt huvituma ei saa, siis ... ma ei tea, kas „lahustuma“ on õige sõna, aga nemad või nende lapsed või lapselapsed justkui ei ole eestlased ...“ (sama inimene mõõnis siiski, et Eesti riik mingil määral juba tegeleb noortega.) Fookusgruppides (ja ühes süvaintervjuus) mainiti ja arutati laagreid ning kooliealiste laste vanematest osalejad eriti tundsid teema vastu suurt huvi, samuti need, kes tahtsid, et „eestlane olemist“ edasi antaks. Nii süvaintervjuudes kui ka fookusgrupi aruteludes tuli kõne alla mõte algatada Iisraeli valitsuse „Taglit“ (Birthright) programmidele sarnane ettevõtmine. Üks intervjuueeritu selgitas, et kui Eesti taoline programm eksisteeriks, oleks olulised ka „järelmeetmed“ õppekogemuse jätkamiseks (kõnealune intervjuueeritav lähtus kogemustest sellises Iisraeli programmis osalenud pereliikmetega).

Kaks osalist fookusgruppides ja intervjuudel mainisid ka tehnoloogiat tohutu tõmbemagnetina Eestisse ja valdkonnana, kus noored võiksid olla kaasatud. Üks neist nimetas seda noorte puhul „päranikumeetodiks“; teine osaline käis välja veel ühe noortele suunatud idee, nimelt „virtuaalse tööturu“, öeldes, et nooremas eas

„... üks parimaid viise noortega kontakti saada, mis neid tõesti motiveerib, on töö- ja praktikakohad ... Kui on paremaid viise ... luua otseühendust Eesti ettevõtetele ... välismaal elavate noorte eestlaste jaoks ... üks näide oleks virtuaalne tööturg, praegusel ajal on see Zoomiga niivõrd lihtne ... võiks olla Eesti idufirmad, keegi valitsusest võiks tulla ja tutvustada Eesti äri ökosüsteemi ... ja siis oleks läbimurdekoht õpilastele, keda huvitaks finantsteenuste valdkonnas töötada ... Tervishoid, meditsiin või mis valdkonnad veel ... tehnoloogia ... Mida ka ei õpiks, praktiliselt ja tööl ametis olles õpib rohkem ... Eesti ettevõtted, minu arust on see olukord, kus kõik võidavad, ja virtuaalselt on seda praegu nii lihtne teha. See ei maksa peaaegu midagi ... sama asi ka kõrgharidusega, ülikoolidega ... seda võiks teha, kui õpilased on alles keskkoolis, ütleme 14–18aastastega, kes plaanivad kõrgkooli minna või isegi siis, kui nad on juba kõrgkoolis, õppida välismaal Tartus või Tallinnas ...“

Kui jutt kandus eesti kultuuri püsijäämisele välismaal ja väliskogukondade tulevikule, tundusid noored olevat fookusgruppides ja intervjuudes üks kõige sagedamini arutletavaid teemasid.

5.1.5. Kokkuvõtlikud järeldused

Eesti kultuuriühingute (Eesti majade, seltside jmt) olulisust ei saa alahinnata. Esiteks toimivad need kogukonna kogunemiskohtadena, mis seovad mitme põlvkonna eestlasi. Sellised kontaktid rahuldavad välismaal elavate eestlaste olulisi emotsionaalseid vajadusi ja annavad neile võimaluse olla ühenduses ja/või uuesti luua kontakti oma eesti kultuuri ja pärandiga.

Teiseks toimivad need oluliste võrgustikutöö vahenditena ja võivad edendada Eesti rahvuslikke eesmärke. Näiteks eestlastest väljarändajad, kes soovivad Eestisse investeerida või Eestis ettevõtte rajada; välismaal elanud eestlased, kes tahaksid pensionipõlve veeta Eestis; välismaal elavate noorte eestlaste sidumine Eesti

kõrgkoolidega jne. Arvestades Eesti rahvastiku prognoositavat ja järjepidevat langust (nn Eesti rahva demograafilise vetsupoti probleem, nagu see on sõnastatud silmapaistva Eesti väliskogukonna liikme Rein Taagepera (2005) poolt) ja investeringute vajadusega võiksid sellised kontaktid mõjutada märkimisväärselt Eesti sotsiaal-majanduslikku arengut.

Viimaks: Chicago eesti kogukond on väga entusiastlik ja oma kultuuripärandi üle uhke. Uurimisrühma seisukohast esindavad nad Eestit hästi, on aktiivsed kogukonnaliikmed ning suhtlevad innukalt mitte-eestlastega oma kultuuri ja väärtuste tutvustamiseks.

5.2. Eesti väliskogukonna sotsiaalmeedia gruppide analüüs

Uuringu raames viidi läbi ka eestlasi välismaal koondavate sotsiaalmeedia gruppide kaardistus ja nende valikuline analüüs. Kaardistuse eesmärgiks oli kokku koguda ja süstematiseerida teadmine erinevatest väljaspool Eestit asuvatest sotsiaalmeedia gruppidest (Facebook, VK jt) mis koondavad teistes riikides elavaid eestlasi või Eestiga seotud inimesi. Täpne nimekiri kaardistatud sotsiaalmeedia gruppidest on välja toodud lisa 1.

Lisaks kaardistusele viidi läbi ka valikuline sotsiaalmeedia gruppide analüüs. Selle eesmärgiks oli saada ülevaatlik teadmine, st kategoriseerimine, teemadest, aruteludest ja küsimustest, mis taolistes gruppides esitatakse, milliste teemade üle arutletakse ning kas ja milliseid soove või ettehteid Eesti suunal (nt konsulaarteenuste vmt osas) väljendatakse.

Sotsiaalmeedia analüüsis valiti välja ja vaadeldi kokku 12 Facebooki gruppi mis koondavad välismaal elavaid eestlasi või Eestiga seotud inimesi. Vaatlusperiood oli 2020. aasta jaanuar–detsember ning keskmiselt vaadeldi ühte aastat sõltuvalt grupi aktiivsusest (viimane postitus detsember 2020). Vaatluse alla võeti grupid võimalikult erinevatest riikidest: Brasiilia, Kanada, Island, Türgi, Itaalia, Uus-Meremaa, Tai, Ukraina, Valgevene, Horvaatia, Taani. Pikemalt on sotsiaalmeedia analüüsi meetod ära kirjeldatud selle peatüki lõpus.

Analüüsi käigus selgus, et erinevate riikide gruppides tehtud postituste kategooriad kattusid ning seetõttu on läbiviidud analüüs gruppide ülene. Suurimad gruppide vahelised erinevused tulenevad sellest, kas riiki nähakse pigem populaarse asukohana/sihtkohana reisimiseks, või pigem õppimiseks ja töötamiseks. See tähendab, et näiteks Türgi ja Tai gruppides on valdavalt turismiga seotud postitused ning postitajad ei ole üldjuhul riigi alalised elanikud, vaid pigem riiki külastavad ajutised viibijad (turistid). Seevastu Taani või Saksamaa gruppides on postitajateks riigis alaliselt elavad eestlased või need, kes plaanivad neisse riikidesse elama minna.

Gruppide postituste analüüsimisel tekkisid järgnevad kategooriad (täpsemalt välja toodud tabelis 7 uuringu lisa):

1. eestlaste kogukonna, identiteedi ja kultuuriga seotu
2. Eestiga seotud info ja päevakajalised sündmused ning pöördumised Eestist
3. ümberasumisega seotud teemad
4. COVID-19
5. muud teemad

5.2.1. Ümberasumisega seotud teemad

Üks peamistest vaadeldud sotsiaalmeedia gruppides postitatud postituste kategooriatest on seotud ümberasumisega, see tähendab (uude) riiki tööle või õppima minekuga. Selles kategoorias torkavad eriti silma riigid Saksamaa, Kanada ja Taani. Kui eestlastel tekib uitmõtteid välismaale kolimise kohta, siis tihti pöördutakse väliseestlaste Facebooki gruppidesse, kust on võimalik kiiresti saada infot ümberasumise ja kohapeal elavate eestlaste kogemuste kohta. Selliseid postitusi on väga palju: põhilisteks teemadeks on muljed eluolust, töö leidmine, rendihinnad, kinnisvara soetamine, keeleõppe võimalused ja küsimused

kohanemise ja hakkama saamise kohta riigis. Postitajad, kes on sihtriiki suundumas õppima, küsivad rohkem elamispinna, lihtsamate töökohtade ja praktikakohtade leidmisega seotud küsimusi. Samuti küsitakse palju spetsiifilisi küsimusi riikide viisasüsteemide, dokumentatsiooni ja muu asjaajamise kohta. Nendele küsimustele leitakse üldjuhul vastused ning grupiliikmed on alati vastama.

Oluliselt vähem, kuid siiski märgatavalt küsitakse nõu Eestisse tagasipöördumise kohta. Küsimused on jällegi praktilise iseloomuga: otsitakse infot riikide vaheliste kolimisteenuste kohta ja enda või lapse alalise elukoha või kodakondsuse vahetamise kohta. Üldiselt saavad küsimused ka vastuse. Mitmes grupis on märgata tagasipöördujate klubi kogemuskohtumiste reklaame.

Lisaks ümberasumisega seotud teemadele leiab hulganisti postitusi ja küsimusi riikidevahelise igapäevase asjaajamise kohta. Üheks levinud postituse valdkonnaks on näiteks asjade transport. Tihti antakse teada enda liikumisest Eesti ja välisriigi vahel nii isikliku sõiduvahendi kui ka lennukiga ning pakutakse asjade transporti ka teistele grupiliikmetele. Või toimub vastupidine: küsitakse, kas keegi on Eestisse või välisriiki minemas lähiajal.

Teisteks teemadeks mida grupis käsitletakse on näiteks rahvusvahelised pangaülekanded, küsimused tulu- ja tollideklaratsioonidest ja teistest maksutagastustest. Samuti uurivad grupi liikmed dokumentide kohta, spetsiifilisemalt Eesti juhilubade kasutamise kohta välisriigis või passi või juhiloa uuendamise kohta välisriigis.

Gruppides tehtud postituste põhjal võib öelda, et küllaltki palju on välisriigis elavaid eestlasi, kellel on põhjust hoida sidet Eestiga nii seal elavate lähedaste tõttu, varalistel või ärilistel põhjustel.

5.2.2. Eestlaste kogukonna, identiteedi ja kultuuriga seotu

Selles valdkonnas tõstetakse kõige rohkem esile toiduga seotud teemasid. Küsitakse grupiliikmetelt nõu, kust leida klassikalisi Eesti roogi nagu näiteks jõulutoidud või hapukoor ning nende valmistamiseks vajalikke koostisosi. Enim tekib seda sorti postitusi just tähtpäevade ajal, näiteks jõulude ajal otsitakse jõuluroogi ja alkohoolseid jooke. Samuti levib gruppides info Eesti toodete transpordi ja tellimise kohta.

Gruppidesse jõuab üsna palju infot ka Eesti kultuurisündmuste ja meelelahutuse kohta. Nii grupiliikmed, kui ka korraldajad jagavad infot füüsiliste ja veebis toimuvate ürituste ning esinemiste kohta. On artiste, kes pidevalt käivad väliseesti kogukondadele esinemas. Ka eestikeelset kirjandust müüakse gruppide kaudu edasi.

Eestikeelne haridus ja eesti keele õppimine on samuti omaette teemavaldkond. Pakutakse eestikeelseid õppematerjale teistele grupiliikmetele, mida endal enam vaja pole, ning edastatakse informatsiooni veebiallikate ja e-kursuste kohta. Üldiselt on need materjalid suunatud kooliealistele õpilastele, kuid leidub ka täiskasvanud väliseestlasi, kes soovivad enda eesti keele oskust säilitada ja arendada.

Lisaks Eesti toidule otsitakse sümboolikat ning teisi grupiliikmeid, kellega Eesti tähtpäevi koos tähistada. Põhilised tähtpäevad, mida gruppides „tähistatakse“, on Eesti Vabariigi aastapäev ning jaanipäev. Sellisel juhul tehakse õnnitlustega postitusi või grupiliikmed korraldavad suisa ühise kokkusaamise. Tähtpäevade puhul otsitakse ka poode, kust saaks osta sümboolikat nagu Eesti lipp. Leidub ka neid, kes üritavad leida või on leidnud korraliku Soome sauna.

Sõltuvalt grupi suuruselt ja aktiivsusest otsitakse ka teisi eestlasi väliskogukonnas, kellega aega veeta ja kokku saada. Üks näide tüüpilisest postitusest oleks stiilis: kas keegi elab mingis kindlas piirkonnas/asulas/linnas ja sooviks kontakti hoida?

Gruppides toimub ka virtuaalne suhtlus ajaviiteks, mitte ainult praktilistel teemadel. Suhteliselt usinalt ning jagatakse ka lugusid teistest väliseestlastest. Räägitakse väliseestlaste kogukondadest, jagatakse meedias või mujal ilmunud kirjutisi väliseestlastelt (kogemused ja muljed nii Eestis kui ka välismaal).

Väliseestlaste kogukond ja võrgustik suureneb tänu Facebooki gruppidele. Otsitakse tutvusi ja jagatakse kontakte koostööks ja üksteise abistamiseks, räägitakse üksteisest, tehakse postitusi teiste väliseestlaste kohta (nt surmakuulutused). Ühes grupis levis info kodutust eestlasest, kellele oli vaja tööd leida ning grupiliikmed olid abivalmid olukorda lahendama. Maavärina, üleujutuste või muu keerulise olukorra ajal jagatakse infot ja kogemusi.

Väliseestlaste gruppides levivad ka töökuulutused, kus otsitakse eesti keele oskusega inimest välisriiki tööle. Kasutatud asju (mööbel jms) soovitakse anda just teisele eestlasele. Tihti otsitakse enda juurde elama või üüripinnale just eestlasest üürilist. Eestlastest turistid avaldavad ka soovi kokku saada nn kohalike väliseestlastega või ööbida nende juures.

Ettevõtlus on samuti populaarne teema. Näiteks esitatakse küsimusi ettevõtte alustamise kohta Eestis ja jagatakse tooteid ja teenuseid tutvustavaid postitusi. Populaarsed teemad on e-residentsus ja digiettevõtted. Omamoodi ettevõtluse tüüp nendes gruppides on toodete import ja eksport Eesti ja asukohariigi vahel. Gruppidest otsitakse infot turuvajaduste, potentsiaalseid kliente ja koostööpartnerite kohta. Samuti otsitakse gruppidest just eestlasest kohalikke, kes elavad välisriigis ning kes saaksid panustada ettevõtte laienemisse oma kultuurikogemuse, tutvuste või keeleoskusega. Veidi esineb ka vajadust eesti keelt kõnelevate spetsialistide järele välisriikides (näiteks arstid), samuti otsitakse sotsiaalmeedia grupis eesti keelt kõnelevat inimest, kes osutaks mingisugust teenust (lapsehoidja, koduabiline, öde, hooldaja).

Silma paistab ka soov lähedaste hauaplaatide korrashoiuks ning küünalde uuendamiseks. Vanemate inimeste hooldusteenused ja haa hooldamine on üks teenuste suund, millele esineb vaadeldud sotsiaalmeedia gruppides märkimisväärne nõudlus.

5.2.3. Eestiga seotud info ja päevakajalised sündmused ning pöördumised Eestist

Eestis toimuvad päevakajalised sündmused tulevad aeg-ajalt jutuks, kuid pigem harva. Päevapoliitika teemalised arutelud ja arvamused on valdavalt olnud seotud koroonapiirangutega. Samas jagatakse neutraalsemaid või meelelahutuslikumaid postitusi Eestis elavate eestlaste kohta, näiteks uudislugusid kaasmaalastest.

Erinevad Eesti riigiga seotud asutused ja organisatsioonid kasutavad vaadeldud gruppe Eesti väliskogukonna informeerimiseks ning nendega kontakteerumiseks. Üldiselt on sellised postitused välisministeeriumi, saatkondade ja/või poliitikute/asjaajajate otsesed pöördumised väliseestlaste poole. Nende sisu on järgmine: uudised saatkondadest (koroonaperioodil tihedamalt), dokumentide taotlemine, tervitused tähtpäevade puhul. Samuti levitatakse gruppide kaudu kutseid Eesti riigi asutuste ja organisatsioonide üritustele (näiteks saatkondade korraldatud üritused). Mõnel juhul, kuid üldjuhul vähe, osalevad asutuste ja organisatsioonide esindajad kommentaarimis ja vastavad üles kerkinud küsimustele.

Eesti asutuste ja organisatsioonide kutsed väliseestlastest lastele ning noortele on eraldi valdkond mis gruppidest läbi käib. Jagatakse üritusi, mis võiksid huvitada väliseestlastest noori. Üldiselt on tegu virtuaalsete üritustega, kuid on ka mõned noortevahetuse programmid Eesti juurtega noortele. Üritused ja jagatud info peamised teemad on järgnevad: eesti keele õpe ja eesti keeles suhtlemine (eesti keele- ja kultuurilaagrid), erinevates riikides elavate eestlastest noorte omavaheline kogemuste jagamine, looduskeskkonnaga seotud teemad, info väliseestlastest tudengitele stipendiumite kohta.

Lisaks kasutatakse gruppe vastajate leidmiseks küsitlusuuringutele. Vaatlusperioodi ajal jagasid uuringukutseid nii Välisministeerium, ülikoolid kui ka ülikoolide tudengid (nt uuringu diginomaadlusest). Osa uuringuid on otseselt suunatud väliseestlastele ning nende kogukondadele, kuid leidub ka juhuslikumaid uuringukutseid.

5.2.4. COVID-19

Vaatlusperioodi ajal toimus ka esimene koroonalaine. Seega 2020. aasta kevade postitused olid olulised informatsiooniallikad nii riike ajutiselt külastavatele eestlastest turistidele, kui ka välisriikides elavatele eestlastele, et olla kursis kohapealsete koroonapiirangute, reisimispiirangute, viisa pikendamise ja muu sellisega. Mitmetes gruppides oli märgata ka saatkondade postitusi kehtivate piirangute või reisimise kohta. Samuti küsisid inimesed ide nõu ja informatsiooni koroonaviirusest tingitud muudatuste kohta, kui avalikult edastatud informatsioon oli ebaselgeks jäänud.

Välisriigis elavad eestlased jagasid infot kohapealsest elust, asutuste avatusest, maskikohustusest, kuid samas jagati ka muljeid piiripunktides ja lennujaamades toimuva kohta, näiteks milliseid tõendeid peab reisides esitama ning kui pikk on karantiinikohustus. Kohati leidis ka kriitilisi ja emotsionaalseid arutelusid või arvamused nii Eestis kui ka välisriikides kehtestatud korra vastu. Sisukamad ja pikemad arutelud keskendusid küsimusele, et kus riigis on parem: kas Eestis või välisriigis?

5.2.5. Kokkuvõtlikud järeldused

Kuigi korona- ja reisipiirangute postitusi on palju ning antud valdkonnad tunduvad esmapilgul kõrvalised, saame nendest teha järelduse, et väljaspool Eestit elavate eestlaste Facebooki grupid on olulised just kriisiaja kommunikatsioonis. Esiteks postitab peamiselt Eesti välisministeerium ametlikke andmeid Eesti ja välisriikide vahel reisimise kohta. Teiseks saavad eestlased jagada kogemusi reisimisest ning eriolukorrast. Kuna korona perioodi varjutavad mitmed (riiklikud) kommunikatsioonilüngad ning vasturääkivused, siis **grupe kasutatakse olulise praktilise info hankimiseks ja/või selle ülekinnitamiseks**. Grupiliikmed võivad küsimusele kiiremini reageerida ning vastuse anda kui välisriigi või Eesti ametlikud kontaktid.

Põhjuseid, miks sotsiaalmeedia grupis olemisest võib kriisiajal kasu olla on järgmised: muutuvate reeglite ja piirangutega kursis olemine, emotsionaalne tugi, muudatused seoses dokumentidega ja nendega kursis olemine, võimalus küsida nõu. Lisaks tuleb nendes postitustes esile kriitikat nii Eesti kui ka välisriigi enda suunal. Samuti pakkus eriolukord mõtteainet mitmeteks aruteludeks, millises riigis on turvalisem ja kus kodanikke või turiste rohkem hoitakse.

Seotuses juures Eestiga näib olevat kultuuriga seotud elementides kõige olulisem toit (sarnaselt ankeetküsitluses väljatulnuga): uuritakse, kust saada Eesti tooteid ning kuidas valmistada traditsioonilisi eesti roogi kasutades välismaiseid komponente. Jagatakse ka palju sisu kulutuuritegelastest ja üritustest, kuid reaktsioon nendele jääb pigem leige; kuid antud järeldust ei saa kasutada hindamaks väliskogukondade Eesti kultuuri tarbimise suurust/aktiivsust laiemalt. Eesti keel on samuti oluline teema: otsitakse võimalusi eesti keele õppeks nii vanematele kui ka noortele. Eesti tähtpäevadel levivad gruppides õnnitlused või üleskutsed koosviibimistele.

Üldiselt on kõikides vaadeldud sotsiaalmeedia gruppides kohal ka välisministeeriumi esindajad või saatkonna töötajad. Peale ürituste ja erinevate uuringute kutsete jagamisele räägivad saatkonna esindajad ka tihti vestlustes kaasa ja/või jagavad vajalikku informatsiooni (enamasti dokumentide taotlemisega seonduvalt).

Väliseesti kogukondade vajadus Eestiga seotud teenuste järele on suur, kuid need teenused on ennekõike eraelulised (st mitte avalikud, riiklikud teenused). Üks populaarsemaid postituse tüüpe on asjade transportimine Eesti ja välisriigi vahel. Silma paistab ka soov teenuste järele, kus teenusepakkuja kõneleks eesti keelt, näiteks hooldusteenused ja lapsehoidmine. Samuti otsitakse võimalusi, et hooldada Eestisse jäänud vara, lähedasi või nende haudu.

Välisriigi asjaajamise elementide kohta (tööviisid, elamisload, vajalikud lisadokumendid, ülikooli dokumendid jms) küsitakse gruppides palju infot. Juba välisriigis elavad eestlased uurivad ka maksutagastuste, tuludeklaratsioonide, juhilubade ja muude dokumentide uuendamise kohta, mis on seotud Eesti riigi asjaajamisega. Samas on väliseestlaste grupid ka see koht, kus Eestisse tagasipöördujad infot küsivad. Vaadeldud arutelude põhjal võib järeldada, et kui iseseisvalt riiklikust süsteemist aru ei saada, siis küsitakse grupi üle. Spetsiifilised küsimused saavad üldiselt ka asjaliku vastuse.

Kogukonna olemus ja gruppide dünaamika on erinev. Mõni grupp on turismikeskne, teises on olemas nähtav kohalik väliseesti kogukond. Kogukonna mulje väljendub postitustes ja kommentaariumis otsitavates tutvustes ja abipalvetes. Lisaks korraldatakse koosviibimisi, jagatakse emotsionaalseid soove, muljeid ja kogemusi gruppides. Tasub ka mainida, et asjade ära andmisel, üürimisel ja äris soovitakse koostööd teha teiste eestlastega välismaal.

Üllataval kombel on poliitilist sisu vähe ning Eestis toimuvat ei kommenteerita väga palju. Osades gruppides on poliitilised teemad pigem taunitud. Siinkohal on erandiks 2020. aasta kevade koroonalaine, mil nii eestlastest turistid kui ka väliseestlased olid infosulus ja seetõttu ka emotsionaalsemad ning altimad Eestit või välisriiki kritiseerima.

Kokkuvõtlikult näib vaadeldud gruppide põhjal, et väliseestlaste grupid on neis osalevatele liikmetele olulised eeskätt infojagamiseks. Riikides, mis on populaarsed reisisihtkohad, on informatsioon põhiliselt turismikeskne ning vajadus turismikeskse info järele torkas tugevalt silma koroonalaine vältel. Gruppides, mis koondavad peamiselt riigis töötavaid ja elavaid väliseestlasi, on suhtlus palju sisutihedam ning tuvastada võib nõ kohalikule kogukonnale omast hõngu. Praktilises ja indiviiditasandi vaates on eestlasi koondavad sotsiaalmeedia grupid välismaal heaks võimaluseks leida kontakte välisriiki külastades või sinna kolides. Eestis elavatel eestlastel kuid ennekõike riigitasandi vaates ehk Eesti riigiasutustel tasub kasutada väliseestlaste Facebooki gruppe nendega kontakteerumiseks, info jagamiseks ja küsimustele vastuste saamiseks ning vastuste andmiseks.

6. KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

Siinse uuringu tulemused näitavad, et Eesti väliskogukonnad – vaatama oma suuresti püsivale elule väljaspool Eestit –, ei ole Eestist kuidagi kauged, eemal ega võõrandunud. Nad ei ole täiesti teistsugune või eraldiseisev kogukond võrreldes Eestis elavate eestlastega, vaid on vaimselt ja osati ka füüsiliselt Eestiga tugevalt seotud. Enamik neist on oma eluga (uues) asukohariigis rahul ja seal kohanenud, kuid samal ajal püsib ka nende kuuluvusutunne Eestiga tugev. Nad suhestuvad Eestiga aktiivselt erineval moel ja eri viisidel – alates läbikäimisest oma elukohariigi kohaliku eestlaskonna, organisatsioonide, tegevuste ja uue meedia võrgustikega (sotsiaalmeedia) kuni Eesti füüsilise külastamiseni. Üle poole vastajatest tähistavad Eestiga seotud pühasid ning sarnaselt Eestis elavate eestlastega ollakse aktiivsed ka oma valimisõiguse realiseerimisel Eesti valimistel hääletamise kaudu. Lastega peredest soovib suur osa eesti keelt, kultuuri ja kombeid oma lastele edasi kanda ning valdav enamik soovib säilitada ka oma Eesti Vabariigi kodakondsust.

Samal ajal näeme, et Eesti väliskogukond on väga mitmekesine – ei eksisteeri sellist asja nagu ideaaltüüpiline „väliseestlane“ nagu ei eksisteeri ka ühtset ja koherentset „väliseesti kogukonda“. Eestlaste väljarände põhjused on aina mitmekesisemad ning kombinatsioonis mitmete väljarännet põhjustavate ja soodustavate teguritega, enam kui viiendik Eesti väliskogukonna liikmetest on topelt- või mitmikkodakondsusega, märkimisväärsed erinevused hoiakutes esinevad nii vanuserühmade lõikes kui põlvkondade vahel, üle poole peredest näivad olevat segapered (kus üks vanem on eestlane ja teine mõnest teisest rahvusest ning kus kodus räägitakse eri keeli), ning isegi kui suurel enamusel Eesti väliskogukonnast on emakeeleks eesti keel, on ligi viiendikul neist nende tegelik eesti keele oskus juba alla nn emakeele tasemel kõneleja (*native speaker level*) taseme. Ka kuuluvustunde osas näeme, et tugev kuuluvustunne elukohariigi põhirahvusega ei välista mitte kuidagi tugevat kuuluvustunnet Eesti riigi või Eestis elavate eestlastega (ja vastupidi), ehk teisisõnu – Eesti või eestlaseks olemise identiteet on suurel osal Eesti väliskogukonnast mitmekultuuriline ehk sümbioosis mõne muu identiteedi või kuuluvusega. Ning veelgi enam – me näeme selgelt ka seda, et osad väljarännanud Eesti venekeelsest elanikkonnast peavad end Eesti väliskogukonna liikmeks ning soovivad tegevustes kaasa lüüa, kuid pelgavad seda teha, sest pole kindlad kas nad on oodatud.

Samuti on Eesti identiteet välismaal teisenemas ka mõistete ja terminoloogia tasandil – ei ole ainult üht selget terminit, mille kaudu eestlased välismaal soovivad ennast defineerida. Seetõttu tuleb hoolega läbi mõelda selle kogukonnaga seotud mõiste(te) kasutamine nii poliitikakujundamises, poliitikas ja avalikkuses, aga ka uuringute läbiviimisel ja andmete kogumisel, sest ainult mõnda kitsast mõistet kasutades ei pruugi sihtrühm ennast selle mõiste sees ära tunda ning ei reageeri üleskutsetele (vt ka ptk 3.2 terminoloogia osas).

Uuringu tulemused näitavad, et väliskogukonnas esineb palju erinevaid lahendamist ootavaid väljakutseid: alates lihtsast informatsiooni kommunikatsioonist, kogukonnaorganisatsioonide toetamisest kuni lastele ja täiskasvanutele eesti keele õppimise ning tagasipöördumise toetamiseni. Allpool on uuringu tulemuste põhjal välja toodud peamised soovitused ja ettepanekud, millega parandada väljaspool Eestit elava Eesti väliskogukonna väljakutseid ning seotust Eestiga.

Neid meetmeid saame grupeerida probleemi tüübi ja lõpp–eesmärgi järgi: tüübi puhul võib olla tegemist näiteks finantsilist toetust või tugiteenust pakkuva meetmega, aga ka kommunikatsioonialaste tegevuste täiendamisega (nt juhul kui vastavad teenused on küll olemas, aga sihtrühm pole neist piisavalt teadlik). Eesmärgi poolest saab eristada meetmeid, mis aitavad säilitada sidet Eestiga välismaal, tugevdada väliskogukondi, aga ka meetmeid, mis aitavad nt meelitada Eestist pärit inimesi tagasi pöörduma Eestisse. Arvestada tuleb seejuures, et inimese elukaare erinevatel etappidel võib üks ja seesama soovitus või tegevus omada ka erinevat mõju.

Uuringu tulemustest välja tulnud soovitused jagunevad järgmiste kategooriate alla:

1. **Kommunikatsiooni küsimused** (sh informatsiooni puudumine teenuste kättesaadavuse kohta)
2. **Ligipääsu küsimused** (sh ligipääs infole, meediale, toetustele)

3. **Keeleõppe tugi** (sh väliskogukonna jaoks kohandatud metoodika ja õppematerjalide tootmine ja jagamine nii laste kui täiskasvanute jaoks)
4. **Tugisüsteemid kodanikule** (sh sotsiaaltoetuste taotlemise ja riigiga seotud asjaajamiste lihtsustamine)
5. **Naasmise soodustamine** (sh enda, laste ja partneri kohanemise soodustamine)
6. **Eesti identiteedi toetamine välismaal** (sh väliskogukondade tegevuse toetus, kultuuri kättesaadavuse lihtsustamine)
7. **Võrgustumise soodustamine** (sh diasporaade omavahelise suhtluse soodustamine)

Järgnevalt toome välja soovitud valdkondade lõikes, mis mainitud eesmärged saavutada aitab.

6.1. Kommunikatsioon, infojagamine ning meedia/kultuuri kättesaadavus

Vajalik on läbi mõelda, milline on parim väliskogukondadele suunatud nn „kõik ühest kohast“ (*one-stop shop*) platvorm, mis lihtsustaks juurdepääsu Eesti väliskogukonna seisukohast olulisele infole. Platvorm võiks sisaldada funktsiooni, mille abil kogukonna liikmed saaksid hõlpsasti Eesti riigiga kontakti, et anda tagasisidet ja jagada arvamusi, või nutika ja kasutajasõbraliku funktsionaalsusega sidevahendit, mille abil võtta ühendust (teiste) eestlaste kogukondadega terves maailmas. Suhtluskanalite avamine väliskogukondade vahel võib viia sünergilisema ja vastastikku kasulikuma suhteni. Kuigi täna täidab osaliselt taolist rolli portaal „Eestlased Üle Maailma“ (EÜM, globalestonian.com), ei tea suur hulk Eesti väliskogukonnast (71%) selle olemasolust.

Portaali visuaalsel kohandamisel tasub kaaluda ka siinsest uuringust väljatulnud Eestiga seotud positiivsete märksõnade põhiste kujundust/disaini (vt nt ptk 4.9 ja ptk 4.6.3), mitte niivõrd abstraktset Eesti brändi (Aino font jm).

Vajalik on parandada ERR kanalite kättesaadavust. Uuringust tuleb läbivalt välja soov ERR kanalite (ennekõike telekanalite) kasutamiseks ja sisutarbimiseks, sh lastele eesti keele õppe eesmärkidel, samal ajal kui geoblokeerimise tõttu ei ole (vähemalt osa) sisu kättesaadav. Sellest tulenevalt tasub uurida ja kaaluda, kas võimalik on vähendada ERR *geoblocking* piirkondi, muutes sisu kättesaadavaks enamates piirkondades kui seni. Teisalt võime täheldada, et vähemalt osati on tegemist ka kommunikatsiooni ja infojagamise probleemkohaga, kuna osa ERR kanalite sisu on juba täna kogu maailmas ja veebivahendusel kõikidele kättesaadav – seega tasub sellealast informatsiooni levitada ka senisest enam erinevates kanalites, sh pakendatud ja kommenteeritud selgel ja lihtsal viisil.

Murekohaks on ligipääs Eesti erasektori poolt pakutavale meediasisule (st uudis- ja videoportaalidele). Uuringust tuleb välja, et kohati on ligipääsu võimalik saada ainult kas Eestis tegutsevate pankade pangalingi kaudu (mis eeldab mh konto olemasolu Eestis) või ID-kaardiga, kuid osati pole võimalik tasuta sisu tarbida näiteks rahvusvahelise krediitkaardiga. Seega tasub kaaluda, kas on võimalik nügida ka Eesti erasektorit sisu parema kättesaamiseks Eesti väliskogukonnale.

Kuna lisaks ERR-ile on ka Delfi ja Postimees väliskogukonna liikmete hulgas populaarsed, tuleb seda populaarsust ja head mainet positiivses mõttes ära kasutada. Kuna suur osa väliskogukonna liikmetest loevad neid samu lehti, on see ka potentsiaalne oluline väliskogukonna liikmete ühendaja (nn kujuteldav kogukond Benedict Andersoni tähenduses, vt Anderson 2020). Tasub kaaluda teha neile lehtedele nn välis-eesti rubriik, kus on võimalik tunnustada Eesti väliskogukondade tegevust, jagada või ristviidata EÜM portaalist praktilist infot, teha omavahel märgatavaks erinevad diasporaakogukonnad ning aidata neil seeläbi ühenduda. Osaliselt täidab seda rolli täna küll portaal „Eestlased Üle Maailma“ (EÜM), kuid teadlikkus sellest on madal (vt eespool). Eesti väliskogukonnale on suunatud küll vajalikud ja olulised uudistekanalid nagu näiteks estonianworld.com või Eesti Hää, kuid siinse uuringu tulemused näitavad, et neid kasutab ca 2,5 korda vähem inimesi kui kasutatakse Eesti peamisi uudismeedia kanaleid nagu näiteks ERR, Delfi ja Postimees (vastavalt 33% vs 81%).

Lastega perele ja lastele on vajalik rohkem pakkuda eestikeelseid ja eesti keelde dubleeritud animafilme (nn multikaide) ning lastesaateid, tagamaks ennekõike seda, et lastel oleks konkureerivam valik nende tarbimisel. Lisaks on vajalik lisada subtiitreid ka eesti filmidele, nii eesti, inglise kui venekeelseid, et keeleoskus ei jääks kultuuritarbimisel barjääriks. Sellest tulenevalt tasub kaaluda ka raamatute, filmide, animafilmi vahetamise andmebaasi (virtuaalne või füüsiline), näiteks erinevate regioonide kaupa, mis ühelt poolt aitaks parandada Eesti kultuuri kättesaadavust, aga teisalt võib aidata ka kohapealsetel eestlaste omavahelisi võrgustike luua.

6.2. Kogukonnapoolsed või –suunalised tegevused ja tugi

Senisest enam tuleb soodustada väliskogukondade omavahelist ühendumist ja kokkupuudet, st tõhustada väliskogukondade interaktsiooni mitte ainult Eesti suunal, vaid ka nende endi vahel (sh eri riikides). See on vajalik, et ei tekiks mitte ainult piirkondlikud, vaid ka globaalne eestlaste võrgustik. Nagu uuringu tulemused näitavad, on väliskogukondadel omavahel väga palju sarnaseid probleeme ja murekohti, millest koos kogemusi jagades on lihtsam. Väliskogukondade ühised suvepäevad, online seminarid, koolitused, konverentsid, ühisväljaanded, Youtube kanalid vms võiks olla abiks selle saavutamisel. Siinjuures on oluline toetada online kogukonna moodustamist, millel oleks päriselt arvestatav jõud otsuste vastuvõtmise juures kaasaraäkimisel. Selleks tasub ka kaaluda kogukonna eestvedajatele erinevate koolitus- ja arenguprogrammide pakkumist.

Soodustada tuleb ka Eesti väliskogukonna liikmete mikrovõrgustike moodustumist. Näiteks oli üheks suhteliselt sagedaseks kommentaariks avatud vastuste juures „*Olen eestlane riigist [A] ja linnast [B] ning tunnen puudust teiste eestlastega suhtlemisest – palun viige meid kokku!*“. Sotsiaalne kontakt on see, mis aitab sidet keele ja kultuuriga elavana hoida ning suurendada ühtekuuluvustunnet. Samuti saavad mikrovõrgustikud leevendada perekondliku ja sõprade tugivõrgustiku puudumist uues riigis. Selleks on võimalik ära kasutada juba toimivaid suhtluskanaleid, nagu näiteks Facebook grupid, kus liigub palju informatsiooni ning kus saab vajalikku teavet pakkuda ja ettepanekuid või kaasamisega seotud üleskutsesid teha omalt poolt ka Eesti riik ja selle asutused. Samas tuleb arvestada, et ka mikrovõrgustamine vajab, vähemalt algusfaasis, kellegipoolset (keskset) nügimist ja toetamist.

Oluline on silmas pidada, et osad neist kes peavad end ise Eesti väliskogukonna liikmeks (nt Eestist pärit/sündinud aga vene emakeelega inimesed), võivad tajuda, et nad pole väliskogukonna tegevustesse või organisatsiooni liikmeks oodatud (5% vastajatest märkis selle üheks põhjuseks miks nad pole mõne kogukonna seltsi vmt liige). Seega kui taolised isikud on oodatud (uuringu käigus tuli ka indikatsioone, et osad seltsid on avatumad kui teised), tuleb seda senisest selgemini kommunikeerida – ennekõike on see kohalike kogukondade enda töö ja ülesanne, kuid seda on võimalik soosida ja toetada ka Eesti riigi poolt.

Tunnustada ja toetada tuleb ka väiksemaid kogukondi ja nende tublisid aktiviste: ennekõike intervjuudest selgub, et toetusi saavad lihtsamini suuremad ja staažikamad kogukonnad, kuid vihjatakse, et väiksematele ei jätku suurte varjust piisavat toetust ja tähelepanu. Ära ei tohiks unustada kohti, mis asuvad väljaspool suuremaid keskusi, st kui samas riigis mõni suurema linna kogukond saab suure toetuse, ei aita see nende tegutsemispiirkonnast välja jäävaid väiksemaid kogukondi. Ühtepidi on ressursside jaotamise seisukohast oluline kogukonna mastaapsus, aga tuleks arvestada ka, et ka väikeste panused on olulised, et nad end tõrjutuna ja demotiveerituna ei tunneks.

Suurematele kogukondadele on vajalik võimaldada ka füüsilisi pindu erinevate tegevuste, ürituste, koosloome jmt elluviimiseks. Ühises ruumis tekib rohkem ühisloomet ja see koondab killustunud kogukonna paremini kokku ning võimaldab rohkem kohapealseid tugiteenuseid pakkuda (vt nt Soome Vaanta kogukond). Sealhulgas tuleb ära kasutada juba toimivaid praktikaid ja harjumusi, näiteks kultuurides, kus kooskäimise kohaks on tihti kirik, või USA näitel raamatukogud.

Lisaks sihitud toetustele tasub kaaluda ühe ühise rahastusallika loomist, kuhu saavad taotlusi esitada ja rahastusele kandideerida kõik Eesti väliskogukonna organisatsioonid. See võib mh olla eristatud eri

kategooriate/tegevuste lõikes (nt kultuur, meelelahutus, keeleõpe vmt). Taoline ühine rahastusmehhanism võib olla kokku pandud ka koostöös erasektoriga, sh Eesti ettevõtetega, millel on kontorid väljaspool Eestit.

Luu tasub paremini sihitud teavitusstrateegia, mille sihtgrupp on väliskogukondade noored eestlased. Noori peetakse ülioluliseks kokkupuutepunktiks, mille kaudu säilitada tulevikus eesti kogukondade elujõulisus terves maailmas. Eriti siis, kui kogukonna liikmeskond vananeb, kolitakse kogukonnast eemale või ei anta keelt edasi, muutub üha keerulisemaks hoida noori eesti väliskogukondadesse kaasatuna. Mõne eesti kultuuriühingu puhul on hääbumine või sulgemine vältimatu, kuid noorte aktiivsem kaasatus neis võiks tugevat mõju avaldada. Eesti saaks selle sihtrühma kaasamisele rohkem kaasa aidata, toetades noortelaagreid või keeltekooole, mis tutvustavad juba noortele väliskogukonna liikmetele eesti kultuuri ja keelt. Kuigi sedalaadi grupe on juba olemas, tuleks rohkem ära teha, et neid väliskogukondades üle terve maailma reklaamida.²⁵

Eesti väliskogukondade üritustele tuleb planeerida rohkem ka täiskasvanutele mõeldud tegevusi. Väliskogukonna üritused võiksid olla rohkem kõiki vanuserühmi kaasavad, mitte niivõrd lastekeskised nagu need täna sageli eri kogukondades on. Kuigi lapsed on praegu üks peamistest põhjustest, miks kogukonna tegevustes osaletakse, ning laste kokku viimine teiste eesti lastega on tihti ka uute väiksemate võrgustike tekke aluseks, võiksid need samal ajal olla ka teistele sihtrühmadele huvipakkuvad.

Lisaks täiskasvanutele ja noortele tasub eraldi sihistada ka pensioniealisi Eesti väliskogukonna liikmeid, kes soovivad Eestisse tagasi pöörduda pensionile jäädes (küsitlustulemuste põhjal 18% vastajatest). Selle tarbeks tasub kaaluda näiteks nn „veeda pensionipõlv Eestis“ algatuse või programmi loomist.

Kaaluda tasub teha senisest rohkemaid diplomaatilisi visiite kogukondadesse väljaspool traditsioonilisi asu alasid ja/või valitsuskeskusi (näiteks USAs väljaspool New Yorki ja Washingtoni, või Ühendkuningriigis väljaspool Londoni jmt). Näiteks toodi intervjueeritud Chicago piirkonna fookusgrupi aruteludes välja, et kõrgelt hinnataks seda, kui ka neid võetaks rohkem arvesse Eestist USAsse tehtavate ametlike riigivisiitide programmis. Antud kogukonna näol on tegemist arvukuse mõttes ühe kõige olulisema eestlaste kogukonnaga Ühendriikides ning tihedamad sidemed võiksid parandada kommunikatsiooni ning luua sidemeid gruppidega väljaspool peamisi poliitilisi ja majanduslikke keskusi USAs.

Loomulikult keskenduvad ametlikud riigivisiidid praktilistel põhjustel sageli USA idarannikule (või teistes riikides muudesse peamistesse piirkondadesse), kuid kasulik võiks olla korraldada rohkem ametlikke nõu linnanõukogu laadseid kohtumisi, kus Eesti väliskogukondade liikmed tervest maailmast saaksid koguneda, suhelda ning väljendada Eesti riigi esindajatele oma arvamust ja muresid. Sarnast olukorda ja kohatist eemalejätuse tunnet mainiti veel mitmes süvaintervjuus taoliste Eesti väliskogukonna organisatsioonide esindajatega mis ei asu riikide pealinnades.

Sellega seoses soovitame riigivisiitide puhul arvestada kogukondade ja nende külastamisega sihtriigis. Saatkondade ja diplomaatiliste esinduste töö puhul soovitame lisaks ürituste korraldamisele ja saatkonda kutsumisele (nt vabariigi aastapäeval) võtta suuremat rolli kogukondade (sh tudengiseltside, organisatsioonide) külastamisel üle riigi. Siinkohal tasub arvestada, et kõikidel kogukondadel ja liikmetel pole alati võimalik saatkonda eri tähtpäevade puhul tulla (pikad vahemaad, rahaliselt kallis vm), seega tasub reageerida ka kogukonna organisatsioonide poolt väljasaadetud kutsetele või pakkuda nendega kohtumisi iseseisvalt.

Kasu oleks kahekordne: taoliselt korraldatud visiidid tugevdaksid Eesti riigi ja kogu maailma väliskogukondade ning ühtlasi kogukondade omavahelisi sidemeid. Teisalt on saatkute ja saatkondade poolsetel ning väljaspool pealinnu toimuvatel kogukondade külastustel ka tugev potentsiaalne efekt kummutamaks nt stereotüüpe tagasipöördumise osas, jagada sellelast või muud väliskogukondadega

---

²⁵ Ühes fookusgrupi arutelus toodi välja ettepanek rajada nn „sünnipärasuse“ programm nagu Iisraelil, mille raames Iisraeli välitsus tasub kulud, et noored juudid reisiksid Iisraeli ning õpiksid tundma oma kultuuri ja pärandit.

seonduvat informatsiooni, tutvustada väliseestlastele suunatud infoportaale jm. Lisaks tõstab tihe suhtlus ka tunnetust, et Eesti riik on lähedal ja hoiab kohalike Eesti kogukondadega sidet.

Tasub kaaluda ka senisest enam toetada Eestist välismaale kohaleminevaid esinejaid (muusika, kino, teater, kunst jm). Füüsilisel kokkupuutel eesti kultuuri ja inimestega on väga oluline tähendus väliskogukonna jaoks ning seda toodi eraldi rõhutatuna välja nii intervjuudes kui ka ankeetküsitluse avatud vastustes. Samuti on vajalik rohkem toetada Eesti kultuuri, keelt vm toetamiseks rajatud MTÜsid välismaal, seda hoolimata suurusest, sest väärtuslikud on nii suured kui ka väiksemad algatused ja lisaks ei ole algatuse kvaliteet alati sõltuv selle mahust ja suurusest.

6.3. Haridus ja eesti keele arengu toetamine

Jätkata on vaja kõrghariduse suunalisi toetusi. Kuigi senini on mitmed grandid hästi töötanud, on konkurentsivõime olnud tihe ning paljud on nendest ilma jäänud. Samal ajal on vajalik toetada ka kutsehariduse omandamist: näiteks ida–diasporaa hulgas nähakse selles vahel praktilisemat väljundit kui ülikooli kraadi omandamine, sest aitab hiljem kohalikes kogukondades oskustöölisena edasi tegutseda.

Vajalik on koondada Eestisse õppima ja elama asumise praktiline info ühte portaali või asutuse alla, et lihtsustada asjaajamist (vt sarnast punkti soovitus 6.1). Hetkel peab inimene ülikoolide ja riigiasutuste lehtedelt ise info üles leidma, mida raskendab veel paljudel juhtudel keelebarjäär. Üheks lahenduseks oleks edendada virtuaalset tööturgu või viia läbi virtuaalne kõrgharidusmess, mille sihtgrupp oleks Eesti väliskogukondade noored täiskasvanud. Eriti Ameerika Ühendriikides, kus haridus on äärmiselt kallis, võiks Eestis koolis käimine olla hea alternatiiv, mille kaudu teeks sihtrühm ka põhjalikult tutvust Eesti kultuuri, traditsioonide ja keelega. Rahvuskaaslaste stipendiumid võiksid olla mitte ainult üheaastased, vaid ka pikemad.

Pakkuda on vaja paremaid õppematerjale ja õppekava juhiseid Eesti kooliprogrammi koduõppe läbiviimiseks. Praegu on õpetaja kättesaamine keeruline ja tavainimesele raskesti ligipääsetav. Sealhulgas on vaja pakkuda taolist võimalust ka veebi teel, et soodustada eestikeelset koduõpet välismaal. Murekohaks on õppematerjalide füüsiline kättesaadavus välismaal, osati ka seetõttu, et ei teata, kas ja kuidas on võimalik õppematerjale (enda lapsele või väiksemale laste ringile) tellida otse kirjastusest. Kuid oluline on ka Eesti raamatute ja/või filmide tõlkimine teistesse keeltesse, mis võiks vähendada tõkkeid keelest rohkem sõltuvate kultuurielementide edasikandumiseks.

Välis–Eesti koolidele on vajalik välja töötada oma õppeprogramm. Sealhulgas tuleks arvestada väikeste kogukondade spetsiifikaga, sh asjaoluga et lapsed on grupis erineva vanusega ja neid on vähe, et tunde toimub harvemini ning õpetajatel ei pruugi olla vajalikku väljaõpet eelnevalt olemas. Ennekõike on see murekoht juhul, kui taolist õpet viivad läbi inimesed kellele pole pedagoogilist haridust – sel juhul võiks õpetajat toetavad pedagoogilised soovituselised integreerida programmi materjalidesse.

Lisaks ootavad Eesti väliskogukonnad üldiselt rohkem tuge ja soovitusi lastel eesti keelt arendavate tegevuste läbiviimiseks, et ka kohtades, kus ei ole vastavat kompetentsi, oleks siiski võimalik ka väiksema väljaõppega juhendajatel kvaliteetsemat keeleõpet või –praktikat pakkuda.

Eesti keele arengu toetamise osas on äärmiselt vajalik pakkuda lapsevanematele infot selle kohta, kuidas mitmekeelsus kujuneb, millised etapid ja ilmingud võivad selles esile kerkida, ning kuidas nendega hakkama saada. Infot peab kindlasti pakkuma nii sisu kui ka ligipääsetavuse mõttes kasutajasõbralikult, soovitatavalt pakkuda juurde ka kvaliteetset nõustamisvõimalust (nt eesti keele majad võiksid mitmekeelsust puudutavates küsimustes nõustamispädevust arendada ning hakata konsultatsioone pakkuma). See aitaks vanematel paremini toetada last ja mitte loobuda mitmekeelsuse arendamisest ekslike arusaamade tõttu (nt võib ükskeelne inimene võib näha patoloogiana protsesse, mis on mitmekeelsuse arengus loomulikud ja ei kujuta mingit ohtu lapse keelelisele arengule).

Lisaks laste eesti keele omandamise toetamisele on vajalik pakkuda õppematerjale ja eesti keele õppe võimalusi ka täiskasvanutele. Keelekoolid välismaal on hetkel keskendunud ennekõike laste keeleõppele, kuigi suur huvi on ka välismaalastest elukaaslastel eesti keelt õppida – arvestades, et elukaaslaste (puudulikku) eesti keele oskust mainiti ühe sagedase põhjusena mis takistab eestlastel Eestisse tagasi pöörduda. Arvestada tuleb sealjuures, et efektiivne täiskasvanute ja laste õpetamise meetodika on kohati erinev, samuti on olemuselt erinevad esimese keele omandamise toetamine ja võõrkeele õppimine.

Pakkuda tuleb rohkem elulisi iseõppimise materjale, ning neid mis on juba täna olemas, tuleb rohkem ja paremini kommenteerida sihtrühma hulgas. Iseõppimise materjalid on mh keeleõppeäpid, inglise- või venekeelsete juhistega õpikud, praktiliste dialoogide ja tõlgetega/subtiitritega õppevideod jne.

Lisaks kommunikatsioonile, kus või mis on virtuaalselt kättesaadav (või tellitav), tasub kaaluda jagada keeleõppematerjale ka saatkondade poolt. Ühele inimesele võib füüsiliste materjalide hankimine välisriiki olla keerukas ja kallis, mistõttu võib rohkemate huviliste korral olla võimalik seda koordineerida ka Eesti välisesinduste kaudu.

Jätkata tuleb keelelaagreid, kuna nõudlus nende järele on selgelt olemas, ning nende olemasolu tuleb rohkem kommenteerida. Keelelaagrid on olnud edukad ning neid hinnatakse hästi, aga sõnumit nende olemasolust ja kvaliteedist pole igale poole jõudnud. Keelelaagrites tasub kaaluda pakkuda ka vene keel võimalust, kuna näiteks ida-diasporaale võib inglise keele barjäär takistuseks saada, samuti võib see olla abiks Eestist välja rännanud vene emakeelega inimestele, kes tahaksid, et nende lapsed oskaksid eesti keelt.

6.4. Väljarände põhjused, potentsiaal Eestisse naasmiseks ning virtuaalne tagasipöördumine

Uuringu tulemused näitavad, et väljarändeotsus tehakse sageli erinevate põhjuste kombinatsioonis, sh võib otsus olla emotsionaalne või toimuda hetkeajendil – st ei ole ühte selget ja kõikidele kohalduvat mustrit, mis põhjustel lahkutakse. Veelgi enam – tulemused viitavad, et väljarändepõhjused sõltuvad ka inimese paiknemisest tema elukaarel, st need ei ole enamasti fikseeritud vaid hoopis dünaamilised, ning võivad muutuda ka väliste tegurite tõttu (nt muutused ühiskonnas, inimese ümbruskonnas jmt). Kuigi enamasti motiveerivad Eestist väljarändajaid lahkuma praktilised, instrumentaalsed põhjused nagu nt töö, õpingud või pere, ei tasu alahinnata muid lahkumiskaalutlusi, kus tõuketeguriteks (või lõplikuks argumendiks otsuse tegemisel) võivad osutada emotsionaalsed või maailmavaatelised tegurid nagu nt näiteks tajutud diskrimineerimine, sotsiaalne või poliitiline atmosfäär riigis jmt.

Teisisõnu – uuringu tulemused näitavad selgelt, et eestlased ei ole Eesti riiki kinnistunud ning lahkumise initsiaatoriks võivad osutada mh ka muud, nõ pehmema tooniga faktorid. Seega kui Eesti riik soovib hoida eestlasi enda kodumaal, st Eesti riigis, tuleb ka tervikuna ülal pidada head, turvalist (nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt) ning usaldusväärset riiki.

Senisest palju enam on vajalik kommenteerida informatsiooni tagasipöördumisest ja sellealastest Eesti riigi (ennekõike INSA) poolt pakutavatest teenustest, kuna teadlikkust neist on väga madal. Taolise info jagamisele saavad kaasa aidata ka Eesti välisesindused ja visiidid väliskogukondadesse (vt ka soovitus 6.2). Samal ajal tuleb mees pidada, et paljud Eesti väliskogukonna liikmed on oma eluga asukohariigis rahul ning soovi tagasipöördumiseks ei ole, kuid sellegipoolest samastavad nad end Eestiga olulisel määral ning soovivad Eesti elus kaasa lüüa. Nende jaoks ei tohiks Eesti diasporaapoliitika muutuda instrumendiks, mille kaudu püütakse inimesi pelgalt meelitada Eestisse tagasi pöörduma, aga mitte mõnel muul moel Eestit toetama või Eesti arengusse panustama.

Seetõttu tuleb pakkuda Eestisse panustamise võimalusi ka muul moel, distantsilt – nimetagem seda kas või virtuaalseks tagasipöördumiseks. Näiteks võivad välismaal elavad Eesti teadlased juhendada noori Eesti teadlasi virtuaalselt, kogunud praktikud (nt oma ala tipud, eksperdid jt) virtuaalselt juhendada või konsulteerida Eesti noori oskuste omandamise või täiendamise juures; mõnede teiste riikide näidetel (nt Moldova) tasub kaaluda juurutada nt ainult diasporaale suunatud investeringuteprogrammi, kus Eestisse panustada soovivad ettevõtjad või filantroobid saavad investeerida kohaliku elu edendamisse viisil, kus

kohalik omavalitsus või riik on kohustatud juurde lisama või kaainvesteerima (nn *matching*) kahe-, kolme- või neljast ulatuses samasuguse summa. Näiteid taolistest ja muudest praktikatest on kokku koondatud EL ja ICMPD poolt loodud veebilehele diasporafordevelopment.eu.

Mitmetes valdkondades taolised virtuaalse tagasipöördumise laadsed tegevused täna juba toimuvad, küll aga sporaadiliselt ning ilma süsteemse ja teadvustatud eesmärgita panustamaks just Eesti väliskogukondade või laiemalt Eesti riigi arengusse. Samuti tuleb silmas pidada, et tagasiränne ei pruugi alati olla permanentne ehk püsiv, vaid maailmas on üha enam levimas ajutine tagasipöördumine, rääkimata hargmaisuse ehk hargmaise eluviisi üha kasvavast populaarsusest.

Laiemas vaates on seega oluline hakata üha rohkem teadvustama Eesti väliskogukondi kui Eesti pikaajalise arengu ja konkurentsivõime potentsiaalseid tugevdajaid – ehk väliskogukondi kui Eestiga seotud inimesi, kes lisaks klassikalisele majanduslikule rahasiirdele (nn *remittance*) või investeeringutele saavad Eesti elu arendada ka muudel viisidel, näiteks läbi ideede, heade praktikate ja oskuste jagamise ning läbi sotsiaalse kapitali (võrgustikud, tutvused, sh Eesti tutvustamine) (nn *social remittances*), aga miks mitte ka valimistel hääletamise kaudu – üks hea võimalus tunnustada väliskogukondi ja toetada nende kuuluvustunnet ning kaasatust Eestiga oleks eraldi ühendaadilise valimisringkonna loomine, mille hulgast valitud esindaja esindaks Eesti diasporaad (vt ka ptk 4.5).

Niisiis tuleb selgelt sõnastada, millised on Eesti riigi soovid ja ootused Eesti väliskogukonna suunal, sest selleks ei saa olla ainult (füüsilisele) tagasipöördumisele õhutamise (kuigi see on kindlasti üks oluline osa neile, kes seda soovivad ja selles tuge vajavad). Sellega seoses tasub läbimõeldult arutada, kas ja kui palju Eesti riik üldse saab või tohib midagi Eesti väliskogukonnalt soovida, eeldada ja oodata; või saab Eesti riigi peamiseks ülesandeks diasporaakogukonna suunal olla vaid nende tunnustamine ja vajalike teenuste ning toe pakkumine – (l)ootuses, et inimesed jäävad seeläbi Eestiga ühel või teisel moel seotuks. Samuti on vaja selgelt sõnastada ja üleilma kommunikeerida, kes on oodatud kuuluma Eesti väliskogukonna hulka, ning kas me defineerime Eesti väliskogukonda etnilise identiteedi, riikliku identiteedi, kodakondsuse, sünnikoha või hoopis muude tunnuste kaudu.

Tagasipöördumise toetamiseks ja selle edendamiseks on vajalik nügida inimesi tööd otsima Eestis: kui on sobiv töökoht juba eelnevalt leida, on Eestisse tulek oluliselt lihtsam. Sealhulgas tasub kaaluda, kas on võimalik anda täiendavat rahalist toetust või muid hüvesid Eestisse kolivatele spetsialistidele – nt soodustada elukoha rentimist, pakkuda koolitusi jne (nn talendid koju programmi näitel, aga õppides selle kogemusest ja vigadest). Samuti tasub kaaluda kirjalistides või sotsiaalmeediagruppides tööpakkumiste jagamist, mis paneks idee või soovi liikuma, sh näiteks suunaks Eesti firmade LinkedIn ja CV-online taoliste lehekülgedele. Vajalik on mh jagada pakkumisi mis sobiksid eestlase välismaalastest kaaslastele, kellel Eestis tööleimine on tihti raskem ning sageli on oluline takistus tagasipöördumisel.

Eriti oluline on soodustada eestlastest või Eestist pärit tudengite naasmist Eestisse, kuna (Eesti riigi seisukohalt) murekohaks on nende välisriiki jäämine peale õpingute lõppemist. Kuna tagasipöördumist soovivaid ja takistavaid tegureid on mitmeid (vt ptk 4.2), on väga oluline sihistada tagasipöördumisalast kommunikatsiooni erinevate sihtrühmade, aga ka erinevate analüütiliste gruppide (nt vanuse või regioonide) põhisel. Kaaluda tasub ka „Talendid Koju“ laadse algatuse ja formaadi kordamist, õppides selle läbiviimise varasemast kogemusest.

Vajalik on luua Eesti väliskogukonna liikmete välismaalastest kaaslastele (abikaasa, partner) kultuurituvustus ja integratsiooniprogramm: kohanemine Eesti kultuuriruumiga võib olla avatumast ühiskonnast tulnud inimesele võõrastav, mistõttu on väike lisaabi oluline, et ta end Eestis kodusemalt tunneks. Sõltuvalt välismaalastest kaaslaste rändetaustast võib taoliseks kohaks olla näiteks uussisserändajatele suunatud kohanemisprogramm *Settle in Estonia* (mõeldud elamisloa alusel Eestis viibijatele) või lühiajalistele uussisserändajatele suunatud programm *New in Estonia* (mõeldud D-viisa alusel Eestis viibijatele)²⁶, kuid

---

²⁶ Vt settleinestonia.ee ja newinestonia.ee.

vajalik on üle vaadata ning vajadusel kohandada, kas mõlemad programmid katavad ka taolise sihtrühma ehk tagasipöördunud eestlase välismaalasest kaaslase vajadusi ning kas endid tuntakse nende programmide sihtrühmana. Juurde tasub uurida ka Eestisse saabunud välismaalaste kaaslastele suunatud Work in Estonia programmi *Re-Invent Yourself* kogemusi (nn *spouses* programm).²⁷

6.5. Kodakondsus ja topeltkodakondsus

Ligi viiendik Eesti väliskogukonnast on topeltkodakondsusega, st omavad lisaks EV kodakondsusele veel mõne muu riigi kodakondsust. Kodakondsuse teema tekitab suurt segadust ja muret, eriti laste osas, kelle katkeks osa sidemest Eestiga tulevikuks ja raskendaks Eestisse naasmist (vt ptk 4.4).

Kuna täna on juba väga palju neid, kes omavad kahte (või enam) kodakondsust, on selle teemaga seotud palju väärarusaamu, mis vajab omakorda palju selgemat riigipoolset kommunikatsiooni. Kuigi Eesti kodakondsuspoliitika on alates taasiseseisvumisest olnud konservatiivne, st lähtunud põhimõttest, et kodakondsuspoliitika põhialuseid ei muudeta, on tänane ja tegelik olukord de facto liikumas ühe-kodakondsuse-põhimõttest aina kaugemale, viies osati isegi selleni, et enda teise kodakondsuse olemasolu varjatakse. Seega tasub kaaluda muudatuste sisseviimist Eesti kodakondsuspoliitikasse, võimaldades de jure topeltkodakondsuse omamist sünnijärgsetele Eesti kodanikele.

6.6. Vene diasporaa

Vene ehk nn ida-diasporaal on oma probleemkohad, millega tuleb kindlasti arvestada. Kogukondade toetamine on raskendatud Vene Föderatsiooni riigiparaadi skeptilisuse tõttu, mis kahtlustab luuretegevust või vastupanu toetamist Eesti riigi poolt, aga ka vastupidiselt, teatud skepsis on Venemaalt tulevate inimeste osas ka Eestis. Siiski ei tohi seda olulist regiooni Eesti väliskogukonna poliitikast kõrvale jätta, vaid vastupidiselt tuleb luua konkreetsem ja ühtlasem diasporaapoliitika Venemaa eestlaste kohta. Sealhulgas tuleb anda välja selge sõnum Venemaa eestlastele, et Eestil on neid Eestis vaja.

6.7. Riigipoolsed toetussüsteemid

Hõlbustada on vaja Eesti riigi digiteenuste kasutust, kuna hetkel on kontakt riigiga sõltuv füüsilistest kaartidest (ID-kaart, mobiili SIM kaart ehk mobiil-ID, Eesti pangakaart) mis on aga habras katkema, kui need füüsiliselt kaovad või aeguvad. Seda nii teenuste kasutamise puhul, aga näiteks ka valimiskäitumise puhul (st hääletamas mittekäimise puhul toodi ühe põhjusena välja ID-kaardi puudumine või sertifikaatide aegumine). Soodustada tuleb nt uue kaardi tellimist ja kohaletoimetamist või digitaalsete alternatiivide pakkumist.

Lihtsustada on vajalik sotsiaalabi toetuste taotlemist, kuna hetkel on üsna keeruline ning väliskogukonna liikmete jaoks segane emapalga ja invatoetuse taotlemine. Samuti on informatsioon puudulik pensionite arvestamisel ajutisemalt välismaal elades, isegi juhul kui inimene elab Euroopa Liidus.

Kaaluda tasub konsulaatidesse Eesti taustaga inimeste juurde värbamist. Kuigi see ei olnud läbiv probleemkoht ning toodi esile vaid mõnedel kordadel, indikeeriti neis siiski, et paljudes konsulaatides ei tööta täna eestlased ega vahel ka kohalikud, mistõttu tajutakse, et keerulisem on oma probleeme lahendada.

6.8. Üldine lähenemine diasporaapoliitikale

Kuna käesolev uuring on ennekõike rakenduslik, st selle vahetuks eesmärgiks on peamiselt poliitikakujundamine ning strateegialoome, sh poliitikameetme mõju raamistamine (mõõdikute) koostamise kaudu), saame välja tuua ka mõned üldisemad põhimõtted Eesti diasporaapoliitika paremaks rakendamiseks (kohandatult Aikins et al 2009 ning täiendatud siinse uuringu tulemustega).

---

²⁷ Vt workinestonia.com/reinvent-yourself.

Diasporastrateegiaid on lihtne alustada, kuid keeruline töös hoida. Ilma selgete, mõõdetavate ja realistlike eesmärkideta ning nende eesmärkide järk-järgulist täitumist jälgimata võib strateegia kujuneda lühiajaliseks või vähemõjukaks. Diasporastrateegiad kipuvad olema projektipõhised ning nendega tegelevad inimeste ootused tulemuste saavutamisele pigem lühikese perspektiiviga.²⁸ Teisisõnu on siinkohal oluline rõhutada, et programmil või strateegial peavad olema selged ja eesmärgipõhised indikaatorid mõju(de) hindamiseks ning väga oluline on kõikide seotud osapoolte realistlik ootuste juhtimine.

Väliskogukonna mitmekesisusega peab arvestama. Väliskogukonnale suunatud eestvedamised ja programmid on sageli läbi kukkunud põhjusel, et tegevused pole piisavalt läbimõeldud sihtrühmade erisuste ja spetsiifiliste vajaduste seisukohast. Lisaks sellele, et väliskogukonnad maailma eri riikides on eriilmelised, erinevad ka inividid nende sees nii oma kogemuselt kui sotsiaalmajanduslikult taustalt. Seetõttu tuleb strateegiate disainimisel arvestada väliskogukondade mitmekesisusega – taoline mitmekesisus ja dünaamilisus ilmneb väga selgelt ka siinse uuringu tulemustest.

Riigid ja organisatsioonid püüavad sageli kaasata ühtede ja samade lähenemiste kaudu nii palju erinevaid diasporaaliikmeid kui võimalik, kuid pörkuvad seejärel tõsiasjaga, et strateegiaga ei jõuta (suure) osani kogukonnast. Oluline on silmas pidada, et vaid suhteliselt väike osa üldisest diasporaaliikmete arvust on need, keda saab tõhusalt kaasata kogukonna huvide esindamisel. Riikidel tuleb seada rõhk sellele, kuidas identifitseerida ning kaasata just soovivat osa diasporaaliikmetest selmet keskenduda kõigile korraga. Teisisõnu on siinkohal oluline arvestada diasporaaliikmete mitmekesisusega, Eesti näite puhul ka erinevate diasporaaliikmete eri ajastute puhul erinevate tükete guritega (nn väljarändelained), aga ka Eesti riigi rahvuslike ja etnopolitiliste eripäradega (näiteks, kas programmi sihtgrupiks on mh Saksamaale emigreerunud vene etnilise taustaga Eesti kodanik, kes võiks olla samal määral huvitatud kaasatud olemisest kui sinna emigreerunud etniline eestlane).

Paljud tagasirände initsiatiivid ei ole hakanud toimima. Enamik riike on mõistnud, et kasulik on leida viise, kuidas kaasata oma väliskogukondi riigi tegevusse ja koostöösse ilma, et nad peaksid päritoluriiki (või nn ajaloolisele kodumaale) tagasi liikuma. Edukad meetodid on olnud näiteks investeerimiskonverentsid (Ungari), töösektorispetsiifiline koostöö veebis (Uus-Meremaa), lühiajalised akadeemikute visiidid (Saksamaa), edukate väliskogukonnaliikmete tunnustamine iga-aastaselt (nt Leedus) jpm. Siinkohal on väga oluline silmas pidada, et diasporaapoliitika ei muutuks ainult instrumendiks, mille peamine eesmärk on Eestisse tagasipöördumisele õhutamise (isegi kui seda tehakse heas usus ja positiivsest toonis).

Organisatsioonid, võrgustikud ja inividid võivad diasporastrateegiates mängida sageli suuremat rolli kui riik ise. Riik võib pigem võtta vahendaja ja toetaja rolli, kui täideviija rolli. Dünaamilised võrgustikud, aktiivsed inividid ja organisatsioonid on sageli olnud edukamad diasporaaliikmete vahel sidemete hoidmisel kui valitsused ja tegevusekavad või eri meetmed. Näiteks võiksid riigid identifitseerida juba edukaid ja toimivaid organisatsioone ja vabaühendusi ning neid püüda kaasata, suunata ja toetada.

Eelnevast johtuvalt tasub seega ka Eesti diasporastrateegia (ehk uue ÜEP) puhul senisest rohkem keskenduda majandusliku ja haridusliku fookuse arendamisele, lisaks keelelis-kultuurilisele suunale, samuti toetada väliseesti organisatsioonide tööd väga selgete eesmärkidega, sh nutikate uute ja uuenduslike ideede ja tegevuste kaudu – näiteks ühisloome, ajavööndite-üleused ühishäkkimised, meemid jmt virtuaalne ühisloome, väliseesti Arvamusfestivalid jpm. Samuti tasub kaasata Eesti väliskogukonna hulgas olevaid kas prominentseid ja silmapaistvaid teadlasi, kultuuritegelasi, ettevõtjaid vmt, aga ka nt suunamudijaid (*influencers*) sõnumiseadmisel ja tegevuste kommunikatsioonil, kuna ennekõike nooremad Eesti väliskogukonna liikmed asuvad just uutes sotsiaalmeedia kanalites (vt ptk 4.7).²⁹

²⁸ Näiteid diasporastrateegiatest, mis on läbi kukkunud on näiteks: "Red Caldas" Kolumbias või SANSA Aafrikas.

²⁹ Mõned näited eestlastest välismaal: ettevõtlus - Rain Lõhmus (LHV, Šveits), tippekspertid - Peeter Lõhmus (IMF, USA), tippteadlased - Andres Kasekamp (politoloogia, Kanada), Thomas Timusk (eksperimentaalfüüsik, Kanada), Anu Realo, Jüri Allik (psühholoogia, Inglismaa), Andres Sevtšuk (urbanist, Harvard, USA), suunamudija - Juhani Särgele, Katri Kats (Bali, Indoneesia).

LISA 1. UURINGU METOODIKA

1.1. Uuringu läbiviijad

Balti Uuringute Instituut (IBS, ibs.ee) on 1996. aastal asutatud iseseisev mittetulunduslik mõttekoda, mille peamiseks eesmärgiks on edendada Läänemere regiooni avalikku poliitikakujundamist. Suur osa IBS tegevusest on seotud Eesti ja rahvusvaheliste uuringuprojektide elluviimisega erinevates valdkondades, mis puudutavad riigivalitsemist, sotsiaalset ühtekuuluvust, haridust ja teadust, majandust, ettevõtlust, innovatsiooni ja regionaalarengut ning muid seonduvaid ühiskondlikke ja sotsiaalmajanduslikke probleeme.

Rakendusliku Antropoloogia Keskus (RAK, antropoloogia.ee) on uuringukeskus, mis aitab vaadata numbrite taha, aitab vastata küsimustele „miks“ ja „kuidas“, võttes arvesse inimeste kogemusi ning perspektiive. RAK põhitegevuseks ja tugevuseks on etnograafilistele, kvalitatiivsetele meetoditele tuginev sissevaade, millest on kasu poliitikate kujundamisel, avalike teenuste disainimisel ning arendamisel. Kvalitatiivsete meetoditega kogutud informatsiooni ja etnograafilise mõtlemise läbi suudetakse välja tuua inimeste kogemused, väärtused ja hoiakud laiemas kontekstis.

1.2. Ankeetküsitlus

Uuringu laiaulatusliku ulatuse ja geograafilise katvuse tagamiseks töötati välja veebiplatvormi (Alchemer) kaudu levitatav ankeetküsitlus. Sel viisil oli võimalik saavutada suurem valim kui traditsiooniliste (näost näkku või telefoni teel läbiviidud intervjuude) meetodite abil. Veebiküsitlusest oli kasu ka vastajate valmisolekule küsimustele vastata, sest a) vastused olid anonüümsed, b) küsimustiku täitmisel ei olnud ajalisi ega geograafilisi piiranguid, ning c) osalejad võisid küsimustikku ise erinevate kanalite kaudu jagada.

Küsimustik sisaldas 90-t küsimust, mis olid rühmitatud 13 teemakategooriasse. Ankeetküsitluse küsimused ja teemaplokid tulenesid nii teoreetilise kirjanduse läbitöötamisest kui ka esimese laine süvaintervjuude tulemustest ning neis tuvastatud teemadest. Küsitlusteemad olid järgmised:

- vastaja taust
- kontaktid ja seosed Eestiga
- suhestumine kohaliku kogukonnaga
- meediatarbimine ja juurdepääs teabele
- keel, keeleoskus ja eesti keele omandamine
- perekond ja lapsed
- Eesti riigi poolt Eesti väliskogukonnale pakutavad teenused
- kodakondsus ja identiteet
- tulevikuplaanid
- praegune elu ja rahulolu eluga
- kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalemine
- Eestist lahkumise või Eestisse tagasipöördumise põhjused
- vastaja haridus- ja tööhõiveolukord (sotsiaal-demograafilised tunnused)

Küsitlusankeeti oli võimalik täita kolmes keeles – eesti, inglise ja vene keeles, et jõuda erinevate diasporaarühmadeni (lääne ja ida) ja tagada, et osalejad saaksid end väljendada oma soovitud keeles. Küsitluse täitis 54% vastanutest küsitluse eesti keeles, 42% – inglise keeles ja 3% – vene keeles.

Enamik küsitluse küsimusi (välja arvatud ankeedi alguses olevad küsimused, mis küsisid vastaja profiili kohta) ei olnud kohustuslikud. Lisaks jagati ankeet kaheks, lühemaks versiooniks milles sisaldus ca 75% küsimusi ning täispikaks versiooniks. Täitjatelt küsiti eraldi küsimusega, kas nad soovivad vastata ka täiendavatele lisaküsimusele ning 69,5% vastanutest vastas küsitluse täispikale versioonile. Keskmine aeg küsitluse täisversiooni täitmiseks oli 25–30 minutit, lühema versiooni puhul 10–20 minutit.

Vastajate värbamisel küsitluse seati eesmärgiks, et uuring oleks vastajate geograafilise asukoha poolest võimalikult ulatuslik, hõlmates riike üle maailma. Sihtrühm hõlmas isikuid, kes on kas Eestis sündinud,

kuid elavad välismaal või on sündinud väljaspool Eestit, kuid kellel on Eestiga endiselt side. Sihtrühm pidi vastama järgmistele kriteeriumidele:

- vähemalt 16-aastane;
- omab alalist elukohta väljaspool Eestit või elab Eestist eemal rohkem kui kuus (6) kuud aastas;
- on Eesti kodanik; VÕI kelle vanemad, vanavanemad jt on (olid) Eesti kodanikud (isegi kui isik ise ei ole) või kes on Eesti päritolu või kelle esivanemad on pärit Eestist; VÕI on sündinud Eestis ja elanud Eestis pikemat aega (olenemata sellest, millist kodakondsust ta omab).

Kokku vastas küsimustikule 4549 vastajat (brutovalim), millest peale andmete puhastamist ja poolikute vastuste väljavõtmist jäi analüüsitavasse valimisse (netovalim) 3543 vastust.

1.2.1. Sotsiaaldemograafiline profiil: kes, kust, milline

Küsitlusele vastajate jagunemine soolise identiteedi järgi ei olnud tasakaalus. Naissoost vastajad olid selges ülekaalus, moodustades 73,7% vastajate koguarvust, meessoost vastajad moodustasid 25,6%. Kuigi meil puuduvad andmed Eesti väliskogukonna tegelikust profiilist välismaal (st üldkogumist ja selle tunnustest), viitavad varasemad uuringud (vt ptk 3) asjaolule, et Eesti väliskogukonna liikmete hulgas on naised mõnevõrra rohkem esindatud kui mehed. Samal ajal tuleb silmas pidada, et sotsioloogilistele uuringutele vastavadki naised tavapärasest enam kui mehed.

Kuigi üldiste hinnangute ja järelduste andmiseks sobib valimi taoline jaotus ja analüüsimeetod nii nagu seda siinses uuringus on kasutatud, sh arvestades asjaolu et enamik tulemusi on valideeritud intervjuudega, on edasiste süvauuringute jaoks selle andmestiku põhjal vajalik andmed kaaluda; mis omakorda on väga keeruline ülesanne, kuna meil puudub teadmine sihtrühma üldkogumi tunnuste kohta (st mille põhjal andmeid kaaluda). Siiski ei ole siinse aruande tulemused suure tõenäosusega üldistatavad kogu Eesti väliskogukonna suunal, kuid seda võib teatud piirides pidada esinduslikuks nõ keskmisest aktiivsemate ja keskmisest enam Eestiga suhestuvate Eesti väliskogukonna liikmete suunal.

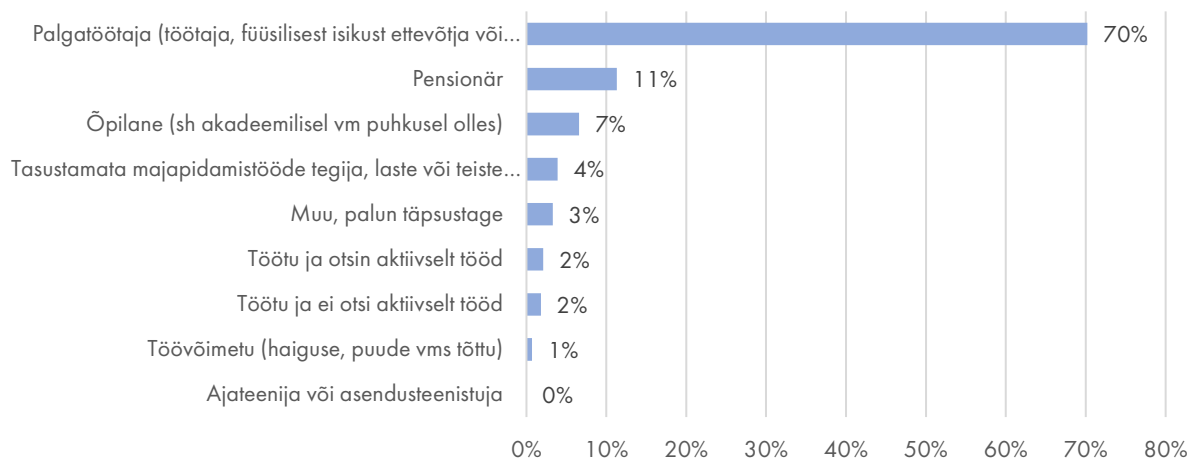
Küsitlusele vastaja keskmine vanus oli 44,8 aastat. Perekonnanaseisu osas on mõnevõrra enam kui pooltel vastanutest (60%) lapsed, mis aitas omakorda paremini uurida ka eesti keele õpet, sh teadmisi Eesti kultuurist ka nende hulgas, kes ei ole Eestis üles kasvanud.

Vastajate geograafiline esindatus oli nende elukohariigi põhjal mitmekesine. Küsitluse tulemuste kohaselt on vastajad pärit maailma eri paikadest, suurimad vastajarühmad olid järgmised: USA (13,2% kõikidest vastajatest), Ühendkuningriik (13,2%), Soome (9,9%), Kanada (9,5%), Rootsi (7,5%), Austraalia (6,4%), Saksamaa (6,3%), Norra (5,6%), Holland (3,8%), Taani (2,5%), Prantsusmaa (2,2%), Iirimaa (2,1%) jt. Kokku vastati ankeedile 69-st eri riigist.

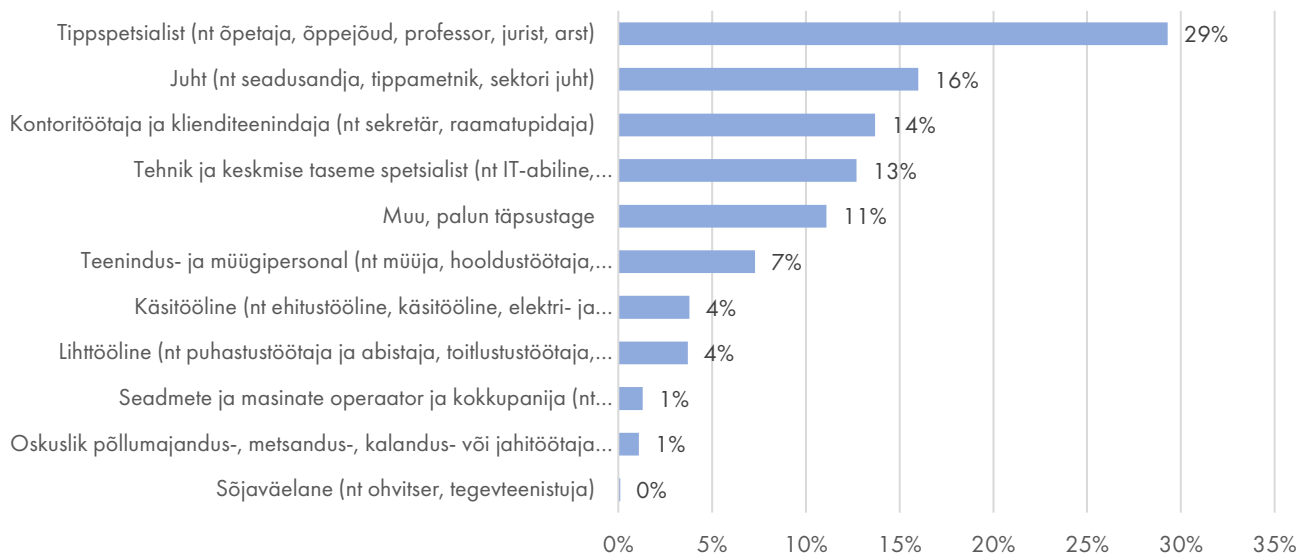
Vastajate seas on valdavaks emakeeleks eesti keel (88%), millele järgnevad inglise (11%) ja vene keel (8%). Eesti keelt emakeeleks pidavate vastajate suur osakaal on seletatav asjaoluga, et 87% kõigist vastanutest lahkusid Eestist vähemalt 16-aastaselt ehk nad kasvasid üles Eesti keskkonnas. Vastajate rühmas, kus peeti oma emakeeleks inglise keelt, oldi sündinud kas inglise keelt kõnelevas riigis või kolitud noores eas välismaale. 76% vastajatest on sündinud Eestis ja 24% väljaspool Eestit.

Enam kui pooltel vastanutest (61%) on kas bakalaureuse- või magistrakraad, mis on korrelatsioonis enamiku vastajate tööhõive staatuse ja sissetuleku tasemega. Tööd omavad isikud moodustavad 70% vastajate koguarvust ning nende peamised kutsealad on tippspetsialist, juht või kontoritöötaja (vt joonis 40, 41). Suur osa vastajatest (69%) teenib sissetulekut mida iseloomustab neljasel skaalal maksimaalne tunnus 'elan hästi praeguse sissetuleku juures', neljandik (26%) asub ühe skaalajaotise võrra allpool ('saan hakkama praeguse sissetuleku juures'), ning 3% jaoks on raske või väga raske hakkama saada.

Joonis 40. Töölane staatus (sh kodune, õppur ja pensionär)

Joonis 41. Ametikoht

1.2.2. Osalejate värbamine küsitlusesse

Kuna kvantitatiivseid andmeid koguti veebiküsitlusega, kasutati uuringus mitmeid veebipõhiseid levituskanaleid ja küsitlust levitati kolmes voorus, et tagada selle laialdane levik sihtrühma seas. Peamised levituskanalid olid:

1. otsemeilid Eesti organisatsioonidele ja ühendustele, millele järgnesid aeg-ajalt telefonikõned, et olla kindel, et küsitlused kohale jõudsid;
2. erinevad sotsiaalmeediakanalid (Facebook, LinkedIn, VKontakte, Odnoklassniki) ja eri organisatsioonide sotsiaalmeedia lehed (IBS, välisministeerium, saatkonnad jne);
3. otsesed isiklikud või asutusepõhised kontaktid sidusrühmade või infovoogude kontrollijatega.

Kokku kasutati kümmet tüüpi levikukanalit (tabel 8), tagamaks, et küsitlus jõuaks nendesse geograafilistesse piirkondadesse, kus on suurim Eesti diasporaa osakaal, milleks on: Ühendkuningriik, Ameerika Ühendriigid, Kanada, Austraalia ja Soome. Uuringul oli ka oma veebileht (diasporaa.ee), kus oli võimalik küsitluses osaleda ja kus avaldati teavet uuringu kohta.

Tabel 8. Ankeetküsitluse peamised värbamiskanalid

Liik	Hulk
Eesti diplomaatilised esindused (saatkonnad ja konsulaadid)	77
Ühendused ja seltsid	229
Naisüliõpilaskorporatsioonid	32
Üliõpilasorganisatsioonid	12
Sotsiaalmeedia (Facebook, Vkontakte, Odnoklassniki)	216
Kultuuriorganisatsioonid	26
Kiriklikud organisatsioonid	25
Heategevusorganisatsioonid	8
Meediakanalid	16
Äriühingud ja –võrgustikud	18

Värbamisprotsess algas 2021. aasta augusti lõpus, kui esmalt võeti e–posti kampaania kaudu ühendust väliseesti kogukondadega, keda kutsuti küsitluses osalema ja seda kogukondade liikmete seas levitama. Saadetud e–kiri oli koostatud kolmes keeles, et tagada küsitluse laialdane levik. Esimene samm oli vajalik selleks, et mõista e–posti teel toimuva värbamise mõju ja arvutada osalejate esialgne arv ning värbamisprotsessi ligikaudne aeg. Ergutusena ja tänutäheks vastajatele korraldati küsitluse raames auhinnaloos, mille koguväärtus oli 1000 eurot. Vastajad võisid võita veebipõhiste meelelahutusplatvormide (Netflix, Spotify, Audible jne) kinkekaarte, samuti Eesti tooteid või suveniire. Loosimises osalemiseks paluti vastajatel anda oma e–posti aadress.

Inimeste värbamine e–posti teel tõi küll tulemusi, kuid ei saavutanud oodatud ulatust, mistõttu värbamiskampaania järgmine voor korraldati sotsiaalvõrgustikes, ennekõike Facebookis. Eesti diplomaatiliste esinduste veebilehtedel kutsuti diaspora liikmeid üles küsitluses osalema. Facebookis postitatud üleskutse oli kirjutatud kolmes keeles. Facebooki postituse avaldas esmalt Eesti Välisministeerium (joonis 42) ja seejärel postitasid oma Facebooki lehel üleskutse Eesti saatkonnad üle maailma. See samm kiirendas küsitluse levikut, mida tugevdas uuringu edasine levitamine väliseesti kogukondade Facebooki lehekülgedel.

Joonis 42. Sotsiaalmeedias küsitluse kohta levitatud teave (üks näidetest)

Institute of Baltic Studies

REPUBLIC OF ESTONIA
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

REPUBLIC OF ESTONIA
MINISTRY OF THE INTERIOR

REPUBLIC OF ESTONIA
MINISTRY OF CULTURE

Küsitlus Eesti väliskogukondade hulgas / Survey among Estonians abroad / Опрос эстонской диаспоры

Küsimustiku täitmine võtab aega ligikaudu 15-25 minutit. Kõikide küsitluses osalejate vahel loositakse välja mitmeid auhindu, mis on täpsemalt välja toodud küsitluse lõpus (Amazon, Netflix, Spotify, Lingvist jm kinkekaardid).

bit.ly/ee-diaspora
diasporaa.ee
diaspora@ibs.ee

Eesti kogukondade Facebooki lehekülgedel kutsuti küsitlusel osalema kokku kolm korda ja iga korra vahele jäi kaks nädalat. Eesmärk oli tagada, et võimalikult paljud kogukonnaliikmed näeksid postitust ja osaleksid küsitluses. Osalejaid julgustati ka küsitlust uuesti postitama või saatma see otse oma Eesti diasporaa liikmetest tuttavatele.

Uuringutiimi liikmed jagasid teavet projekti kohta ja reklaamisid uuringut ka teisel iga-aastasel virtuaalfoorumil eestlastele üle maailma, kus tutvustati uuringu esialgseid tulemusi, kirjeldati suundumusi ja julgustati publikut laiemalt osalema.

1.2.3. Andmestiku puhastamine

Kokku anti küsimustikule 4549 vastust, mis põhjalikult puhastati, et saada analüüsiks vajalik andmestik. Rakendati järgmisi meetmeid:

1. vastuste kogumise etapis vaadati üksikud vastused võimaluse piires läbi ja kahtlased või mittevastavad vastused praagiti välja. Kõrvalejätmise kriteeriumid olid ebaloogilised vastused, identsed IP-aadressid, e-posti vorming ja/või küsitlusele vastamiseks kulunud aeg (mis kõrvalejäetud vastuste puhul oli liiga lühike, et vastaja oleks saanud (mõttega) vastata kõigile küsimustele)
2. pärast küsitluse lõpetamist filtreeriti andmestik eespool loetletud kriteeriumide alusel ja veebiplatvormi abil, kus vastused koguti. Uurijad jätsid kõigepealt kõrvale täielikult täidetud ankeedid, ja töötasid seejärel osaliselt vastatud ankeetidega, kohaldades filtreid ja märgistades relevantseid osaliselt täidetud ankeedid täielikult täidetuks.

1.2.4. Andmete säilitamine ja kaitse

Vastuste kaitsmisel kohaldati Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärust 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. Andmed salvestati vastuste kogumise etapis veebiplatvormile ja seejärel kanti need üle Exceli ja R andmelehele, et neid saaks kasutada andmeanalüüsi tööriistades.

Kõik vastused ja andmed jäid täielikult anonüümseks; konfidentsiaalseid andmeid ei jagatud ühegi teise osapoolega. Uurimustulemused esitati avalikus aruandes ainult kokkuvõtlikult ja isikustamata kujul. Osalejatel oli võimalus jätta ka oma isikuandmed (nt kontaktandmed auhinna loosimiseks või järelintervjuudes osalemiseks).

Ainult Balti Uuringute Instituudi uurijatel oli juurdepääs vastajate jäetud teabele ning isikuandmed kustutati kolme kuu jooksul pärast uuringu lõppu.

1.2.5. Lüngad uuringus

Uuringu eesmärk oli hõlmata võimalikult suurt osa Eesti diasporaast. Siiski näitavad kogutud vastused, et enamik küsitlusankeetidest esitasid lääneriikides asuvad diasporaa liikmed. Tulemuste vähesust maailma idaosast, iseäranis Venemaalt ja teistest SRÜ riikidest võib seletada veebiküsitluste läbiviimise vähesega selles piirkonnas ja nende keerulise levitamisega sotsiaalvõrgustikes. Näiteks mitmed diasporaarühmad ei ole sotsiaalvõrgustikus VKontakte uuringut avaldanud, mis aitas kaasa vähesele levikule. Teine põhjus, miks see osa diasporaast on alaeindatud, on seotud selle vanusega. Need diasporaa liikmed lahkusid Eestist umbes 30 aastat tagasi ja esindavad nüüd vanuserühma, kes ei kasuta sotsiaalmeediat nii sageli kui läänes elavad diasporaa liikmed. Seetõttu võiks edasised uuringud hõlmata intervjuusid idas elavate diasporaa liikmetega, kellega saab ulatuslikuma esindatuse saavutamiseks ühendust võtta telefoni/posti teel.

1.3. Süvaintervjuud

Uuringu kvalitatiivse osa jaoks viidi läbi 12 süvaintervjuud, milles osales kokku 14 uuritavat. Süvaintervjuude läbiviimisel oli kaks eesmärki: koguda sisendit ankeetküsitluse läbiviimiseks, sh ankeetküsitluse küsimuste koostamiseks, ning koguda kvalitatiivset informatsiooni millega täiendada ja tõlgendada kvantitatiivse ankeetküsitluse käigus kogutud tulemusi.

Valimi koostamisel arvestati, et oleks kaetud erinevat tüüpi sihtriike, mineku põhjuseid, äraoleku aega, haridustaset, perekonnaseisu ja vanust. Selle tulemusel kaasati intervjuudes nii pikalt ära olnud eestlasi, Eestisse tagasi naasnuid, peredega inimesi, spetsialiste, tudengeid kui ka inimesed kes on kogenud Eestis ebavõrdset kohtlemist ja diskrimineerimist (nt puudega inimesed, religioossed vähemused).

Fookuses olid pigem hiljutiste rändelainete³⁰ ajal liikunud eestlased. Sihtriikide hulgas oli nii lähemaid naabreid (Soome, Venemaa), Euroopa ja selle lähiümbruse riike (Itaalia, UK, Šveits, Türgi), kui ka üle ookeani taguseid riike (USA, Austraalia). Kõikide osalistega viisime läbi veebikõne või füüsilise kohtumise kaudu 1–2 tundi kestvad süvaintervjuud.

1.4. Sotsiaalmeedia analüüs

Sotsiaalmeedia analüüsis vaadeldi kokku 12 väliseestlasi koondavat Facebooki gruppi. Vaatluse alla võeti grupid võimalikult erinevatest riikidest: Brasiilia, Kanada, Island, Türgi, Itaalia, Uus-Meremaa, Tai, Ukraina, Valgevene, Horvaatia, Taani.

Lõplik vaatlusperiood ehk kuupäevade vahemik esimesest uuritavast postitusest ja viimase uuritava postituseni sõltus gruppide postitamisaktiivsusest. See tähendab, et suurema postitamisaktiivsusega gruppide vaatlusperiood võis olla lühem, kuid vaadeldavate postituste arv oli tegelikult suurem kui mõne väiksema liikmete arvuga gruppide puhul. Vaatlusperiood lõppes 2020. aasta detsembris.

On riike mille grupid on olulisemalt väiksema liikmete arvu ja postitamisaktiivsusega (Brasiilia, Valgevene, Horvaatia). Seevastu riikides, kus elab oluliselt rohkem väliseestlasi (Saksamaa, Taani) on ka grupid oluliselt aktiivsemad ning postituste ja kommentaaride maht tunduvalt suurem. Vaadeldud gruppide nimekiri ja täpsed vaatlusperioodid on toodud tabelis 9 ja 10.

Tabel 9. Vaadeldud Facebooki grupid, vaatlusperioodid, liikmete arv

Riik	Grupi nimi	Liikmed	Vaatlusperiood
Island	Eestlased Islandil	1,3 tuhat	4.01.20–29.12.20
Taani	Eestlased Taanis	2,0 tuhat	15.06.20–26.12.20
Türgi	Eestlased Türgis	2,9 tuhat	1.01.20–25.12.20
Tai	Eestlased Tais	1,6 tuhat	4.01.20–31.12.20
Saksamaa	Eestlased Saksamaal	2,5 tuhat	16.11.20–28.12.20
Itaalia	Eestlased Itaalias	2,6 tuhat	2.08.20–31.12.20
Ukraina	Eestlased Ukrainas	242	5.02.16 – 07.12.20
Valgevene	Eestlased Valgevenes	124	18.07.18–07.12.20
Horvaatia	Eestlased Horvaatias	346	21.04.16–28.12.20
Uus-Meremaa	Eestlased Uus-Meremaal	2,4 tuhat	30.01.20–30.12.20
Brasiilia	Eestlased Brasiilias/ Estonianos no Brasil	438	10.06.2018–31.12.20
Kanada	Eestlased Kanadas	3,3 tuhat	3.01.20–27.12.20

Tabel 10. Postituste kategoriseering (peamised, korduvad teemadeklastrid)

Eestlaste kogukonna, identiteedi ja kultuuriga seotu	emotsionaalne ja sotsiaalne seotus Eestiga
	suhtlus välisriigi Eesti kogukonnaga
	eesti keel
	ettevõtlus ja töö valdkond
Eestiga seotud info ja päevakajalised sündmused ning pöördumised Eestist	Eestis toimuv
	Eesti riigi ja kodanikega seotud ametlikud pöördumised

³⁰ Hiljutise rändelaine all on silmas peetud alates 1991. aastast Eestist väljarännanuid.

Ümberasumisega seotud teemad	Eestist lahkumine või tagasipöördumine Asjaajamine Eesti ja välisriigi vahel
COVID-19	Koroonast tingitud piirangud välisriigis, Eestis, reisimisel
Muu	Eestiga mitteseotud teemad: reklaam, turism, elu välisriigis, kohalikud tööpakkumised, elamispinnad jne.

LISA 2. KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

- Administration for Native Americans (n.d.). American Indians and Alaska Natives – By the Numbers. Veebiviide: <https://www.acf.hhs.gov/ana/fact-sheet/american-indians-and-alaska-natives-numbers>
- Aksen, Merli et al. (2015). Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring: lõpparuanne. RAKE, Balti Uuringute Instituut. Veebiviide: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/2022/01/Rahvuskaaslaste-programmi-moju-uuring.pdf>
- Aleksynska, Mariya (2011). Civic participation of immigrants in Europe: Assimilation, origin, and destination country effects. *European Journal of Political Economy*, 27, 566–585.
- Alinejad, Donya et al. (2018). Diaspora and Mapping Methodologies: Tracing Transnational Digital Connections with ‘Mattering Maps’. *Global Networks*, 19, 21–43.
- Anderson, Benedict (2020). Kujutletud kogukonnad. Mõtisklusi rahvusluse tekkest ja levikust. Avatud Eesti Raamat.
- Aspen Institute (n.d.) Experiences of Immigrant Workers: Challenges, Opportunities, and the Future of our Economy. Veebiviide: <https://www.aspeninstitute.org/events/experiences-immigrant-workers-challenges-opportunities-future-our-economy/>
- Assmuth, Laura, et al., eds (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Springer.
- Azose, Jonathan & Raftery, Adrian (2018). Estimation of emigration, return migration, and transit migration between all pairs of countries. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116, 116–122.
- Baker, Colin, & Wright, Wayne E. (2017). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism: 6th Edition, Multilingual Matters*.
- Brah, Avtar (1996). *Cartographies of Diaspora: contesting identities*. London: Routledge.
- Gray, Breda (2006). Curious Hybridities. *Irish Studies Review*, 14:2, 207–223.
- Boyle, Mark & Kitchin, Rob (2008). Towards an Irish Diaspora Strategy: A Position Paper. NIRSA Working Paper Series, 37, 1–16.
- Center for American Progress (2019). Building a More Dynamic Economy: The Benefits of Immigration. Veebiviide: <https://www.americanprogress.org/article/building-dynamic-economy-benefits-immigration/>
- Chicago Estonian House. Veebiviide: <https://chicagoestimaja.com/>
- Clemens, Michael A. and Pettersson, Gunilla (2008). New data on African health professionals abroad. *Human Resources for Health*, 6, 1–11.
- Cohen, Robin (2008). *Global Diasporas: An Introduction: 2nd Edition*. Routledge.
- Corcoran, Mary (2002). The process of migration and the reinvention of self: the experiences of returning Irish emigrants. *Éire-Ireland* xxxvii, 102, 175–191.
- Cunningham, Una (2011). *Growing up with two languages: A practical guide for the bilingual family: 3rd Edition*. Routledge.
- De Houwer, Annick (2015). Harmonious Bilingual Development: Young Families’ Well-Being in Language Contact Situation., *International Journal of Bilingualism*, 19:2, 169–184.

- Eamets, Raul & Philips, Kala (2004). Tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturule. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Eesti Inimarengu Aruanne (2016), Eesti Koostöö Kogu. Veebiviide: <https://kogu.ee/tegevus/olemus-ja-roll/eesti-inimarengu-aruanne/>
- Ehala, Martin (2014). Väike-Eesti ja Suur-Eesti. Postimees, 14. märts 2014.
- Embassy of Estonia Washington D.C. (n.d.), Estonians in the U.S.A. Veebiviide: <https://washington.mfa.ee/estonians-in-the-usa/>.
- Estonians in Chicago (n.d.). Veebiviide: <https://estoniansinchicago.com/>
- Estonica: Encyclopedia about Estonia (2008). Estonian in a World Context. Veebiviide: https://web.archive.org/web/20180927005518/http://www.estonica.org/en/Society/The_Estonian_Language/Estonian_in_a_world_context/
- Granquist, Mark A. (2007). Estonian Americans, Countries and their Cultures. Veebiviide: <https://www.everyculture.com/multi/Du-Ha/Estonian-Americans.html#ixzz6yQjiqnOU>
- Gudelis, Dangis & Klimaviciute, Luka. (2016). Assessing “Global Lithuania”: the strengths and weaknesses of Lithuanian diaspora engagement strategy. *Journal of Baltic Studies*, 47:3, 325–329.
- Hareven, Tamara K. & Adams, Kathleen J. (1982). *Ageing and Life Course Transitions*, London: Tavistock.
- Herner–Kovács, Eszter (2014). Nation Building Extended: Hungarian Diaspora Politics. *Minority Studies*, 17, 54–67.
- Hill, Kulu & Milewski, Nadja (2007). Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, 17:19, 567–590.
- Ilumets, Mark Herman (2021). Eestlased maailmas ja nende käitumine diasporaa kogukondi ühendavates Facebooki gruppides. Tartu Ülikool. Bakalaureusetöö geograafias, juhendajad Keiu Telve ja Tiit Tammaru.
- Jenkins, Richard (2014). *Social Identity: 4th Edition*, Routledge.
- Kask, Inga (2006). Eestlaste tagasiränne Eestisse aastatel 1989 – 2000, MA-töö. Tartu Ülikool, Bioloogia-geograafiateaduskond.
- Kaldur, Kristjan & Pertsjonok, Nastja et al (2021). Uussisserändajast lapse kohanemine Eesti üldhariduskoolis: olukord, tugisüsteem ja valmisolek mitmekultuuriliseks õpikeskkonnaks. Balti Uuringute Instituut.
- Kaša, Rita & Mieriņa, Inta (2019). *The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics*. Springer.
- Kenny, Kevin (2013). *Diaspora: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Aikins, Kingsley., Sands, Anita & White, Nicola (2009). *A Comparative Review of International Diasporaa Strategies*. The Ireland Funds.
- Kley, Stefanie (2011). Explaining the stages of migration within a life-course framework. *European Sociological Review*, 27:4, 469–486.
- Klinthäll, Martin (2003). *Return Migration from Sweden 1968–1996: A Longitudinal Analysis*. Lund Studies in Economic History.
- Kumer–Haukanõmm, Kaja & Keiu, Telve (2017). Eestlased maailmas. Eesti Inimarengu Aruanne 2016/2017, Eesti Koostöö Kogu, Eesti rändeajastul, 72–79.

- Kõu, Anu, et al. (2015). A life course approach to high-skilled migration: Lived experiences of Indians in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1644–1663.
- Lukk, Maarika et al (2017). Eesti keeleteisund. Tartu: Tartu Ülikool ja Balti Uuringute Instituut (IBS). Veebiviide: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Eesti-keeleteisund-2017.pdf>
- Maegi, Bernard (n.d.).Estonians. Encyclopedia of Chicago. Veebiviide: <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/435.html>.
- Migration Data Portal (2020). Diasporas. Veebiviide: <https://www.migrationdataportal.org/themes/diasporas>
- International Organization for Migration (2019). Glossary on Migration. Veebiviide: <http://www.iom.int/>
- Migration Policy Institute (2019). Migration Data Hub. Veebiviide: <https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-data-hub>
- Migration Policy Institute, IMF (2018). Global Remittances Guide. Veebiviide: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/global-remittances-guide>
- Mägi, Eve et al (2020). Eesti Integratsiooni Monitooring 2020. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Balti Uuringute Instituut. Veebiviide: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/2022/01/Eesti-Integratsiooni-Monitooring-2020.pdf>
- Ni Laoire, Caitriona (2008). Settling back? A biographical and life-course perspective on Ireland's recent return migration. *Irish Geography*, 41:2, 195–210.
- Ojamaa, Triinu ja Kristel Karu-Kletter (2016). Diasporaa-estlaste enesekuvand muutuvast maailmas. *Methis. Studia humaniora Estonica*. Vol. 10, no. 13.
- Pitkänen, Ville; Saukkonen, Pasi & Westinen, Jussi (2019). Sarnased või erinevad? Uurimus viie keelerühma väärtustest ja hoiakutest Soomes. Veebiviide: https://e2.fi/file_attachment/get/Samaa_vai_eri_maata%3F.pdf?attachment_id=1343
- Praakli, Kristiina (2016). Eesti keel Saksamaal. ELDIA uuringuaruanne. ISSN 2192-2403.
- Praakli, Kristiina & Viikberg, Jüri (Toim.) (2010). Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pullerits, Priit (2010). Priit Pullerits: külaliseestlased. *Postimees*, 23. juuli 2010.
- Ródenas, Carmen (2010). Possibilities and limitations of comparative quantitative research on international migration flow. *PROMINSTAT Thematic Study on Migration Flows*, 1–56.
- Ryan, Louise (2004). Family Matters: (E)migration, Familial Networks and Irish Women in Britain. *The Sociological Review*, 52:3, 351–370.
- Siim, Pihla (2014). Üle piiride liikuvad pered: lood mobiilsusest ja paigal püsimisest. *Mäetagused*, 56:54, 127–156.
- Smith, Graham & Wilson, Andrew (1997). Rethinking Russia's Post-Soviet Diaspora: The Potential for Political Mobilisation in Easter Ukraine and North-East Estonia, *Europe-Asia Studies*, 49:5, 845–864. Veebiviide: <https://www.jstor.org/stable/pdf/153488.pdf>
- Statistics Estonia 100 (2021). Migration. Veebiviide: <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population/migration>
- Kley, Stefanie (2011). Explaining the Stages of Migration within a Life-course Framework. *European Sociological Review*, 27:4, 469–486.

- Taagepera, Rein (2005). Demograafiline vetsupott. *Eesti Päevaleht*, 30. august 2005.
- Tammaru, Tiit; Kumer–Haukanõmm, Kaja & Anniste, Kristi (2010). Eesti diasporaa kujunemise kolm lainet. *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tammaru, Tiit; Kumer–Haukanõmm, Kaja & Anniste, Kristi (2010). The formation and development of the Estonian diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36:7, 1157–1174.
- Tammaru, Tiit; Kährik, Anneli & Kangur, Karin (2020). Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?. *Tartu Ülikool*, 1–18.
- Tammaru, Tiit; Anniste, Kristi & Kangur, Karin (2019). Eestlased Soomes ja Eestisse tagasirände kavatsused. *Tartu Ülikool*, 1–26.
- Tarum, Häli (2014). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. *Poliitikaanalüüs Sotsiaalministeerium*, 1–34.
- Telve, Keiu (2016). International Commuting Changes the Way Work is Done: Case Study of Estonian Blue–Collar and Skilled Workers in Finland. *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology*, 43, 28–42.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture. A Journal of Feminist Geography*, 25:8, 1257–1271.
- The UN Refugee Agency (1951). What is a Refugee?. 1951 Refugee Convention. Veebiviide: <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>
- United Nations Population Division (n.d.) Migrant Stock Data. Veebiviide: https://population.un.org/unmigration/migrantstockbyorigin_sql.aspx.
- United Nations (n.d.) Migration. Veebiviide: <https://www.un.org/en/global-issues/migration>.
- Valk, Aune (2017). Identiteet avatud maailmas. *Eesti Inimarengu Aruanne 2016/2017*. Eesti Koostöö Kogu.
- Visit Estonia (2022). Your Quick Guide to the Estonian Language. Veebiviide: <https://www.visitestonia.com/en/why-estonia/your-quick-guide-to-the-estonian-language>
- Von Hagen, Mark (2004). Review Essay: Empires, Borderlands, and Diasporas: Eurasia as Anti–Paradigm for the Post–Soviet Era. *The American Historical Review*, 109:2, 445–468.